

Т. АСҚАРХУЖАЕВ

ЕР ҚАЗИШ
ВА ЙҮЛ ҚҰРИЛЫШ
МАШИНАЛАРИНИНГ
ХИСОБИ ВА НАЗАРИЯСИ

624
A-90

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Т.Э. АСҚАРХҮЖАЕВ

ЕР ҚАЗИШ ВА ЙЎЛ ҚУРИЛИШ МАШИНАЛАРИНИНГ ҲИСОБИ ВА НАЗАРИЯСИ

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрги маҳсус
таълим вазирлиги томонидан ўкув кўзланима сифатида
тавсия этилган

Ташкент – 2006

Т.Ә.Аскархұжаев, Ер қазиң ва йұл қурилиш маниналарининг хисоби
ва назариясын. Т., «Fan va texnologiya», 2006, 272 бет.

Уибұ үкүв құллаима В – 521300 «Ер усти транспорт тизимлари»
үкүв режасы асосида бакалаврлар тайёрлаптік учун тузылған.

Биринчи килемде булдозер, скрепер, автогрейдер ва бир чұмичли
экскаватор кабін стакчи ер қазии маниналари гүрухларининг ассоци
хисобий ҳолати көлтирилған.

Иккінчи ва үчинчи килемдар конструктив ағзалиларға, шу
нигдек, йұл, аэродром ва мелиоратив қурилишларда ишилділіктер
технология жиһозларни таплаптап үйретудегі маңыздылығын
бетон қоламаларини қурғап таъмирлаптап мүжжаклаптап манина
лар гүрухига бағыншылған.

Үкүв құллаима, шунингдек, қурилиш, йұл маниналари ва жи
хозларни лойиҳалап хамда яратышда мухандислик хисоблары учун
құллаимини мумкін.

Тәкрайчилар:

Ш.А.ШООБИДОВ – техника фанлари
доктори, профессор;

Х.Н. ДИМЕТОВ – техника фанлари
доктори, профессор.

КИРИШ

Курилиш, йўл ва машиний хўжалик машинасозлиги халқ хўжалигининг муҳим тармогидир. Бу тармоқнинг маҳсулот фуқаро, индустриал, йўл ва аэродромлар курилиши комплекс механизациялаштириш, автоматлаштириш ва технологиясининг асосини ташкил этади.

Ўзбекистон Республикасининг халқ хўжалигини ривожлантириш автомобил йўллари тармогини кенгайтириш, ишлаб турган магистралларни сақлаш, таъмиrlаш ва қайта куриш билан чамбарчас боғлиқ. Бу тадбирларни юқори самарадор йўл-курилиш техникаси ва жиҳозлари асосида бажариш республика халқ хўжалигига ашёлардан, энергетика ва меҳнат ресурсларидан анчак миқдорда тежашни таъминлайди.

Ўзбекистон Республикасида ривожланаётган курилиш йўл машинасозлиги курилиш ишлаб чиқаришнинг техник даражасини ошириш, қўл меҳнатидан фойдаланишини кескин равишда қисқартиришга имкон берадиган машина, механизмлар, асбоблар ва бошқа маҳсулотлар тайёрлашга йўналтирилган. Курилиш жараёнлари комплекс механизациялаштириш учун зарур бўлган машиналар тизимини, механизациялаштириш воситалар ва асбобларини ишлаб чиқаришни таъминлаш зарур. Меҳнат унумдорлигини ошириш йўли билан ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш кўзда тутилади. Бу эса ишлаб чиқарилаётган машина ва жиҳозларнинг техник даражасини ошириш, фан ва техника ютуқлари ва илгор тажриблалар асосида илмий тадқиқотларни ҳамда конструкторлик-технологик ишланмаларни угказиш муддатларини қисқартиш билан боғлиқ.

Курилиш, йўл ва машиний хўжалик машинасозлигидаги илмий-техника тараққиёти асосан қорхоналарни техник жиҳатдан қайта жиҳозлаш, ишлаб чиқаришга янги технология жараёнларни ва мосланувчан, қайта созланувчан тизимларни жорий этиш, меҳнат унумдорлигини оширишнинг ишлаб чиқариш ҳажмларини кўпайтиришга, маҳсулот сифатини яхшилашга, ашёлар ва ёнилги-энергетика ресурсларини тежашга имкон берувчи механизациялаш ва автоматлаштиришни жорий этиш ўюли билан амалга оширилади.

Тармоқдаги мураккаб техника ва иқтисодий масалаларни кадрлар тайёрлаш, уларнинг техник савиёси даражасини ошириш, илгор меҳнат турларини жорий этиш ва меҳнат шароитларини ҳар томонлама яхшилаш билан боғлиқ бўлган ижтимоий масалаларни тегишли даражада ҳал этмаслини туриб бажариб бўлмайди.

Йўл ва аэродромлар куриши, йўуларини ва аэродромларини қайта курилиш ҳамда улардан фойдаланиш технологиясини турли ишларга мўлжалланган машиналар тизимидан фойдаланишини тақозо этади. Энг кўп

тарқалған машиналар турининг умумий түзилиши, уларни лойиҳалаш ва ҳисоблаш услугияти ушбу үкүв құлланмада күриб чиқылған. Үкүв құлланма материалы «Ер усти транспорт тизимлари» йұналишпидеги бакалаврлар дастурига мос қелади. Бу материал асосий иш органларының ва машиналарнинг асосий тизимларини лойиҳалаш, назарияси ва ҳисоблаш бүйіча илмий қоидалардан иборат.

Үкүв құлланма уч булимдан иборат. Биринчи бұлым ер қазиши ишларини бәжарыши машиналарига, иккінчи бұлым корхоналарнинг ҳам ашёларни қазиб олиш ва уни қайта ишлаш жиһозларига ҳамда үшінчи бұлым автомобил йүйлары куриш ва уларни сақлашынан мүлжалланған машиналар грухига бағишиланған. Бундан ташкәри, Россия, АҚШ, Германия, Япония ва башқа етакчи мамлекеттердән шындықтар тарқалған машиналарнинг техник тәсисіләрі жадвал құринишида берилған.

Барча зарур материалларни баён этишгә китобнинг ҳыжми чекленгандылық имкон бермади.

Ушбу үкүв құлланма түгристердеги барча танқидий мұлохазалар миннэтдорчылық билан қабул қылалы.

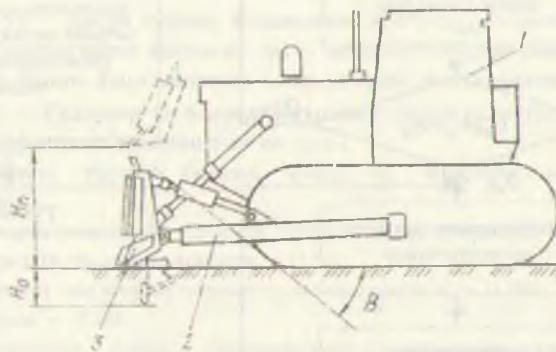
I. ЕР ҚАЗИШ МАШИНАЛАРИ

1.1. БУЛДОЗЕРНИ ҲИСОБЛАШ

1.1.1. Умумий қоидалар. Асосий параметрларни таплаш ва ҳисоблаш

Булдозер — ўзи юрар, ер қазиши машинасы бўлиб, қатламлаб қиркиб олинган турироқ (грунт)ни, қурилини материаллари ва фойдалли қазилмаларни йигиб, 60 — 150 м масофагача сурди. Уни пўл қурилинида, фуқаро ва мелиорация иншиотларини қуришида, шу билан бирга төғ-кон саноатидаги ишлатилиади.

Булдозер ўрмаловчи заңжирли ёки гидравлик шатак асосдан тузилган бўлиб, унга рамалар ёки штарувчи ускуналар ёрдамида эгри чизик шаклидаги ағдаргич (отвал) осизлади. Бу шичи кием шатак асосининг ташкарисида жойланади (I-расм).

I-расм. Буритмайдиган ағдаргични булдозер чизаси.

Булдозерлар ишлатилишини, қуввати асос, машина тортини кучи, динамитол тuri, шу билан бирга, алоҳида конструктив белгилари бўйича таснифланади.

Булдозерни лойиҳалашин босқичма-босқич бажарилшин керак (2-расм).

$$P = 3.6 N^{m} \cdot m / v$$

Любые изменения в структуре и свойствах материала при нагревании и охлаждении определяются температурой, скоростью нагревания и охлаждения, а также химическим составом материала.

$\phi_m = 1,17 + 1,22$; минимальное значение $\phi_m = 1,35 + 1,45$.

Абсолютные величины коэффициентов ϕ_m и ϕ_c определяются из выражения

$$\phi_m = 0,90 - 0,09 \cdot \ln \left(\frac{v}{v_0} \right) - \frac{1}{\phi_c}$$

$$\phi_c = 0,90 - 0,06 \cdot \ln \left(\frac{v}{v_0} \right) - \frac{1}{\phi_m}$$

$$\phi_m = 0,62 - 0,62 \cdot \ln \left(\frac{v}{v_0} \right) - \frac{1}{\phi_c}$$

где v — скорость нагревания или охлаждения, m/s ; v_0 — скорость нагревания или охлаждения, равная 10^3 м/с.

При нагревании температура T в зависимости от скорости нагревания определяется выражением

$$T = \phi_m \cdot \phi_c \cdot k \cdot t$$

где k — коэффициент, зависящий от температуры нагревания.

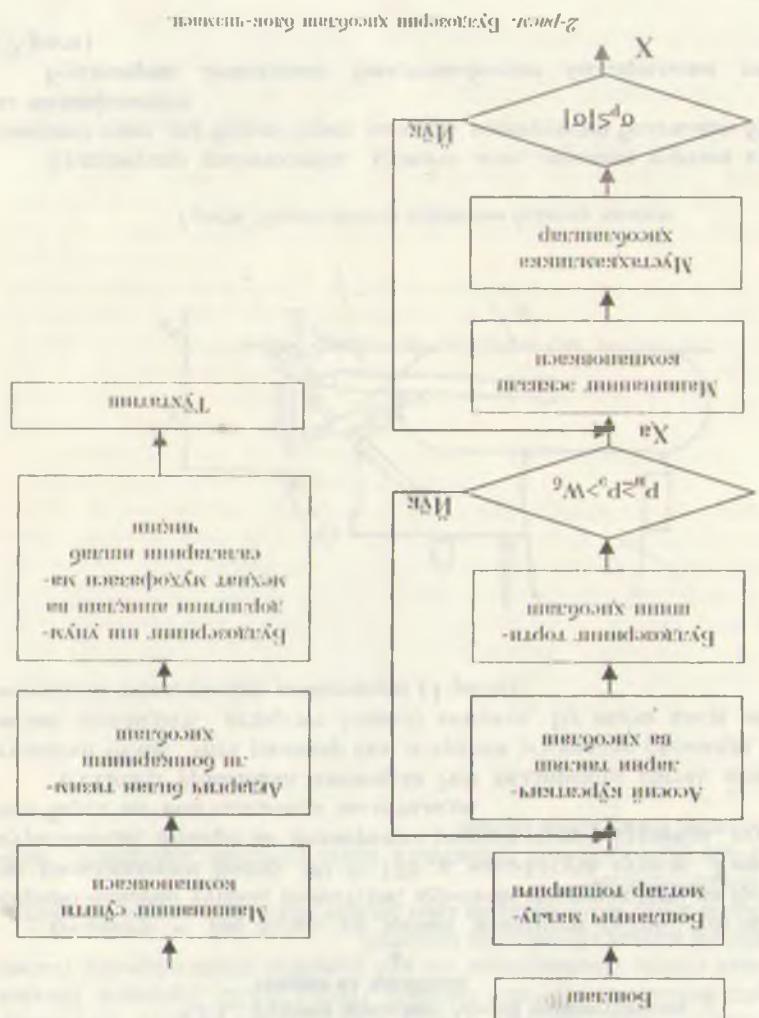
При охлаждении температура T определяется выражением

$$T = 2,5 - 3,5 \cdot \ln \left(\frac{v}{v_0} \right) + 67 \ln \left(\frac{v}{v_0} \right)^2 + 20 \%$$

где v — скорость охлаждения, m/s ; v_0 — скорость охлаждения, равная 10^3 м/с.

При нагревании температура T определяется выражением

$$T = 7410 - 79 \cdot \ln \left(\frac{v}{v_0} \right) + 67 \ln \left(\frac{v}{v_0} \right)^2 + 20 \%$$

бу ерда, $N_{\text{дв}}$ — машина асесининг движателинин күввати, кВт; v — асес машинанинг биринчи узатмадаги ҳаракат тезигиги, км/соат; $\eta_{\text{тр}}$ — трансмиссия Ф.И.К.; $\eta_{\text{тр}}=0,83\dots0,86$ — механик узатмалар учун, $\eta_{\text{тр}}=0,73\dots0,76$ — гидромеханик узатмалар учун.

Булдозернинг фойдалашыладиган массаси:

$$m_b = m_{b_m} + m_{b_{\text{ж}}}$$

бу ерда, $m_{b_{\text{ж}}}$ — булдозерлар жиҳозларининг фойдалашнинг массаси (гидросистемадаги мой ёки ёқилини билан), т.

Булдозер жиҳозларининг фойдалашнинг массаси асос тракторининг, фойдалашнинг массасидан 25 %дан ошымаслиги керак.

Инчи юрини тезигиги асос машина конструкцияси ишларин баражини хавфензитти ва технологиясига кўра, аниқланади ва 2,5-3,5 км/соат орасигида бўлини керак. Инчи юринининг курбатнаган чегаравий тезликларининг оширилшини ҳайдовчини тез чарчатади. Булдозернинг тексари юрини тезигиги машина ҳаракатида шайло бўлувчи бўйлама ва кўнжаланг тебранинлар билан чегаралашади. Ўрмаловчи ҳаракатлантиргичларининг осмалари ярим бикр ва мувозанатловчи бўлганда тексари юринидаги тезигиги 5-6 км/соатдан ошымаслиги керак, эластик ва мувозанатланувчи бўғимларда — эса 7-8 км/соат. Гидриракли ҳаракатлантиргичлар бўлганида тезигиги, одатда 8-15 км/соатдан ошымаслиги керак.

Булдозернинг грунтта ўргача статик солинитирма босими қўйидагича аниқланади:

$$-\text{ўрмаловчи занжирлар машнилалар учун } q = \frac{m_b g}{2L_R \cdot \sigma},$$

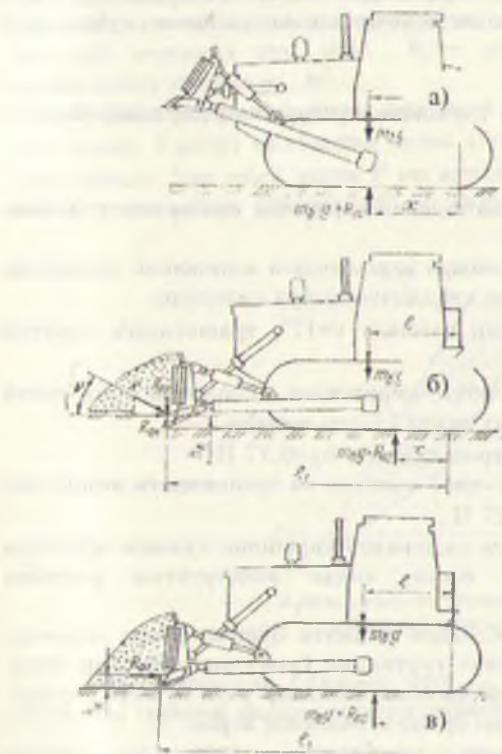
бу ерда, L_R — грунт тиизлагич грунт билан тўла юклантганда ўрмаловчи занжирлар таянч сирттининг узунлигиги, м; σ — ўрмаловчи занжирларининг кенглиги, м.

$$-\text{гидриракли машнилалар учун } q = \frac{m_b g}{F_F \cdot n_F} +$$

бу ерда, F_F — гидрирак изининиг юзи, м²; n_F — гидрираклар сони.

Ўрмаловчи занжирлар машнилалар учун таянч сиртига тушадиган ўргача статик солинитирма босим 0,04-0,85 МНа орасигида бўлади, ботқоқ шаронтига мосланган ўрмаловчи занжирлар (занжирлариниң кенгайтирилган) машнилалар учун 0,015-0,025 МНа. Бу эса ине-могилдриракли машнилаларининг шу курбаткичларидан бир исча маротаба наст.

Босим маркази ҳолати. Булдозердинг ўрмаловчи заңжиралы жағдайлардың түрлеріндең барча реакциялары тенг таъсир этувчи синтезинең күйилган цуктаси күйіндеги ҳисобий чизмаларды үчүн анықланады, (3-расм):

3-расм.

Булдозерларга таъсир этувчи күчлар чизмасы.

1. Булдозер горизонтал спртда жойланған, ағдаргич максимал бағаналықта транспорты ҳолатыда (3 а-чизмада).

2. Булдозер горизонтал спртда грунттің оптималь кесіншің чүкүрлігінде ва судраны призмасыннан максимал ҳәжміде қазып (3 б-чизмада).

3. Булдозер максимал судраны призмасыннан траншеядада грунттің күйінімчай кесіншің сурады (3 в-чизмада).

Үмумий ҳолда, булдозер босим марказыннан ҳолаты күйіндеги формулалар буйнайна анықланады:

$$X = \frac{m_b g l + R_{02} l_1 - R_{01} h_R}{m_b g + R_{02}},$$

бу ерда, R_{01} — ағдаргичда горизонтал ташкия этувчини патижавий шаршылук күчларининг, кН; R_{02} — ағдаргичда патижавий каршылук күчлөрдиннинг вертикал ташкия этувчини, кН; l — булдозердиннің отпринк марказыдан етаклович төлдүрүш үкігача бұлған масофа, м; l_1

— ағдаргичда патижавий қарнилил күйнеган нүктеден стакловчи жолдұзча үкігача бұлған масофа, м; b_R — ағдаргичда патижавий қарнилил күйнеган нүктесінің баландигы, м.

Будозеринінг номинал тортин күчтінінг факат 60–70 %идан фойдаланылышының ҳисобға олиб, дастлабки ҳисебланылар үчүн ағдаргичда горизонтал ташкил этувчиннін катталигиниң құйнудағы қабул қызметі мүмкін:

$$R_{01} = 0,7 P_n$$

Ағдаргичда патижавий қарнилил күчларинінг вертикал ташкил этувчесін:

$$R_{02} = R_{01} \operatorname{tg} v$$

бу ерда, v – ағдаргичдеги патижавий қарнилил күчларинінг қиялык бурчагы.

Босим марказиниң аниқлашда ағдаргичдеги патижавий қарнилил күчларинінг киялык бурчагы құйнудағы қабул қызметінде:

- бөгеләнешіл грунтлар қазиңда $v=17^{\circ}$, траншеядеги грунттер қазиңда $v=0^{\circ}$.

Ағдаргич пісіргіннінг четки қиррасидан ағдаргичда патижавий қарнилил күчі құйнеган нүктеге бұлған масофа:

- бөгеләнешіл грунтларниң қазиңінде $b_R=0,17$ Н;
- бөгеләнешісiz грунтларниң қазиңінде ва траншеядеги тоңшадан грунтларни суринде $b_R=0,27$ Н.

f_f масофа жаға ағдаргичда патижавий қарнилил күчлары құйнеган жойниң үршінің ҳисобға олған хөжда конструктив равнинда аниқлашады.

X шындағы токорида ҳисебланған қиймати бүйінша босим марказинінг үрмаловчи заңжир тәсілін сирттінін үргасидан силижинін тоңнады, уннан катталиғы барча ҳисобиі чызмалар үчүн бу сирт узунлигіннін оғыдан бир қысметінде ортық кетмасынға керак.

Ендідірек болдузерин ҳисебланылған худай шу тарзда гидравліктердеги реакциялар топылады ва уларнан катталиғы шиналарға түшадынан рухсат этилған токламалар билан танқосланады.

Пісіргіннің кесувчи қиррасига түшадынан солинитирма босим күчі:

$$q_6 = \frac{P_b}{B},$$

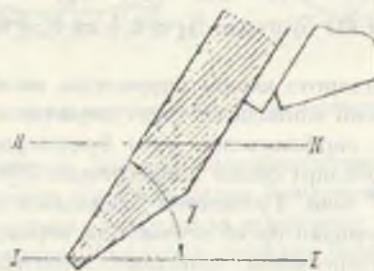
Замонавий будозерларда ғб шындағы катталиғи 4–6 Н/м атрофіда бўлади.

Пісіргіннің кесувчи қиррасига түшадынан солинитирма вертикал босим:

$$q_e = \frac{P_e}{F};$$

бу ерда, P_e — машинанинг ўрмаловчи занжир таяич сиртларининг оріздеги қырраларига нисбатан ағдармаслик шартыдан ағдаргич инчогининг кесувучи қиррасига тушадиган, наст шұнаштанған энд катта охтимозий вертикал күч, кН; F — ағдаргич инчоклари кесувучи қиррасининг таяич іози, м².

Кесувучи қиррасининг таяич іози иккі ҳол учун: ейнілмаган инчок (I-I кесим, 4-расем) ва ейнілган инчок (шу расемдеги II-II кесим) ушун аниқлауда. Ҳар иккі ҳолда F ни аниқлауда ағдаргич асосын ү кесими бурчагы остида ұрнатылади, деб қабул қылышади.

4-расем. Ағдаргич инчокларининг таяич көзяларини аниқлаудың кесими.

Лойиҳаланаёттан булдоzer үчүн q_b ва q_e тонашкан қніматлары берилген түрлүү казини имконияттарини тәъминлаштырып керак.

Группининг тоифаси	I	II	III	IV
q_b , т/м	1,5 гача	2-3	4-5	6 даан ортиң
q_e , МПа	1 гача	1,2-2	2,5-3,5	3,5

1.1.2. Ағдаргичинин асосий конструктив параметрлерини аниқлаш

Булдоzer инчи жиһозжаринин асосий конструктив параметрлері: ағдаргичининг узунлиги ва баландлігі, ағдаргич сирти профилинин тавсифлари, ағдаргичин үрнатын бурчаклари, ағдаргичининг энд катта күтарилини ва туинин баландлышлары.

Ағдаргичнинг узулиги итарувчи рама ёки асос машинасиг чегга чиқиб турган энг узун элементларининг ҳар икки томондан камидаги 100 мм га қонланиши шартидан аниқланади. Бу кесувчи қиррага тушадиган максимал босим кучи ва вертикал босимдан фойдаланинга ва группни траншея усулида халақитсиз қазишга имкон беради.

Ағдаргичнинг баландиги булдозерининг номинал тортин кучи, ағдаргич сиргининг параметрлари ва группнинг физик – механик хоссаларига кўра аниқланади. Дастлабки ҳисоблашлар учун ағдаргичнинг баландигини кўйндаги эмпирик боғланишлардан тоши мумкин:

бурилмайдиган ағдаргичлар учун

$$H = 500 \cdot (0,1 + T_n)^{0,33} \cdot K_1 P_n;$$

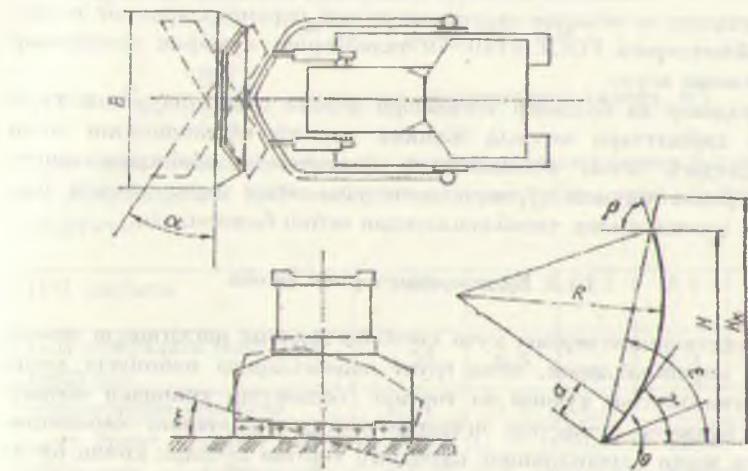
буриладиган ағдаргичлар учун

$$H = 450 \cdot (0,1 + T_n)^{0,33} \cdot K_1 P_n,$$

бу ерда, $P_n \leq 400$ кН бўлганда $K_1 = 0,5$ ва $P_n > 400$ кН бўлганда $K_1 = 0,1$.

Группнинг ағдаргич юқори қиррасидан ошиб тўкилининг оддини олини ва кесиб олинидиган групп кирицисини сурин жараёнида кўн энергия сарфламаслик учун булдозерларининг ағдаргичлари тўскичлар (козирёклар) билан жиҳозланади. Тўскичнинг ўринатиш бурчаги 90 дан 100^0 гача. Тўскичнинг баландиги ағдаргич баландигининг $0,1-0,3$ қисмидан ортиб кетмаслиги керак. Бунда ағдаргичнинг баландигини ағдаргичнинг транспорт ҳолатида булдозер олдидағи фазонинг кўришинизик шартидан ва кириб келин бурчаги Φ_n камидаги 20^0 бўлинин кераклиги шартидан келиб чиқиб, текниризини зарур.

Булдозер ағдаргичнинг профили кўйндиган асосий параметрлар билан тавсифланади (5-растем): H_t —тўскични ағдаргичнинг баландиги; H —тўскични бўлмаган ағдаргичнинг баландиги; γ — ағдаргичнинг асосий ўринатилишида кесин бурчаги, бурилмайдиган ағдаргич учун $\gamma = 55^0$, буриладиган ағдаргич учун $\gamma = 50-55^0$; β — ағдаргичнинг асосий ўринатилишида ағдарини бурчаги, бурилмайдиган ағдаргич учун $\beta = 65-75^0$, бурилмайдиган ағдаргич учун $\beta = 70-75^0$; ξ — ағдаргични асосий ўринатилишида кийзик бурчаги, $\xi = 75^0$; θ —ағдаргичнинг асосий ўринатилишида орка бурчак. Конструктив таъминланим имкониятларига кўра, бу бурчакнинг каттагиги $\theta = 30-35^0$ деб қабул қилини зарур. ГОСТ 7410-79 бўйича орка θ бурчак каттагигини камидаги 20^0 деб қабул қилин зарур. R — ағдаргич эрги чизигини қисмининг радиуси; бурилмайдиган ағдаргич учун $R = H$, буриладиган ағдаргич учун $R = (0,8-0,9)H$; α — ағдаргич сиргининг настида тўғри чизигини қисмининг узулиниги, уни ничоқ энгига тенг килиб олиниади.

5-жол. Булдозер жиһозларинин асосий параметрлари.

Мустаҳкам грунттарни қазашы самара дорлыгынин ошириши ва қияламаларда шыланыштарын булдозер билан бажарышинин енгизилештириши учун күнделектенген вертикал төкиснікта ағдаргичинин қиялатын үриатын күләмнәнди. Ағдаргичинин қиялаттани суюқсың өрдемидә бажарылғанда қиялаттани бурчагинин ростланыч чегарасы $\xi = 0+12^\circ$, күлде ростланычда $\xi = 0 + 6^\circ$.

Ағдаргичининг режадаги бурилыш бурчагы α грунттеги ёнга суралыпшының таъминалайды ва булдозер шыларинин фронтты бүйлаб узлуксиз қаралатланишина траншеяларни күмнеге ва үюмларни төкисленештеги имкон беради. Ағдаргичининг режадаги бурилыш бурчагы (ГОСТ 7410-79) камидә 25° бүлини керак, α шының максимал қиімдеги булдозер босым марказинин олдигина сәлжүнни билан чеклаңади.

Ағдаргичининг күтәрілмегендегі H_k кириб бориш бурчагинин камидә 20° бүлинина кафолаттаны керак. Ағдаргичининг торни қилемниншын таянч сиртідан настта түшнин чукурлуги ўрмаловчы заңжырылған машиналарда аесе тракторнин торттани спиғига қараб ГОСТ 7410-79 бүйінча тапланади. Ендирилген машиналарда ағдаргичининг түшнин чукурлуги торттани спиғидан таңқары штаруучи бруслар (түспелар) билан чекләнеші мүмкін. Бу бруслар ағдаргич тұла туширилғанда кесувчи қирранинг чизигідан олд Ендирилслар айланасында үрніма бүйінча ўтмасынды керак.

Булдозер ва аедарин сиртшынг асосий параметрларининг тошилган қыйматтарига ГОСТ 7140-79 талабларынга мувофиқ түзатынлар кирилдинин керак.

Булдозер ва булдозер жиһозлары асосий қыйматларининг түзатылган қыйматлари асосида машина умумий күрнешининг ишкі проекциядаги экзиз комановкасы бажарылады. Лойиҳалападиган булдозерининг умумий күрнешининг узил-кесил комановкасы тортын ва мустаҳкамлик хисобланларидан кейин бажарылады.

1.1.3. Булдозеринги тортыш ҳисоби

Булдозеринги тортыш күчи ҳисобига машина ишлаганида таъсир этүвчи қаршиликтерин, анық тауыт шарондларыда машинада ҳоснан бүләдиган тортыш күчими ва тортыш балансини түзиндан изборат. Бунда булдозер ишләйтгандай исталған вактда машинанинг ҳаракатлашында жами қаршиликтерининг көптеген тортыш күчидан кичик бўлини керак:

$$P_n \geq P_o \geq W_{\Sigma}$$

жами қаршилик: $W_{\Sigma} = W_{kes} + W_{np} + W_{cyp} + W'_{cyp} + W_{nak} + W_6$
бу ерда, W_{kes} — тауыттанинг масивдан ажралишнаның қаршилигине қаршилик; W_{np} — сударалиш призмасининг сурнининга қаршилик; W_{cyp} — тауыттанинг аедаргич бўйича юкорига сийжининга қаршилик; W'_{cyp} — тауыттанинг аедаргич бўйла бийзининга қаршилик (бурилдиган аедаргичниң булдозер учун ҳисобга олинади); W_6 — булдозерининг ҳаракатлашынинга қаршилик; W_{nak} — ишоқининг ишқалашынинга қаршилик.

Тауыттанинг масивдан ажралишнаның қаршилигине қаршилик (кесининга қаршилик) қаршилик:

$$W_{kes} = kBh \sin \alpha$$

бу ерда, k — аедаргичининг одан сирти юзаси бирлешигига тўғри келадиган қазининг солинитирма қаршилик; $\gamma=55^0$ бўйигаңда k катталик тауыттанинг тоифасига қараб ташланади:

Грунт тоифаси к ўлчами, кНа	I	II	III
	70	110	170

b — кесини чуқурлиги. Зич тауытлар учун оптималь кесини чуқурлиги $b=(0,07+0,11)H$ ва юмшатылган тауытлар учун $b = (0,09+0,15)H$.

Судралиш призмасын қатланған суринага қаршилик:

$$W_{np} = V_{np} \sin \alpha \rho_{sp} g \mu_1,$$

бу ерда, $V_{np} = \frac{BH2}{2K_{np}}$ – судралиш призмасыннан хажми, м³;

K_{np} – ағдаргичинин шактлығы ва грунттегі тавеңфұларының бөлшеги көзбілдіктерінен. Н/В инебатта грунт түрінде күйімдерінде күйдегідің:

Н/В инебаты	0,15	0,3	0,3 5	0,4	0,45
I-II тоңғадагы бөлшектелген грунттар	0,70	0,8	0,8 5	0,9	0,95
Бөлшектелген грунттар	1,15	1,2	1,2	1,3	1,5

ρ_{sp} – грунттегі хажмий массасы, т/м³; μ_1 – грунттегі грунт бүйінчалаған көзбілдіктерінен; $\mu_1 = 0,35-0,8$ атроғида олинады; бунда кичик күйімдерінде грунттар учун грунттегі күйімдерінде олинады.

Грунттегі ағдаргич тоқорисы бүйінчалаған суринага қаршилик:

$$W_{kap} = V_{np} \rho_{sp} g \mu_2 \cdot \cos^2 \gamma,$$

бу ерда, μ_2 – грунттегі пұзатта ишкәлдіктерінен көзбілдіктерінен ($\mu_2 = 0,7-0,8$ лой учун, $\mu_2 = 0,5-0,6$ күмлөк ва күмлөк грунттар учун, $\mu_2 = 0,35-0,5$ күм учун).

Грунттегі ағдаргич бүйілаб суринага қаршилик:

$$W_{kap}^f = V_{np} \rho_{sp} g \mu_1 \mu_2 \cdot \cos \alpha.$$

Пішокшыннан грунтта ишкәлдіктерінен көзбілдіктерінен:

$$W_{max} = \mu_1 (R_{02} + m_{dog}).$$

Бұлдоzerнаның харакатланғандағы қаршилик

$$W_d = M_d g (f \cos \varphi \pm \sin \varphi),$$

бу ерда, φ – жойыннан кіясник бурчагы. Хавғенекиң техникасы талаби бүйінчалаған көзбілдіктерінен $\varphi \leq 20^\circ$. f – асос машина харакатланғандағы көзбілдіктерінен көзбілдіктерінен; ұрмаловчы занжиралы машиналар учун $f=0,1+0,12$ ва гидравикалық харакатланғандағы көзбілдіктерінен $f=0,6+0,18$.

Хисобланған жами қаршилик бұлдоzerдә қосында бүледиган тортын күчидан кичик бүйінши керак. Бу шартта риоя қылымасаңда бұлдоzer жиһоззарнаның асосий параметрлерінің камайттын томоннан тұзатыншылар кириптегінде түрлі келеді.

Эди мустаҳкамликка ҳисоблаймиз. У умуман машинага ва унинг алоҳида узеллари ҳамда деталларига таъсири тувиши кучларин аниқлашдан иборат.

**Булдозернинг асосий параметрлари ва ўлчамлари
(ГОСТ 7410-79)**

I-жадвал

Асосий параметрлар ва ўлчамлар	Метр (норма)					
	4	6	10	15	25	35
Асос тракторининг тортиши сифти, P_u						
Тўсиқсиз ағдаргичининг ба- ланцлиги II, мм, камидা	750 800	800 850	900 1100	1100 1200	1200 1300	1300 1400
Ағдаргичининг энг катта қун- дасланг кийишларини бурчаги, рад	0,105	0,105	0,015	0,105	0,17 5	0,175
Ағдаргичининг тушиш чукурлиги (тупроқ изани- тиргичлар ботиб тургани- да), мм, камидা	300	300	350	400	450	500
Ағдаргичининг кўтарниш тезлиги, м/с, камидা	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25
Ағдаргичининг режада бу- рилини бурчаги α , рад, ка- мидা			0,436			
Асосий кесини бурчаги γ , рад			0,96			
Кириб борилини бурчаги ϕ_k , рад, камидা			0,35			
Ағдаргичининг орқа бурчаги θ , рад, камидা			0,35			

1.1.4. Мустаҳкамликка ҳисоблап вазиятларини аниқлаш

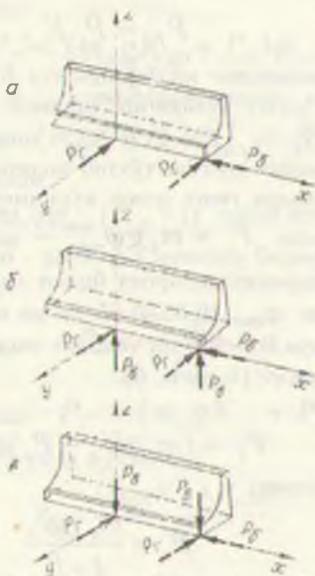
Булдозер жиҳозлари элементларининг мустаҳкамлигини ҳисоблашда тасодифий юкламаларининг энг покулай қўшилмадаги маж-
муидир. Булдозер жиҳозлари деталларининг мустаҳкамлиги, ҳисобий
вазиятлар учун, умумий ишларга мўлжалланган машина деталлари
ва метала конструкцияларини ҳисоблаш учун қабул қилинган усуслар
билин аниқлашади. Бунда булдозернинг ишланиши юз берадиган юк-
ламаларининг шундай тасодифий қўшилиб келсини назарда туттилади-

ки, бунда энг катта күчланишлар ҳосна бўлишини кутни мумкин. Буризмайдиган аёдаргичли булдозер учун асосий ҳисобий вазиятларга кўйидалилар киради:

1. Боникарни гидроцилиндрлари берсигтигани вазиятда турганида, булдозернинг горизонтал сирт ҳаракатланишида аёдаргич нюнои киррасининг ўрга нуткаси билан тўсингда тўсатдан тирадиб колини. Бунда машинага фақат горизонтал кучлар таъсири қиласди. (6-расм, а).

2. Аёдаргичнинг ботиб кирган жараёнида, айни бир вактда ўзида горизонтал сирт ҳаракатланишида трактор аёдаргичнинг ўрга нуткасида кўтарилиб қиласди; машинага горизонтал ва вертикала кучлар таъсири қиласди; цилиндрлар тракторни ўрмаловчи занжирларнинг орка киррасига ёки орка гидравлекларнинг ўқига шебатан аёдариб тоборин учун ствари бўлган куч ҳосна қиласди (6-расм, б).

3. 2-вазият шаронгларида трактор аёдаргичнинг четки нуткасида кўтарилиб қиласди; машинага қўнимимча равинида ён кучлар таъсири қиласди (6-расм, б ишрих).

6-расм. Мустаҳкамликка ҳисоблам учуни ҳисобий вазиятлар чизмаси.

4. Аёдаргичнинг ботиб кирган вазиятида ва айни бир вактда горизонтал сирт бўйича ҳаракатланишида трактор аёдаргичнинг ўрга

пуктасыда күтарилади; цилиндрлар тракторин ўрмаловчи запижирининг ояд четига ёки олдинги гидравликарининг ўки инебатан ағдариб юборинига етарсан күч хосия қолади (6-расм, в).

5. 4-вазият шароитларында трактор ағдаригининг четки пуктасыда күтарилади; машинага күниимча равинде ён күчлар таъсир қисади. (6-расм, в).

6. 1 – вазият шароитларда булдузер ағдаригичи четки пуктасы билан түсикка тиразиб қолади (6-расм, а штрих). Биринчи учта ҳисобий вазиятларда ағдаригич, рама ва күтариш механизмларининг узеллари ҳисобланади. Қолган ҳисобий вазиятларда қуйнадигилар ҳисобланади: итарувчи түсилар, кия тиргаклар ва бошқарни ошик-мошиклари – ағдаригичи бурилмайдыган булдузерда; ағдаригич, итаргичлар, рама, бошқарувчи ошик-мошиклар – ағдаригичи буриладыган булдузерда.

Айттык үтилган ҳисобий вазиятларда қуйнадын күчлар таъсир этади:

1 – ҳисобий вазият.

Горизонтал күч:

$$P_r = P_c K_d$$

бу ерда, K_d – динамик коэффициенти бўлиб, ағдаригич түсикка тиразиб қолганда хосил бўладыган динамик күчларининг таъсирини ҳисобга олади; $K_d = 1,5-2,5$; K_d иштег кичик кийматлари ағдаригининг III тоғфа грунтда тўхтаб қолни шароитларига мос келади; катта кийматлари иштег девор кўринишидаги түсикка тиразиб қолинига мос келади; $P_c = m_6 g \varphi_{\max}$ – максимал статик тортиш күчи, кН; φ_{\max} – ҳаракатлантиргич билан грунтнинг максимал илашинш коэффициенти; φ_{\max} 0,85+0,95 иш ва ишевмогилдиракли ҳаракатлантиргичлар учун 0,8+0,9 иш ташкил этади.

2 – ҳисобий вазият (6-расм, б).

Горизонтал күч:

$$P_r = (m_6 g K_o - P_e) \varphi_{\max},$$

вертикал күчларини:

$$P_e = \frac{m_{a.m} g l_A}{l + l_c}$$

бу ерда, l, l_A, l_c – геометрик ўччамлар (13-расмга к.).

З-ҳисобий вазият (6-расм, б-күчлар нуқтилар билан кўреатилиган).

Горизонтал күч

$$P_{\Gamma} = (m_6 g K_{\delta} - P_e) \varphi_{\max},$$

вертикал күчләнни:

$$P_e = \frac{m_{a.m} g l_A}{l + l_c}.$$

Ен таъсир этүвчи күчләнни:

$$P_{eu} = \frac{(m_6 g - P_e) \varphi_{\max} B}{2(l_c + l)}.$$

4-хисобий ҳолат (6-расм, в).

Вертикал күчләнни:

$$P_e = \frac{m_{a.m} l_e g}{l_c}.$$

горизонтал күчләнни:

$$P_{\Gamma} = (m_6 g K_{\delta} + P_e) \varphi_{\max}$$

P_{Γ} ин ҳисобланыңда φ_{\max} коэффициентининг кичик қыйматлари қабул қылышади. Агар $(m_6 g + P_e) \varphi_{\max} > P_u$, бўлса, у ҳолда куйидагича қабул қылышади:

$$P_{\Gamma} = P_u + m_6 g \varphi_{\max} (K_{\delta} - 1) \text{ қабул қилини лозим.}$$

5-хисобий вазият (6 - расм, в - нуқтирир билан кўреатилган).

Вертикал күчләнни:

$$P_e = \frac{m_{a.m} g l_e}{l_c}.$$

горизонтал күчләнни: $P_{\Gamma} = (m_6 g K_{\delta} + P_e) \varphi_{\max}$

Ен томонига таъсир этүвчи күчләнни:

$$P_{eu} = \frac{(m_6 g K_{\delta} + P_e) B}{2l_c}.$$

Агар $(m_6 g + P_e) \varphi_{\max} > P_u$, бўлса, у ҳолда

$$P_{\Gamma} = P_u + m_6 g \varphi_{\max} (K_{\delta} - 1)$$

$$P_{eu} = 0.5 M_{a.m} q \mu, \text{ деб қабул қилини лозим;}$$

бу ерда, $\mu = 0,65 - 0,7$ – ёнга салжын коэффициенти.

6-хисобий вазият (6-расм, а-пунктир билан күрсатылған).

Горизонтал күч:

$$P_r = m_6 g \varphi_{\max} K_d$$

$$\text{Ен күч} \quad P_{en} = \frac{m_6 g B \varphi_{\max}}{2(l + l_c)}.$$

Бурилма ағдаргичтың булдоzer мустақкамлика хисоблаш ағдаргичинің трактор бүйлама ўкига перендикуляр бүйгін вазияты учун басжарылады. Бұндай ташқары, металда конструкцияларнің мустақкамлығын ағдаргичинің бурилған ҳолатыда уннан чиқып турған учынға іоклама таъсир этганиң текшірін керак. Таъсир этувчи іокламаларнің көттәліктері тонылады да кейин жадвал тузылған, у бүнчек булдоzer металда конструкциясынанға бірор узелін учун энг ханғын хисобий вазият анықланады.

1.1.5. Булдоzer жиһозларининг узелі ва дегалларини мустақкамлика хисоблаш

Умумий ҳаңда булдоzer ағдаргичига P_r , P_b , P_{en} ташқы күчлар таъсир этады. Уларнанғы көттәліктері ҳар бир хисобий вазият учун тегінші формулалар бүнчек тонылады (6-расм).

Бошқарниң гидроцилиндрларындағы күч P_{rl} қойындағыча анықланыши мүмкін:

$$P_{rl} = \frac{P_g a - P_r a}{2S}$$

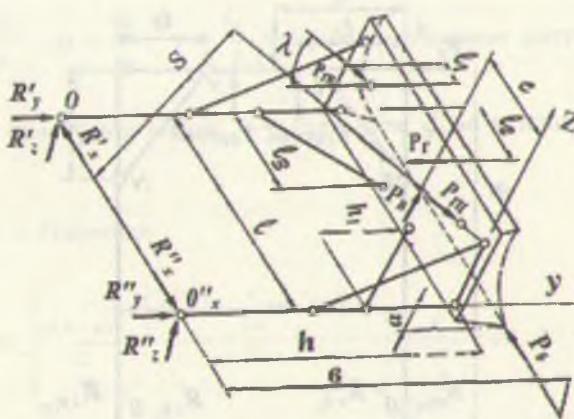
бу ерда, иноралар күчларинің 7-расемде күрсатылған йұпашыннан мос келады, а, б, S ұлғамлар, эса умумий күріншін қызметсінде анықланады.

P_r , P_b , P_{en} ва P_{rl} күчлар таъсирінде 0' ва 0'' оник-мөниндеңде R'_x , R'_y , R'_z ва R''_x , R''_y , R''_z , реакция күчлары ҳоснан бұллады.

R_z ва R_y реакцияларинің көттәлігі булдоzer жиһозларын түрінде (бурилмайдында ёки бурилғандың ағдаргич) бөгөнкі эмас ва статика тенглемалары билан тонылады.

0' оник-мөниндеңде вертикал реакция:

$$R'_z = \frac{-P_{en}a - P_g c + P_{rl}/\sin \lambda}{l}$$

7-жасм. Бүрілмайған булдозер ағдарғычига күчларнинг талысыр ішін чиқасы.

О" ошиқ-мошиқдаги вертикал реакция:

$$R'' = 2P_{FU} \cdot \sin \lambda - P_s - R'$$

О'шник-мошикдаги горизонтал реакция:

$$R_y' = \frac{-P_{en} \theta + P_r l - P_{III} l \cos \lambda}{l}$$

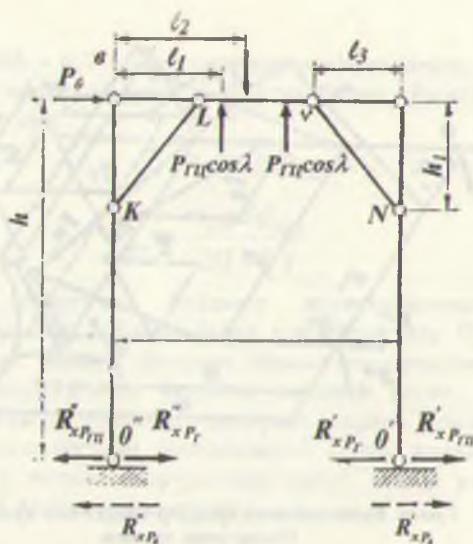
O" оник-машындағи горизонтал реакция

$$R''_v = P_{\Gamma} - 2P_{\Gamma U} \cos \lambda - R'_v$$

Ен реакция R_x инг муглақо булдозер жиһозиниң түрига боғлиқ бұлғып, уни анықтап учып булдозер рамасыннан текисінде таңсыр этүвчи күчини күриб чыкын зарур.

Будозериниг рамаси ва ағдаргичи статик иоаниқ тизимидир (8-расм). Материаллар қаршилиги усуллари билан статик иоаниқтеги аниқлаб, О' ва О'' ошиқ-мошиқларга таъсир этувчи ён реакция күчларини топамиз. Бунда қуийдаги нұл қүйиншлар қабул қыллинган:

- факат әгүвчи моментларнинг энпоралари ҳисобга олинади;
 - KL ва MN қия тиргаклар мутлақо бикр.

8-рәсм. Тиргакли бурилмайдиган булдозер расмийнинг ҳисобий чизмаси.

O' ва O'' ошиқ-мошиқлар вертикал устуналарининг симметрия ўқлари билан устма-уст түшади.

Рг күч таъсирида O' ва O'' ошиқ-мошиқларда ҳосил бўладиган реакция кучлари

$$R_{x_{P_R}}^l = R_{x_{P_R}}^r = \frac{1}{h} \left(\frac{\Delta P - \Delta i p}{\delta_1} + P_r \xi_1 \frac{l}{2} \right),$$

бу ерда,

$$\delta_1 = \left[\frac{2}{3} \left(1 - \mu^2 \right) + K_o \left(1 - \frac{4}{3} \nu \right) \right];$$

$$\Delta_p = -\xi_1 L \left[\frac{(1-\mu)^2}{3} + \frac{K_o (0.5 - \xi_1) \left(0.5 - \frac{1}{3} \nu \right)}{2} \right] P_r$$

$$K_o = K_y \frac{l}{h};$$

$K_y = 0.15 - 0.16$ – итарувчи түспиларининг инерция моменти ва ағдаргич қисми инерция моменти ишбатлариниң ҳисобга олувчи коэффициент.

$\xi_1 = \frac{l_1}{l_2}$; $\mu = \frac{h_1}{h}$; $\gamma = \frac{l_3}{l}$ коэффициенттарининг катталиги граф-

фик шүли билди аныкданади. Δ_{ip} катталик ξ_1 ва v ишнг иисбатига бөлдик:

1. $\xi_1 > v$ бүлганида:

$$\Delta_1 = P_I \xi_1 K_o \left\{ \frac{(0.5-v)^2}{2} + \frac{\left[0.5 - \xi_1 + \frac{v}{2\mu}(v-\xi_1) \right] \xi_1^2}{3\nu} + \left[1 + \frac{v}{2\mu}(v-\xi_1) - (v^2 - \xi_1^2) \right] \frac{1}{2\nu} \right\}$$

2. $\xi_1 > v > 0.5 \frac{\xi_1}{1-\xi_1}$ бүлганида:

$$\Delta_2 = P_I K_o \left\{ l/3 / (1-\xi_1)v - 0.5\xi_1 / (\xi_1 + 0.5) / 0.5(1-\xi_1) - v \xi_1 / (\xi_1 - v) + 0.5(0.5-v)(0.5-\xi_1)\xi_1 \right\};$$

3. $\xi_1 > v$ бүлганида:

$$\Delta_{3p} = P_I K_o \left\{ l/3 / 0.5\xi_1 / (1-\xi_1)v / (0.5-v) + 0.5(0.5-v) \times \times (0.5-\xi_1) + \xi_1(0.5-v)(\xi_1-v) \left[1 - \frac{0.5\xi_1 - (1-\xi_1)v}{0.5-v} \right] \right\};$$

P_{Tl} күччининг таъсирида ҳосил бўлган реакция:

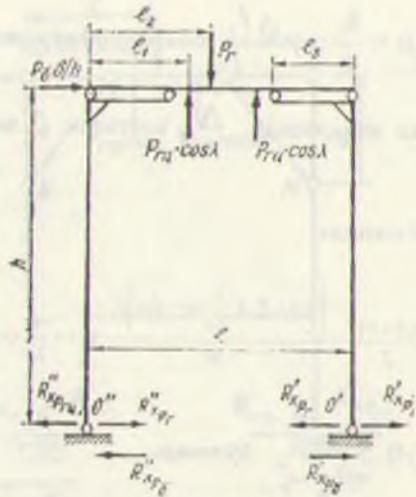
$$V = R'_{X_{Tl}} = R''_{X_{Tl}} = 2 \left[\frac{\Delta_p + \Delta_{ip}}{\delta h} + P_{Tl} \xi_2 \cos \lambda \frac{l}{2h} \right];$$

Δ_p , Δ_{ip} ва δ_l қийматларини оздингисига ухшаш ҳисоблаб тоинлади, бунда ξ_1 ишнг ўринига $\xi_2 = \frac{l_2}{l}$ ва P_I иш P_{Tl} $\cos \lambda$ га азманитирилади;

$$P_{en}$$
 күчдан ҳосил бўлган реакция $R'_{X_{Tl}} = R''_{X_{Tl}} = \frac{P_{en} B}{2h}$

O' ошик-мошинидаги жами (йигинди) реакция

$$R'_{X'} = R'_{X_{Tl}} - R'_{X_{Tl}} - R'_{X_{Tl}}$$

9-расм. Бүрнамалықтын тиргакасынан булдозер рамасыннан ҳисобий чизмасы.

O'' ошик-мошикдаты йигинди реакция

$$R_X'' = R_{X_{P_r}}'' - R_{X_{P_{II}}}'' + R_{X_{P_2}}''$$

9-расмда күрсатылған рама ва ағдаргичининг чизмасы учун маҳкамлаш ошик-мошикларидаги, x ўқы бүйлаб таъсир этүвчи реакциялар худың шу тарзда анықланады.

P_r күчдан O' ва O'' ошик-мошикларда хосил бўлган реакция

$$R_X' P_r = R_X'' P_r = \frac{1}{h} \left[\frac{\Delta p + \Delta i p}{\delta_i} + P_r \xi_1 \frac{l}{2} \right],$$

бу ерда, $\delta_i = \frac{2}{3} + K_o \left(1 + \frac{4}{3} V \right) + \frac{2}{3} K_1 V$

$$\Delta p = -\frac{1}{3} (1 + K_1 V) \xi_1 I P_r; \quad \kappa_1 = \frac{I_1}{I_2} \frac{l}{h},$$

бу ерда, I – горизонтал тиргакларининг ўртача инерция моменти;
 $\Delta i p = \xi_1$ ва V ларнинг шебатига боелик ва тоқорида келтирилган
 формуулалар билан анықланади. P_{II} күчидан хосил бўлган реакция

$$R_X' P_{II} = R_X'' P_{II} = 2 \left[\frac{\Delta_p + \Delta_{ip}}{\delta_i h} + \frac{P_r \xi_1 l \sin \lambda}{2h} \right]$$

Δ_P , Δ_{pp} ва δ_1 катталиклар юқорида көлтирилгән формулалар билан хисобланады, бұнда ξ_1 ии ξ_2 га вә P_r ии $P_{r\alpha}$ га алмаштырылады.

P_{en} күчлар

$$R'_{X_{P\delta}} = -R_{X_{P\delta}} = \frac{P_\delta b}{h}$$

O' ошиқ-мошиқдаги йүгінді реакция

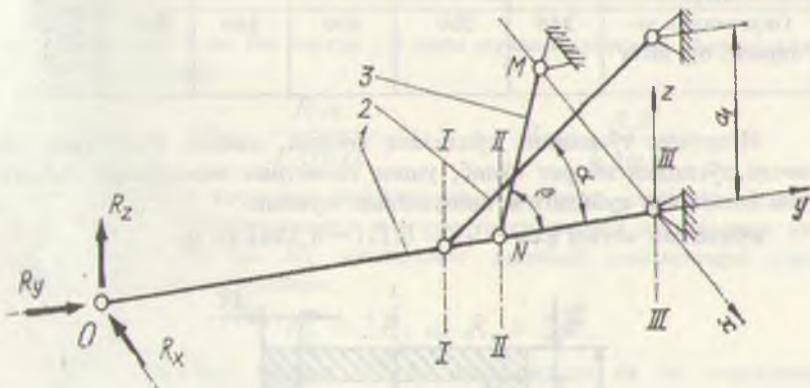
$$R'_k = R'_{X_{P_r}} - R'_{X_{P_{r\alpha}}} - R'_{X_{P_{en}}}$$

O'' ошиқ-мошиқдаги йүгіндігә реакция

$$R''_X = R''_{X_{P_r}} - R''_{X_{P_{r\alpha}}} + R''_{X_{P_{en}}}.$$

Хосил қилинған күчлар ва ошиқ-мошиқтардаги реакциялар бүйінча булдозер жиһозларидаги узеллар ҳамда деталларнинг ҳисобий кесимларындағы хавфли нұкташарда күчлапиштар тоцилады.

Бурилмайдын булдозерларининг итарувчи түсіндігі ҳисобий кесимлар құйдагилардың: I-I кесим — тиргович 2 маҳкамаланған жойдағы кесим; II-II кесим — қия тиргак 3 маҳкамаланған жойдағы кесим; III-III кесим итарувчи түсии ағдаргичта маҳкамаланған жойдағы кесим (10-расм).

10-расм. Буриламайдын булдозер итарувчи түсініннің ҳисобий чызмасы.

железные винты, именуемые *зубами*, вышагивали по плавающим кипящим вспышкам из-за сильного огня[1] и поглощали плавающие предметы, плавающие на поверхности воды, и тем самым избавляли от опасности погибнуть в огне.

$$R_2 = 2R_2 \text{ and } R_3 = 2R_3.$$

Лягушка вида *Rana temporaria* имеет ярко-красную спину с темными пятнами и бледную брюшную сторону. Голова широкая, с короткими щупальцами. Глаза расположены на верхней части головы. Тело покрыто мелкими чешуйками.

$$R_2 = \frac{R_h}{a_1 \cos \alpha}; \quad R_3 = \frac{h_1 \sin \alpha}{R_h};$$

ЛІСТІВКА **ІМІДЖ** **ІМІДЖ** **ІМІДЖ** **ІМІДЖ**

Afghanistan: New institutional challenges

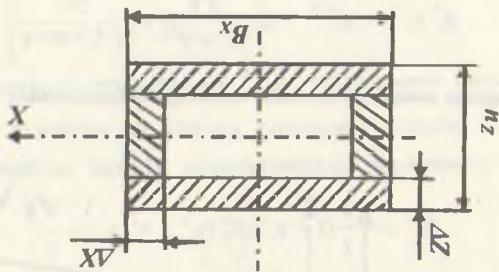
$$A_2 = (0.029 - 0.040) \text{ hz}$$

$$A_x = (0.029 \pm 0.040) \text{ Bx}$$

Geopositional maximum A_s in A_2 (11-pcm)

(0.326, 0.328) FB^x

Лінійний вибуховий розривний ефект від дії

Коштовність розриву $\sigma_0 = (P = 0,111 - 0,154) B_x \text{ hz}$.

Задані коштовність розриву σ_0 та коефіцієнт відношення α :

Задані технологічні параметри B_x, h_z, α , що вимагають виконувати вимоги:

Надійний технологічний розривний ефект, отриманий, вимірюванням ре-

Лінійний вибуховий розривний ефект, $G_{\text{лін}}$	15XGII	15XGIII	10XGII	14T2	14XTC	15TC	Оголювання, G_m , Мілі мікропасив, G_m , Мілі	240	350	400	340	350	
	380	520	540	480	500	480							

2-класифікація

Лінійний вибуховий розривний ефект

Параметр F - коштовність розриву σ_0 (2-класифікація).
Параметр F - коштовність розриву σ_0 (0) - вибуховий розривний ефект

від спира, W_x, W_y, W_z як відповідні негативні результати розривного моменту.

$$\text{Лінійний розривний ефект } Q_{\text{лін}} = \frac{F}{R_x - R_y - R_z, \frac{W_x}{W_y} - R_z, \frac{W_y}{W_z} - R_z, \frac{W_z}{W_x} - R_z} \leq [Q].$$

$$Q_{\text{лін}} = \frac{W_x^2}{[R_x(h(1-\alpha)) + (R_z[h(1-\alpha)]^2)]} + \frac{W_y^2}{[R_y(h(1-\alpha)) + (R_z[h(1-\alpha)]^2)]} + \frac{W_z^2}{[R_z(h(1-\alpha)) + (R_z[h(1-\alpha)]^2)]} \leq [Q].$$

Лінійний розривний ефект.

$$Q_{\text{лін}} = \frac{W_x^2}{[R_x(h(1-\alpha)) + (R_z[h(1-\alpha)]^2)]} + \frac{W_y^2}{[R_y(h(1-\alpha)) + (R_z[h(1-\alpha)]^2)]} + \frac{W_z^2}{[R_z(h(1-\alpha)) + (R_z[h(1-\alpha)]^2)]} \leq [Q].$$

Лінійний розривний ефект.

Характеристики розривного ефекту вимірювання:

Юқориги бикрлик белбоги конструктив муроҳазаларга қараб компонавка қизиниади, иеш листининг қалинлиги δ иш эса, тортин күчига күра, З-жадвалдан тахминан тоини мумкин.

Ағдаргичнинг металл конструкциясини (пастки бикрлик белбогини) хисоблаши (11-расм) эскиз маъдумотлари ёки ағдаргичнинг мавжуд моделларига ўхшатиб, хисобий кесим ҳар кайси кесими оғирлик марказининг юзи ва координаталарини аниқлаш зарур.

Ағдаргич ўрга қисмининг кесими хисобий кесим бўлади. Хисоблашлар натижаларига кўра, кесимларнинг оғирлик марказлари тоинлади:

$$X_{\text{им}} = \frac{\sum F_i X_i}{\sum F_i} \quad \text{ва} \quad Y_{\text{им}} = \frac{\sum F_i Y_i}{\sum F_i};$$

бу ерда, X_i ва Y_i , i – элементининг оғирлик маркази координаталари; F_i – i элементининг юзи.

Сўнгра кесими оғирлик маркази орқали ўтувчи марказий ўқларни X ва Y ишебатан кесими инерция моментлари тоинлади:

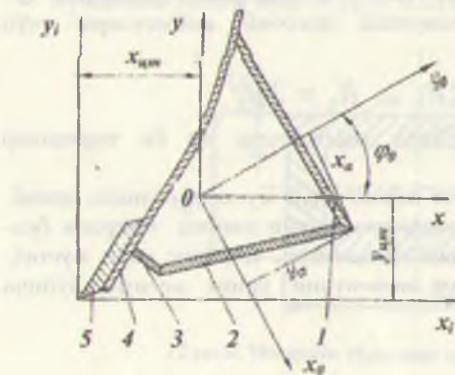
$$I_x = \sum (I_{xi} + Y_i^2 F_i); \quad I_y = \sum (I_{yi} + X_i^2 F_i); \quad I_{xy} = \sum (I_{xyi} + Y_i X_i F_i).$$

Кесими тапкил ўтувчи шакллар симметрия ўқларининг йўналини, умумий ҳолда марказий X ва Y ўқларининг йўналиши билан мос тушибаганини сабабли, ўқ буйлаб йўналган ва марказдан ўчар инерция моментлари I_x, I_y, I_{xy} ўқларнинг бурилиши бурчагини хисобга олган ҳолда аниқланади. (12-расм):

$$I_x = I'_x \cos^2 \alpha_0 + I'_y \sin^2 \alpha_0 \mp I'_{xy} \sin 2\alpha_0;$$

$$I_y = I'_x \sin^2 \alpha_0 + I'_y \cos^2 \alpha_0 \pm I'_{xy} \sin 2\alpha_0;$$

$$I_{xy} = 0,5(I'_x - I'_y) \sin 2\alpha_0 + I'_{xy} \cos 2\alpha_0.$$

12-расм. Ағдаргичнинг хисобий кесими.

Бу ерда, I_x, I_y, I_{xy} – хар қайсын шаканнанғ X ва Y үқшарға наразилеу болған марказий үқшарынға ишбатан үк бүйлаб йүнделгән ва марказдан кочар инерция моменттари.

I_x^*, I_y^*, I_{xy}^* – шакаларинң симметрия үқшарынға ишбатан үк бүйлаб нұнайланған ва марказдан кочар инерция моменттари.

α_0 – X ва Y үқшары біздең наразилеу вакытта көлтүнгә қадар симметрия үқшаринин бурғанының бурчаги (юкори белгилар – соат милиға қарниң бүлгелерінде, настки белгилар – соат мили бүйінча бурғанында).

Боң үқшар қиязик бурчак тангенсі:

$$\operatorname{tg}\varphi_0 = \frac{2I_{xy}}{I_y - I_x}.$$

Кесимнинң максими және минимал болын инерция моменттари:

$$I_{\max} = 0.5 \left\{ (I_x + I_y) \pm \left[(I_x + I_y)^2 + 4^2 \right]^{0.5} \right\},$$

Кесимдеги мезерий күчләнештер күйидеги формуладан топыла-

$$\sigma = \frac{M_{xo} I_{\max}}{Y_a} + \frac{M_{yo} I_{\min}}{X_a},$$

бу ерда, M_{xo} ва M_{yo} – боң үқшарға ишбатан әгувиң моменттари;

Y_a ва X_a – боң үқшардан энг үзокда жойланған, кесим нұктасаринин координаталари.

Боң үқшарға ишбатан әгувиң моменттари:

$$M_{x,o} = M_x \sin \varphi_0 + M_y \cos \varphi_0;$$

$$M_{y,o} = M_x \cos \varphi_0 + M_y \sin \varphi_0;$$

Бу ерда, M_x ва M_y – x ва y үқшарға ишбатан әгувиң моменттари, x ва y үқшарынға ишбатан әгувиң моменттар күйидеги формулалар біздең шиктәнеді:

$$M_x = 0.5 R_z I + R_m \cos \lambda (0.5 - \xi_2) l,$$

$$M_y = R_x \cdot b + 0.5 R_b I + R_m \sin \lambda (0.5 - \xi_2) l.$$

Хавфли кесимде нормал күчләнештер тапшырынма күчләнештер ҳам таъсир көлвиди. У буровчи моментт ($M_{бұр}$) таъсирдең қосынды бўлади:

$$\tau = \frac{M_{\sigma}}{2 \delta F_0},$$

бу ердә, F_o – контуруннан ўрта чызғын ишарасында олинган майдон, м^2 ; δ – контур элементлары дөвөрчесининг қалынлыгы, м ; $M_{бұр}$ – хавфли кесимдә таъсир қыладын буровчى момент, Н·м. Буровчى момент $M_{бұр}$ инде катталығы қүйіндегі анықланады:

$$M_{бұр} = R_{zb} \cdot v.$$

Урнама күчләшешининг катталығаны анықлааб, кейин қүйіндеги формула билан хавфли кесимнинг мұстақамалыгын текенишиңга кірінілади.

$$\sigma_{\Sigma} = (\sigma^2 + 4\tau^2)^{0.5} \leq [\sigma]$$

Булдозер жиһозлариниң асос машинасынан махкамалын узелетарини, бошқарниң механизмлариниң ағдаргич ва трактор билан биректирувчى деталларининг, ағдаргич пішоклары ҳамда бошқаларининг мұстақамалыгы машина деталлариниң ҳисоблаш методикасыннан умумий көндәлділік мұвоғиқ ҳисобланады.

1.1.6. Ағдаргични бошқарып тизими юритмасын ҳисоблаш

Хозир бошқарни тизими гидравлик юритмалы булдозерлар көнг тарқалған. Канат-блоки юритмага нисбетан гидроюритманиң қүйіндеги ассоциациялары бор:

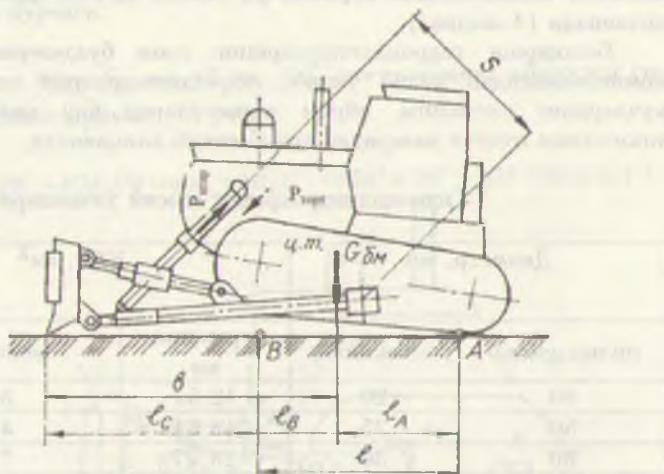
- ағдаргични күч билан чүкүррөк ботирини имкониятты борлаги. Бу грунтни сударазини прізмасынга түйләш іўли ва вактниң жуда камайтиради;
 - ағдаргичшының вазияттанаң қотырып қүйіни имкониятты борлаги. Бу текисдан шылдарини бажарындығы сифаттанаң оширади;
 - грунтни қазын ва текисдан жарайендиң кесини бүрчакларини, қийнейтіннен ва ағдаргичшының қамрашини ростлаш имкониятты борлаги. Бу грунт шароиттарға мослануучанынан таъминделады;
 - автоматик бошқарни тизимини құлаап имкониятты борлаги.
- Гидравлик юритмани лойіхаланы учун бошқалық белгілер сипаттауда қүйіндегілердің қабуза қынни зарур:
- ишчи органдардың максимал күч,
 - ишчи органдарның қаралаттаманың тезлігі,
 - ишчи органдарның іүли,
 - гидротизимдеги белгілізсанған ишчи босим.

Ишчи органдардың максимал күч қүйіндеги ҳисебиій вазияттар учун анықланады:

- гидроцилиндрлар ассо машинасыннан озд қынниң күтәради, янын гидроцилиндрларыннан максимал итарини күчі ҳоснан бұлады;
- гидроцилиндрлар ассо машинасыннан орқа қынниң күтәради, янын гидроцилиндрларыннан максимал тортиш күчі ҳоснан бұлады.

Итарувчи $P_{\text{итар}}$ ва тортувчи $P_{\text{торт}}$ күчларининг катталиги «A» ва «B» нуқталарига ишбатан олинган моментлар тенгламасидан инклинациди (13-расем):

$$P_{\text{итар}} = \frac{m_{a,M} g l_A}{(l + l_c) S}, \quad P_{\text{торт}} = \frac{m_{a,M} g l_B}{l_c S}$$

13-расем. Булодозерининг күтарилиши вазиятида татенр
жетувчи күчларининг чизмаси.

Гидроцилиндрлар ҳосил қиладиган итарувчи ва тортувчи күчларинин катталиги $P_{\text{итар}} = 1,34 P_{\text{торт}}$ ишбатига боелик. Бинобарин, гидроцилиндр штокларидағы күч қойыдагиларга тенг бўлади:

$$P_{\text{итар}} = \frac{m_{a,M} g l_A \cdot \sigma}{(l + l_c) S}, \quad P_{\text{итар}} = \frac{m_{a,M} g l_B \cdot \sigma}{l_c S}$$

Олинган кийматлардан энг каттаси ҳисобий куч деб қабул килинади. Ҳисобий куч ва гидротизимдаги суюқликниң белгиланган (номинал) ишчи босимига қараб, гидроцилиндрининг ички диаметри белгиланади:

$$P_{\text{иҷки}} = 1,157 (P_{\text{итар}} / \Delta P)^{0.5}.$$

Бу ерда, ΔP – гидротизимдаги суюқликниң белгиланган ишчи босими.

Суюжининг номинал ишчи босими асос машина техник тавсифларидан олинади. Агар асос машинада булдозер ағдаригичини бошқарнида фойдаланиш мумкин бўлган, ички ўриатилган гидроритма бўлмаса, у ҳолда номинал ишчи босим машинасозлик нормали МН 3610 – 62 дан ташлаб олинади, унда ΔP нинг күйидаги кийматлари тавсия этилган: 10,0; 16,0; 32,0 МПа.

Гидроцилиндрлардың ишкү диаметрлеринин чысаблаб тошилган күймати машинасозлик нормаллары тавсия кылган күйматынча яхьзитланады (4-жазыя).

Бонкариң гидроцилиндрларшың соли булдозернинг умумий компоновкасыдан келиб чиқып, гидроцилиндрларда таъсир этувчи күчларшың калтасын, айрим элементларни бир хизлантиришни таъминлаш нұктан изараидан келиб чиқып аникланади.

Гидроцилиндрларниң асосий үлчамлари

4-ЖУРНАЛ

Диаметр, мм		Юза, см ²	
цилиндрические	штоки	поршни-ки	штоки
40	20	12,57	3,14
50	25	19,64	4,91
60	30	28,27	7,07
80	40	50,27	12,57
100	50	78,54	19,64
125	60	122,20	28,27
160	80	201,05	50,27
200	100	314,16	78,54

Насоснинг талаб қилинган иш унумдорлариги аёдаргичнинг ботиб киришида штокининг керакли ҳаракатланиши тезлшинин таъминлантиштирга кўра топилади:

$$Q = \frac{F_g v_{\text{exit}}}{n_a},$$

бүрдэ, Е_х-гидроцилиндрическими ящиками;

ψ_{int} — ағдарғыч ботиб киришіде штокпингиң ұракаттандынған тезинің;

η_{ϕ} – насоснинг фойдалыни коэффициенти бўлиб, цилиндр ва насосда сизинчларни тавсифлайди $\eta_{\phi} = 0,95$.

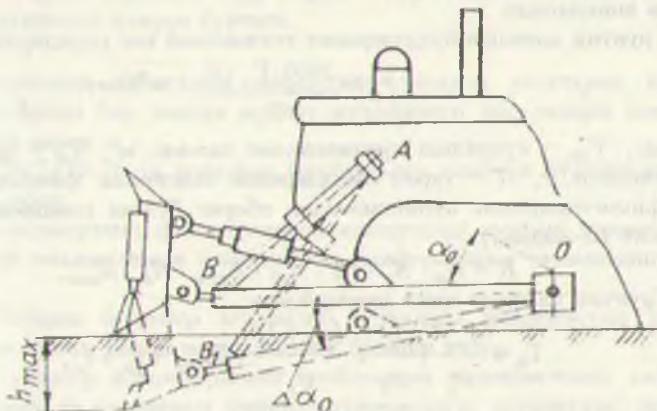
Ағдаргичининг бөтиб киришида гидроцилиндр штокининг ҳаркеттанин тезлиги (13-расм):

$$v_{um} = \frac{1}{h_{\max}} S_{wt} v_{uu} \operatorname{tg} \theta^{\dagger},$$

бу ерда, S_{wt} – штокининг йүли; v_{uu} – асес машинасинин насирдада күрсатылган иншойынан шын штокинин тезлиги; θ^{\dagger} – максимал кесинің бүрчагига мөн келувчи орқа бүрчаги.

Штокининг йүли S_{wt} иш АВ ва AB_1 кесмаларнинг айрмаси сипаттада тоғынанни мүмкін (14-расм):

$$S_{wt} = [OA^2 + OB^2 - 2OA \cdot OB \cos(\alpha_0 + \Delta\alpha_0)]^{0.5} - [OA^2 + OB^2 - 2OA \cdot OB \cos \alpha_0]^{0.5}.$$

14-расм. Гидроцилиндр штокининг йүлини анықлаш үчүн чызасы.

ОА ва ОВ кесмалар узунлуги, α_0 ва $\Delta\alpha_0$ бүрчакларнинг каталитиги булдузерининг экис жомаювасын бүйінча график тарзда анықланады. Иш упымдорлыгы Q гидротизимдеги суюқликкинин номинал босими ΔP бүйінча насосларнинг союн ва тури белгиланады ёки асес машина тизимдеги насос бидаланышынан табылады.

Гидрооригиналданын қолданылған элементтер (тақсимлагичтар, фильтрлер, сақзатылар, клапандар ва башқ.) мавжуд үсуздар бүйінча хисобланады.

Насос түри, ўрнатыладын насослар гидроцилиндрлар сони аниқланғаннан кейин бөншарын тизими гидрооритмасининг принципиал чызмасы мавжуд конструкцияларникігә ўхшатыб ишлаб чыкылады. Бұнда бапкниң жойлаштырылышы, сақлагыч клапандар, фильтрлар ва гидрооритманиң бөншар элементтеринин жойлаштырылышы күрсатылады. Ассо машинаның гидротизимидағы уланаудын холларда бөншарын гидроцилиндрларниң тәксимлагычларнин чыңыштарында үлән чызмасы ишлаб чыкылады. Агар бу чыңыштар бұл маса екіншінде олардың бірнеше тәксимлагычлар үрнатылады.

1.1.7. Булдозернинг иш үнүмдорлығы ва меҳнат мұхофазасы

Булдозернинг асосий техник-иктисодий күрсатылған үнүмдорлығынан көрсетілген. Үнүмдорлығынан қазында ва текисләнештегілеринин бажа-ринада аниқланады.

Грунттің қазында булдозернинг техникавий иш үнүмдорлығы:

$$V_T = \frac{3600 \cdot V_{np} \cdot K}{T_u}, \text{ м}^3/\text{саат};$$

бу ерда, V_{np} — сударларның призмасинин қажмы, м^3 ; T_u — циклдин давомийлігі, с; K — тұрлау онылдарнин таъсириниң қисебега өсуевчи коэффициенттернин күнайтмасыдан иборат бұлған комплекс коэффициент (5-жадвал):

$$K = K_k \cdot K_r \cdot K_T \cdot K_{ob} \cdot K_{kaz} \cdot K_n \cdot K_{kem}.$$

Грунттің қазында цикл давомийлігі:

$$T_u = \frac{l_{kcc}}{v_1} + \frac{l_s}{v_2} + \frac{l_{kcc} + l_o}{v_3} + 2t_{dp} + t_o + t_c,$$

бу ерда l_{kcc} — грунттің кесеши йүйлінин үзүнлігі, $l_{kcc} = 6 - 10$ м; l_s — грунттің суршы йүли үзүнлігі, м;

v_1 — грунттің қазында булдозернинг ҳаракатланын тезлігі,

$$v_1 = 0,4 + 0,5 \text{ м/с};$$

v_2 — грунттің суршында булдозернинг ҳаракатланын тезлігі,

$$v_2 = 0,9 + 1,0 \text{ м/с};$$

v_3 — салт юрин тезлігі, $v_3 = 1 + 2,2 \text{ м/с}$;

t_T — ағдаргичин түшириш вақты, $t_o = 1 + 2 \text{ с}$;

t_c — үзатмаларды алмашылаб қүншіншін вақты, $t_c = 4 + 5 \text{ с}$;

t_k — тракторнин буриш үчүн кеттеган вақт, $t_k = 10 \text{ с}$.

Ағдаргичиң булдозерининг иш унумдорлиги ва шаргич булдозерининг иш унумдорлиги, одатда, бурилайдиган ағдаргичиң булдозер иш унумдорлигининг $0,5+0,75$ күесинин тапкырында.

Бурилайдиган ағдаргичиң булдозерининг техникавий иш унумдорлiği текислаш ишларини бажаришда:

$$y_T = \frac{3600 l / (B \sin \alpha - 0,5)}{\eta \left(\frac{l}{v} + l_{tr} \right)}, \text{ м}^3/\text{сант.}$$

Бу ерда, n — битта жой бүйінча үткіншілер соли, $n=1-2$, l_{tr} — тракторин бурниң үзініндең вакт $t_0=10$ с, v — трактор харакатининг ишчи тезлігі, $v=0,8-1$ м/с, l — текисланыпташтырылған оралиқшының узунлігі, м,

$0,5$ — үткіншілеринин бир-біриниң қосында катталиғы, м, α — ағдаргичиң қамров бурчагы.

Булдозерни лойиҳадаш жараптандыра алғында узелшарни ишлаб чыкарунан билан бир вақтда мехнат мұхофазасы масалалары ҳам ҳал қылғаннан зарур.

ГОСТ 7410-79 га мүвоғиқ булдозерлар хавфсиз бұлшыны керак. Шүништегінде:

1. Булдозеринин конструкциясы ишлатында, техник хизмат күрсатында таъмирлашыда күлайлық ва хавфсизликкін таъминлашын керак.

2. Қабина булдозер ағдарынан кеттеганды машинастин ұмоя қыладыған тизим билан жиһозлаптандырылған бұлшыны зарур.

3. Булдозер жиһозларинин жойланышы машинистинин қабинадан чықынан да киришинин құйыннан шынаныңдең, иш зонасыннан құрништің түрінин ёмоншындырылғанын керак.

4. Гидромагистраллар машинага хизмат күрсатын құйыннан шынаныңдең ағдарынан кеттеганды машинастин ұмоя қыладыған тизим билан жойланыптырылған, шүништегіндең, енгларинин сийлини, буралиб қозынан да узилінен да бирикшін жойыларыда мой томчилашын бұлмасын керак.

5. Бошқарниң дасталарини үләрнин пейтрайд вазиятларига ишбатын ҳаракатланыптырылған ишчи органдаринин харыкат йұнайтиларига мосланыптырылған зарур.

6. Бошқарниң іорітмасы ағдаргичиң күтариған қолатыда ишончны қотириб қўйини керак.

7. Булдозерлар сутканинг қоропқы вақтларында ҳаракатланынанын да ишлешінде таъминлайдыған электр ёритини жиһозлары билан таъминланған бұлшыны зарур. Иш зонасиниң ёритини мөттөрлары СН-87-70 бўйинча олинади.

**Комплекс коэффициент K таркибига кирувчи
коэффициент қыйматлари**

5-жадвал

Коэффициент	Булдөр	
	Үрмаловчи занжирлы	Фиддираксан
K_m операторининг маалакаси		
куйнадагича бүлганида:	1,1	1,1
атып	0,75	0,60
урта	0,6	0,5
ёмон		
Групп шаронтлариниң хисобга олувчи K_t юмшатылган групптада	1,2	1,2
музлаган групптада ш	0,8	0,75
-гидроэнергетич белсап инсталлацияда:	0,7	-
-0,6	0,6	-
-гидроэнергетичиз инсталлацияда	0,8	0,8
-канат белсап башкаришида	0,6-0,8	-
-күрүк ёки ёнишкөк групптарда:		
юмшатылган сингил төг жинелариде	1,2 1,15-1,25	1,2 1,15-1,25
Инжиниринг технологиясинин хисобга олувчи K_t		
траншея усууда	0,8	0,7
куналоқ инсталлация		
Чайг, кор, ёмыр, тұман ёки көш көрайғанды об-хиво шаронтлариниң хисобга олуучи K_{ob}	0,65 0,50	-
Күннеки хисобга олувчи K_{k}		
күннек куйнадагича бүлганида,	1,35	
град:	1,9	
покудай қиялинда:	2,2	
5	0,85	0,85
10	1,2-1,3	1,15-1,25
кулай қиялинда:		
5		
10		
15		
нақтдан фойдаланнинин хисобга олувчи K_n		
кенгайтырғычлардан фойдаланнинин хисобга олувчи K_{ken}		

1.2. СКРЕПЕРНИ ҲИСОБЛАШ

1.2.1. Үмумий қоидалар ва асосий параметрларни ҳисоблат

Грунтни қатламлаб қазини, уни 100 даң 5000 м/гача ташини ва маңылым қалыннанда қатламлаб тұқини учун мұлжалланған ер қазиншынын маңағада мұвоғиқ узоклини шохобча шүйларининг ҳолаты ва базавиіт шатаклагычининг тезник тәсвифлағыраға қараб белгиланады. Тиркеме скренерлар учун грунтни 500–700 м га ташини ярим тиркемалари учун 1000–5000 ва үшнорар скренерлар учун 2000–5000 м га ташини ондай яхни узоклини деб ҳисобланады.

Скренерлар билан IV тоңфагача бұлған ва IV тоңфа грунтлар қасиленді. Ұларнин шишил санарадорларынин онырнин учун III–IV тоңфаты грунтларни олдандын қомишатни лозим. Скренерлар ёрдамында күттармалар күріледі, үймалар қазылады, аэродромлар ва майдонлар текисленеді, көлдер очылады.

Скренер чүмін билан агрегатланған шатакчыдан иборат. Скренерларнин тасиғи құйидаги асосий белгиларни ҳисобға олинады: чүмичин юклари усулы, чүмичин бұншатын усулы, иници жиһоз қоритмасыннин түри, шатаклагыч ёки торыш жиһозинин түри, трансмиссия түри ва хоказо.

Заманавий скренерлар айтиб үткілған тасиғиң белгиларининг иегалған құншылмасын үздік мұжассамлардын мүмкін, бу зәс скренерларнин конструктив түрлі-тұмандығын көлтириб чықараады.

Скренернин ҳисобланында бошланғыч белгилари: чүмичининг ҳажми, уни юклари усулы, шатаклагыч билан агрегатлаш усулы, ташин узоклини ва қазыладын турлоқнин тоңфасы. Лойихаланиннин биліркінші бөекінде скренернин асосий параметрлары анықланады ва манипюляторнин экзиз комановкасы болжарылады.

Скренернин асосий параметрі–чүмичининг геометрик ҳажми. Скренернин фойдаланын сифатлары құйидаги параметрлар билан анықланады: скренернин фойдаланын массасы, юкламаларнин үлдерін бүйінша тақсимланишин, иници ва транспорт тезниклары, үта олдадын киянналары, бурыш радиусын, грунтнин тұқыладын көлемнин оны ва қаннилігі.

Скренернин конструктив параметрлары чүмичининг үйчамлары ва шакалы, инициларнин ботиб кирии чүкүрлігі ва кесин бурчагы, олд түсекінші, чүмичин күтәрінін ва түншірнін тезілігі, орта деворларнин сурнанын тезілігі билан тәсвифланады.

Манипюляторнин экзиз комановкалары бөекінде скренернин асосий параметрлары чүмін геометрик ҳажміннен функциялар билан анықланады (6-жадвал). Бу мүносабатлар статистик ахбороттын ин-

даны асесида олинган ва ҳозирги скреперлөзликкүннег ахъвалини аке жетиради. Асесий параметрларининг тошилган қыйматлари торғынин ҳи-соблаш жарабаидә чүмич ҳажманинг мос келинии ва грунт шароитлари юзага келини мүмкүн бўлган торғын кучлари шаригидан келиб чиқиб текширилиши керак.

Чүмичининг эни b_{q} конструктив муроҳазаларга кўра, ташланган кесини энгиза мувофиқ аниқланади:

$$\sigma_{\text{q}} = \sigma_{\text{kes}} + 2\Delta B$$

бу ерда, ΔB - ён деворча ва унинг бикрим үсткўйма қалинликлари, ўғтариб турувчи ён тортки қалинлиги ҳамда иш вактида узелларининг ўзаро ҳаракатланиши учун зарур бўлган тиркишларниң йигиндиси; одатда, $\Delta B = 175 - 265$ мм қабул қилинади.

Ўлчамларни ташланда наст ва кенг чўмичларни афзал кўрини керак, чунки буидай конструкциялар қазиш жарабаига эиг кам энергия сарфлашни таъминлайди. Чўмичининг эиг катта ўлчамлари бунда темир йўлларда ташниладиган юклариниг габаритларига қўйиладиган талаблар билан чекланади. (15-расм.)

Чўмич тубининг узушини ва чўмичининг баландиги H ни қўйишдаги муносабатлардан таҳминланган тошиш мүмкүн.

$$L \equiv \left(\frac{\alpha q_s}{\sigma_{\text{q}}} \right)^{0.5} M_s \quad H \equiv \left(\frac{q_s}{\alpha \sigma_{\text{q}}} \right)^{0.5} M_s$$

бу ерда, α — чўмичининг шаклига боғлиқ коэффициент. Унинг каталиги, чўмичининг ҳажмига қараб, 8-жадвалдан аниқланади.

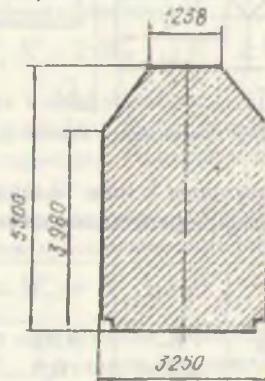
6. Скреперларининг асосий параметрларини чўмичининг геометрик сифтини функцияси билан аниқланаш формулаларни.

Параметрлар	Тиркама скрепер $q_s = 2-16 \text{ м}^3$ бўлганди	Узи юрар скрепер $q_s = 6-30 \text{ м}^3$ бўлганди
Тўқиличи чўмичининг лими, м^3	$q'_{\text{q}} = (1.18-1.51)q_s$	$q'_{\text{q}} = (1.18-1.45)q_s$
Скреперлариниң конструк- тив масаси	$m_c = (0.9-1.3)q_s$	$m_c = (2.2-2.6)q_s$
Иштакчининг куввати, кНт	$N = (5.81-8.90) \cdot (1+1.55q_s)$	$N = (16.35-19.94)q_s$
Чўмичининг кесувчи қиррасининг эни, м	$B_q = (0.87-1.13) \cdot 0.4 + 1.2(q_s-1)^{0.33}$	$B_q = (0.8-1.2) \cdot 0.46 + 1.01q_s^{0.33}$
Кесини чуқурунги, м	$h_{\text{kes}} = 0.05 + 0.375 q_s$	$h_{\text{kes}} = 0.27q_s - (0.216 + 0.400)$
Грунттиниң тўқилядиган қатламишининг калиниги, м	$b_{\text{tuk}} = 10.169 - 2.81(q_s-1)^{0.33}$	$b_{\text{tuk}} = 0.192q_s^{0.33} - 0.03$
Скреперлариниң бурилиш бурилиши, м	$R_6 = (0.92-1.08)(1.9+3.3)(q_s-2)^{0.33}$	$R_6 = (0.92-1.08) \cdot 3.45 \cdot q_s^{0.33}$

Чүмичининг узунлиги чүмич туби узунлиги L бисап түсікіч узунлігі L_T иншінг йиғіндесінде тенг, яғни $L_q=L+L_T$. Одатда, түсікічининг узунлиги чүмич узунларыннан 0,2–0,3 қисемідан ошмайды ёки $L_q=(1,25-1,33)\cdot L$ га тенг болады.

Чүмичининг узунлігі L_q ва баландығы H ин топтандан кейин скрепер чүмичі бүйлама профилінинг элементтерини қуришга киришилады.

Буда чүмич тубидан чүмич геометрик ҳажмінинг таҳминдан 2/3 қисемі турини, түсікідан іокорида ва ишоқ остидаги пінта іокорисінде 1/3 қисемі турини керак. Ен деворчанынг баландығынин $h=(0,8-1)\cdot L$ деб қабыл қилиш мүмкін. Чүмич бүйлама профилінинг қолған элементтері мавжуд конструкциялардагыға үхшатыб қуриш мүмкін (7-жадвал, 16-расм).

15-расм. Темир Пұя тарқибининг I-B ғабаритті.

Бағын бир скреперлар чүмичтарынынг параметрлары

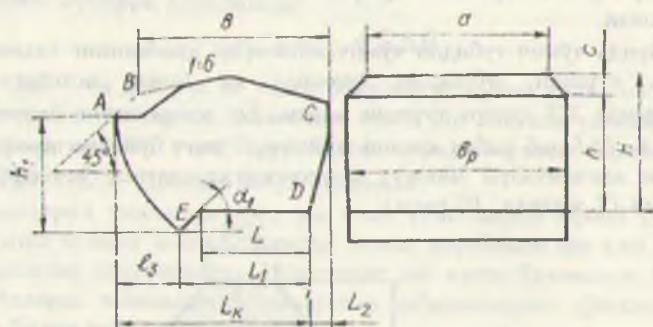
7-ЖАДВАЛ

Скрепер түрі түрі	Скрепер рұсумы	Чүмич жижими, м ³	Чүмичиниг үлчамлари, мм					
			L_q	L	L_1	L_2	H_1	α_1
Тиркеме	ДЗ-33	3	1520	689	900	611	—	35°
	ДЗ-20	7	2130	1000	1400	350	—	20°
	ДЗ-12	8,6	2900	1250	1650	800	1050	20°
	Д-213	10	2570	1550	—	—	—	20°/20°
	Д-511	15	3360	1470	1800	280	1400	
	Д-357Г	9,0	2580	1115	1355	175		
Ұаппорар	ДЗ-13	15	3360	1470	1800	280	1400	—

Чүмич бүйлама профилінинг элементтері қурилғаннан сүнгүннен геометрик ҳажми анықлатын (7-жадвал):

$$q_u = F_{\text{ек}} \sigma_{\text{ек}} + \frac{1}{6} (2\sigma_{\text{ек}} + a) \sigma c,$$

бу ерда. $F_{\text{ек}}$ – АБСДЕ контур бүйінча ён деворчашынг өзін, м^2 ; $\sigma_{\text{ек}}$ – кесинің эни (ички деворчалар бүйінча чүмичининг эни), м ; a, b, c – 16-расмда күрсатылған элементтің үлчамлары.

16-расм. Скрепер көмічининң асосий үлчов ҳолатлари.

Чүмич туби узунлиғи L шынг баландығы H га нисбати коэффициентининг қойматлари

8-жадигы

Чүмичининг сиғими $\varphi_{\text{в}}$ м^3	4–6	6–8	10–12	15–18
α коэффициентининг көттегілігі	1– 0,816	0,91– 0,8	0,96– 0,85	1,0

Чүмичининг ва бүйлама профил элементтеринин топылған үлчамлары асосында машинаниң эквиваленттік машинаның оліб борилады. Машинаниң узил-кесіл конструктив асосы торғыш күчинің ҳисеблап бажарылғандан кейін ишлаб чыкылады.

1.2.2. Скрепернинг торғыш күчинің ҳисеблап

Чүмичининг берілген сиғими бүйінча торғыш күчинің ҳисеблапта талаб етілген торғыш күчи анықланады ва шатаклагатын тапталады. Скрепернинг торғыш күчи машинаниң иккі негіз режимі: ишчи ва транспорт режимлары учун ҳисебланаады.

Итарғыссыз ишлаганда үзіншарар скрепер учун құйидагы шартта риоя қылышынан керак:

$$P_f \geq W_{\Sigma},$$

бу ерда, P_f — етакчи ғылдырылар шиналариңдеги энг катта айланма күчі, кН; W_{Σ} — машинанинг шиналаның таъсир йүгүнді қаршылар, кН.

Тиркеме скренер учун штаргичсиз шинлаганда шатаклагич измогидаги энг катта тортын күчи T йүгүнді қаршиликдан кам бұл маслиги көрек, яғни $T \geq W_{\Sigma}$.

Скренер штаргичтар өрдемінде юкландыра

$$(P_f + T_{штар}) K_{бв} \geq W_{\Sigma} \quad \text{ва} \quad (T + T_{штар}) K_0 \geq W_{\Sigma},$$

бу ерда, $T_{штар}$ — штаргичшінгі штарни күчи, кН; $K_{бв}$ — штаргич ва шатаклагичшінгі бир вакытта шиндан коэффициенті;

$$K_{бв}=0,85-0,90$$

Итрагич бұлмаганда скренердин кесинин тарқоқсамон чизмасы бүпіча юклап мақсадда мұвоғындыр. Бунда юқорида күрсетілген мүносабаттар қуындардың күршиліктерінде:

$$P_f K_d \geq W_{\Sigma}; \quad T K_d \geq W_{\Sigma};$$

бу ерда, K_d — динамиклық коэффициенті, $K_d=1,5-2,2$.

Катта құйматлары канат-блок билән бойндарладын скренерлер ва кичик құйматлары гидравлик бойндарладын скренерлер учун қабул қызметтін.

Чүмичин тұлдырыш охиріда хосия бұладынан, қазинаның күрсетіледиган йүненің қаршилик қуындарынан:

$$W_{\Sigma} = W_k + W_{кес} + W_{түл} + W_{сур},$$

бу ерда, W_k — юкландырылған скренердин шараланың күрсетіледиган қаршилик, кН; $W_{кес}$ —кесинің күрсетіледиган қаршилик, кН; (группинің массасыдан ажрасынан) ва қарынды шиналаның күрсетіледиган қаршилик); $W_{түл}$ — чүмичин тұланағанда шараланың күрсетіледиган қаршилик, кН; $W_{сур}$ — судразан призмасынан сияжынан күрсетіледиган қаршилик, кН.

Юкландырылған скренердин шараланың күрсетіледиган қаршилик шараланың спрингшінің қыялғынан ҳисебе олған ҳолда анықтанды:

$$W_k = (m_e + m_r) (gf \pm i) .$$

бу ерда, m_e — скренердин массасы, т;

$$m_r = \frac{K_{my}}{K_{кес}} q_v \rho = \text{скренер чүмичидеги грунттің массасы, т;}$$

ρ —табиий ётқызындык грунттің ҳажмий массасы, т/м³; $K_{түл}$ — чүмичин грунт билән тұлдырыш коэффициенті; $K_{кес}$ — скренер чүмичидеги грунттің қомшаттаниң коэффициенті; f — шараланың шараланың

карилилк коэффициенти (9-жадвал); i – ҳаракатланнии сиртининг киятиги; $\rho, K_{\text{мн}}, K_{\text{км}}$ – катталыклар грунт түрига ва 9-жадвалдан тоңилады.

Ишлашиш (φ) ва ҳаракатланишга қарашлик коэффициенти f

9-жадвал

Ҳаракатлантиргич	φ		f	
	зич	юмшоқ	зич	юмшоқ
Үрмаловчи занжирлы тракторлар: кишлек хұжалик тракторлари саноат тракторлар	0,9 1,0	0,6 0,7	0,06 –	0,1 –
Гидравликалық тракторлар кишлек хұжалик тракторлари саноат тракторлари	0,7 0,9	0,6 0,7	0,07 –	0,2 –
Шинемоманишалар наст босимы юқори	0,9 0,8	0,8 0,7	0,07 0,08	0,15 0,2

Грунттегі кесинің қарашлигі күйіндегі формула билан анықтанаады:

$$W_{\text{кес}} = K_k \cdot v_{\text{кес}} \cdot h_{\text{кес}}$$

бу ерда, K_k – кесинде грунттегі қарашлик коэффициенти, кПа (10-жадвал);

$v_{\text{кес}}$ ва $h_{\text{кес}}$ – кесин әни ва чукурлігі, м.

Кесин чукурлігі $h_{\text{кес}}$ скренер ұмычининг сиямнега қараб қабул қизынады (10-жадвал).

Грунтларни скрепер билдиң қазиша уларнинг асосий физик-механик тасифлари

10-жайлар

Грунтын тур		Грунтын хакасий мөсөнчөлөр		Грунтын хакасий таскын		Грунтын хакасий таскын		Грунтын хакасий таскын		Грунтын хакасий таскын	
Күрүк юм- шок күм-	1,5- 1,7	Грунтын хакасий таскын	50-70	Грунтын хакасий таскын	28- 30	Грунтын хакасий таскын	29- 33	Грунтын хакасий таскын	0,5-0,7 (0,8-1,0)	Грунтын хакасий таскын	1,0- 1,2
Күмөк иң үрүнчи күмлөк түр- пүнүк	1,6- 1,8	80-	40-	28-	0,9-0,9 (1,0-1,2)	1,2- 1,4	0,5- 0,6	0,37- 0,44	0,46- 0,5	1,2- 1,3	
Отир күмлөк түрүнүк иң төбө	1,65- 1,8	100- 120	45	27- 30	0,6-0,8 (0,9-1,2)	1,2- 1,3	0,5	0,24- 0,31	1,4- 2,4		

Қазақтарда шарғын ғылыми тәжірибелерде Күннің қызығатшары көтірілген.

$W_{\text{түл}}$ – қарнизник өміршігін тұнадыған грунт оғирлик күчіншінгі қарнизникінің $W_{\text{түл}}'$ ва өміршігі озиншын грунт массасында шақылданған қарниздыншындағы қарнизник $W_{\text{түл}}''$ ішенидисидан иборат, яйни

$$W_{T^k J} = W_{T^k J}' + W_{T^k J}''.$$

Чүмічға тунаадыган тұрғынның оғирлік күчи қаршилиғи қуїндагыча анықланады:

$$W'_{\text{II}} = K_e \cdot B_{\text{gee}} \cdot h_{\text{gee}} \rho \cdot g H_{\text{II}}$$

бу ерда, K – кесини чукурлугига ишбатап қириди хосия бүлгүндө уннан калыптанғаннан – ортани коэффициенті (H -жадвал); H_k – групптің тұнлашы охирда қириди чиқкын бағандығы. Уни кесувиңи қирадаған оркада $0,4-0,8$ масофада өнім деворчалар бағандығынан $1,2-1,3$ кпемінде тәнг кишилік қабуғы күзінеді.

Кесиш чүкүрлүгү қийматлари

II-жадвал

Чүмичининг сиғими, м ³	6	10	15
Кесиш чүкүрлүгү, м	0,04 – 0,06 0,06 – 0,08	0,08 – 0,10 0,10 – 0,12	0,12 – 0,14 0,14 – 0,16

Группининг ҳосил бўлган қаршидисининг сурълинига кўрсатиладиган қаршилик ундан ҳар иккى томонда бўлган группининг боенми туфайли юзага келади.

$$W_{\pi}^{\#} = \sigma_{kes} \cdot H_{kip}^q \cdot \rho g \cdot Kx \cdot g \mu^2,$$

бу ерда, K_x – групп қаршидисининг сурълинига кўрсатиладиган қаршилик коэффициенти (9-жадвал).

$\mu_2 = 0,3 – 0,5$ – группининг группта ишқаланинг коэффициенти.

Судралини призмасининг ҳаракатлананинг қаршилик

$$W_{np} = \sigma_{kes} \cdot H_{kip}^2 \cdot \rho \cdot \mu_2 \cdot K_{np} g,$$

бу ерда, K_{np} – тўскич ва скренер инчондлари олдида судралини призмасининг коэффициенти (9-жадвал).

Группни ташинида қўйидаги шартга риоя қилинини керак:

$$T_{pl} \geq W_t,$$

бу ерда, W_t – групп ортилган скренерининг ҳаракатлананинг кўрса-тиладиган қаршилик, кН.

W_t қаршилик қўйидаги аниқланади:

ўзиорар скренер учун $W_t = W_k$

тиркама скренер учун $W_t = W_k + m_m g (f \pm i)$

бу ерда, f – шатаклагичнинг ҳаракатига қаршилик коэффициенти (9-жадвал).

Тошилган W_{Σ} қаршиликларининг каттаси ёки W_t бўйича, айтиб утилган шартларга риоя қилиб, шатаклагич ташланади. Шунингдек, ўзиорар скренер етакчи гидиракларининг илашини кучини, тиркамали скренерлар учун шатаклагичнинг ўрмаловчи заизир ёки етакчи гидиракларининг илашини кучини қўйидаги тенгламалар билан текшириш зарур:

$$T_{plam} \geq P_f > W \text{ ва } T_{plam} \geq T > W,$$

бу ерда, T_{plam} – илашини бўйича тортиш кучи, кН.

Илашини бўйича тортиш кучи скренерлар учун қўйидаги аниқланади, Н;

– ўрмаловчи заизирни шатаклагичлар учун тиркама скренерларини:

$$T_{plam} = m_m g \Phi,$$

– гидиракни шатаклагичлар учун тиркама скренерларини

$$T_{\text{паш}} = (m_w + m_e + m_f) K_{\text{паш}} \varphi g,$$

— ўзиорар скренерлариниң

$$T_{\text{паш}} = (m_e + m_f) K_{\text{паш}} \varphi g$$

бу ерда, m_w — шатаклагичининг массасы, т; $K_{\text{паш}}$ — ишланима бўйича машина массасидан фойдаланиши коэффициентининг ўқлари сони ва шатаклагич билан агрегатланинг усули, шатаклагични ҳаракатлантиригининг турига караб аниқланади (12-жадвал);

φ — ишланинг коэффициенти (9-жадвал).

Ишланиш бўйича машина массасидан фойдаланиши $K_{\text{паш}}$ коэффициентининг қийматлари

12 жадвал

Скренерлар тuri	Шатаклагич ҳаракатлантиригининг тuri	Шатаклагич ўқлари сони	$K_{\text{паш}}$
Тиркама	ғиддиракан	2	0,17
Ўзиорар	ғиддиракан	1	0,48

Шатак ташланиб, машинанинг умумий кўринини икки проекцияда чизилади. Скренерниң айрим узел ва дегалларига мустаҳкамликка ҳисоблашдаи кейин конструктив ишлов берилади. Эркин юкланидиган скренерниң тортиш кучини ҳисоблашнинг хусусиятлари юкорида кўриб ўтилган ёди. Элеватор билан юкланидиган скренерларниң тортиш кучини ҳисоблашни фарқ қиласди. Элеватор билан юкланидиган ўзиорар скренерниң тортиш кучини ҳисоблашдаги асосий вазифа — унинг инчи ва транспорт режимда ишланинг режимлари таълбларига жавоб берувчи асосий параметрларини аниқланади. Бу скренерниң асосий параметрларига қўйида гидравлический кираси, скренерниң массаси, элеватор қирғичларининг баландиги ва эни, киренчи элеваторниң иш узумдорлиги ҳамда унинг юритмаси учун зарур бўлган қувват.

Элеватор билан юкланидиган скренерниң массаси қўйидағача аниқлананинг мумкин:

$$m_e = (2,3-2,75) q_s$$

Бир хиллантиришинга қўйидаған таълблардан келиб чиқиб, чўмичининг шакли ва ўлчамлари, бўйлама профил элементларининг ўлчамлари одатдаги скренерникидек қабуд қилишади.

Элеватор билан юкланидиган скренер ишлаганида грунтниң қолинига кўреатадиган қаршилиги қўйидағача аниқланади:

$$W_k^3 = W_{kec} + W_{nuk}^3,$$

бу ерда, $W_{kec} = K_k b_{kec} h_{kec}$ — грунтниң кесинига кўреатадиган қаршилиги, кН; $W_{nuk}^3 = m_e g \mu_f$ — скренер иштоғининг грунта

шыкаланининг қаршилиги, кН; μ_f — грунттинг нұлдағатта шыкаланин көзффициенті;

$$\mu_f = 0,24 \div 0,40.$$

Қазинининг түрғын режимінде грунттинг қазинига күрсатадиган қаршилиги шатакчының фойдаланыладын торғыш күчидан кичик бўлиши керак

$$W_k^2 \leq T.$$

Шатакчының фойдаланыладын торғыш күчи T_1 ва бир ўқли шатакчының энг катта торғыш күчи қўйидагича боғланган

$$T_1 = (0,70 - 0,73) T\varphi.$$

Бинобарин, энг катта торғыш күчи қўйидагича аниқланади.

$$T\varphi = (1,37 - 1,43)(W_{kec} + W_{shok}^2).$$

Бир ўқли шатакчычының ендиракли ҳаракатлантиригичининг юргитмасига сарғланадиган қувват қўйидаги формула билан хисоблашни мумкин: $N_k = \frac{1}{\eta_M}(T\varphi + W_{kec}) \cdot v_{Ty},$

бу ерда, $W_{kec} = (m_e^2 + m_T)gf$ — скренерининг ҳаракатланининг күрсатыладын қаршилик, кН; η_M — механикавий ФИК, $\eta_M = 0,90 - 0,93$; v_{Ty} — грунттің йүткінде скренерининг тезлігі; динамик юкламанинг чеклангашиги шартдан $v_T = 0,278 - 0,417$ м/с қабул қизинади.

Элеватор билан юкландырылған скренерининг инпланининг асосий шарты шукі, қыргичли элеваторининг иш унумдорлиги Y_u вақттинг исталған нағыйда скренерининг ишоқдары таъминлайдын унумдорлик Y_n дан кам бўлмасиги керак, яъни $Y_u \geq Y_n$.

Скренерининг скренер ишоқлари кесиб кирадын зин тарапдаги грунт ҳажми бўйича иш унумдорлиги:

$$Y_u = 3600 b_{kec} h_{kec} v_{T\varphi} \text{ м}^3/\text{соат}$$

Қиргичли скренерининг иш унумдорлиги қўйидаги формула билан аниқланади:

$$Y_u = 3600 b_k h_k v_{T\varphi} \frac{K_{apz}^2}{K_{kec}} \text{ м}^3/\text{соат},$$

бу ерда, b_k — қиргичларининг эни, кесни энди b_{kec} дан 100 — 300 мм кам қозаб қабул қизинади, м; $v_{T\varphi}$ — элеватор занжирининг тезлігі. Ишончлик шартини таъминлаш шартига кўра 1,0 — 1,5 м/с. дан ошмасиги керак; h_k — қиргичнинг баландиги, м; K_{apz}^2 — қиргичли

Элеваторнинг тұлдиринің коэффициенті, 13-жадвалдан қабул қылышади ва ишчи занжирипшігі горизонта қиялик бурчагига бөлік.

Қирғичли элеваторнинг тұлдиринің коэффициенті K_T^2

13-жадвал

$\alpha_{\text{кон}}$ бурчакнинг катталығы, град	25	38	55
Тұлдиринің коэффициенті $K_{\text{тұл}}^2$	0,74	0,58	0,32

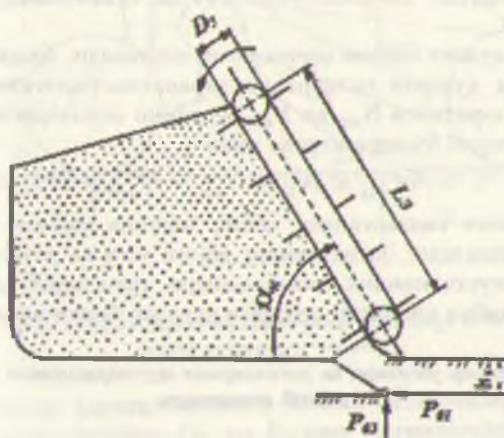
Ишчи занжиринің горизонта қиялик бурчаги $\alpha_{\text{кон}}$ конструктив мүлоҳазаларға күра, қабул қылышади.

Қирғичли элеваторнинг узунлігі L_s (17-расм) скрепер чүмичінің «ортиқча» тұлыш шарты бүйічка анықланади:

$$L_s = \frac{H + L \cdot \operatorname{tg} \varphi_o}{\sin \alpha_o + \cos \alpha_o \operatorname{tg} \varphi_o} + (0.5 \cdot D_s + h_k),$$

бу ерда, φ_o – грунттіннің табиий қиялик коэффициенті (9-жадвал).

D_o – қирғичлар элеваторнинг етакчи юлдукчасыннанғы диаметри (элеватор занжиринің ҳисоблашда анықланади).

17-расм. Элеватор билап жүклендірган скрепернің ҳисоблашыға оид чызмасы.

Куракли элеватор юритмасига сарфланадиган қувват:

$$N_{kp} = \frac{1}{\eta_{2,3}} b_{kes} \cdot h_{kes} \cdot v_{2,3} \cdot \rho \cdot g \cdot H_{my}, \quad \text{kBt},$$

бу ерда, H_{tu} — скрепер чүмичининг түленин баландиги, м,

$\eta_{2,3}$ — қиреичли элеватор инчи заңжирининг ФИК.

$$\eta_{2,3} = 0,45 - 0,90.$$

Чүмичининг түленин баландигини тахминан чүмичининг сигими бўйича аниқлаш мумкин (куйига к.)

Бунда N_{kp} деворчалар баландигидан $20 - 30\%$ ортик бўланин керак.

Чүмичининг түленин баландигини H_{tu} шниг кийматлари

Скрепер чүмичининг сигими q_c, m^3	3	6	10	15
---	---	---	----	----

Чүмичининг түленин баландиги

H_{tu}, m	1-1-1,13	1,25-1,5	1,8-2	2,3
--------------------	----------	----------	-------	-----

Ишқаланишга қувват ирофи $N_{ishk} = \frac{1}{\eta_{2,3}} b_k h_k v_{2,3} \rho g H_{my}$.

Бинобарни, элеватор билан тўлдирилайдиган скреперининг ишланиши таъминлани учун керак бўлган умумий қувват

$$N_{\Sigma} = N_k + N_{kp} + N_{tp} + N_o,$$

бу ерда, N_o — ёрдамчи механизмларнинг юритмаларига сарфланадиган қувват, одатда, шатаклагичдвигателини қувватининг $6 - 7\%$ ини ташкил этади.

Умумий қувват бўйича шатаклагич ташланади. Бунда шатаклагичдвигателини қуввати ғилдиракли ҳаракатлантиргиччининг юритмаси N_r , элеватор юритмаси N_{kp} ва N_{ishk} ёрдамчи механизмларнинг юритмаси учун етарли бўланин керак, яъни

$$Ne_{max} \geq N_r + N_{kp} + N_{ishk} + N_o,$$

Шатаклагич ташлангандан кейин машина умумий кўринишини тузнига киринилади. Элеваторининг айрим узел ва деталларининг ўлчамлари ва мустажкамлик ҳисобланилари транспортёрлар ва элеваторлар учун қабул қилинган одатдаги усуслар билан аниқланади.

1.2.3. Скрепер узеллари ва деталларини мустажкамликка ҳисобланшининг асосий вазиятлари

Скреперининг узел ва деталлари узарининг мезъёда ҳаракатда бўйиган найтидаги энг катта юқсамага мос келадиган ҳисобий вазиятлар тааллуқли ҳисобланади.

Юкландыган скрепер транспорт режиминде ишлешненде мұстағжамдик ҳисоби иккита ҳисобий вазият: скреперинег түгри өзіндік қаралаты ва скреперинег бурышындағы ҳаракаты учун бажарылады.

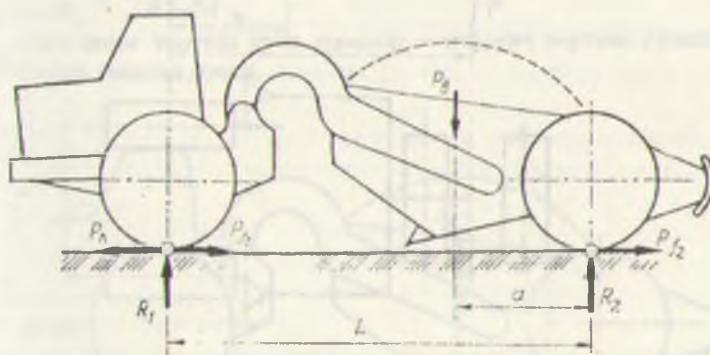
Биринчи ҳисобий вазияттa скрепер «оригінча» түлдірилған чүмниң билән горизонтал потекис сирт бүйінча ҳаракатлауды. Бұнда скреперге құйидын күчлар таъсир етеді (18-растем): вертикаль юклама P_g , гидравліктердеги айланма күч P_f , грунттеги гидравліктердеги күрсатадын вертикаль реакциялары R_1 ва R_2 , гидравлика күрсатылған қаршилик күчлары P_{f_1} ва P_{f_2} .

Вертикаль юклама: $P_g = K_d(m_c K_m) g$ кН, бұу ерда, K_d — динамик коэффициент. Үзинорар скреперлердеги учун у иккиге тең. Олданды R_1 ва орта R_2 гидравліктердеги күрсатылған реакцияларыннан көттегендеги статика тенгламалары билән топылады

$$R_1 = K_d(m_c + m_r) \cdot g \cdot \frac{a}{h}; \quad R_2 = K_d \cdot (m_c + m_r) \cdot g - R_1,$$

бұу ерда, a — юкландыган скреперинег оғирилік марказдан орта үққача бұлған масофада;

L — машина базасы, м.

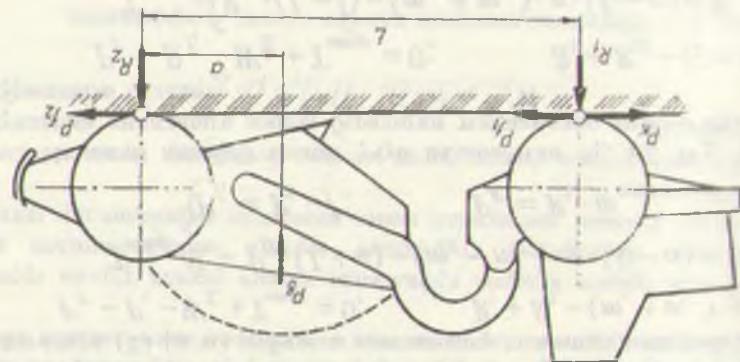

18-растем. Түгри өзіндік қаралатда скреперинег транспорт вазиятида унга таъсир етүвчи күчларның өзимиси.

Машинанинг ҳаракатлашишида етакчи гидравліктердеги айланма күч P_f қаршилик күчлары P_H ва P_G инегидисиден кам бўлмаслини керак, яъни

$$P_f \geq P_{f_1} + P_{f_2}$$

to prove **that** *any man* **may** *be* **an** *Englishman* *without* *being* *a* *subject* *of* *the* *empire.*

— 75 —

Мы можем использовать для этого методику, описанную в книге А.Н. Тарасова и др. (1980). Для этого необходимо определить величину R_1 , т.е. величину, обратную коэффициенту k_1 (коэффициенту пропорциональности, обратно пропорциональной зависимости $R_1 = k_1^{-1}$). Для этого измеряют величину R_2 при различных значениях R_1 . Для этого вначале определяют величину R_1 для каждого из n измерений, а затем находят среднее значение \bar{R}_1 :

Следует помнить, что введение в практику новых методов и приемов ведения сельского хозяйства неизбежно приводит к изменениям в структуре сельскохозяйственного производства, что в свою очередь требует соответствующих изменений в структуре земельных участков.

Любимые птицы в саду и на природе

$$M + d = L$$

Согласно Кодексу об административных правонарушениях Российской Федерации

$$\frac{T}{a} = R^2 \cdot \frac{f^2}{L-a} \quad ; \quad W = R^2 \cdot \frac{f^2}{L-a}$$

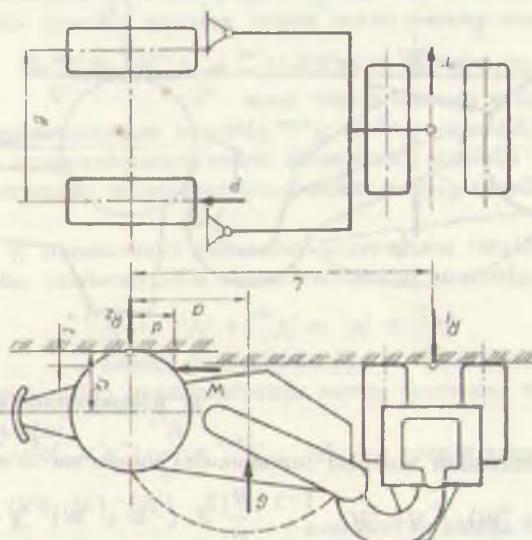
(Осьма альтернатива варіантів крізьпідсилювача з підсилювачем на

$$f \cdot g \cdot (m^2 + m^4) = P$$

(Осьма альтернатива варіантів крізьпідсилювача з підсилювачем на

діоді та підсилювачем на транзисторі з послідовним високочастотним

електролітичним конденсатором

$$P = R^2 \cdot f \quad ; \quad P = R^2 \cdot f$$

(Легше виконати залежність між змінами

Грунттннг скрепер ишоғыра вертикал реакцияснннг катталиги қўйидагича аниқланади: $R_B = \Psi \cdot W_\Sigma$,
бу ерда, $\Psi = 0,37 - 0,45$.

Эни катта тортии кучи ҳосил бўлишини, $P_{f_1} = R_1 f$, $P_{f_2} = R_2 f$
ва $R_B = \Psi W_\Sigma$ эканлигини ҳисобга олиб, статика тенгламаларидан
грунттннг гидравликларга кўрсатадиган вертикал реакциялариниң кат-
талиги ва грунттннг кесилишига ва чўмичиниң тўлинига кўрсатилади-
ган йиғинди қаршиликни топамиз:

$$W_\Sigma = \frac{(m_c + m_r) \cdot g \cdot (a \cdot \varphi_{\max} - f \cdot L) + T_{umap} \cdot (L + r \cdot \varphi_{\max})}{L \cdot (1 + \Psi \cdot f) - \Psi \cdot l \cdot \varphi_{\max}},$$

$$R_1 = \frac{W_\Sigma (1 - \Psi \cdot f) + (m_c + m_r) \cdot g \cdot f - T_{umap}}{\varphi_{\max}},$$

$$R_2 = \Psi \cdot W_\Sigma + (m_c + m_r) \cdot g - R_1,$$

бу ерда, φ_{\max} – максимал иланни коэффициенти.

Орқа гидравликлар кўтарилиган ҳолда қазининиң кўриб ўтилган ва
режими ўз павбатида икки вазиятта бўлиниади: машина ҳаракатлан-
ганида оддинги гидравликларга на шатаклагичиниң итарувчи
курилмасига таяниади: $R_B \neq 0$; $R_B = 0$. Машина ҳаракатланганида ол-
динги гидравликларга ва скрепер ишоғыра таяниади:

$$R_B = 0; \quad R_B \neq 0.$$

Биринчи ҳисобий вазият учун P_F , P_B , W_Σ , P_B , R_1 кучлариниң
катталиги (21-расм) қўйидаги тенгламалар тизимида аниқланади:

$$P_F - P_1 - W_\Sigma + T_{umap} = 0; \quad R_1 + R_2 - (m_c + m_r) \cdot g = 0$$

$$T_{umap} \cdot \underbrace{L + P_B \cdot (L + a)}_{P_{f_1} = R_1 \cdot f} - (m_c + m_r) \cdot g \cdot (L - a) = 0$$

$$P_F = \Psi_{\max} \cdot R; \quad P_K = R_1 \cdot \varphi_{\max}.$$

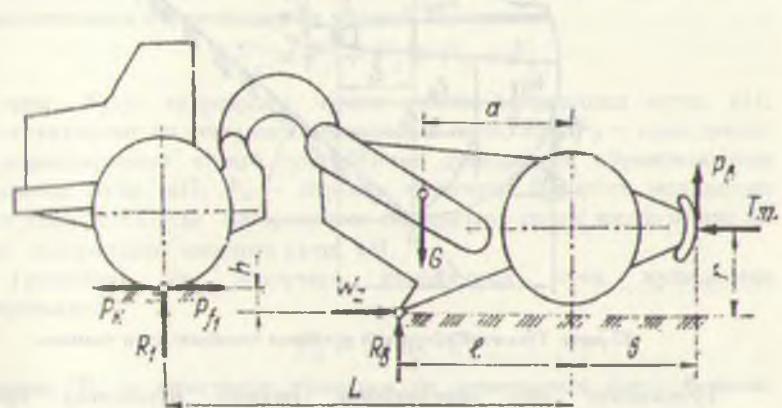
Иккеничи ҳисобий вазият учун изланадиган P_F , P_B , W_Σ , R_B , R
кучларини аниқланига имкон берадиган тенгламалар тизими қўйидаги
кўринишда бўлади:

$$P_F - R_{f_1} - W_\Sigma + T_{umap} = 0; \quad R_1 + R_B - G = 0$$

$$T_{umap} + \underbrace{R_B \cdot (L - l)}_{P_F = \Psi_{\max} \cdot R} - (m_c + m_r) \cdot g \cdot (L - a) = 0$$

$$P_F = \Psi_{\max} \cdot R; \quad P_{f_1} = R_1 \cdot f$$

Уәсіл ва деталларнинг көйнігі мұстаҳкамлық ҳисоблашлары умум қабул қызметтегінде үйлескелесінде жүргізіледі.

21-расм. Орқа гидропреклари күтариған холатда грунттар қазында скреперга таъсир этүвчи күчлар чизмаси.

1.2.4. Скрепернинг асосий механизмлариниң ҳисоблашы

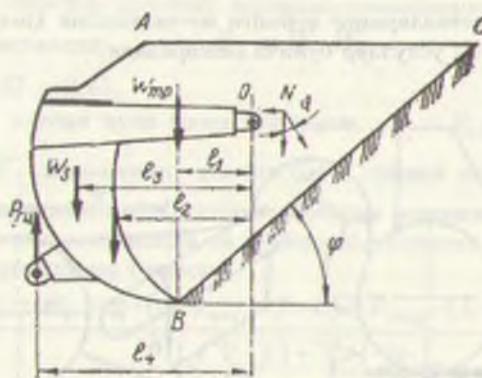
Скрепернинг асосий механизмлари – түсікчін күтарғыш ва чұмичин бүшатғыш механизмлари. Бу механизмларни ҳисебланы түсікчін күгарғыш ва ёки чұмичин бүшатғыш учун гидравлик ёки калып – блоклы құрылма ҳосил қызметтедиган күчларни ҳисебланып иборат.

Түсікчі орқага ағдарып күйілганды түсікчі устида турған грунт массасыннан босымидан, түрекіштің грунтта шықаланыпидан ва түсікчіннен үзіншіннен массасыдан юзага келдігандың қаршиликтар сияғиб үтінін көрек.

Түсінкін үстінде тұрган грунт массасы босымидан іззатаға келдің көрініштік:

$$W_{IP} = K \cdot B_l \cdot H \cdot l_T \cdot \rho \cdot g,$$

бу ерде, K – түсінкінші шақынның ұисбага олувчы коэффициент, $k = 0,8$; B_0 – түсінкіншің әзі, м; I_T – түсінкіншің үзүнлігі, м.

22-расм. Түсқиңчиң күтәрүвчі күчларын ҳисоблаш учуру чызасы.

Түсқиңчининг эни скреперининг умумий күршигини бүйича аниқланады. Грунттннг түпнрөкта инциаланинцидан юзага келгап каршилик күчларини аниқланада түсқиң күтәріб тұрадыған грунта үймінда турған ва АВС призма билан чекланған грунт ҳажми босади деб қабул қыламыз.

Түсік массасининг қаршилығы.

$$W_T = m_T \cdot g \quad \text{кН},$$

бу ерда, m_T — түсқиңчиниг массасы, одатда, $m_T = (0,2 - 0,3) m_e$ га тең қылиб қабуял қылымиады.

Түсқиңчиң күтәрлии учун зарур бўладыған күч түсқиңчиниг бурниш үкіга инебатан олинған моментлар тенглемасында аниқланади. Ҳозир түсқиңчиң гидравлик бопқарни энг кең тарқалған. Канат—блоки бопқарни камдан-кам қўлланади.

Гидравлик юритма бўлганида түсқиң, одатда, иккита гидроцилиндр ёрдамида кутарилади. Бунда ҳар қайси гидроцилиндр ҳосил қиладыған күч кўйидаги формула билан аниқланади:

$$P_{TQ} = \frac{0,5 \cdot (W_{\text{шак}} \cdot l_1 + W_{\text{шак}} \cdot l_2 + W_T \cdot l_T)}{l_4} L_3,$$

бу ерда, l_1, l_2, l_3, l_4 — тегинли елкаларининг узунлиғи бўлиб, чизма бўйича аниқланади, м (22-расм).

Топшылган P_{TQ} бўйича түсқиңчиң бопқарувчи гидроцилиндр ташланади. Скрепер үймичини бўшатиш учун қўйидаги учта тизимдан бирни қўлланини мумкин: мажбурий, ярим мажбурий ва эркин. Мажбурий бўшатиш тизими энг күн тарқалған, бунда үймич яхши тозаланади ва пам ҳамда ёнишқоқ грунттар қазилишини мумкин.

Бүшатинишиг мажбурий тизимида ҳисобий вазият учун чүмич грунт билан тұла іокланиб, тұсық очық турғанда орқадаги девор ҳарикатиниң бойынаның кабул қызметінде (23-расм.) Деворчанинг ҳарикатланышина күрсатылады:

$$F_y = F_1 + F_2 + F_3 + F_4,$$

бу ерда, F_1 — түрлөрдегі чүмич тубига шықаланын күчи, кН; F_2 — грунттегі ён деворчага шықаланын күчи, кН; F_3 — орқа деворча роликларшының чүмич туби бүйінча думалашынга күрсатылады қарнишк күчи, кН; F_4 — скрепер чүмичтегі бүшатин механизмнің түшірілгенде пішірілгенде сипаттамасынан грунт массасынанға арқа деворчанинг инерция күчи, кН.

Грунттегі ён деворчага шықаланын күчи қуандығында шықаланады:

$$F_2 = 2 \cdot \mu_2 \cdot P_0,$$

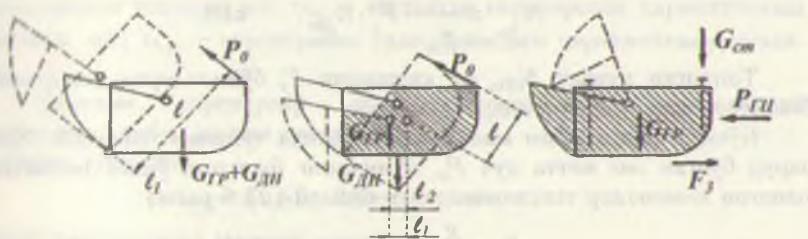
бу ерда, P_0 — грунттегі чүмичтегі ён деворчасындағы фәол босымы;

$$P_0 = 0,5 \cdot \rho \cdot H_n^2 \cdot L_K \cdot g \cdot \operatorname{tg}^2(45^\circ - 0,5 \cdot \mu_2) \text{ кН};$$

a

b

v

23-расм. Бүшатиниң таъсир этүвнің күчлеліктер чыздасы.

бу ерда, μ_2 — грунттегі пүзатта шықаланын коэффициенті.

Грунттегі чүмич тубига шықаланындағы юзага келедиган қарнишк күчи

$$F_3 = \frac{K_{\text{мұз}}}{K_{\text{кес}}} \cdot \mu_2 \cdot g \cdot \rho \cdot g \text{ кН.}$$

Орқа деворча роликларшының чүмич туби бүйінча думалашынга күрсатылады қарнишк күчи:

$$F_4 = f_{\text{Дев}} \cdot m_{\text{Дев}} \cdot g,$$

бу ерда, $m_{\text{Дев}}$ — орқа деворчанинг массасы, т; $f_{\text{Дев}}$ — роликларшының дүйнеліктилік күрсатылады қарнишк коэффициенті $f_{\text{Дев}} = 0,10 - 0,15$.

8. Стартованием в северной части Каспийского моря в 1960 г. было начато строительство канала, соединяющего Каспийское море с Азовским морем. Канал имеет длину 135 км и ширину 100 м. В 1969 г. канал был открыт для судоходства. Канал соединяет Каспийское море с Азовским морем, что значительно улучшило транспортные связи между Европой и Азией.

$$a_{c0} = (0.75 - 0.85) \cdot u_{\max},$$

[View product details](#) [Buy now](#)

$$a \cdot (\zeta L' 0 - \zeta S' 0) = {}^{dL}a$$

ЛЮДИ УЧАСТВУЮЩИЕ В ПРОЦЕССЕ

$$a \cdot (g_0 - \zeta g_0) = u_{\text{fr}}$$

BIBLIOGRAPHY

Липсия ехенеца вън харектърът на технически
и инженерният

— бъдат ли възможни възможни, защо съществува, защо съществува

$$+ \frac{m_1}{L} + \frac{m_2}{L} + \frac{m_3}{L} = nL$$

• **Лінійні** та **нелінійні** фільтри з використанням обробки сигналу

$U = 0.85 - 0.9 \cdot T^4$ – зависимость изображения, c.

$$Y = \frac{K_{\text{max}} \cdot T}{3600 \cdot q_* \cdot K_{\text{DM}} \cdot K} \cdot m^3 / \text{cda.m}$$

19. *Geotomus hemprichii* (Gmelin) (Geotomus hemprichii Gmelin)

1.2.3. Стартапы и инновации в экономике

69 опа, $m_1 =$ — вымпел мачтой, $m_2 =$ — вымпел киевом.

$$\frac{1}{m_1 \cdot g \cdot l} = p_0$$

69 опа, $m_1 =$ — вымпел мачтой (23-я пан):

69 опа, $m_1 =$ — вымпел мачтой (23-я пан):

69 опа, $m_1 =$ — вымпел мачтой (23-я пан):

69 опа, $m_1 =$ — вымпел мачтой (23-я пан):

$$p_0 = \frac{l}{g \cdot m_1 \cdot l^2}$$

69 опа, $m_1 =$ — вымпел мачтой (23-я пан):

69 опа, $m_1 =$ — вымпел мачтой (23-я пан):

69 опа, $m_1 =$ — вымпел мачтой (23-я пан):

$$p_0 = \frac{m_1}{l^2 \cdot F \cdot a}$$

69 опа, $m_1 =$ — вымпел мачтой (23-я пан):

69 опа, $m_1 =$ — вымпел мачтой (23-я пан):

$$p_0 = 20 - 25 \text{ c.}$$

$$p_0 = \frac{m_1}{l^2 \cdot F \cdot a}, \text{ m/c}$$

69 опа, $m_1 =$ — опа мачтой экспериментальной яхты (23-я пан):

69 опа, $m_1 =$ — опа мачтой экспериментальной яхты (23-я пан):

$$F = \frac{l^2}{K_{\text{рас}}} \cdot (b + d + m_1) \text{ кн.}$$

69 опа, $m_1 =$ — вымпел мачтой (23-я пан):

69 опа, $A_{\text{рас}} =$ — опа мачтой яхты (23-я пан):

69 опа, $A_{\text{рас}} =$ — опа мачтой яхты (23-я пан):

Чүмичкин түзэлдөршийн бүлэгийнгүй үзүүлийг күйнэдаги формула билансийн хувьтасадаа:

$$l_1 = \frac{g_r \cdot K_H \cdot K_u}{K_{sys} \cdot b_r \cdot h_r \cdot K_n} + L_c + 0.5,$$

бу ерда, K_{kpr} – грунт қыршилдинин кесиш қалыншыгыннан бир текис-
лигинин бүлмаслыгыннан хисобга олувчи коэффициент, $K_{kpr}=0,7 - 0,75$.
 K_{ucp} – грунттеги судзалин призмасында ва ён үюмларда иероф були-
шини хисобга олувчи коэффициент, $K_{ucp} = 1,2 - 1,5$, L_c – машина-
ттын узуулшыгы (шатаклагичтеги) ва скрепер биләп биргаликдаги узуун-
дигы), м.

Якуловчы босқында грунтни түплаш жараёшида энергия күп сарғланады ва аяча күп вакт сарғлашни тараб этади. Шунинг учун чүмичин түлдириш даражасини грунтни ташини узоклигига қараб ташлаш мақсадга мұвоғиқтады. Грунт узокқа ташылмаганда чүмичин түлдиришининің мақбул ҳажми учун уннан геометрик ҳажминиң қабул күлини тәсвеге этилады. У қолда чүмичин түлдириш йүлишиниң узынлигі:

$$I_1 = \frac{q_v K_{mya}}{b_{rec} h_{rec} K_{rec} K_{rec}} + L_c + 0.5.$$

Скреперлардың иш унумдорларын төнилгөндан кейин машинаданың техник-иктисодий күрсаткычларини жана уннан иктиносодий самарадорларынын хисоблашыга киршилдәләр.

1.3. АВТОГРЕЙДЕРНИ ХИСОБЛАЩИ

1.3.1. Автогрейдернинг конструктив чизмасини асослаш ва асосий параметрларини аниқлаш

Автогрейдер йүл күрнүшінде ва ундан фойдаланында инжатыла-
диган машиналар ичінде энг асосийларидан хисоблаңади.

Автогрейдер бердамында қуидаги ишларин бажарып мүмкін: Ыл түшпамасын текислаш, грунтты 60 см гача баландлықта үйин мүмкін, грунтты ҳамда йұл құрғыш материалдарини ташып, пұлларин көрдән тозаляшпа бағытталар.

Автогрейдер бажарадиган иниларининг турли-туманилиги бошқа машиналардан ажралиб туради. Чунки унинг ағдаргичини горизонтал ва вертикал текисликларга инсабатан турли бурчак остида ўратиш мумкин. Бундан ташқари, унинг ағдаргичи ёш томонга айча чиқиши мумкин; 20 тага якни ишчи жиҳозларни ўратиш мумкин; унинг транспорт тезлигига ҳам жуда юкори (таксимини 45 км/соат). Авто-

треідер асосий йүл ёқасидаги учбұрчаклы ва трапециясимон күветтерге беріншідан ва баландығы 0,3 – 0,4 м бұлған грунт үйемлари ҳосил қилиніп да иборат. Ишлов берінші асосан түрлі хил иш цикларыдан иборат иншлар мажмусаи бұлиб, авваламбор грунт қирқиніндең бөлінінади. Ҳар бір қирқиніндең кейин грунт бір ёки бір неча жорни патижасыда грунт уоладиган жойга етказиб берилади. Қирқиндең күн энергия талаб қилинадиган иш түри ҳисобланади.

Автогрейдерлердегі движател қувваты ва уибы қувватта мос келдігін оғырайғы, үқілар сони, ғилдірақтар чизмасы ҳамда ишчи органдардың бопқарыш тизими бүйічта тавсифланади. Қувваты ва оғырылғы бүйічта автогрейдер тавсифі ГОСТ 9420 – 60 да көттирилған.

Енгізілген автогрейдерлердегі грунтының таъмирлануы ва улардан фойдаланында инжатылади. Үрта қувватты автогрейдерлердегі деңгелердің санынан да улардан фойдаланында инжатылади. Улар ҳозирги нағайда жуда кең тарқалған. Катта қувватты автогрейдерлердегі катта әлемдегі йүл инжелердің бажарында да оғыр грунт шароитларыда пульпір ва аэродромлар куринда инжатылади.

Автогрейдер ишчи органдардың бопқарув тизими гидравлик, редукторлық ва аразалық (электрогидравлик, редуктор-гидравлик, пневмоэлектрик ва бопқа). Ҳажмал гидроюрімтама билан жиһозланған автогрейдерлердегі жуда кең тарқалған.

Автогрейдерлер ишке ёки уч үкілін бұлиши мүмкін. Чет залда стакловчы үқілар ұрмаловчы заңжир – ғилдірақ билан да стаклануучы үқілар деңгелердегі пневмоинсталляциялар билан жиһозланған автогрейдерлердегі учрай-ди.

Автогрейдер бурилишинин яхши амалға онынриңи учун олдінгі сөз барча үқіларын юргитмалы бұлиши мүмкін.

Асосий конструктив чизмалари Ишчи жиһозларының түрлери

Автогрейдер бір моторлы ұзиорар мұрақкаб машинаidir. Үкүндегі асосий қысметтердегі иборат;

- күч қурилмасы;
- трансмиссия;
- бопқарув механизмлари.

Автогрейдерлердегі конструктив компоненттердегі ғилдірақтардың чизмасы, яғни умумий үқілар сони, стакловчы үқілары да бопқарылады. Үқіларға зерттеңген ғилдірақтар билан белгиланади.

Бу құйнудағыча белгіланаади:

A x B x В

бу ерде, А – бопқарылады ғилдірақтарға ага бұлған үқілар сони;
В – стакловчы үқілар сони; В – умумий үқілар сони;

Масалан, иккита стакловчи орқа ўқларга ва бошқариладиган олдинги ўкка эга бўлган уч ўқли автогрейдер куйнагича белгиланади:

$$1 \times 2 \times 3$$

Бундай гидрираклар формуласига эга бўлган автогрейдер барча автогрейдерларниң 75 % ишни ташкил қиласди. $2 \times 2 \times 2$ формула билан тавсифланадиган автогрейдерлар улар тортиши кучининг ўзгармаслиги, пичорининг яхин текисланиши, йўлда текис ҳаракатланишини билан фарқланади.

Кўпчиллик автогрейдерларда стакланувчи гидрирак эгилувчан бўлади, улар ён томонидан бўлган автогрейдерларда гидриракларни вертикаль текислинида бурилини механизмининг зарурати йўқ.

Уларниң кўндаланг түрганилиги гидриракларни машина ўқига ишбатан бурилини билан таъминланади.

Чет эл автогрейдерларни тузилини таҳлилидан кейин лойиҳаланайтган машинанинг умумий ва асосий ечимларни асослаш зарур. Шундан келиб чиққаи ҳолда автогрейдерларни ишлаб чиқаришида срқазиш ишларни механизациялашдаги техника тараққиёти бош йўналишларини ҳисобга олиш зарур.

Лойиҳаланаётган автогрейдер тузилини асослаши қисқача тавсифлаб олиб борилади. Замонавий автогрейдерларниң асосий лойиҳаний жиҳатларини ёритиш ва ишлаб чиқиш қўйнагича бўлиши керак:

- гидриракли чизма тури (стакловчи ўқлар сони, рул бошқарувининг кўрининини);
- трансмиссия тури: ногонали, ногонасиз, механик, гидромеханик, электромеханик, узатишлар сони ва бошқалар;
- автогрейдерларни умумий конструктив таҳт қилиш;
- ишчи қисмининг тури (чиқарни механизми, ағдаргични бурилиши механизми);
- бошқарни юритмаси тури, унинг таркиби, конструктив - кинематик чизмаси;
- ёрдамчи қурилмалар мавжудлиги, ағдаргични тўлдириши;
- бошқа қурилмалар ва конструктив хусусиятлар.

Автогрейдерларниң илашиш массаси. Автогрейдерларниң массаси билан ва унинг илашиш массаси ўртасида қўйнаги боғлиқлик мавжуд

$$G_{\text{иша}} = \psi_o \cdot m \cdot g,$$

бу ерда, ψ_o — гидриракли чизмага боғлиқ коэффициент. Гидрирак формуласи

$1 \times 2 \times 3$ ва $1 \times 1 \times 2$ бўлган автогрейдерлар учун $\psi_o = 0,7 - 0,75$; ҳамма гидрираклари стакчи бўлган автогрейдерлар учун $\psi_o = 1,0$; m — автогрейдер массаси, т.

Автогрейдерининг илашнин массаси етакчи гидравлардаги эркни торитин күчини аниқлаайды:

$$P_F = G_{\text{иляш}} \cdot \varphi,$$

бу ерда, φ — етакчи гидравларларининг групп билан илашнин коэффициенти (17-жадвалга қаранг).

Статистик маълумотларга қараганда, автогрейдерларининг асосий параметрлари энг күни тарқалган гидравл формуласи учун ($1 \times 2 \times 3$) учун күпидаги боғлиқлар билан боғланган:

$$G = C_1 \cdot (200 + 122N),$$

бу ерда, N — автогрейдер двигателининг қуввати, кВт; C_1 — вариация коэффициенти, 0,73 дан 1,27 гача.

Олдинги ўқса тушадиган юклама $G_1 = 38NC_2$, бу ерда, $C_2 = 0,75 - 1,25$ га тенг, орқа ўқдаги юкланиш $G_2 = C_3 \cdot (500 + 79N)$, бу ерда, $C_3 = 0,77 - 1,23$ га тенг бўлган вариация коэффициенти.

Ағдаргични сикувчи куч $P_2 = 68C_4 N$; бу ерда, $C_4 = 0,70 - 1,30$ га тенг бўлган вариация коэффициенти.

База ўлчамлари L_o , гидравл излари орасининг кенглиги B_o ва у билан боғлиқ автогрейдерининг бурниш радиуси $R_{бур}$ ни шундай ташланадики, бунда машина ўлчамлари энг кичик бўлинни керак, бироқ бунда ҳаракатланиш турғунлиги $B_o L_o + 0.5d$ ни ҳисобга олиш керак, бу ерда, L_o — забойни кесиш эни, d — гидравл шиналари эни.

Икки ўқди автогрейдерининг ағдаргич ўрга вазиятда турганидаги базасининг энг кичик ўлчами зарур тириқини ҳисобга олганда

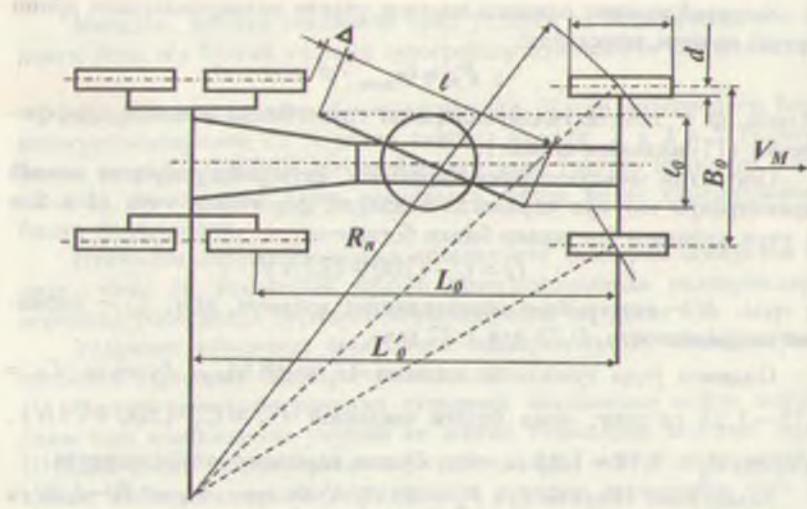
$$L'_{0\min} = D + \sqrt{L_o^2 - B_o^2} + 2\Delta,$$

уч ўқди автогрейдер учун $L'_o = L_o + 0.5 \cdot D + 2\Delta$,

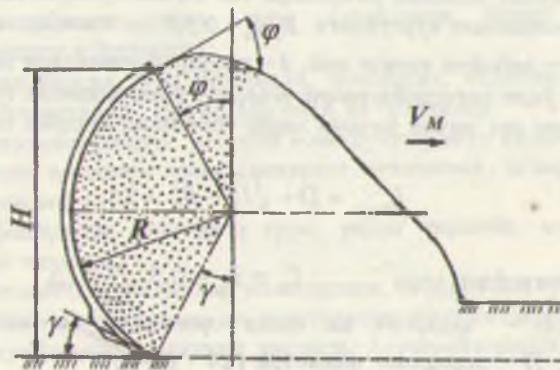
бу ерда, Δ — ағдаргич ва шина орасидаги энг кам тириқин, $\Delta = 50$ мм; D — шинанинг диаметри (24 - расм).

Автогрейдер ағдаргичининг ўлчамларини аниқлаш. Автогрейдер ағдаргичининг эргилик радиуси (25-расм) кўпидаги формула орқали аниқланади:

$$R = \frac{H}{\cos \varphi + \cos \gamma},$$

24-жыл. Автогрейдер конструктив қызметарининг чизмаси.

25-жыл. Ағдаргич кесиб олинадиган грунт билан биргаликдеги күндалаңг профилининг чизмаси.

бу ерда, Н—кесип ($\gamma = 30 - 70^0$) ва ағдарини ($\phi = 40 - 45^0$) бурчактариниң қабул қилинган ісімдематларидеги ағдаргичининг баландылығы: ($\gamma = 30 - 70$) ($\phi = 40 - 45$). коэффициенти.

Ағдаргичда йигиладиган грунттннг хажми $V=FS$, ёки

$$V = \frac{Fl \cdot \cos \rho}{\cos(\alpha + \rho)}$$

бу ерда, $\rho = 22 - 30^0$ – ишқаланиш бурчаги; α – ағдаргичтннг қамрапт бурчаги; грунттн кесишіде $30 - 45^0$, грунттн четта сурешде $60 - 75^0$ текиселаш ишларыда -90^0 ; F – ағдаргич кесіб оладиган қарпандылар кесиминннг іози, m^2 ; l – ағдаргичтннг узунлігі, м.

$$F = \frac{G \cdot \Psi \cdot \theta \cdot K_{km}}{K},$$

бу ерда, θ – изланиши массасыдан фойдалананын коэффициенті, шатаксираш коэффициенті $\delta = 0,18 - 0,22$ бүлганида бу көттегіл $\theta = 0,45 - 0,55$.

K – грунттннг қазинша құрсатадиган солиңтирма қарнилигі, $20 - 24$ кПа га теңг;

K_{km} – грунттннг юмшаш коэффициенті, у $1,20 \dots 1,25$ га теңг.

Ағдаргичтннг баландығы $H = 0,174\sqrt{G}$.

Ағдаргичтннг узунлігі $l = 1,06\sqrt{G}$.

Ағдаргичтннг ўлчамлары (H , l ва R) құрсашиб үткілдиган формулалар билан хисобланған ва 14-жадвалда көттегілдік.

14. Ағдаргичтннг хисобланған ўлчамлары

14-жадвал

Автогрейдердиннг массасы, т	Ағдаргичтннг ўлчамлары, мм		
	H	l	R
Енгіл – 8,6	510	3114	334
Үртача – 11,5	590	3602	387
Оғир – 17,6	730	4469	480

1.3.2. Автогрейдердиннг тортишини хисоблаш

Автогрейдердиннг тортишини хисоблашпа тортуши күчинннг катталиғи иш жараёшинннг турал босқында аниқланады. Бұнда машинаштннг номинал тортишини күчи T_n узатмада ҳаракатланырыгичтннг грунт билан илашшы $T_{плн}$ воситасыда тағымнананады, яғни

$$T_n \leq T_{плн}$$

Автогрейдердиннг ишләш жараёшида унннг ҳаракатланышига қаршилик қылувчи, характери ва катталиғи турлай бүлгап күчлар хосил болады. Шу қаршиликтерден келиб чиқып, машинанинг күч

қурилмаси ҳисобланади ва конструкция элементларнин мустаҳкамликка ҳисоблану учун уларда ҳосил бўладиган кучлар аниқланади.

Матъум тур автогрейдер билан грунтни кесишда ва суринда, иш режимида ҳосил бўладиган қаршиликни аниқлаш учун қўйидагилар матъум бўлиши керак:

- грунт жинси ва унинг тавсифи;
- ағдаргичининг ўлчамлари ва ўринатиш бурчаклари;
- автогрейдернинг массаси (ҳисоблаб тошилгани).

1. Грунтни ишочк билан кесишга кўрсатиладиган қаршилик, кН;

$$W_{KEC} = K \cdot F,$$

бу ерда, K — грунтнинг кесилишга кўрсатадиган солинтирма қаршилиги, $K = 12 - 20$ кН/а,

F —грунтнинг кесиладиган қаршилиниң кўндаланг кесимининг юзи, м².

Ағдаргичининг узунлигини ярнига қадар ботириб, унинг уни билан кесишда: $F = \frac{lh \sin \alpha}{4 \cos \delta}$,

бу ерда, α —ишоқининг қамраш бурчаги, град; l —ағдаргичининг узунлиги, м; h —энг катта кесин чуқурлиги, м; δ —ишоқининг вертикал текисликдаги, машина бўйлами ўқига нормал (тиқ) бўлган оғиш бурчаги ($0 - 30^0$).

2. Грунтниң судралиш призмасини суриншига кўрсатадиган қаршилик, кН: $W_{np} = V \rho g \mu_l \sin \alpha$,

бу ерда, V_{np} — судралиш призмасининг ҳажми, м³; $\rho = 1,6 - 1,7$ т/м³ — судралиш призмасининг тўкма ҳажми; μ_l — грунтнинг грунта ишқаланиши коэффициенти. Боғланган тупроқлар учун $\mu_l = 0,5$, боғланмаган тупроқлар учун $\mu_l = 0,7$, энг катта қиймати $\mu_l = 1,0$.

Судралиш призмасининг ҳажми, ишочк учининг бир кисми кесиш учун грунтга ботирилганини ҳисобга олганда, қўйидагича аниқланади:

$$V_{np} = \frac{(H - h_{cp})^2 l K_{T_{np}}}{2 \operatorname{tg} \varphi},$$

бу ерда, H — ағдаргичининг баландлиги, м; h_{cp} — ўртача кесин чуқурлиги, м; $K_{T_{np}}$ — ағдаргичининг грунт билан тўлдирилшин коэффициенти; $K_{T_{np}} = 1,8 - 2,0$; φ — тўкма грунтнинг табиий қиялик бурчаги (15-жадвал).

Тұқма ғрунтларыннң табиий қиялик бурчаги, град.

15-жадвал

Грунт түрі	Грунт		
	құрук	мұътадил нам	нам
Күмлар	20 – 30	20 – 30	20 – 30
Енгіз күмөк ғрунт	40 – 50	30 – 35	20 – 25
Оғир күмөк ғрунт	45 – 50	35 – 40	15 – 30

3. Судфалының призмасын ағдарғыч бүйілаб суринда инқалаптарынан қаршилик, кН: $W_k = V_{np} \rho g \mu_1 \mu_2 \cos \alpha$,

бу ерда, μ_2 – ғрунттың пұлатта инқалапашы коэффициенті. Одатда у 0,4 – 0,6 таңғ.

4. Ғрунттың ағдарғыч бүйінча юқорига сипжишига күрсатыладын қаршилик, кН: $W_{\omega} = V_{np} \rho g \cos^2 \gamma \mu_2 \sin \alpha$,

бу ерда, γ – кесиші бурчаги. У автогрейдер бажарадыған шыларға болған бұйыған ва $30 - 80^{\circ}$ чегарасыда үзгариб тұрады, $30 - 45^{\circ}$ таңғ күнлиб қабул көзини мүмкін.

5. Гидриакларының думалашына күрсатыладын қаршилик, кН:

$$W_F = mg \cos \beta [(1-a)f + a\mu_2],$$

бу ерда, β – иш участкасынан ҳаракат йүнапалышда күтәрілешін бурчаги; a – оғынлық күчининде ағдарғыч қабул қылышы оладын килемнин ҳисобға отувчи коэффициент, $a=0 - 0,5$; f – гидриаклардагы думалашы қаршилик коэффициенті (16-жадвал).

Гидриаклардагы думалашы қаршилик коэффициенттерининдең жоғарыларының қолданылуы тирига боғлиқтапты.

16-жадвал

Ил қопламасы түрі	/ коэффициенттерининдең кийиматы
Асфальт	0,015
Зичланған құрук киплок խали	0,03 – 0,05
Құрук күм	0,2
Нам күм	0,16

6. Күтәрілешине сингіб үтіншіга күрсатыладын қаршилик, кН;

$$W_k = mg' \sin \alpha.$$

Шундай қылыш, автогрейдерлердин барқарорлашынан иш (оғын) режимінде ҳаракаттанында күрсатыладын йиғепиди (жами) қаршилиги күйндагыға тәнг бўлади:

$$W_{\text{ши}} = W_{\text{кес}} + W_{\text{нр}} + W_c + W_{\text{ю}} + W_F + W_k.$$

7. Бөтүрүлгөн ишөө билан ёки ҳаракат тезлиги ортасында жойдан құзғалында инерция күчлариниң сиянига күрсатыладын қаршилик, кН: $W_i = (\varepsilon m + V_{\text{нр}} \rho) \frac{dv}{dt}$,

бу ерда, ε — айлануучы массадарниң ҳисобға олувчи коэффициент;

$$\frac{dv}{dt} — \text{автогрейдердинг изгараланма тезлігінин}, \text{м/с}^2.$$

ε шынг қнійматиниң құйндағы формула билан анықташ мүмкін:

$$\varepsilon = \frac{m + J_M \frac{U_m^2 \eta_m}{r_k^2} + \sum J_F \frac{1}{r_k^2}}{m},$$

бу ерда, J_M — движател маховигининг инерция моменті, кгк с^2 м;

U_m — гидравликалық харакатлантырылғыч торитмаси трансмиссиясінин умумий узатышлар соны; η_m — гидравликалық харакатлантырылғыч торитмаси трансмиссиясінин Φ .И.К.; $\sum J_F$ — автогрейдер гидравларинин инерция моменттері, кгк с^2 м;

ρ_k — гидравликалық харакатлантырылғычнан күч радиусы, м.

Лойихалаш жараёнда ҳисобланылар учун құйндағына қабул қылыш мүмкін $W_f \approx (0,1-0,2)mg$.

Инерция күчлариниң енгізілген үшінша күрсатыладын қаршиликтер ҳисобға олғанда ҳаракатта жәми қаршиликтер құйндағына бұлады:

$$W_{\text{ши}} = W_p + \dots + W_j$$

Автогрейдер транспорт режимінде шылаганда құйндағы қаршиликтер өзага келады: гидравларининг дұмалашынша (W_f), күтарилишнан қараб ҳаракатланып дағы (W_k), инерция күчинін ва ҳавоның енгізілген үшінша күрсатыладын қаршилик (W_j), ҳавониң енгізілген үшінша күрсатыладын қаршилик құйндағы иғодадан тоналады:

$$W_{\text{хаво}} = \frac{K_f F v_2}{3.6}$$

бу ерда, K_f — сүйрілік коэффициенті (юк автомобиллердегі кабін 0,06—0,07 деб қабул қылыш мүмкін); $F = BH$ — пеш томондан күрсатыладын қаршилик, м^2 ; B — гидравлар излары орасындағы мағағаннан шын, м; H — машинаның балансынан, м; v — ҳақиқи ҳаракат тезлигі, $\text{км}/\text{соат}$.

Биобарын, автогрейдер транспорт режимінде шылаганда ҳамма қаршиликтеринең ішенимден құйндағын тапкыр этады

$$W_{TP} = W_F + W_h + W_r + W_{xav}.$$

Харакатта күрсатиладиган йиғендиш қарашылк W_{mm} ва W_{tp} бүйінча тегініли үзатмани шуңдай таңлападыбы, бунда автогрейдердинг гидравларлардан айланма күч $P_r > W_{mm}$ ёки $P_r > W_{tp}$ бўлени.

1.3.3. Двигателниң талаб этиладиган тортиш кучи ва қуввати

Автогрейдердинг стакчи гидравларларининг иш режимидаги талаб этиладиган тортиш кучи P_F

$$Q_{max} \varphi > W_{mm} < P_F$$

бу ерда, φ — илапиниң коэффициенти (17-жадвал)

Илапиниң коэффициентларининг қиймати

17-жадвал

Йўл шаронти тавсифи	Босимли шиналар учун	
	юқори	наст ұтагонлуги оширилган
Юмшоқ яғында түқилган грунт	0,3 – 0,4	0,4 – 0,5
Оптималь наминидаги зич грунт	0,4 – 0,5	0,5 – 0,6
Табиий ётқозындағи күм: куруқ нам	0,2 – 0,3 0,35 – 0,40	0,2 – 0,3 0,4 – 0,5
Грунт йўл: куруқ дойгарчилк даврида	0,4 – 0,5 0,15 – 0,25	0,5 – 0,6 0,2 – 0,3
Куруқ асфалт-бетон ёки бетон ишебе	0,5 – 0,7	0,7 – 0,8

Илапиниң коэффициенти қийматига контакт зонасида гидравларларининг ишбий сирнаниши кучини таъсир күрсатади, у шактакенраш коэффициенти « δ » орқали аниқланади ва сирнанин тезлігінинг гидравларларининнеги айланы тезлігига бўлган ишбати орқали топнайди:

$$\delta = \frac{v_0 - v_x}{v_0}, \quad v_0 = \frac{\pi n}{30},$$

бу ерда, v_0 — гидравларлар думаляш радиуси « r » (м) ва айлананинлар сони « n » (мин) бўлганданда, унинг айланы тезлігиги, м/с;

v_x — гидравлар ўқишиниң айланы тезлігиги (ҳақиқий тезлік), м/с;

Иш режими учун двигателининг талаб этилган қуввати қўйидаги формула орқали аниқланади, кВт: $N_{\text{иш}} = \frac{P_F v_x}{360}$.

Айдаргич билан грунтни кесинида, тезликлар қутисининг биринчи-иккичи узатмалари қўшилганда, одатда, автогрейдерининг ҳаракат тезлиги 2,5:4,0 км/соат бўлади.

Шатаксиранга йўқотилган қувват қўйидаги формуладан тошилади:

$$N_w = \frac{P_F v_x \delta}{360(1-\delta)},$$

бу ерда, шатаксиран коэффициенти $\delta=0,18-0,22$ деб қабул қилинади.

Шундай қилиб, автогрейдер двигателининг умумий қуввати, кВт: $N = \frac{N_{\text{иш}} + N_w}{\eta_T \eta_k}$,

бу ерда, η_T — трансмиссиянинг Ф.И.К.

η_k — побарқарор юкланишида двигатель қувватининг камайини коэффициенти.

Механик трансмиссия учун: $\eta_T = 0,83-0,86$,
 $\eta_k = 0,88-0,9$.

Гидродинамик трансмиссия учун: $\eta_T = 0,73-0,76$,
 $\eta_k = 1,0$.

Двигателининг берилган қувватида гидроприводларнинг торгини кучи P_F ни таъминланган қўйидаги формула бўйича текширилади:

$$P_F = \frac{955,4 N U_F U_T \eta_T \eta_k}{nr},$$

бу ерда, N — двигатель қуввати, кВт; n — двигатель валининг айланни частотаси, айл/мин; r — автогрейдер стакловчи гидроприводларининг думалаш радиуси, м; U_F — иш режимида узатилилар сони; U_T — трансмиссиянинг доимий узатилилар нисбати.

Транспорт режимида инвалиди учун талаб этилган двигатель қуввати:

$$N' = \frac{W_{TP} v_{max}}{360 \eta_T \eta_k}.$$

бу ерда, v_{max} — транспорт режимида берилган максимал тезлик, м/с. Иккита қувват N ва N' дан энг катта қувватни двигатель таъминади.

1.3.4. Автогрейдердинг иш унумдорлиги

Автогрейдердинг участка бүйича ўтишлар чизмаси ва үларниң сони маълум бўлса, йўл поин ёки тоғарасини қуриш ишларини бажариш учун зарур бўлган автогрейдердинг иш унумдорлиги қўйидаги формула бўйича аниқланади:

$$y = \frac{1000 L F K_o}{2L(n_x/v_x + n_y/v_y + n_n/v_n) + 2t(n_x + n_y + n_n)}$$

бу ерда, L – иш участкаси узунлиги, км; 100 м. га тенг; F – кўнгурма кесимининг юзи, m^2 ; 0,08 м. га тенг; K_o – иш ишлабчида фойдаланиш коэффициенти, $K_o=0,8-0,9$; n_x, n_y, n_n – кесинида, суринида, пардоз алоҳида ишларнида бир ўтишларниң сони; v_x, v_y, v_n – бу ўтишларга мос тезликлар, км/соат. Улар автогрейдердинг тортини тавсифи ёрдамида аниқланади.

t_o – участка охирида бир бурилиш давомийлиги,

$$t_o=(0,08-0,1) \text{ соат.}$$

Сурин ва кесинида тегинслича ўтишлар сони:

$$n_c = n_x \frac{l_0}{l_y} K_{cy}; \quad n_x = \frac{FK_{cx}}{2f_3},$$

бу ерда, K_{cx} – қазинида ўтишларниң қопланниш коэффициенти, 1,7 га тенг; f_3 – зич жилемдаги қириндилар кесими; $f_3=0,11-0,14 \text{ m}^2$ (тиркамали грейдерлар учун энг катта қиймати қабул қилинади); l_0 – суринининг ўртача қабул қилинган узунлиги, м; l_y – бир ўтишида грунтни сурин масоғаси (пичоқ узунлиги 3,66 м бўлганда, қамранш бурчаги 40° , $l_y = 2,2 \text{ м}$).

K_{cy} – суриндаги ўтишларниң қопланниш коэффициенти, $K_{cy}=1,15$.

1.3.5. Автогрейдерга таъсир этувчи кучлар

Автогрейдер бажарадиган энг оғир иш грунтини қазинидир. Шунинг учун тортини ва мустаҳкамликни хисобланаш учун автогрейдердинг грунт қазини жараёнида унинг алоҳида узел ва механизмларига таъсир этувчи куч ва моментларни аниқланади зарур.

1×2×3 гидрик чизмали автогрейдерга аёдаргич грунта кесиб киргана таъсир этувчи юкламалар чизмаси 26-расмда кўрсатилган. Автогрейдерга таъсир этувчи кучлар:

- фаол кучлар – машинанинг оғирлик кучи G ва стакловчи гидриклардаги айланма куч P_h

— реактив күчлар — гидиракларга گрунт реакциясы Z_1 ва Z_2 думаланға қаршилик күчлари P_1 ва P_2 ; гидирак үйлери бүйіч, таъсир этувчи Y_1 ва Y_2 ён күчлар ҳамда ишокқа گрунт реакциясы — P .

Автогрейдерга таъсир этувчи күчлар тизимини күриб чыңылганда қойындағы йұл қүйнешлар бұлшыны мүмкін:

1. Орқа гидиракларга таъсир этувчи ҳамма реактив күчлар мұвозанатловчи аравачанинг думаловчи үқишине گрунтдеги проекциясын бұлғаш ишқтага қўйилған бұлади.

2. Грунттеги реакциясы Z_1 ва Z_2 тегинлича үнгі ва чан гидиракларда тең.

3. Олдинги ва орқа гидиракларининг думаланға қаршилик коэффициенттері f бир хил.

4. Грунттеги гидиракларга күрсатадиган реакциялары шарттан равишта уларининг үк чизиктерінде күчирілған (26-б рәсем), компенсация коэффициенті лекин $M_c = Za - a = fr_c$ қийматы учта катта бұлмаганлығыдан ҳисобға олинмайды.

5. Грунт реакциясы P ишокқиниң үчінда бір ишқтада қўйилған ва ағдарғы текисінде тиқ ишінде.

Тизиминиң мұвозанат тенглемасы $\Sigma X=0$, $\Sigma Y=0$, $\Sigma Z=0$, $\Sigma M_z=0$, $\Sigma M_y=0$ иш тушиб, шуныңдек, $F_1=Z_1f$ ва $F_2=Z_2f$ иш пазарда тутиб, номатылум күчларни тошип мүмкін:

$$\left. \begin{aligned} P &= \frac{P_F - fG}{f \cos \gamma + \sin \gamma \sin \alpha}; \\ Y_2 &= \frac{P \sin \gamma (0,5l - l_1 \cos \alpha)}{L_0}; \\ Y_1 &= Y_2 + P \sin \gamma \cdot \cos \alpha \\ Z_2 &= \frac{Gl_2 + P \cos \gamma (l_1 - 0,5l \cos \alpha)}{L_0}; \\ Z_1 &= G + P \cos \gamma - Z_2. \end{aligned} \right\}$$

Грунттеги ишокқа күрсатадиган реакцияның қўйидаги ифодалардан аникланадиган ташкил этувчиларга ажратылыш мүмкін:

$$\left. \begin{aligned} P_z &= P \cos \gamma; \\ P_x &= P \sin \gamma \cos \alpha; \\ P_y &= P \sin \gamma \sin \alpha. \end{aligned} \right\}$$

Номатылум (Z_1 , Z_2 , F_1 , F_2 , P_x , P_z , Y_1 , Y_2) күчларын ҳисоблаш патижалары ва мәншылум G ва P_F күчлар, бүйіч қўйидаги ишларни базараш зарур:

1. Z_1 ва Z_2 реакциялар бүйінча шиналарынннг түри ва ўлчамини тишилди. Шу ҳисобланы билди, шуннанда, автогрейдердинннг иш вазиятидаги умумий юкламаси алохида ўқлар бүйінча тақсимланади. Замонаваштап машиналарда иш бажарайтмаған вазиятта оғирлык күчинннг ўқлар бүйінча тақсимланади: олдинги ўққа умумий юкламанинг 30—35 %и түрін келди, орта ўқларга аса 65—70 %и түрін келди. Неке ўқып машинада олдинги ўққа юклама 40—45 %га етади. Гидравликлар чызмаси $1 \times 2 \times 3$ ва $1 \times 3 \times 3$ учун орта гидравликларга түрін келдиган машина массасы, сироат автогрейдерлер 30—40 кН (3—4 тк); ўрга автогрейдерлер учун 50—60 кН (5—6 тк) ва оғир автогрейдерлер учун 70—80 кН (7—8 тк).

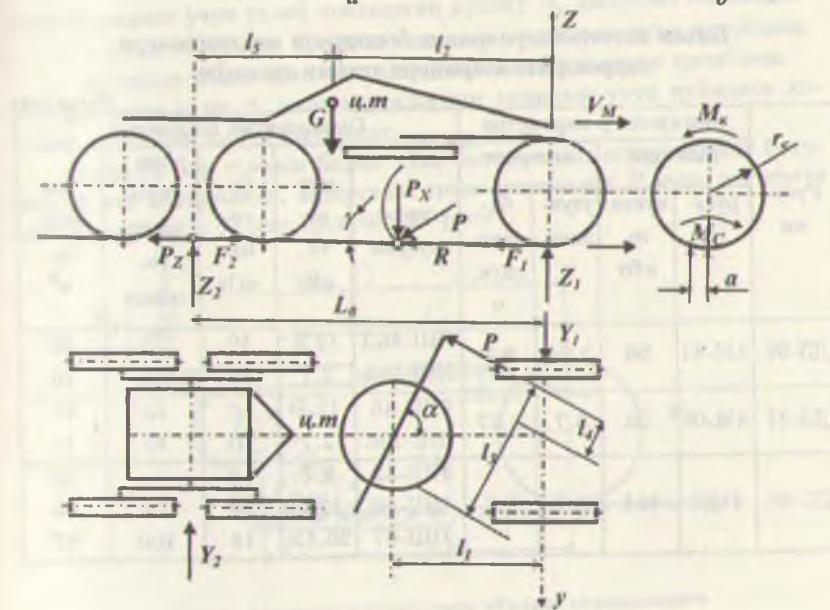
2. Иш вакытта горизонтал текисликка машинанинг турғулығини төмшіріп. P_x күч машинаның оғирлык марказы атрофидан бүрнинг пистасынан, бирок ишашын күчләри Y_1 ва Y_2 бүрнинг түсінілік қылада:

$$P_x = (G_{\text{пист}} + P_z) \square_{\text{пист}}$$

Машинанинг турғулығы үшбу тәсілден анықданади (26-расм):

$$P_x l_3 \leq Y_1 l_4 + Y_2 l_5 \quad a$$

б

26-расм. Автогрейдерге таъсир этувчи күчлар чынмасы.

Бу ерда, горизонтал күчлар кучи Y_1 ва Y_2 ишашин шартыдан анықтани керак:

$$Y_1 \kappa Z_1 \varphi_{\text{пл}} \text{ ва } Y_2 \kappa Z_2 \varphi_{\text{пл}}$$

1.3.6. Автогрейдерни бошқарин механизмларини ҳисоблаш

Автогрейдерни бошқарин механизмларининг эиг кўп юклангани ағдаргични кўтариши ва тушириши механизmdir. Щунниг учун бошқарин тизими узатадиган қувват асосан ағдаргични кўтариши операциясининг параметрлари билан аниқланади.

Одатда, кўтариши механизмининг қуввати автогрейдер асосий двигатели қувватининг 10—25 %ни ташкил этади (18-жадвал).

Замонавий автогрейдерлар ағдаргичининг вертикал ҳаракатланниш тезлиги 15—18 см/с. Йўлнинг керакли ироғилини таъминловчи автоматик курилмалар жорий этилганда кўтариши тезлигини ошириши мумкин. Қолган иш операцияларининг (ағдаргични буриш, пичоқни чиқарини ва боник.) тезлиги конструктив мулоҳазаларга кўра тапланади, уларни белгиланида 19-жадвал матбуомларидан фойланишни мумкин.

Баъзи автогрейдерларнинг бошқарин механизмлари гидроюритмаларининг техник тавсифи

18-жадвал

Русу- ми	Автогрейдер параметри				Гидроюритма параметри				
	двигатель		ағдаргич		насос руsumи	кув- ва- ти, кВт	бо- си- ми, мPa	иши унум- дорли- ги, л/мин	иши ҳаж- ми, м ³
	русу- ми	кувва- ти, кВт	узун- лиги, м	ба- ланд- лиги, м					
ДЗ-99	АМ-41	66	3,04	0,5	НШ-46Д	12,5	10	75	40
					НШ-10Д	2,7	10	15	10
ДЗ-31	АМ-01	96	3,7	0,57	НШ-46	12,5	10	75	46
					НШ-10Е	2,7	10	15	10
ДЗ-98	41Д6	184	3,7	0,7	НШ-32	8,7	14	—	32
					НШ-46	12,5	10	75	46
					НШ-67	26,45	14	100	67

Иш операциялари тезлиги, см/с.

19-жадвал

Операция	Бошқарув	
	редукторни	гидравлик
Аедаргичиниг күтарилиши	8,5 – 18,0	9,0 – 18,0
Аедаргичиниг түшнүү	6,2 – 8,0	6,5 – 8,5
Аедаргичиниг горизонтал текисликдә бүрүлүү	3,0 – 10,0	3 – 6
Ендираклар қиялагы, град/с	3,0 – 5,0	1,5 – 3,5
Корковинкинин күтарилиши	8,0 – 13	6,0 – 15
Нычоңкынин ёңдән чиккини	1,8 – 4,5	1,0 – 3,5
Аедаргичиниг оздига суралууну	–	6,0 – 10

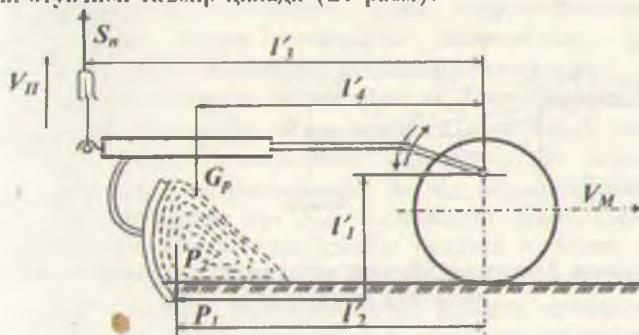
Аедаргичини күтариши механизми. Замонавий автогрейдерларда аедаргичини күтариши механизми қуйындағы варианктарда бажарылады: ҳаракатты вертикал тортилмаларда кривошини орқали узатыши билан, тишили рейка орқали узатыши билан ва гидравлик цилиндршыннан иштөкни орқали узатыши билан.

Автогрейдердин күтариши механизми ҳисоблашып қуйындағылар кирады:

- күтариши кучи S_k анықланып, бу куч бүйінча күтариши операциянын бажарынын учун талаб этиладынан күвват N_k ҳисоблаб топылады.
- тапланған тезлик V_k иш тәтминданын учун кинематик ҳисоблашы.
- күтариши механизми деталларинин мұстаҳкамлыққа ҳисоблашы.

Күтариши кучи S_k нынг катталиғини анықлашып үчүн қуйындағы ҳибобий вазияттар қабул қылышады:

аедаргич бир томонғы билан тұла ботырылған, аедаргичиниг ботырылған учын күтарилады, аедаргичта грунт реакциясын P_r нынг күтеге танындык атувчысы тасъир қылады (27-расм).

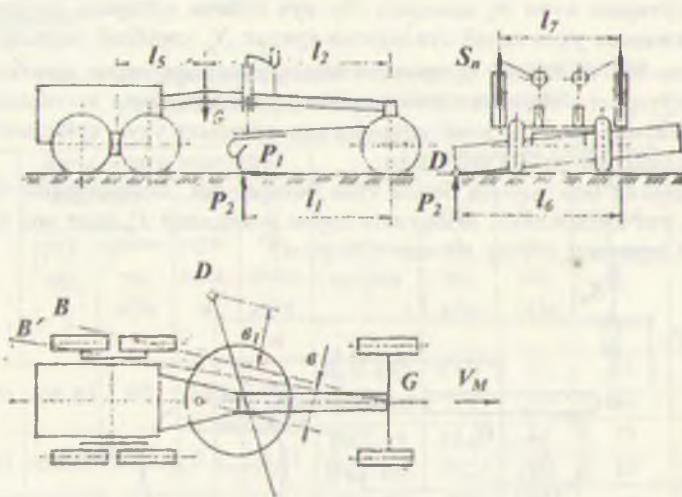
27-расм. Автогрейдер аедаргичини күтаришы механизмындағы күчларни анықлашып үчүн чызма.

Бұнда қүйіндеги шұл күйіншілар бұлшын мүмкін: грунт реакциясіннің вертикал тапқыл аттвучын ағдаргичинің күтарилиниң тұсқынлық қылады; ағдаргичинің ишоқ биләп бирғалықдагы массасы, бурии допрасыннан массасы ва тортын рамасыннің ҳамма массасы тизимнің оғырлыш массасыда тұшанды; жокланаман фәзат күтарины механизмі қабул қыллады.

S_k күчіннің катталиғы инерция күчлариниң пазарда тұтмасдан күйіндегі аниқланады:

$$S_k = \frac{G_{rec} \cdot l_4' + P_2 \cdot l_2' - P_1 \cdot l_1'}{l_3'}$$

P_1 ва P_2 күчларинің ишбаты күйінша омыллашыра боенік. Үмумий хисоблама ҳоли учун $P_2 = 0,5 P_1$ деб қабул қылыш мүмкін. Күтарины механизміннің деталдары ишоқ грунтта охирнга болғылғанда мусеттахкамлықта хисоблама зарур. Бұнда автогрейдеринің таянч нүкталарында ишбатаи шүндай мувозанат ҳолатини аниқланы керакки, бұнда ишоқ үчиннің охирдегі D нүктадеги D шартлы вертикал реакция энг катта қынматтаға ега бүлени (28-расм).

28-расм. Ағдаргичин күтариш механизмында тұшандыған энг катта жокланаман аниқланы учун чизма.

Автогрейдеринің күриб үтілған мувозанат шартларидан түрлөрінің ишоққа күрсетадыған реакциясіннің иккі ҳоли бұлшын мүмкін:

I. Бирнчи шынчыкта таъсир отувчи күч:

$$P_2 = G \frac{l_5}{(l_2 + l_5 - l_1)}$$

2. Иккитиң қолда шығарған тағызар айналы үшін күч

$$P_2 = G \frac{\sigma}{\sigma_1},$$

бү срда, в -оғырткы марказиннің ағдарылыш үқидан масофаси.

u_f – ишкөк тиражиниң нүктесининг BC ёки $B'C$ чизигүндин масо-
фысы.

Төлескеник тортканинг ошиқ-мошиғидаги вертикал реакция кат-
толиги, башын йүл құйнушлар билан, қуйнудаги нәфададан аниқтаманын
мүмкін:

$$S_a = \frac{P_2 \cdot l_6}{l_2},$$

Бу ерда, I_6 -елсаның ағдаргичинің бүрші донрасынан инебатан, ағдаргичинің четкиң салжыннан мөс қылыш олар керак, P_2 күчтіннің потенциалынан эса максимал қылыш олар керак.

Аналаамборт, гидроциандизариниң штотклари ёки телескопик торғыншалар мустахкамлана текшерилады. Уларни S_k күч бүйнча, эгиптиши хисебага олган холда, сикилинга текшерилады:

$$\sigma_{cmk} = \frac{S_k}{F_m \cdot K},$$

бу ерда, F_m — шток ёки тортканинг кесими юзи; K —стерженинг опиаувчалигинига караб, асосий күчланиншинг камайини коэффициенти.

Мұстағамник, шүншігек, осма ошиқ-мошиқтарда, кронштейнларда ва бөшкә деталларда текшириллады, бу деталлар анықтасқанда күтәрілген механизмнің іштегендегі жағдайда қолданады.

Аңдаргичин күтәриши ва тушириши гидроцилиндриннеги диаметрини ҳисебләни. Бөйкәриши гидросистемасы автогрейдер инчи органишыннеги назияти билән штагыслапма ҳаракатланувчи гидроцилиндрлар күрһинеңдагы ижро механизмыига эга. Бу механизминнеги чиңни параметрлари (штагдагы күч $S_{ш}$, поршениннеги ҳаракатланыш тезиги V_p) буйнча насоениннеги талаб этилган күввати N , уннинг тегинши параметрлари — босымы P ва ши унумдорлыги Q аникланади.

Шундай қылыш, гидропоритманиянг қувваты күйінде мұнасабаттың чиңсін ва кириш параметрлерін орқалы иғодалапши мүмкін:

$$N_r = C_1 \cdot P \cdot Q = C_2 \cdot S_m \cdot v_r,$$

бы серда, C_1 ва C_2 – үчамликларин үтказип коэффициентлари,

а) Q л/мин ва P , мПа да N (кВт) ифода үчүн:

$$C_1 = \frac{1}{612},$$

б) S_m (Н) ва v_k (м/с) да N (кВт) ифода үчүн $C_2 = \frac{1}{36}$;

$S_w = 0,5 \cdot S_k$ – ағдаргичин күтәрүүчү шеккита гидроцилиндр бүлгесинде штокидагы күч.

Дасгалбеки ҳисобланында ижро механизмининг ҳисобий чиқын параметрлары анықланады:

$$\text{Күч } S_{np} = K_{3_k} \cdot S_w; \quad \text{Тезлик } V_{kp} = K_{3_T} \cdot v_k;$$

$$\text{Күштөр } N_{np} \text{ жана } C_1 \cdot S_{pp} \cdot V_{pp} = C_1 \cdot K_{3_k} \cdot K_{3_T} \cdot S_w \cdot v_k,$$

бу ерда, K_{3_T} – тезлик бүйінча захира коэффициенті, 1,2 – 1,4 га теңг қылыш олилады; K_{3_k} – күч бүйінча захира коэффициенті, 1,15 – 1,35 га теңг қылыш олиши тавсия кизашынан.

Шундай кейин берилган номинал бөсім P_n бүйінча тизимда цилиндрининг таҳминнан фойдаланып көзін анықланады: $F_n = \frac{S_{pp}}{P_n}$.

у цилиндрининг диаметри D ва штокининг d ши, улар орасындағы мәндердеги нормалланыптырылған қийматтаринин тапшынға имкон берады (20-жадвал).

Күч цилиндрларининг бағын параметрларининг нисбатлары

20-жадвал

Параметр	Штокидагы күч, кН				
	10 гача	12 – 30	30 – 60	60 – 100	100
Гидроцилиндрдагы бөсім, МПа	5 гача	6 – 7	8 – 10	12 – 15	16 – 20
Штокининг диаметри, d	$(0,2 – 0,3)D_n$	$(0,3 – 0,4) D_n$	$0,5 D_n$	$(0,6 – 0,7) D_n$	$0,7 D_n$

Ағдаргичин күтәрүүн ва туширишин гидроцилиндрларининг диаметрлерин күйіндеги ифода билан хам анықлаш мүмкін:

$$S_w = P \frac{\pi \cdot D_n^2}{4},$$

бу ерда, P – гидротизимдеги бөсім (18-жадвал); D_n – цилиндрининг диаметри, м,

$$\text{бұдан} \quad D_y = \sqrt{\frac{4 \cdot S_w}{\pi \cdot P}},$$

бұраға, S_w — гидроцилиндрлар күчи билан автогрейдеринің олдиги үшіннің күтарилиш шартыдан қабул қынштап цилиндр штокидаги нүч $S = 0,5 \cdot S_k \cdot K_{3_k}$. Аедаргични буриш механизм замонавий автогрейдерларда гидравлик торитмалы қылыш тайёрланады ва иш тоғандың қамраш бурчагини ўзгартириши учун мұлжаллаңған.

Бурилиш механизмнің ҳисоблаш учун қойындағы ишларни бажа-
рны зарур:

- бурилишга қаршилик моменти M_k иш анықлаш, кейин у бү-
йнчы буриш механизмнің торитмаси учун зарур бұлған қувватын ҳисоб-
лаш тоғии;
- буриш механизмнің деталлариниң мұстахкамлықка ҳисоблаш
учун улардагы күчларни анықлаши.

M_k иш анықлашда ҳисобий вазият есептауда автогрейдер максимал күнделектенген күнделікта да буриш деңгасыннан марказынан шыбатан максимал силиндр аедаргич билан турған вазият олилади (29-рәсем). Аедаргич қамраш бурчагини ўзгартириши учун фәқат ишоқ
трунгидан чиқарып олиған хөздегінен бурилади:

$$M_k = M_{\text{шик}} + M_G + M_j,$$

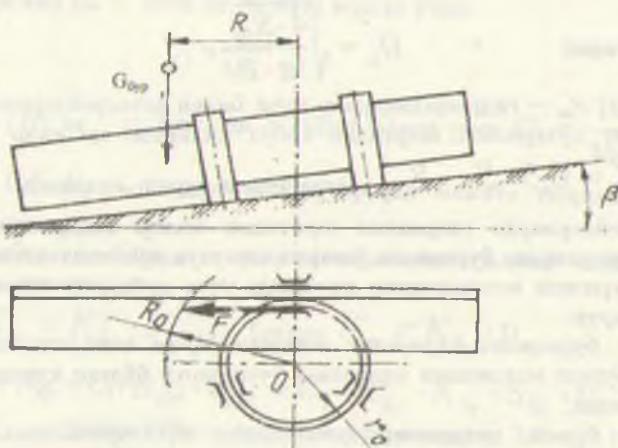
бұраға, M_k — инга тушириши давридаги бурилишга тұла қаршилик
моменти; $M_{\text{шик}}$, M_G , M_j — таянчлардаги ишқалашиниң күчларидан ҳос-
нан бұлғадиган бурилишга қаршилик моменти; айлануучи ішемшаршының оғырлық күчи ташқына этувчиларидан ҳоснан бұлған
торнилік моменти ва инерция күчларидан ҳоснан бұлған инерция
моменти.

Бу моментларшының көттәліклары қойындағы ишфодалар билан ҳи-
собиңиң тоғилады:

$$M_{\text{шик}} = F \tau_o, \quad M_G = G_{\text{бұр}} \cdot R \cdot \sin \beta, \quad M_j = J \frac{\omega}{t},$$

бұраға, $F = G_{\text{бұр}} \cdot \mu_3$ — ишқалашин күчи, Н.

$G_{\text{бұр}}$ — буриладиган қисметаршының йүгінди оғырлық күчи, Н;

29-жыл. Автогрейдер ағдарғынин буриш механизминиң ҳисоблашын оңд чызма.

μ_3 — ишлатиниг пүлатта инқаланиниң коэффициенти бўлиб, 0,15 га тенг;

r_o — инқаланиниң күчлариниг қўйилни радиуси, м; R — бурилиши донраси маркази «О» атрофида айланувчи қисмлариниг оғирлик марказини жойлашни радиуси, м;

β — автогрейдериниң кўндаланган оғини бурчаги, град;

ω — бурилишидаги айланма тезлик, $0,4 - 0,6 \text{ л/с}$, қабул қилинади;

t — ишловланини вақти, тахминан 0,5 с. га тенг;

J — айланувчи қисмлариниг инерция моменти, $\text{кг} \cdot \text{м}^2$.

Ағдарғынин буриш механизми ишлаб тұрғанда двигателининг қарнапикаларни ешпин учун зарур бўлган буровчи моментиниг катталғын қўйидагини ташкил этади:

$$M_{\text{бұр}} = \frac{M_s}{U_{\text{бұр}} \cdot \eta_{\text{бұр}}}.$$

Бу ерда, $U_{\text{бұр}}$ ва $\eta_{\text{бұр}}$ — узатмаларниң двигателедан бурилиши донраси ўқигача узатни соңи ва Ф.И.К.

Буриш шестерінинин айлантириши донрасининг чамбараги гидравликалық йўкотиладиган қувватини ҳисобга олганда.

$$N_{\text{бұр}} = \frac{K'_{\text{зах}} \cdot M_{\text{бұр}} \cdot n_{\text{ое}}}{9550},$$

бу ерда, $K_{\text{зах}}$ – захира коэффициенти, 1,25 теңг қабул қылышади;

$n_{\text{ш}}$ – двигатель тирсаклы валининг айланышлар сони, айл/мин.

Ағдаргични бурини механизмларининг деталлари шундай назият учун мустаҳкамликка ҳисобланади, бунда ағдаргич бир томонга мөнкиммәл даражада четта чиқарылган ва автогрейдерининг бүйлама ўнгы тик ўриатиган бўлади, учига эса грунтининг эҳтимолий макенмал реакцияси P_2 кўйилган бўлади.

Ағдаргични бурини механизми деталлардаги кучлар динамик коэффициентини ҳисобга олган ҳолда, P_2 реакция ҳосил қиласидиган ҳисобий момент $M_{\text{хис}}$ ининг катталиги билан аниқланади:

$$M_{\text{хис}} = K_d \cdot P_2 \cdot l_{\text{ет}},$$

бу ерда, $l_{\text{ет}}$ – P_2 реакциясининг бурини доирасининг айланни ўнга инебатан кўйилши селкаси, м; K_d – динамик коэффициенти 1,1 – 1,3 га теңг.

Гидравикларни оғдириш механизми. Автогрейдер замонавий конструкцияларидан гидравикларни вертикаль ўққа инебатан 30° гача оғдириш имконияти бор. Ҳамма ўқлари стакни бўлган автогрейдерларда гидравикларни оғдириш кўзда тутилмайди. Конструктив жиҳотдан оғдириш механизми ё гидравлик, ёхуд тинсли узатмали қилиб бажарилади. Ҳар икки ҳолда оғдириш механизмидаги энг катта куч гидравикларни оғдирилган ҳолатдан вертикаль ҳолаттага ўтказишда ҳосил бўлади. Гидроцилиндр штокига кўйилган кучларин ёки тинсли узатма инилатилганда тинсли сегментга кўйилган кучларни аниқланади, қувватларни аниқлаш ва бўйлама этилишини ҳисобга олган ҳолда, штокни ва сиқилини мустаҳкамликка ҳисоблаш ва гидроцилиндр динамикини аниқлаш масалалари маҳсус адабиётларда ёритилган.

Рул бошқармаси механизми. Бу механизм автогрейдерда бошқариладиган гидравикларни бурини вазифасини бажаради. Замонавий конструкцияларда гидравлик ёки пневматик кучайтиргичли механизмий рул бошқармасидан фойдаланилади. Грейдерчи томонидан рул штурвалига кўйиладиган куч карданли узатма, винтли ёки червонки рул механизми, кучайтиргич ва рул тортилари тизими ёрдамида бошқариладиган гидравикларга берилади.

Грейдерчи томонидан рул штурвалига кўйиладиган энг катта куч:

$$P_{\text{шис}} = \frac{M_{C_1}}{R_{\text{ш}} \cdot U_P \cdot \eta_P},$$

бу ерда, M_{C_1} – гидравикларининг бурилишига кўрсатадиган йириниди циркуляция моменти; $R_{\text{ш}}$ – рул штурвалининг радиуси бўлиб,

0,2 – 0,275 м га тенг; U_p – рул бошқармасининг умумий узатини соши; η_p – рул механизмининг Ф.И.К.

Формула билан ҳисобланган $P_{W_{\max}}$ куч 400 Н дан ошмаслиги керак. Акс ҳолда, рул бошқармасида кучайтиргич бўйини албатта, кўзда тутишини керак. Замонавий конструкцияларда одатда рул бошқармасининг гидравлик кучайтиргичидан фойдаланилади, бунда унинг цилиндрни ва тақсимлагич кўпинча ижро этувчи рул механизми билан бир блок тарафдан бажарилади.

Гидрокучайтиргич ҳосна қизадиган P_{kuy} кўйидаги формула бўйинча тоинлади: $P_{kuy} = (P_{W_{\max}} - P) \cdot \frac{U_p \cdot \eta_p}{U_{kuy} \cdot \eta_{kuy}}$,

бу ерда, P – грейдерчи томонидан шурвавал гидрирагига қўйиладиган ҳақиқий куч, 150 – 2000 Н чегарасида ташланади; U_p, η_p – ижрочи рул механизмидан бошқариладиган гидриракларгача бўлган узатини исебати ва Ф.И.К. Тоинлаган P_{kuy} бўйинча ва гидротизимдаги суюқликнинг босими P ҳисобга олиб, гидрокучайтиргич поршенининг юзи белгиланади:

$$F = \frac{P_{kuy}}{P},$$

шунингдек, гидрокучайтиргич деталлари мустаҳкамликка ҳисобланади.

1.3.7. Автогрейдерни мустаҳкамликка умумий ҳисоблани

Автогрейдер конструкциясининг ҳамма элементларини қўйидаги гурухларга бўлиш мумкин:

- трансмиссиянинг буровчи моментини двигателдан стакчи гидриакларга узатмалар кутисига, кардан валиларига, тарқатиш редукторларига ва ҳоказоларга) узатувчи узеллари;
- автогрейдер металл конструкияларининг ва ишчи органларининг узеллари ва деталлари (асосий ва тортиш рамаси, кўриклар, аёдагич ва ҳоказолар);
- ишчи органлар юритмаларининг узел ва деталлари (гидравлик цилиндрлар, редукторлар, штангалар ва ҳ.к.).

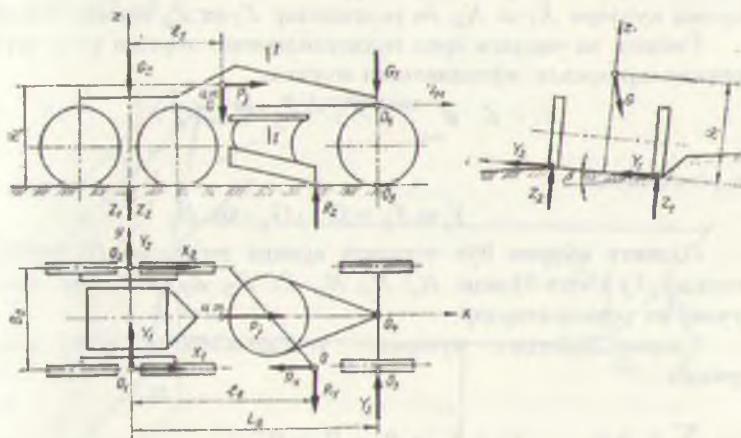
Биринчи ва учинчи гурух элементлари умумий иншларга мулжалланган машина деталлари учун қабул қилинган усувлар бўйича ҳисобланади. Кўйинда автогрейдернинг асосий ва тортиш рамасини ҳисоблаш усули келтирилади, чунки уларни ҳисобланининг ўзига хос хусусиятлари бор. Бунда иккита вазият кўриб чиқлади:

1. Автогрейдер одатдаги фойдаланнинг шаронитларида пилтайди ва унинг узелларига мөбөрий тапкы юкламалар таъсир кўрсатади. Улар доимий бўливи ҳам, ишораси ўзгарувчан бўлиши ҳам мумкин.

2. Автогрейдер оиний тўсиқларга дуч келади ва тасодифий юкламалар билан юклангани бўлади.

Автогрейдерининг асосий рамасини ҳисоблаш

Биринчи ҳисобий вазият. Энг поқулай вазият кесини охирида юнга келади, бунда аедаргич грунтни бир учн билан кесади, бунда у шунчалик туширилган бўладики, оддинги қўнгир кўтарилган бўлади шу чукурининг четига тирадиб туради, орка гидравиклар турган жойин шатаксирайди, инни бурчаги $\beta = 12 - 16^\circ$ бўлган кўндаланг ишликда бажарилади. Бу шаронитларда асосий рама қўйидаги мөбөрий юкламалар билан юклангани бўлади (30-расм).

30-расм. Биринчи ҳисобий ҳолда автогрейдерга таъсир кучлариниң чизмаси.

Автогрейдериниг оғирлик марказинда G массасиниг кучи түпланаади. Замонавий автогрейдерлар оғирлик марказининг H_1 ва l_5 координаталари тахминан қўйидаги иншабатлардан аниқланади:

$$H_1 = \tau_c + 0,5,$$

бу ерда, τ_c — гидравикларниң статик радиуси, м.

$$l_5 = (0,25 - 0,3) \cdot L_O$$

бу ерда, L_o – гидрил базасы, м.

Автогрейдердиннег оғырлык марказында инерция күчларининг тенг таъсир этувчи R_j түйланади. Улар машинани тормозлаганда юзага келади. Бу күчларни аныктап аныклаш қийини. Шунинг учун ҳисоблаш учун ВНИИ стройформашда тажриба йўзи билан олинган формуладан фойдаланиши тавсия этилади (Бородачев И.П. – Справочник конструктора дорож. машин.):

$$P_j = (K_d - l) \cdot \varphi_{\max} \cdot G_2,$$

бу ерда, K_d – динамик коэффициенти, биринчи ҳисобий вазият учун 1,15-1,2 деб қабул қилинади; G_2 – автогрейдердиннег орқа кўпиригига тўғри келадиган оғырлык кучи.

Ағдаргич ичогининг кесувчи киррасининг учи белгиланган «О» нуқтада грунтининг кесинига кўрсатадиган қаршилиги натижасида ҳосил бўладиган R_x , R_y ва R_z күчлар түйланади.

Мувозанатлагичлар ўргасининг таянч юзага проекцияларига мос келувчи O_1 ва O_2 нуқталарда вертикал реакциялар Z_1 ва Z_2 , эркин тортини күчлари X_1 ва X_2 , ён реакциялар Z_1 ва Z_2 таъсир қиласди.

Ўнгдаги ва чандаги орқа гидриларининг тортини кучи вертикал реакциялар орқали иғодаланишин мумкин:

$$X_1 = Z_1 \cdot \varphi_{\max}, \quad X_2 = Z_2 \cdot \varphi_{\max};$$

ён реакциялар

$$Y_1 = Y_2 \approx 0.5 \cdot G_2 \cdot \sin \beta.$$

Олдинги кўпирлик йўй четидаги арққа тегадиган O_3 нуқтада ён реакция Y_3 ҳосил бўлади. R_x , R_y , R_z , Z_1 , Z_2 , Z_3 ва Y_3 лар иоматлум күчлар ва реакциялардир.

Уларни қўйидаги мувозанат тенгламаларини тузуб аниқлаш мумкин:

$$\sum X = 0, \quad X_1 + X_2 + P_j - R_x = 0;$$

$$\sum Y = 0, \quad Y_1 + Y_2 - G \sin \beta + Y_3 - R_y = 0;$$

$$\sum Z = 0, \quad Z_1 + Z_2 - G \cos \beta + R_z = 0;$$

$$\sum M_x = 0, \quad G \cos \beta \cdot 0.5 B_o - Z_2 \cdot B_o - G \sin \beta \cdot H_1 = 0;$$

$$\sum M_y = 0, \quad P_z \cdot l_8 - G \cos \beta \cdot l_5 - P_j \cdot H_1 = 0;$$

$$\sum M_z = 0, \quad (Y_1 + Y_2) \cdot l_8 + X_2 B_o + 0.5 P_j \cdot B_o + G \sin \beta (l_8 - l_5) - Y_3 (L_0 - L_8) = 0.$$

X_1 ва X_2 қиімнамалардан фойдаланиб ва тенгламалар түзиминиң
сипб оламыз:

$$P_Z = \frac{G}{l_8} [l_5 \cdot \cos \beta + (K_d - 1) \varphi_{\max} H_1];$$

$$Z_1 = G \cos \beta - Z_2 - R_Z;$$

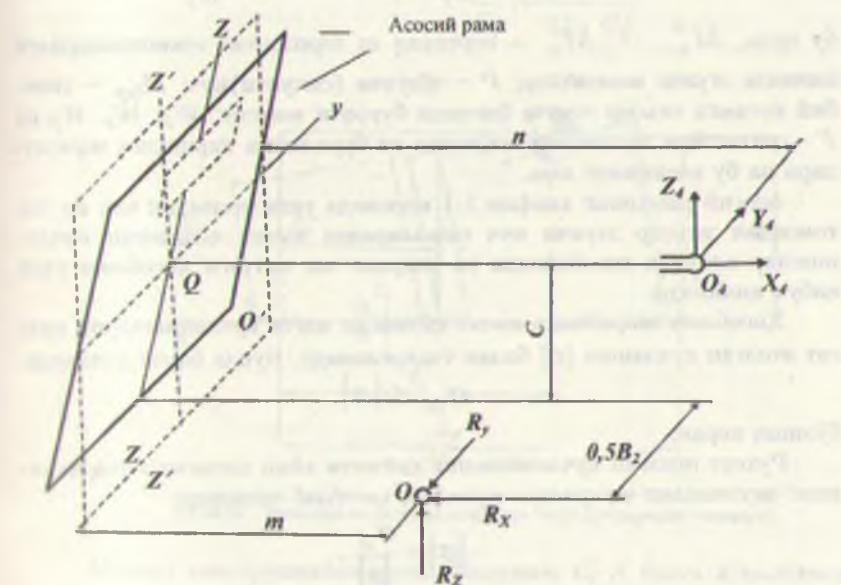
$$Z_2 = \left[0.5 \cos \beta - \sin \beta \frac{H_1}{B_0} \right] \cdot G;$$

$$X_1 = Z_1 \cdot \varphi_{\max}; \quad X_2 = Z_2 \varphi_{\max};$$

$$Y_2 = \frac{2Y_1 \cdot l_8 + X_2 B_0 + 0.5 P_j B_0 + G \sin \beta (l_8 - l_5)}{L_0 - l_8};$$

$$R_y = Y_1 + Y_2 + Y_3 - G \sin \beta;$$

$$R_x = X_1 + X_2 + P_j.$$

31-расм. Оддиниги шарсымой ошиқ-мөннөкта таъсир
этувчи күздариниң чизмаси.

Олдиги шарсымон ошик-мошикдаги (31-расмдаги О₄ нұкта) күч:

$$Z_4 = \frac{R_x c - R_z m}{n}; \quad Y_4 = \frac{0.5 \cdot R_x e_2 + R_y m}{n}; \quad X_4 = R_x.$$

Асосий раманинг барча күч омылларини анықтаб, унда ҳосил бұладиган күчләннишларни ҳисоблаң төнні зарур. Автогрейдерлариниң асосий рамасы нивеллерлар ва лист нұлатдан ёки қувурлардан пайдалаң тайёргәланади, яғни раманинг кесимін ёки қутисимон ёки доиралың бұлади. Рама кесимининг геометрик үлчамларини ва шаклини билгап ҳолда, унда ҳосил бұладиган әнг катта күчләннишлар ҳисоблаң төннілади:

$$\sigma_{\max} = \sqrt{\sigma_{\text{из}}^2 + 4\tau^2},$$

бу ерда, $\sigma_{\text{из}}$ – әнглиниң ва чүзининиң (сикилиниң)дан ҳосил бұладиган йиғинди күчләнни; τ – буралишдан ҳосил бұлған күчләнни.

$$\sigma_{\text{из}} = \frac{M_{y2}^B}{W_y} + \frac{M_{z2}^G}{W_z} + \frac{P}{F}; \quad \tau = \frac{M_{бyp}}{W_p},$$

бу ерда, M_{y2}^B , M_{z2}^G – вертикаль и горизонтал текислишлардаги йиғинди зертвучи моменттер; P – чүзувчи (сикувчи) күч; $M_{бyp}$ – ҳисебий кесимтеге таъсир этувчи йиғинди буровчи момент; W_y , W_z , W_p ва F – текислика кесимининг әнглиниң ва бурилишта қарышылған моменттери ва бу кесимнинде көзі.

Асосий раманинг хавфхи I-I кесимидә үнга кесимдан чан ва үнг томондан таъсир этувчи күч омылларидан іззате келдиган күчләннишлар алохыда ҳисобланади ва улардан әнг каттасы ҳисобланы учун қабул қылышади.

Ҳисобланы жараёнда ҳосил қылышган инчи күчләннишларни рухсат этилған күчләнни [σ] билан таққосланади. Бұнда барча қолларда

$$\sigma_{\text{из}} \leq [\sigma].$$

Бұлиши керак.

Рұхсат этилған күчләнништеги қиймати айни элемент материалиниң оқувчанлық чегарасында мұвоғық ҳисоблаң төннілади:

$$[\sigma] = \frac{\sigma_{\text{ок}}}{[n]},$$

бу ерда, $\sigma_{\text{ок}}$ – материал оқувчанлық чегарасында мое күчләнни;

n – мұстақамжыл захирасыннан тараба этилдиган коэффициент. Үнде $n=1,3-1,7$ тәнг деб қабул қылыш мүмкін.

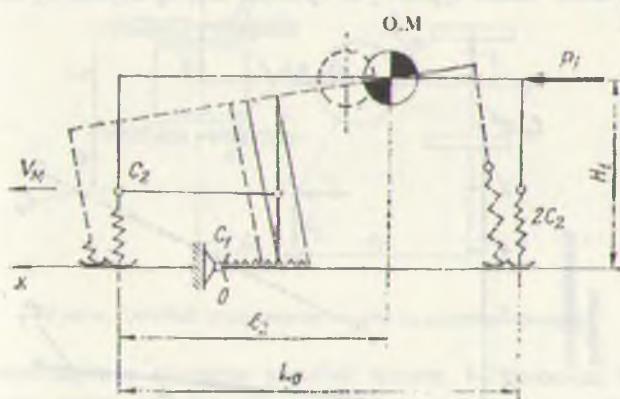
Иккинчи ҳисобиі вазият. Бу ҳол автогрейдерлар үткіншілігінің үшінші қийини бұлған түсінілдірге дуч көзінде ҳосил бўладиган юкламалар таъсірлігінде мос келади. Юкламалар катталиғига асосан машинанинг массасына түсінің ҳамда түкнапшув нағайтидагы теззик таъсір килади. Түсінілдігінде массасынан бикрлигі автогрейдердинг бикрлигінде массасынан күн маңта ортиқ деб қабул қыламыза. Үнде автогрейдер асосий рамасында түннадиган юклама катталиғига фәқат уннанған бикрлигига, массасынан да түкнапшув теззигінде бөлеңіц бўлади. Динамик юкламаларни анықлашып учун автогрейдердин бикр рама күрнешінде да массасынан оғирлік марказында жойлашыган деб тасаввур отамиз (32-расм).

Масалан, металл конструкцияларининг қашшықоқылдығы О шүкітада (ағдарғыннан түсінкі теккан жойін) бикрлигі C_1 бұлған иружина тарзінде түннандын бўлиб, бу бикрликтік автогрейдер металл конструкцияларининг бикрлигига мос келади.

Шиналарин бикрлигі C_2 бұлған, автогрейдер үкларида жойлашыган иружиналар билан алманытирамиз.

Інгениди бикрлик

$$C = \frac{1}{\frac{1}{C_1} + \frac{1,5H_1^2}{L_0^2} \frac{1}{C_2}}$$

32-расм. Динамик юкламаны анықлашып учун күчларининг чыздасы.

Металл конструкцияларининг бикрлигі C_1 X үкігінде жүйеліненде графикада күрсетілген (33-расм). Шиналарининг батын моделларинин динамик бикрлигі C_{ur} 21-жадвалда көлтирилген. Олдандык гидравлікаларининг інгениди бикрлигі $C_2=2C_{ur}$. Орында гидравлікаларининг інгениди бикрлигі $2C_2=4C_{ur}$. Құншымча динамик юклама, кН

$$P_j = 0.0010\sqrt{cm} ,$$

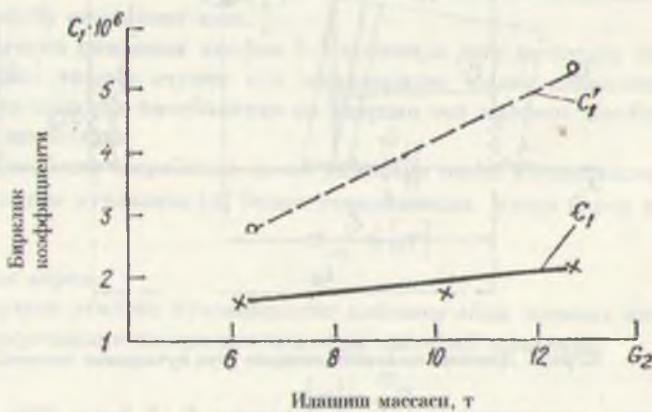
бу ерда, m – автогрейдердинг массасы, кг; v – автогрейдердинг инчоқ түсінкіңдегі тұзаган нағылдағы тезлігі, м/с; C – йиғинди (жами) бикрекік, Н/м.

Шиналардың динамик бикрекікі, Н/м

21-жадвал

Шиналардың белгіліліктері	Юқалма, кН	Шиналардан ұзақ босимп құйнудағы бұлғандығы бикрекік, МПа			
		0,25	0,19	0,13	0,07
16,00 – 24	25,00 – 35,00	450	375	300	250
12,00 – 20	15,00	550	–	–	–
1140 x 700	25,00 – 35,00	–	575	425	425

Динамик юқламалар энг катта қийматына текисләнеш шилләрида зерттегілді, чунки бұл ҳолда автогрейдер катта тезліктарда шилләйді, естакчи гидравликтері кам шатакенірайді. 34-расемде автогрейдер ағдарғыннанғиң үшін түрткүн турған учи түсінкің таъсир әтүвчи күчләрі күрсетілген.

33-расем. $C_1 = f(G_2)$ бөлилдік.

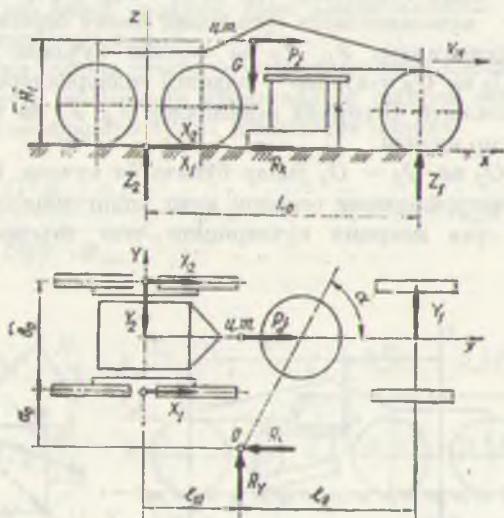
O нүктада (түсік биләп тегінин шұқтасы) R_x ва R_y күчләр таъсир қылады. Машинаның оғырлық марказында оғырлық күчләрі C ва құннимча динамик күч P_j таъсир қылады.

Етакчи гидроприводтар түсатдан биркүр түсінкә дүч келганида айлануучи күшларның инерциясы ҳисобига шығасынрайди. Бунда ҳосил бүлдігінде ғана күшлар да таянч реакциялары күйіндеги мұносабаттардан тошилады:

$$Z_1 = G_1 + P_j \cdot \frac{H_1}{L_0}; \quad Z_2 = G_2 + P_j \cdot \frac{H_1}{L_0}; \quad Y_1 = Z_1 \cdot \varphi_{\max}$$

$$Y_2 = \frac{X_1(B_0 + 2a) + P_j \cdot (a_0 + 0.5 \cdot B_0) - Y_1 l_9}{l_{10}}; \quad R_2 = 0;$$

$$X_1 = X_2 = 0.5X = 0.5Z_2 \cdot \varphi_{\max}; \quad R_y = Y_1 - Y_2; \quad R_x = X + P_j.$$

34-расм. Ҳисобий ҳолда таъсир этувчи күшларнинг чизмасы.

Күшларнаның инкапичи ҳисобий ҳолаты I-I кесимда бу кесимдан үнгіда, яғни олдинги күпприк томондан таъсир этувчи күш орнаметтері билан анықталады.

Кесимдеги энг катта күшларнин рухсат этилған күшларнан ортиб кетмасын көрек:

$$\sigma_{\max} = \sqrt{\sigma_{\text{ак.}}^2 + 4\tau^2} \leq [\sigma] = \frac{\sigma_{\text{ок.}}}{n}.$$

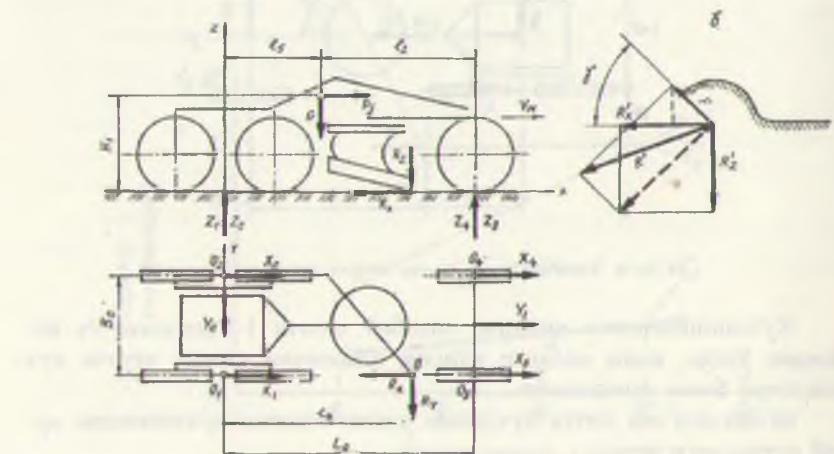
Тасодиғий іюклама бүйінча ҳисоблашында рухсат этилған күшларнаның катталағы нормал іюклама бүйінча ҳисоблашындағы қарасаңда көптегенде қылыштың қабул қылышинин мүмкіннің.

Автогрейдерлердинг тортиш рамасиниң ҳисоблашп. Ҳисоблаш ғылдырмак формуласы $1x3x3$ бүлгап автогрейдер учун көлтирилген. Автогрейдер ағдаргичининг шығори кесиш жарабашда зич грунтнинг усқи қатламына дуч келады ёки қаттық қатлам остида бирмұнча юмшык грунт бүләди.

Ағдаргич чүккүрроқ бөттегінде шыттегі, бу вактда шығордагы вертикаль танкестік штуктура настасынан шынайылған бүләди, етакчи ғылдырмалар тұла шатақсыздықта тұрады.

Автогрейдер ва тортиш рамасининг бу ҳолға мөс көлүвчі вазияти Зба - расмда күрсетилген. Күчлар күйіндегі нүктесілердегі күйілгін: О нүкте - ағдаргич шығори кесувчы қыррасынинг учы. Күйіндегі күчлар таъсир этады: горизонтал R_x , ён күч R_{xy} , вертикаль R_z ; O_1 ва O_2 нүктесілер - мувозапатлагыч үртасынинг таянын спртта проекциялары. Вертикаль реакциялар Z_1 , Z_2 ва тортиш күчлари X_1 , X_2 таъсир қылады; O_3 ва O_4 нүктесілер - оданнанғы ғылдырмалардың грунтаға тегіниниң нүктесілері. Вертикаль реакциялар Z_3 , Z_4 ва тортиш күчлари X_3 , X_4 таъсир қылады.

$O_1 - O_2$ ва $O_3 - O_4$ үкілар бүйінчә ён күчлар Y_1 ва Y_2 таъсир қылады. Автогрейдерлердинг оғындық күчи үшіннен марказда тұпланды, худеди шу ерга ишерінде күчларның тенг таъсир штуктура шығорчының ҳам күйілгін.

Ничоқдаги күчлар чизмасыдан (35 б-расм) қуйидайларға эга бұламиз:

$$R_z^1 = R_x^1 \operatorname{ctg} \gamma; \quad F = R_x^1 \frac{\mu}{\cos \gamma}; \quad R_x = R_x^1 + F \cos \gamma = R_x^1 (1 + \mu_2);$$

$$R = R_z^1 - F \sin \gamma = R_x^1 (1 - \mu) \operatorname{tg} \gamma$$

Бу ерда, γ – кесиш бурчагы; μ_2 – грунттегі аедаргичта шықаланған бурчагы.

Көлгап күчларни умумий ҳолда анықтаб бұлмайды, шунинг учун ҳисоблашын чегаравий ҳол учун олиб борилады.

Бириниң чегаравий ҳолат. $O_1 - O_2$ үкі бүйінча таъсир этувчи ён реакция $Y_2=0$ деб қабул қиласыз, яғни ҳамма илашын, тортын күчини ҳосил қылыш учун кетады.

$O_3 - O_4$ үкі бүйінча таъсир этувчи ён реакция қаршылық күчларинің аедаргичда экцентрик қүйнелгендиги сабаблы іозага келады. Мувозанат тенглемаларини тузиб, қуйидагини оламиз:

$$R_z = \frac{G \cdot \varphi_{\max} + P_j}{\frac{1 + \mu_2}{1 - \mu_2} \operatorname{ctg} \gamma - \varphi_{\max} \frac{L_0 - l_s}{L_0}}; \quad R_x = (G + R_z) \varphi_{\max} + P_j;$$

$$Z_1 = 0,5G_2 - 0,5P_j \cdot \frac{H_1}{L_0} + R_z \frac{L_0 - l_s}{L_0}; \quad Z_2 = 0,5G_2 - 0,5P_j \cdot \frac{H_1}{L_0};$$

$$Z_3 = 0,5G_1 - 0,5P_j \cdot \frac{H_1}{2L_0} + R_z \frac{1}{L_0}; \quad Z_4 = 0,5G_1 - 0,5P_j \cdot \frac{H_1}{L_0};$$

$$P_j = (K_d - 1) \cdot \gamma_{\max} G_2;$$

$$Y_1 = \frac{G + P_j}{2(L_0 - l_s)} B_0; \quad Y_{11} = 0; \quad R_y = Y_1$$

Иккинчи чегаравий ҳолат гиддірек формулалари 1x2x3 на 1x1x2 бұлған автогрэйдерлер үчүн ассоци ҳолаттады. Олдинги күнірек етаклануучы илашын чегарасы бүйінча фәқат ён реакцияға қабул қылышады деб қабул қиласыз. Орқа гиддіреклардагы ён реакция шина ён сиртларинің грунтта тирадын шығындығы ҳосил бұлады. Бу ҳолда

$$R_s = (G_2 + R_z \frac{L_0 - l_s}{L_0}) \varphi_{\sigma_{\max}} + P_j;$$

Вертикал реакциялар Z_1, Z_2, Z_3, Z_4 нинг каттасыклари биринчи ҳисобий вазият формулалары бүйінчә ҳисоблаб топылады.

Олдинги күпірікда ён реация

$$Y_1 = (G + \frac{l_s}{L_{10}} R_z + P_j \frac{H_1}{L_0}) \varphi_{\text{---}};$$

бу ерда, $\varphi_{\sigma_{\max}} = \varphi_{\max} + f$ – энг катта ён сияжші коэффициенті; f – гидравтикалық коэффициенті.

О пүктегідеги ён ташкыл атывчы $R_{eh} = Y_1 + Y_{11}$.

Хар иккі ошиқ-мөшіндегі күчни тоғии керак. Бу күч асосий рамани ҳисобландыдагы усул белгілі анықталады.

1.4. БИР ЧҮМИЧЛИ ЭКСКАВАТОРЛАРНИ ҲИСОБЛАШ

1.4.1. Умумий вазияттар. Конструктив-кинематик қизмасы таңлаш ва асосланы

Электр ёки гидравлик торғымалы дизели бұлған бир чүмишли экскаваторни лойхалапта үнбу үқув қўлланыладан лойхалаппанинг умумий қизмаси сифатида фойдаланни мүмкін. Бу эса лойхаловчидан бир қарорға келиніца мағлұм мұстақилліккін талаб этады. Масалага ижодий ғылданув ҳам экскаваторнинг энг оқылона конструктив—кинематик қизмасини, экскаватор элементтерини авария токтамларынга, толиқшынға, сыйниға ҳисобланып таңлашын такозо этады. Асзини олғанда, бир чүмишли экскаватор ин циклининг алоқыда элементтерини автоматлаштырып масалалари ҳал этилмаган.

Қуйидаги экскаваторлар бүйінчә ҳисобланып материаллары баёу этилған бўлиб, унга тахминан қуйидаги болшандык мағлұмотлар берилганды:

ин жиҳозининг түри, чүмишиниг сприми (экскаваторнинг сипти), қазиладиган группанинг тоғасынан жиҳозларининг түри.

Экскаваторнинг конструктив — кинематик қизмасини таңлаш лойхалаппанинг ўта мастьульятты босқычидыр, чунки патижада конструкциянинг умумий мұхандислик тоғасынан түфилиши керак. Уни муваффақиятли амалга оширилгана Ўзбекистондагы ва хорижедеги экскаваторсозларининг тажрибасини, машинналарининг қизмаларини ва асз намуналарини ўрганини ва таҳлил этилдегина эринин мүмкін. Агар

бұ машиналар ұз параметрлари бүйінча лойиҳаланаётган экскаваторға шини бұлса, янада яхни.

Чүмін түрнін тараптанды шуны назарда түтін керакки, кесувчи көррасын ярим доңравній бұлған чүмічлар тишиң құмічларға шараланда 15—20 % енгіл бұлады да енгіл грунтларда ишлаганда қалын жарағанда энергия сарғлапшири 10—30 %га камайтиради.

Тишиң құмічларин қириндиларпен шеңбердегі кесімнің кічік бұлған ишбегінде көткік жиисларин қазында құллали мақсадда мувофиқтір, кесувчи көррасы сизлиқ құмічларин әсә қириндиларі аяла қалын бұлған енгіл грунтларин қазында ишлатыны мәткүздір.

Күлөч ва түрги дастаны конструкцияның тараптанды күйделескендегі кесімнің күвүрсімін бұлған бир түсінілік дастаны да құтисимон кесімнің иккіншінде күлөчин мүлжалаш мақсадда мувофиқтір. Иш жиһози түрги курагашының бундай конструкциясы универсал экскаваторының құзғалуышын қысметларын массасының әнгі кам бүліншін таъминтайтында да бир хил шароғларда зарур күтәрнін күчини камайтиришіге имкон беради.

Бир чүмічлік экскаватор драглайнерлеринде күлөчлар, одатда шаштаралық конструкцияға зерттеуде, күлөчлар да тескары куракларпен шеңбердегі дастандары — бир түсінілік, шайвандастырылған дастаны әсә құтисимон.

Күнчілік замонавий универсал тракторларда босым механизмында мұстакшылық әкім комбинацияларынан шығынды. Юритма бир мотордан бұлғанда иштеп арқонда юритмалы босым механизмының ағзалықтарын шеңберде түтін керак. Ушиннан тайёрләнген мұраккаб әмас, ишлатылған осоп да иштеп арқондаршының әзілуданын туғайын динамик юкламаларин камайтиришін таъминлайды. Чүмічиннегінде сиғимы 0,4 м³ экскаваторлар, одатда, босым механизмынан иштейді.

Бир чүмічлік универсал экскаваторларында кинематик қызметтер күйиледігін талабларға жағоб беріши керак.

Бир чүмічлік универсал экскаваторларда асосий муфта сифатында фрикцион муфталар (машина енгілде шеңберде түтін керек грунтларда ишлаганда), трубомуфталар да труботрансформаторлар (машина оғыр, бир жиислімас түрлөрде түтін керек грунтларда ишлаганда) құлланады. Труботрансформаторлар двигательнің ижерлеуден шығында қосыл бұлғанда да труботрансформаторларында чиқын валиға узатылады да динамик юкламалардан сақшаша, шунингдек, уни фойдалы иш режимларыда ишлатылғанда имкон беради.

Чүмічиннегінде сиғимы 0,75 м³ да ортық бұлған универсал бир мотордан экскаваторларда асосий чиғырларын бир валдан қылыш, чүмічиннегінде сиғимы 0,75 м³ бұлғанда механизмларын бир валдан да иккінші валдан чиғыр билан компоновкалаб бажарып мақсадда мувофиқтір.

Лойиҳаланаёттани бир чүмичли экскаваторларда осон ростланадиган иневмогилдиракли фрикцион мұғалар күлланғани маңызды. Улар равон қүшінин ва динамик қоқшамаларни камайтириши таъминлады.

Экскаваторларнинг таянч-буриш қурилмаларини айлардан ёки роликли қыстіб бажарып маңыздыр. Улар вертикал қоқшамаларни ҳам аедарувчи моменттің ҳам қабул қыла олады. Бундаі конструекция, тайёрлапты мұраккаблігінә қарамасдан, экскаваторнинг равон ва иншопчылық қаралашынни таъминлады.

Иневмогилдиракли экскаваторларнинг төршіл қурилмаларында ток автомобилларнинг бир хиссесіндең тегінен шығындырылған деңгелердің фойдаланыши маңауда мұвофиқидір. Бир чүмичли экскаваторларнинг үрмаловчи занжирлар аравачаларнинг төргизини рамаларни ва бурилма илатформаларни пайдалаб ёки комбинациялантырып (куйма элементтердің иншатыбы) тайёрлаптайды; насткы төргизини рамаларни қуйни пүші билеп, пайдалаб ёки комбинациялантырып тайёрлаптайды.

1.4.2. Экскаваторнинг асосий параметрлерини анықташ

Экскаваторнинг ва узелдерниннег асосий параметрлерини үхшашлик қонуынан фойдаланыб, таҳминан анықтап мүмкін.

Экскаваторнинг таҳминий массасини чүмичининг сиғимига қарастырып үхшашынан бүйінша анықтап мүмкін:

$$G_1 = \frac{q_1}{q_2} G_2,$$

бу ерда, q_1 ва q_2 — тегінен үшіншілікта лойиҳаланаёттани экскаватор, чүмичининг ва унга үхшаш экскаватор чүмичининг сиғими; G_1 ва G_2 — тегінен үшіншілікта лойиҳаланаёттани ёки унга үхшаш экскаваторнинг массасы.

Бир чүмичли экскаваторларнинг адабиёттада көлтирилген масса күрсаткышлардан ҳам фойдаланыши мүмкін. Бунда, бу масса чүмичининг сиғими шундай болған экскаваторлар учун рухсат этилғандын массадан ортіб кетмасын керак (ГОСТ 17343 - 71).

Экскаваторнинг конструктив күрсаткышлари (эң катта қазип радиусы, эң катта қазип бағандылығы, экскаваторның бүштесіниннег эң катта радиусы)ни маңылумотнома адабиётлардан анықтап мүмкін. Бунда уларнинг құйматлары ГОСТ 17343—71 да күзде тутилған құйматлардан кам бүлмасын керак.

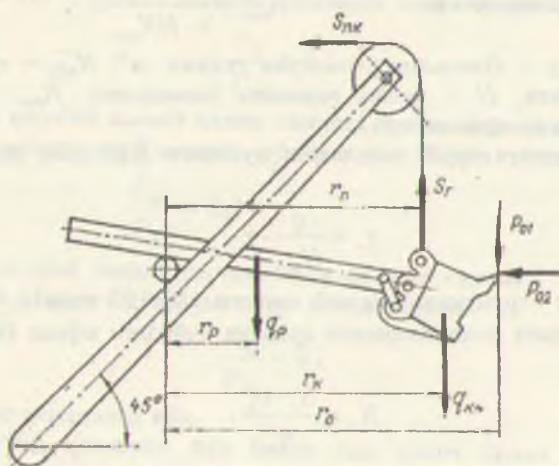
Қабуғ қылыштарынан конструкцияға мұвофиқ қулоч ва дасталар кесімдерінен, тишили ва ярим доправий сиялік кесувчи қырраларнинг таҳминий үстемлектерін, экскаватор-драглайнинг, тескари курак ва бошқа жағдайларнинг параметрлерини маңылумотнома адабиётлардан анықтап мүмкін [7, 8, 10].

Экскаватор асосий үзеллариниң ҳисоблаш натижалариниң жадвалга түшлеш мәжүүлдир. Шундан кейин масштабда экскаваториниң конструктив чизилди.

1.4.3. Түгри куракнинг күтариши механизмини ҳисоблаш

Ҳисоблаш шартлари күтариши кучи ва тезлигини, күтариши механизми юртгасындағи қувватини, чүмичини күтариши полисености канаттариниң диаметрини, шунингдек, грунттың қазын жарабайни давомийлыгыни анықладап иборат.

Чүмичини күтариши кучи (S_k) күйидеги ҳол учун ҳисобланади: күтариши полисености вертикаль позициянан эгаллайды; тиши охирини босым нали билан биржалытырувчи чизик горизонтал, кулоч горизонте инебатан 45° бурчак остида ўрнатылған (36-расм.).

36-расм. Чүмич тишиларидаги күчларни анықлати үчүн чизма.

Хамма күчлариниң босым нали ўқига инебатан моментлары тенгламасынан күйндагини анықтаймиз:

$$S_k = \frac{1}{\tau_n} (P_{01} \tau_0 + q_{n+r} \tau_k q_\delta \tau_\delta)$$

бу ерда, $\tau_0, \tau_k, \tau_\delta, \tau_n$ – күчлариниң таъсир этиши сәкалары бўлиб, масштабда чизилган 37-расм бўйича анықланади, м; P_{01} – грунттиниң қазынга қаршилик кучиниң уринма ташкил этувчиси, Н; q_{n+r} – чў-

мичининг грунт билан биргаликдаги оғыралыгы, Н; q_o – дастанинг оғырлар күчі, Н.

P_{01} шиг қийматини етапнанча аниқлар билан содалаштирилган формула бүйнча ҳам аниқланыш мүмкін: $P_{01} = K_b h$,

бу ерда, K – грунттин қазинің қарши соғыншырма қаршилиги, сипатта грунтларни қазыпда тиесін чұмичлар учун 16–18 Кна га, ўртача оғырлар күчінде грунтларни қазыпда 25–26 Кна га, оғыр грунтларни қазыпда 32–35 Кна га тәнг. K шиг катта қийматлари кічине тезлики чұмичлар учун қабул қылышады, ярим донардан сиалык кесувчи кирразы чұмичлар учун K ши 15–25 %га камаітпінің зарур.

σ – чұмичининг эні, м;

h – қирилділарниң қалынығы, м.

Кесілдігінде қирилділарниң эні катта қалынығы құйнудагы формула билан аниқланады:

$$h_{\max} = \frac{q \cdot K_{m\ddot{\sigma}}}{\sigma \cdot H K_{km}},$$

бу ерда, q – чұмичининг геометрик сипати, m^3 ; $H_{\text{тұз}}$ – тұлдырыш коэффициенті; H – босым вагнининг баландығы; K_{km} – грунттин құмшалын коэффициенті.

Чұмичдагы грунт массасини құйнудагы иғодадан аниқланыш мүмкін:

$$q_r = \frac{q}{K_{km}} \cdot \gamma,$$

бу ерда, γ – грунттин ұжымий массасы ($18–25$ кн/ m^3).

Күтарнан механизмнин құваты құйнудагы иғода билан тоңылады:

$$N_k = \frac{S_k \cdot v_k}{\eta_k},$$

бу ерда, v_k – чұмич блокини күтарнан тезлиги, м/с, [8] бүйнча аниқланады.

Енгил грунтларда шпланн учун мұлжалланған, шуннандақы, ши жиһозларнининг үлічамлары катта бұлған экскаваторлар учун тезликиннен қатта қийматлари қабул қылышады. Номустақыл босым механизми билан жиһозлланған экскаватор учун чұмичини күтарнан тезлигиннен қатталығынан $23–45$ % ошириши керак;

η_M – механизм узатмасининг двигательдан барабанғача бұлған ФИК ($0,83–0,87$); η_k – күтарнан механизмни узатмасининг ФИК:

$$\eta_k = \eta_M \cdot \eta_6^m;$$

η_{σ} — бигта блокнинг ФИК (0,95–0,98); m — кўтариши иолиснасти блокларининг ва айлантириб ўтказувчи блокларнинг жами сони.

Шундан кейин иолиснаст капатининг диаметрини аниқлаш, капат турини ташлаш ва унинг конструкциясини ГОСТ бўйича кўреатин керак.

1.4.4. Тўғри куракнинг босим механизмини ҳисоблаш

Ҳисоблаш ишлари фаол босим кучини ва босим тезлигини, тегинли барабанлар ва капатлар диаметрларини, босим механизминиң қувватини аниқлашадан иборат.

Фаол (тагъсир қиласидаги) босим кучи S_{σ} ни учта вазият учун ҳисоблаш керак (37-расм). Улардан биринчиси қазини бойланишига мос келади, бунда даста вертикал, кулочининг горизонтта қиялик бурчаги $\alpha_k = 60^{\circ}$, S_{σ} куч ҳисобий қийматга teng, чўмич бўши, ишебат

$$\frac{P_{02}}{P_{01}} = 0,5 .$$

Иккинчи ҳисобий вазият қазини охирига мос келади. Бунда даста босим вали сатҳида жойлашган, чўмич грунт билан тўлдирилган,

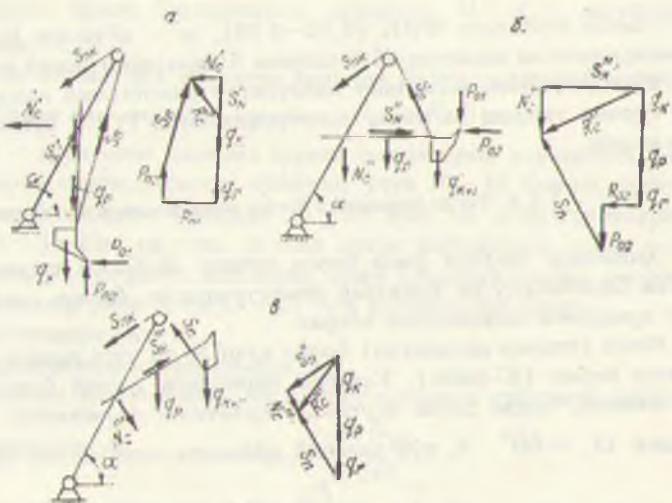
ишебат
$$\frac{P_{02}}{P_{01}} = 0,2 .$$

Учинчи ҳисобий вазият дастани тўла қулочга сурилиб, чўмичини юкориги четки вазиятга кўтаришига мос келади, ишебат

$$\frac{P_{02}}{P_{01}} = 0 ,$$

иши грунтнинг реакцияси йўқ.

Босим кучини аналитик йўл билан ёки чўмич билан дастага тагъсир этувчи кучлар кўнбурчагини қуриб, график йўл билан аниқлаш мумкин. 37-расмда айтиб ўтилган вазиятлар учун босим кучини аниқлашнинг график усулни келтирилган. Биринчи ва иккинчи ҳисобий вазиятлар учун босим кучи грунтнинг қазинига нормал ташкил этувчиси P_{02} ни кўтариши кучининг горизонтал ташкил этувчисини сигини керак. Учинчи вазиятда босим кучи даста ва грунт тўлдирилган чўмичини ушилаб туради.

37-расм. Тұғри куракнинг босим күчини анықлаш үчүн чизма.

Графикларда босим күчи S_k , подшипникдаги нормал реакция N_n , ва бу күчларнинг тенг таъсир отувчиси R_k анықланған. Номустақыл ҳамда мұстакил босим механизмдеринің ҳисоблашыда айтыб үтилған иккى вазияттарда S_k ның топылған қыйматларнинң әнг катаси босим күчи деб қабул қылғынади. Учипчи вазият үчүн олинған S_k ның қыйматы бүйінча тормозлар ва комбинациялаштырылған босим механизминің мұстакил қысмы ҳисобланади.

Босим тезлігі v_b қазини вақтида дастанинг тұла олдинга чиққан шартыдан келиб чиқып тапланади:

$$v_b = \frac{l_{\text{ди}}}{t_k},$$

бу ерда, $l_{\text{ди}}$ —дастанинг әнг катта йўли, м; t_k —қазини давомийліги, с.

Босим мұстакил бўлганида дасташ олдинга чиққарни қўшидагича қабул қилишини мумкин:

$$v_b = 0,8 \cdot v_k,$$

комбинациялаштырылған босимда:

$$v_b = (0,8 - 0,9) \cdot v_k$$

Босим механизми қуввати:

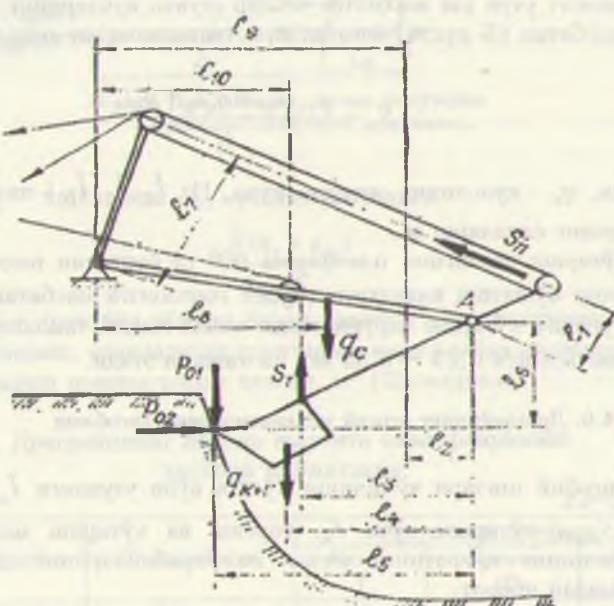
$$N_b = \frac{S_k v_b}{\eta_b}$$

бу ерда, η_b — босим механизминің ФИК.

1.4.5. Тескари кураккыннг асасий механизмларини ҳисеблаш

Ҳисебланы шилари торттун күчі S_{Topr} ин ва ин жиһозиниң күтәрни иолисенасындағы S_n аниқтапшыдан иборат (38-расм).

Кесілдігін кирпінділариниң қалынлігін экскаваторин тұғры курак билан жиһозстанғаниңдең аниқтапады. Ҳисобий торттун күчі S_{Topr} қазини охирнандағы вазият учун белгілапады, яғни бұнда چұмичға трунтыннің қазыннанға күрсетілдігін сипаттауда.

38-расм. Тескари кураккыннг торттун ва құтариш күчларини аниқтапшыну үчүн чизма.

Күчлариниң дастариниң қулочға маңқамларини ошиқ-мөннен (Λ нүкта) га ишбетан моментлары теңгелмасыдан күйидагини аниқтайдымыз:

$$S_{Topr} = \frac{P_{01}l_5 + P_{02}l_6 + q_{4+5}l_4 + q_6l_2 + S_n l_1}{l_3},$$

бу ерда, $l_1, l_2, l_3, l_4, l_5, l_6$ –таъсир этувчи күчлариниң масштабда қизылған чизмадагы елкалары.

Тортин механизмниң күнвати қойыдаги формуладан ҳисоблаған топшлади

$$N_{Topm} = \frac{S_{Topm} \cdot v_{Topm}}{\eta_{Topm}},$$

бу ерда, v_{Topm} — тортин полисиатининг ҳаракатланыш тезлігі, м/с;
 η_{Topm} — тортин механизмнің ФИК.

Текесарі қуракин құтариш полисиастидаги күч айнаң үша ҳисобий вазият учун ши жиһозынга тәзіспр әтувчи құчларннинг қулоч товоғында ишбатан (Б нұкта) моментлары тенглемасыдан анықланады:

$$S_n = \frac{q_{n+r} l_{10} + q_k l_8 + q_\theta l_9}{l_7},$$

бу ерда, q_k - қулочиннің оғирлік күчи, Н; l_8, l_9, l_{10} - тәзіспр әтувчи құчларннинг елкалары, м.

Құтариш тезлігінің платформа 90^0 га бурылған вақт ичіда ши жиһозын бүшатыши вазияттың (қулоч горизонтта ишбатан $\alpha_k=60^0$ осетінде турады) құтариш зарурияттада келіб чиқып тарапанады. Амалда құтариш тезлігі $0,25 - 0,35$ м/с ши тапшыл этады.

1.4.6. Драглайннинг асосий механизмларының ҳисоблаш

Ҳисобий ишлары чүмичиннің тұлғаш ішінің ұзындығы l_{myz} , тортин күчи S_{Topm} құтариш күчи S_k , тортин ва құтариш механизмлары тортитасиннің қувваттіні, канат ва барабандарннинг диаметрлары анықланадын иборат.

Чүмичиннің тұлғаш ішінің ұзындығы қойыдаги формула орқали анықланады (39 а-расм.):

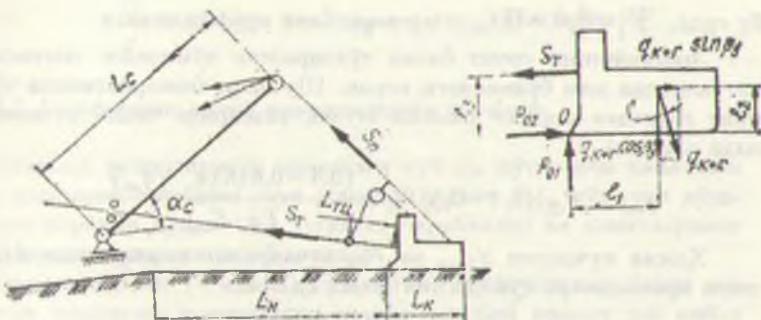
$$L_{Tyz} = \frac{L_k \cos \alpha_k}{\cos \beta_3} - L_{T3} - L_q,$$

бу ерда, L_k — қулочиннің ұзындығы, м; α_k — қулочиннің горизонтта оғини бурчагы, град (22-жадвал); L_{T3} — тортин занжирларннинг ұзындығы, м; L_q — чүмичиннің ұзындығы, м;

β_{kjk} — қазиладын жойиннің киялигы, град. (22-жадвал).

Такрибан қазиладын жойиннің ұзындығы

$$L_h = (3 \dots 5) \cdot L_q.$$

39-расм. Драглайнининг торғаны жаңтарынан күчларини анықлашып доир чызма.

K_{m_y} = 1 бұлғанды P_{01} күчининг катталығы

$$P_{01} = \frac{K(q_v + q_{np})}{L_H \cdot K_{nm}} ,$$

бу ерда, K – драглайнің ұмітшіл биіләп қазашыга күрсатыладын солиштиру маңыздылық, қазыладын грунтларға караб қабул қылышады;

q_{np} – судралыши призмасыннан ҳажми, m^3 (22-жадынан).

Драглайнининг ипплаш шароити тавсифларыннан
хисобий қыйматлары.

22-жадынан

Тавсифлар	Белгіліліктер	Грунтнинг тоифасы		
		Енгиз I	Үртатача II	Оғир III
Қазылған жой қылышы,	β_{kj}	45	45	40
град.	K_{nm}	1,2	1,3	1,4
Юниналын коэффициенті	q_{np}	0,5	0,3	0,2
Судралыши призмасы	α_k	30	30	30
ҳажми, m^3				
Күлөчининг оғиші				
бүрчагы, град				

Драглайлар учун қазашыга күрсатыладын қаршилик ташкил әтувчи синтез (нормал) катталығы

$$P_{02} = \Psi_1 \cdot P_{01},$$

бу ерда, $\Psi_1 = 0,4 - 0,6$ – муганосиблик коэффициенти.

Драглайнинг грунт билан тұздырылған өмірчииң массасы P_{02} катталиқдан кам бұлмаслығы көрек. Шу шарт баяндағанда өмірчииң грунтдан нормал тақиға этувчи таъсирде чиқып кетінинин олды олшамады

$$q_{v+r} \geq P_{02} \cdot (0,4 - 0,6) P_{01} \geq \frac{(0,4 - 0,6) K(q_v + q_{sp})}{L_H \cdot K_{nm}}$$

Хамма күчларини S_{Topr} ва P_{02} күчлариниг таъсир этиши йүнәліштегі проекциялаб құйыдагини хосыл қыламады

$$S_{Topr} = P_{01} [1 + \Psi_1 \cdot (\operatorname{tg} \beta_3 + f)].$$

Чүмічга таъсир этувчи күчларининг «О» пүктеге инебатан монитлариниг йығындысыдан ва баған бир үзгартірілістардан кейни құйыдагини оламады:

$$l_3 = \frac{l_1 + l_2 \operatorname{tg} \beta_{ex}}{\operatorname{tg} \beta_{ex} + f + \frac{1}{\Psi_1}},$$

бу ерда, l_3 – тортын занжирларининг маҳкамаланын елкасы, м;
 l_1, l_2 – таъсир этувчи күчлариниң елкасы, м (39-расм, бүйіча).

Тортын күтариши механизмі учун керакты қувват құйыдаги ифодадан анықланады, кВт:

$$N_{Topr} = \frac{S_{Topr} \cdot U_{Topr}}{\eta_{Topr}}; \quad N_k = \frac{S_k \cdot n_k}{\eta_k},$$

бу ерда, $S_k = (0,7 - 0,8) \cdot S_{Topr}$ – драглайн иншаб турғанда күтариши канатидаги күч.

Канаттың диаметри узувчи күч бүйіча тапланады:

$$P = S \cdot K,$$

бу ерда, S – күтариши канатидаги инг күтке күч, кН;

$$S_{PK} = \frac{S_k}{U_n \cdot \eta_n},$$

бу ерда, U_n – полиснастининг карағызы; η_n – полиснастининг ФИК;

K – мұстақамалық захирасы коэффициенти 4,5–5,0 деб қабул қилинады.

Барабан ва канат диаметрлерининг инебати құйыдаги чегараларда тапланады:

$$\frac{D_6}{d_K} = 25 - 27 \quad (q = 4 \text{ м}^3 \text{ гача бұлғанда})$$

$$\frac{D_6}{d_s} = 26 - 32 \quad (q = 4 - 50 \text{ м}^3 \text{ бүлгенида}).$$

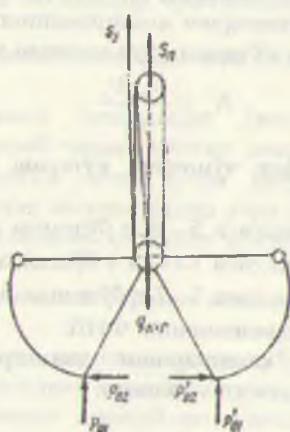
1.4.7. Грейфернинг асосий механизмларин ҳисоблашы

Дағставвал тутаптирувчи канатдаги күч S_r , күтәрүвчи канатдаги күч S_k , жағдарини туташкини учун кераклы құнынан N_{TUT} , чүмичин күтәрни учун кераклы құннан N_k , тегишиң барабанлар ва канатлариниң диаметрлариниң аниқлашы талаб этилады.

Күтәрни канаты (40-расм) бүшәншынан, тутаптирувчи канат эса бу пайтда жағдарини тутаптирган вазият ҳисобий вазият деб қабул ициледи. Чүмичга горизонтал P_{02} ва P'_{02} ҳамда грунттегі қазынға ишректәдиган қарнисынаның тақиыл әзүүчиләри нормал P_{01} ва P'_{01} күчләр, шуннанда, грейфернинг массасы q_k таъсир қиласы. Күчләрдин мувозаанат шартыдан қыйындағын оламиз

$$q_r - S_{TUT} = P_{01} + P'_{01}; \quad P_{02} - P'_{02} = 0; \quad P_{02} = \frac{S_{TUT} D_6}{2l},$$

бу ерда, l — чүмичин бостириб олинида кесувчи қирранинг ҳаракатлашыншылык, м; D_6 — полипиаст блоклариниң диаметри, м; $\frac{P_{01}}{P_{02}}$ инештеси тағы да грейфер учун 0,3 0,6 га тенг қылыш олилади.

40-расм. Грейферни тутаптирунан күннин аниқлашына доир чызма.

Грейфер чүмичининг материалга ботиб киришинин таъминланиш шарти бўйича одатда, қўйидагича қабул қилинади:

$$q_r = q,$$

бу ерда, q_r — грейфернинг массаси, кг; q — грейфенинг сигими, л.

Туташтирувчи канатдаги куч полдан қўйидаги катталиккача ўзгаради

$$S_{TUT} = (q_K + q_r)$$

Тўлдириаган грейфер кўтарувчи ва туташтирувчи канатларда кўтарилади. Бунда чинричининг конструкцияси кучларининг канатлар ўртасида тенг тақсимланишини таъминланиши керак, яъни

$$S_{TUT} = S_\kappa = 0,5(q_K + q_r),$$

ҳар қайси канат учун эса хисобий куч, энг катта кучлар қисқа муддатда таъсир этишини назарга олинига, қўйидагича қабул қилинади

$$S_{\text{хис}} = 0,6(q_K + q_r),$$

Туташтирувчи полисиастининг карралигини зарур горизонтал куч P_{02} ни таъминланиш шартини ҳисобга олган ҳолда ташланади.

Жағларини туташтириши учун керакли қувватни қўйидаги ифодадан аниқлаш мумкин

$$N_{TUT} = \frac{S_{TUT} v_{TUT}}{\eta_{TUT}},$$

бу ерда, v_{TUT} — жағларини туташкин тезлиги, 0,3–0,7 м/с қабул қилинади; η_{TUT} — туташтириниш механизмининг ФИК.

Грейфер чўмичини кўтариш учун керакли қувват

$$N_\kappa = \frac{S_\kappa \cdot v_\kappa}{\eta_\kappa},$$

бу ерда, v_κ — грейфер чўмичини кўтариш тезлиги, у қўйидагича қабул қилинади:

экскаваторининг массаси 5–10 т бўлганда $v_\kappa = 1,0$ м/с;

экскаваторининг массаси 15–45 т бўлганда $v_\kappa = 1,2$ м/с;

экскаваторининг массаси 5–7 т бўлганда $v_\kappa = 1,3$ м/с;

η_κ — кўтариш механизмининг ФИК.

Барабандлар ва канатларининг диаметри тўғри курак учун юқорида ҳисоблангандек ҳисобланади.

1.4.8. Қувватни ҳисоблаш ва двигател түрини танлаш

Бир моторлы экскаватор двигателининг қуввати күрак учун күтариши ва босым механизмларининг, драглайнинг күтариши ва тортини механизмлари ва грейфер чүмичининг күтариувчи ва туташтырувчи механизмларининг оддин тоналаган қувватларининг ингиңдиси таранды анықланади. Бунда күнніча двигателининг қуввати қийматтарининг орнинің олиб келеди, чиңки күтариши ва бөшкә механизмларининг тұрақ қувватыдан аманда бир өткіншің үзіде фойдаланылмайды. Шуның учун двигател қувватининг ҳосил қылыштан қийматтариниң құйындағы формула біздең текшірілген керак:

$$N = q \frac{K_{\text{тұл}}}{K_{\text{жн}}} \cdot \frac{K_t}{t_r \eta_k \eta_{\text{шн}}^x},$$

бу ерда, $K_{\text{тұл}}$ — чүмичиң тұлдырынын коэффициенті; K_t — грунтниң қазыннандағы солиңтірмә шинининг катталиғы, у соң бүйніча грунттининг қазыннандағы күрсатадыған жарыннан коэффициентининг катталиғынан тенг, кПа;

t_r — чүмичиң тұлышынан вәкіті, с;

$\eta_{\text{шн}}$ — шинчи жиһозашының ФИК (0,5—0,6);

x — двигательнинг юқлашынан коэффициенті (дизелдер учун 0,7—0,85).

Қувватининг олинған қувватларини шүнгә үшінші экскаваторининг двигателин қувваты біздең тақдосланы зарур.

Агар шүнгә үшінші экскаватор чүмичиңнеге сиримі лойиҳалапа-

штап экскаватор чүмичиңнеге сиримінде тенг бўлмаса, тақдосланы $\frac{N}{q}$

курсаткич бүйніча аманда оныпрайлади. Двигателининг узил-кесіл қувваты саноатда сериялаб чиқарыластан двигательлардан фойдаланып имконияттың ҳисобга олган ҳояда қабул қылышади. Инерционнадырыларда тұрадыған экскаваторлар учун двигательнинг кераклы қувваты құйыда көлтирилады ҳисоблаш ассоциацияның инициаторынан.

1.4.9. Экскаваторининг бурилиш механизммини ҳисоблаш

Двигател қувватининг мағынама катталиғы бүйніча оптималь бурилиш бурчак тезлигі, бурилиш механизммининг оптималь узаттін соңын экскаваторның циклическінинг давомийлігін анықлады. Бурилиштің оптималь бурчак бүйнінде да өткіншіңде қазында құйындағы иғодалар біздең шипшалады:

$$\omega_{\max} = \sqrt[3]{\frac{118,5 N_{\max} \cdot \eta_{\sigma} \cdot \beta}{J \cdot (7,37 + \eta_{\sigma}^2)}}, \quad \omega_{\max}^n = \sqrt[3]{\frac{87,5 N_{\max} \eta_{\sigma} \beta}{J^{\delta} (1,37 + \eta_{\sigma}^2)}},$$

бу срда, N_{\max} — двигательниң күшті, кВт; η_{σ} — бурилиш механизмнің ФИК, 0,82–0,9 қабул қылышады; β — платформаниң қазаш вазиятидан бўшатини вазиятигача бурилиш бурчаги, рад; J , J^{δ} — грунт билан тұлған чўмичини на буни чўмичини экскаваториниң айланадиган күмәлариниң инерция моментлари, иш жиҳозиниң турнага қараб номограммалар бўйича ва тавсиялар бўйича қабул қылышады, $\text{кг}\cdot\text{м}\cdot\text{s}^2$.

Берилган шартлар учун оптималь бўлган бурилиш механизмниниң узатушы сони

$$U_{opt} = \frac{n_{\sigma}}{9,56 \cdot \omega_{\max}}$$

бу срда, n_{σ} — двигатель валиниң номинал айлануш частотасы, айл/мин.

Экскаваториниң бурилиш деңгайлығини тегисиліча бўшатини ва қазаш учун куйидаги ифодадан тошин мумкин

$$t_{\sigma} = 0,337 \sqrt{\frac{J(1,37 + \eta_{\sigma}^2) \beta^2}{N_{\max} \eta^4}}, \quad t_{\sigma}^n = 0,337 \sqrt{\frac{J^{\delta}(1,37 + \eta_{\sigma}^2) \beta^2}{N_{\max} \eta_{\sigma}^2}}.$$

Қазаш, масалан, тұғры күрак билан қазаш давомийлығини анықлашы учун қазишаёттап жой баландығини боенін вали үқишинин жойланышын баландығига тенг қылшиб қабул қылышады. У ҳолда

$$t_K = \frac{L_K}{v_K},$$

бу срда, L_K — құтариши барабаның үраладиган канатиниң узуулығы, чўмичиниң туширилган ва құтарилилган вазияти учун график шүл билан анықланады; v_K — құтариши канатиниң тезлігі, м/с; чўмичиниң спекми $q_v = (0,25 - 1,6)$ м^3 бўлганда $v_K = (0,5 - 0,6)$ м/с; чўмичиниң спекми $q_v = (2 - 4)$ м^3 бўлганда $v_K = (0,8 - 1,0)$ м/с.

Худоғ шу чўмичини бўшатиниңдан олдин құтариши давомийлығы t_K ни ва яның цикл бошланышынга қадар тушириши давомийлығини анықлаш мумкин.

$$t_K = \frac{L_v}{v_K}; \quad t_T = \frac{L_T}{v_T}$$

бу ерда, L_K - қазишиниң тоқори вазиятидаи чүмичин бүшатишниң тоқориги вазиятигача күтәрүлишида барабанға үраладыган канаттыннан узундаты, м; L_T -чүмичин ушы бүшатишнеги тоқориги вазиятидаи тоғылған жойыниң насткы нұктасынгача түшіріпнде барабандын чуваудынан канаттыннан узундаты, м.

Чүмичин бүшатыш учун буриш вақты зарур бурилиш бурчагы ходынды қилиннега мөс равнинде белгиланады (бу бурчак өдатда, 90° қыныб қабул қилинады) бұнда бурилиш платформасыннан шифов олиниң ва тормозлашының давомийлыклари ҳисобға олинады:

$$t_{\varepsilon} = \frac{\beta}{\omega} + \frac{t_{\text{брш}}}{2} + \frac{t_{\text{топ}}}{2},$$

бу ерда, ω - платформасыннан барқарор ҳаракатлашында бурилиш шекары, $1/c$; $t_{\text{брш}}$, $t_{\text{топ}}$ - шифов олиниң ва тормозлашының вақты, 1-2 с тағайыннан.

Экскаватор түғри кураги билан ишлаганида чүмичин күтәрүншін түшіріп, өдатда, платформасы бүшатышта ёки ва қазыладыган жойында буриш билан құныб өлиб борилады.

Цикл түла вақты:

$$t_y = t_K + t_\kappa + t_{\text{брш}} + t_{\text{хай}} + t_{\text{брш}} + t_{\text{алк}},$$

бу ерда, $t_{\text{брш}}$ - 1-2 с ва чүмичиннан спектимига бөлінік; $t_{\text{алк}}$ - 1-1,5 с - бөйкөндік ричагларин алмасылаб құныннан сарғыланадыган вақт.

Экскаваторнинн хронометраж йұлы билан аниқлашадыган шашкыштыннан давомийлігі грунт түрінше, иш шаронитига, чүмичиннан спектимига, иш жиһоззашыннан түрінше бөлінік ва үртача $q = (0,25-4)$ m^3 бўлған чүмичлар учун 13-40 с иш ташкыл этади.

1.4.10. Экскаваторнын статик ҳисоблаш

Ҳисобий ишлары экскаваторнинн түргүнлик шартлариниң ізининде, бурилишта ва ҳаракат вақтидаги босымларин аниқлашадан шартада. Түғри куракал экскаваторлар учун ағдарылыштың эжтимоли күйіндеги вазияттар учун текшириллады:

- өденинде ағдарылыштың эжтимоли (41 а -расем.); қулоч горизонтта шеббатан $d_K = 35-40^{\circ}$ бурчак остида оған, даста горизонтал ҳолтада ва ўз ішлешіннан 2/3 қисмети қадар чиқыб турибди, чүмич грунт билан түйдірилді; Мувозанат шартыдан;;

$$\sum M_B = O$$

$$q_{noc1} = \frac{[q_{v+r}(l_1 - r) + q_v(l_2 - r) + q_k(l_3 - r) - q_n(l_4 + r)]}{l_5 + r},$$

бұ уерда, q_{noc} — иссанғиннің массасы, кг; q_{v+r} — чүміниннің грунт билан биргаликдеги массасы, кг; q_v , q_k , q_n — даста, қулоч, бурилиш платформасыннің массасы; l_1 , l_2 , l_3 , l_4 , l_5 — таъсир этувчи күчлар шының ескалари (41 а - расм), м; r — платформаның бурилиш депрессияның радиусы, м. - орқага, ағдарынниң өхтимолы (42-б расм); қулоч горизонитта ишебатан $\alpha_k = 55-60^{\circ}$ бурчак остида оған, даста вертикаль вазиятда, чүмін грунтенін қулоч төвөниң енінде турибди ва грунта таянади.

Моменттар теңгеламасыдан:

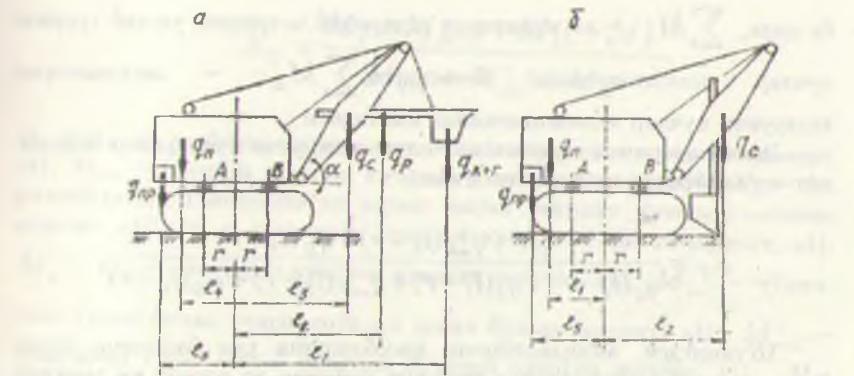
$$q_{noc2} = \frac{q_k(l_2 + r) - q_n(l_4 - r)}{l_5 - r}.$$

Посоғи массасыннің кабуз қызметінің көттегіні $q_{noc\phi}$ қуйидаги ифодадан тоғынлади. $q_{noc_2} \langle q_{noc\phi} \rangle q_{noc_1}$

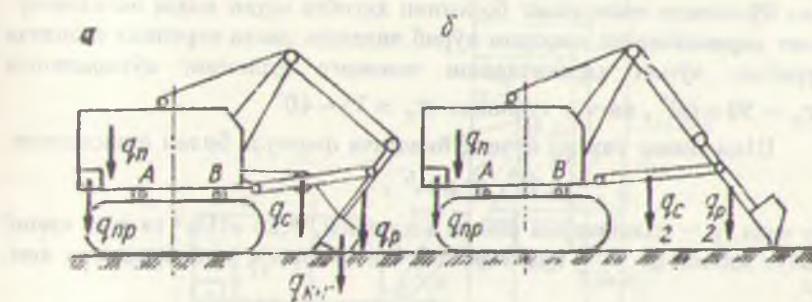
Тескари қуракал экскаватор учун оздынға ағдарылған жойға онд қуйидаги вазияттар күриб чынлады: чүмін қазынған жойдан чынсанды; бүшатынға бурилишиниң бошланышы (42 а -расм).

Орқага ағдарылған хол учун (43 б -расм): чүмін дастаниннің максималы чындық түрінде ерга түширилған, уннан массасыннің грунт тұлақабул қылады, платформага эса даста ва қулочиннің ярим массасы таъсир қылады. Ҳар иккі хол учун күчларинин А ва В нүкталарга ишебатан моменттар теңгеламасы тузынлады. Драглайның ишчи қурылмалы экскаваторлар учун иссанғиннің массасы түрі қурак учун текшірілғаны каби текшіріледі. Бұнда оздынға ағдарылғанни текшірінде тоқланған чүмін күтәріледі, қулоч эса горизонитта ишебатан $\alpha_k = 30^{\circ}$ оған деб хисобланады. Орқага ағдарынанда — чүмін грунта түширилған, $\alpha_k = 45-50^{\circ}$.

Экскаваторнин түрғундиги алманштырыладын жиһозылар түрінде қатын пазар экскаваторга уннан ишлапидаги әнг ишкүлдік шароштарда таъсир этувчи күчлариннің ишебаты билан белгиленді, янын бүнде грунтинің қазынға күрсатадын әнг катта қарыншылығы таъсир отайды.

41-расм. Тұғри қуракалык экскаватор носанғасынин
массасының аниқдалығының донир чизма.

42-расм. Тескары қуракалык экскаватор носанғасы
массасының аниқлалығының донир чизма.

Тұғри қуракасынің түрғулығы иккі ҳол үчүн: ишилаёттаңдагы на транспорт холатындағы холлары үчүн текшіріледі.

Биринчи ҳолда: бүрелаш на платформасыннан ўқы жориши қысмасыннан ўқыға перпендикуляр, даста тұла қулочига чықарылған, чүмич грунт биләп түлдірілған, қулоч горизонтта ишбатан $\alpha_K = 35 - 40^\circ$ та оттанды, иш горизонта майдоңчада базарылады (43-расм).

Иш вактінде түрғулык коэффициенттер күйіндегі формуладан аниқталады

$$K_T = \frac{\sum M_T}{\sum M_{\omega}}.$$

бу ерда, $\sum M_T$ – экскаваторин ағдарылаб кетишідан ушлаб турувчи күчлар моменттариннің ішіндесі; $\sum M_{a\cdot}$ – экскаваторин ағдарувчи күчлар моменттариннің ішіндесі.

Экскаваторин А шұқтага нисбатан ағдарувчи күчлариннің мұвоза-нат тегламасыдан қуийдегігә әлемиз:

$$K_T = \frac{q_s r + q_{nec} (l_6 + r) + q_n (l_5 + r)}{q_k (l_4 - r) + q_d (l_3 - r) + q_{n+r} (l_2 - r) + P_{02} (l_1 - r)}.$$

Шуннанда, апқұлаштырыш ҳисоблашының ҳам бажарын зарур. Бұнда ассоциациялардан таптағары динамик ва шамол қоюламаларын ҳамда экскаваторин қия текиселікка ўрнатын имкониятты ҳам ҳисобға олниади. Бұ холда түргулык захирасы коэффициенті камидә 1,5 бұлшын керак. Күтарилипда ва настта тушинада қиялук максимал бұлғапнанда шамолиннің бөспінші ҳисобға олғаш ҳолда экскаваториннің қаралаттанинш шартиниң күриб чықамыз: даста вертикаль вазиятда турибди; чұмич қаралаттанинш томонига бурилған; күтарилипда $\alpha_K = 50 - 60^\circ$, настта тушинада $\alpha_K = 35 - 40^\circ$.

Шамолиннің тағысынан күчі қуийдегічка формула билан апқұлапады:

$$W_u = p \cdot F,$$

бу ерда, p – солишинірма шамол қоюламасы, $0,25 \text{ кН}/\text{м}^2$ га теңг қилиб қабул қылғанади; F – қулоч ва кабитаннан шамол үриб тұрадыған ізи, м^2 .

Тексары куракиннің түргулығы иккі ҳол учун текшириллады (44 а, б -расм).

Бириңчи ҳолда чұмич қазылған жойдан чиққанда үтиб бұлмайдыған түсінкіса дұч келлади деб фарас қылғанади. Бұнда тортувчи барабан тормозлаған, двигателиннің бутун қувваты жаға ин жиһозиниң күтариғында сарғылайді.

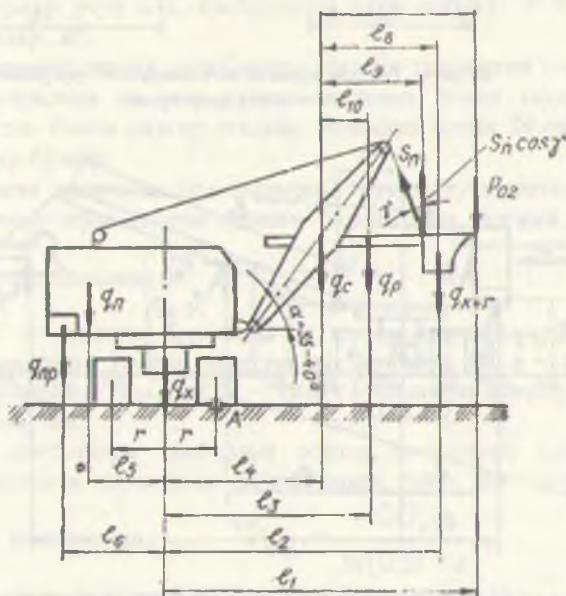
Иккінчи ҳолда чұмичдагы ёшыпқоқ группт чұмичиннің максимал чиқыб турипда тұқылады, деб фарас қыламыз.

Драглайн түргулығы (45-расм) ушинг бұншатыннанда бурилышына мөс вазиятда текшириллады; бурчак $\alpha_K = 25 - 30^\circ$, чұмич группт билап тұлдырылған ва қулочнан каллагында тортылған, экскаватор $3 - 5^\circ$ қиялукда инплайди.

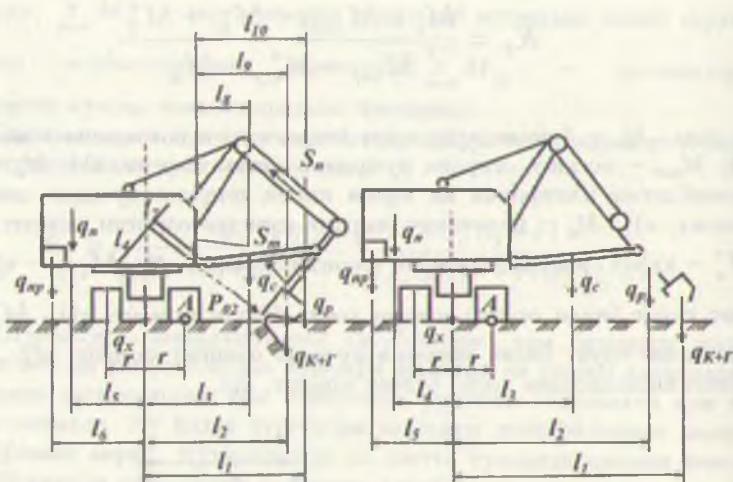
Драглайниннің түргулык коэффициенті:

$$K_T = \frac{M_r + M_{\text{нос}} + M_{\text{ю}} + M_K^*}{M_{q+r} + M_{q+r}^* + M_u},$$

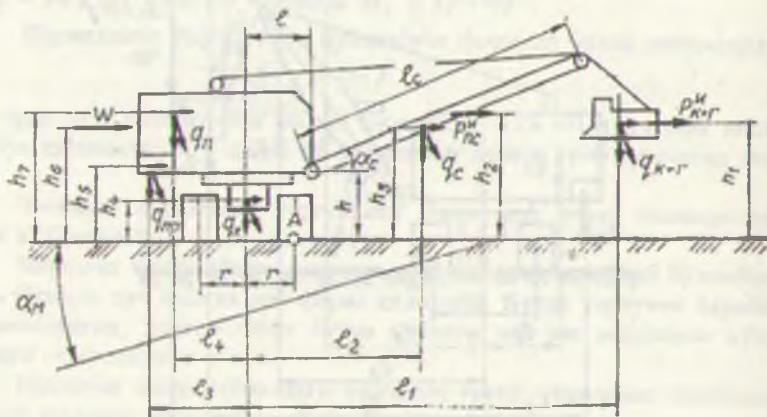
бұрында, M_r — бүрілдігін қынел оғирлік күчидан олинған момент, кН; $M_{\text{нос}}$ — носаңғы оғирлік күчидан олинған момент, кН; $M_{\text{ю}}$ — бурилмайтіндік платформа на юриш қынел оғирлік күчидан олинған момент, кН; M_K^* — құлоччиннегі оғирлік күчидан олинған момент, кН; M_{q+r}^* — құмичиннегі грунттың біздан оғирлілігінен ҳосият бүлгін момент, кН; M_{q+r} — құмичиннегі грунттың біздан инерция күчидан олинған момент, кН; M_m — шамол токтамасынан ҳосият бүлгін момент, кН.

43-расм. Тұғыр құралылы экскаваториннегі түргулығынни анықлашынан доир чызма.

44-расм. Тескари күракли экскаваторинин тұрғыншынын аниқлашынан дөп чизма.

45-расм. Экскаваторинин драгалай билан тұрғыншынын аниқлашынан дөп чизма.

Ағдарувчы моментларни құйыпдатып шағындағы өрдамнан аниқлап мүмкін:

$$M_r = q_n \cos \alpha (l_4 + r) - q_n \sin \alpha \cdot h_7;$$

$$M_{noc} = q_{noc} \cos \alpha (l_3 + r) - q_{noc} \sin \alpha \cdot h_5;$$

$$M_x = q_x \cos \alpha \cdot r - q_x \sin \alpha \cdot h_4;$$

$$M_K = q_K \cos \alpha \cdot (l_2 - r) q_K \sin \alpha \cdot h_3;$$

$$M_K^u = \frac{q_K \omega^2}{q} \left[l \cdot h + 0.5 l_c (l \sin \gamma + h \cos \gamma) + \frac{l_K^2}{3} \cos \gamma \cdot \sin \gamma \right];$$

$$M_{K+I} = q_{K+I} \cos \alpha \cdot (l_1 - r) q_{K+I} \sin \alpha \cdot h_1;$$

$$M_{K+I}^u = P_{K+I}^u + h_1; \quad P_{K+I}^u = \frac{q_{K+I}}{q_n} \cdot \omega^2 \cdot l_1;$$

$$M_\omega = W \cdot h_6; \quad W = \kappa \cdot q \cdot \sum F_i;$$

Бу ерда, ω - бүрлиниң шалтормасынның айланының бурчак тезлігі, 1/с; W - шамолининг босым күши, Н; κ - яхшиткік коэффициенті (яхшит деформалар учун $\kappa=1$, панжаралар учун $\kappa=0,4$); F - шамолта тексари ізделдер, м².

Экскаваторның статик ҳисобланында грунтта тұшадыған солишиниң босым текшерилады да уни рухсат этилғаны билан таққосланады. Агар әндегі катта босым рухсат этилған босымдан ортик бұлса, у қолда тұшама зарур бўлади.

Ўрмаловчи занжирлар (гусеницадан) грунтта тұшадыған, экскаватор наспорттыда күрсетилгенде үргача солишиниң босымни күйнәдиги

$$\text{формула билан анықланады: } P_{up} = \frac{G}{2\sigma l},$$

бу ерда, G - грунтта берилдиган ұамма вертикал күчларининг, оғындык марказынан үткөвчи, тенг таъсир этувчи, Н; σ - ўрмаловчи занжир тасмасынның эни, мм; l - таянч ўрмаловчи занжир тасмасынның ұзунылығы, мм.

Юрин жиһоззары таянчлары остига экценитрик күйнектелгенде искитта ўрмаловчи занжирлар конструкциясында әндегі катта босым

$$\text{куйнәдигича анықланады: } P_{max} = \frac{2G_H}{3\sigma(0,5l - e)},$$

бу ерда, G_H - грунт сирттеги таъсир этувчи нормал күчинин ташкил этувчи, Н; e - G_H күчинин экценитритеті, м.

Экскаваторының массасы да вазифасында қараб, грунтта тұшадыған үргача босым 0,06–0,25 МПа ни ташкил этады; күчендік грунтларда шиловчи машинадар учун 0,035 МПа таға.

1.4.11. Экскаваторнинг тортинин ҳисоблаш

Ўрмаловчи занжирни экскаватор тортин балансининг тенгламасини қўйидаги формула билан ифодалаш мумкин:

$$S_{T\max} = W_x + W_h + W_j + W_m + W_{uv} + W_{byr}$$

бу ерда, W_x — ҳаракатланинга қаршилик, W_h — кўтарилинига қаршилик, W_j — жойидан кўзғалинидаги қаршилик (инерцияни синги), W_m — шамол қаршилик, W_{uv} — ўрмаловчи занжир ичкарисидаги инкизланинга қаршилик, W_{byr} — бурилинига қаршилик.

Ўрмаловчи занжирини топиш жиҳози бўлганида ҳамма қаршиликларининг бир вақтда таъсир этишини ҳисобга олмаслик зарур: масалан, кўтаришида бурилиш ёки шамол қаршилигини фақат истиёпо ҳоллардагина ҳисобга олини мақсадга мувофиқ эмас.

1. Ҳаракатланинга қаршилик қўйидаги формула билан аниқланади, кН: $W_x = f \cdot m \cdot g$,

бу ерда, f — думаланинга (ҳаракатланинга) қаршилик коэффициенти.

2. Кўтарилинига қаршилик қўйидаги ифода бўйича аниқланади, кН: $W_h = m \cdot g \cdot \sin \alpha$,

бу ерда, α — йўлининг (жойини) кўтарилини бурчаги.

3. Жойидан кўзғалинида инерцияга қаршиликни тақрибан қўйидаги формуладан аниқланади мумкин, кН: $W_j = \frac{G \cdot v}{g \cdot t_{uv}}$.

бу ерда, v — экскаваторнинг изгарилами ҳаракатланинг тезлиги, км/соат; g — оғирлик кучининг тезланиши, м/с²; t_{uv} — инкизланинг вақти, с.

Экскаваторнинг ўргача ҳаракатланинг ўргача тезлиги $v = 1 \text{ км} / \text{соат}$ ва $t_{uv} = 3 \text{ с}$ бўлганида $W_j = (0.01 - 0.02)G$.

4. Шамолга қаршилик қўйидаги формула билан тошилади, кН:

$$W_m = 0,005 \cdot F(v \pm v_0)^2,$$

бу ерда, v_0 — шамол тезлиги, км/соат.

Амалда шамолга қаршилик тезиорар экскаваторлардагина ҳисобга олиниади, сенин юарар экскаваторларда бу қаршиликни ҳисобга олмас ҳам бўлади. Шамол қаршилигини ҳисобга олин шуранкаб эмас ва уни ҳамма турдаги экскаваторларга татбиқ этиш мумкин.

5. Ўрмаловчи занжир ичкарисидаги инкизланинга қаршилик қўнига оминаларга боғлиқ (занжирларнинг оғилини, таянчлардаги

$$\text{жарынчиктар ва хоказо). Тажриба шүли биләп қүйіндеги аниқланған,}\quad W_m = (0,05 - 0,1)mg.$$

$$W_{\mu_4} = (0,05 - 0,1)mg .$$

6. Бүрлэхгээ өөрчилжүүлж ашиглаж мумкин, яа?

$$W_{hyp.} = \frac{\mu_{hyp} \cdot mgl}{4(B_{13} - b)}$$

бу ерда, $\mu_{б\phi}$ — буралыннга қаршылык коэффициенти (бетон ва қуруқ зич грунт учун 0,5; зич нам грунт учун 0,35; юмшоқ, нам грунт учун 0,8); I — таянч үрмаловчы заңжир тасмасининг узунлиги, м; B_{ϕ} — үрмаловчы заңжир үклари орасидаги масофа, м; b — үрмаловчы заңжир тасмасининг эни, м;

Торттү күчтіннің еш катта қийматы ва двигатеделінгің құвватыға қараб, экскаваторлардың харалаттаман теззігінін анындал мүмкін

$$\bar{v} = \frac{N_{\text{on}} \cdot \eta_{\text{sp}}}{S_{T_{\text{max}}}},$$

бу ерда, $\eta_{\text{ко}}$ – торғыма ва юрини механизминин ФИК, таҳминан 0,6 – 0,7.

Үрмаловчы запәнірдә юрадиган экскаваторларда шың тезлигелар 2,5-4 км/соатдан онымасынған керак, тезликслар сони эса күннің ишкінің қабул қылымады. Ниеевмөнілдірлекларда юрадиган экскаваторларда камида тұртта тезлик бұлады.

Биринчи тезлік (0,9-1,2 км/соат) — экскаваторнің қазылған жойда ва йүзлиниң оғыр участкаларыда ҳаракатланған шарондларига күра аниқланады; иккінчи тезлік—15 %гача бұлған күтарилиниң енгізи учын құйланады; учинчі тезлік — ўргача ҳолатдаги йүзларда күтарилиниң 7 %гача бұлған ўртача ҳолатдаги йүзларда ҳаракатланының учын; түртінчи тезлік-күтарилиниң 5 %гача бұлған яхни йүзларда ҳаракатланының учын.

Экскаватор катта тәжіліларда (40 км/саат дан ортىк) жорғаннанда үннег ұракатлапшынға қариншилек хисобланада шамол қариншилек хисоблаға олш көрәк.

Етакки үкіда дифференциалы бұлған шевмоныздыралын мемлекеттің барлығыннан көрнекілдік қындағы формула бүйінша тоғызылады.

$$W_{hyp} = \frac{m \cdot g \cdot \mu \cdot \rho}{r},$$

дифференциаленіз стакчи үк бұлғаннда $W_{бұр} = \frac{Q \cdot \mu \cdot a}{2r + a}$.

Фрикцион болғаннаның битта гидравликаның бурғаннадағы қарпилигінің қүйндегі ифода ёрдамында анықтап мүмкін

$$W_{бұр} = \frac{Q \cdot f \cdot a}{2r + a}.$$

Бу формуларларда:

μ - шинадаринің йүлге инқазаның көффициенті, 0,6 – 0,7 га тенг қабул қылышады; ρ – шинадаринің күчлари mmg шин гидравликаның айланин марказыдан қүйнелін радиусы, 0,03–0,05 га тенг; r – экскаваторинің бурғанн радиусы, чұмчыннан сиғимы 0,4 м³ гача бұлған машиналар учун – 5–6 м; сиғимы 0,5–0,65 м³ бұлған машиналар учун 7–8 м; 0,8 м³ да үндән ортиғары учун – 8–9 м; Q – дифференциаленіз үк ёки фрикцион болғаннаның гидравикка түшадын тоқтама, кН; a – гидравик изләрні орасындағы масоға, м.

Гидравиктеринің диаметрінің және инвентар шинадар ұлчамаш анықлаш учун чиқиб турадын таянчлар инде шындырылған отмагаң ҳолларда гидравикка түшадын энг катта әхтимолой қоюламаны билүш керек. Бу қоюламаны қулоч машина үкір бұлғалаб жойланған ҳол учун да қулоч битта гидравикка қараб ұналған ҳол учун анықлашады.

Экскаваторинің түркүншік шартлары да баллоннан мұстақамлығы, шинадаринің диаметрінің 3–4 % га тенг бұлған энгизиш шартлары бүйінча лойиҳаланадын экскаваторлар учун инвентар гидравиктаринің параметрлерин анықлаш мүмкін.

1.4.12. Экскаваторни кинематик ҳисоблаш

Ижро механизмдаринің шын тезліктары да двигател валиннан айланин частотасы (такрорлығы) бүйінча экскаваторларинің ассоши механизмлары (күтәрни механизми, бурни механизми да ҳ.к.) учун умумий узатын сонин анықлаш мүмкін. Сұнғара экскаваторинің таңланған конструктив-кинематик қызынаға мувоғиқ умумий узатын сонин кинематик звенолар (бүгіншілар) үргасыда тақсимлан мүмкін. Шу билан бир вақтда узатма тури анықлаштырылады.

Двигател вали билан чұмчын күтәрадын чиғыр барабани ўтасындағы умумий узатын сони қүйндегі ифода ёрдамында көлтириб чиқарылады

$$U_K = \frac{\pi \cdot D_6 \cdot n_{дв}}{60 \cdot v_K \cdot U_{п}},$$

бу ерда, v_k — чүмиччи күтариши тезлиги, м/с; U_n — чүмиччи күтариши полиномастининг каррагалилги (түрги курак учун, одатда, $U_n=2$).

Канат-блокли босим механизми, драглайни ҳамда тескари куракчи күтариши на тортини механизмлари учун умумий үзатини сонини ҳисобланада ҳам шунга ўхшаш инсбатдан фойдаланишини мумкин.

Экскаваторни бурини механизмининг умумий үзатини сони

$$U_{\text{бр}} = \frac{n_{\text{бр}}}{9.56 \cdot \omega_{\text{max}}},$$

бу ерда, ω_{max} — экскаватор платформаси бурининин оптималь бурчук тезлиги, 1/с.

Үрмаловчи занжирини торини жиҳозининг үзатини сони

$$U_{y_3} = \frac{n_{\text{бр}}}{n_{\text{юз}}},$$

бу ерда, $n_{\text{юз}}$ — ўрмаловчи занжирининг стакчи юлдузчасининг айланни частотаси, айл/мин:

$$n_{y_3} = \frac{1000 \cdot v_s}{60 \cdot \pi \cdot D_{\text{юз}}},$$

v_s — экскаваторниң ҳаракатланыш тезлиги, км/с; $D_{\text{юз}}$ — стакчи юлдузчанинг диаметри, м; гидравликни торини механизмининг үзатини сони

$$U_{\text{ГЮ}} = \frac{S_{T_{\text{max}}} r_l}{M_{\text{бр}} \cdot \eta_{\text{юз}}},$$

бу ерда, $S_{T_{\text{max}}}$ — энг катта тортини кучи, Н; r_l — стакчи гидравликниң куч радиуси, м; $M_{\text{бр}}$ — двигателенинг иоминал буровчи моменти, Нм.

Экскаватор қулочини күтариши механизмининг үзатини сони:

$$U = \frac{S_k D_\delta}{2 M_{\text{бр}} U_n \eta_\delta \eta_M},$$

бу ерда, S_k — күтариши кучи, Н; D_δ — қулочини күтариши барабашининг диаметри, м; η_δ^k — битта блокининг Ф.И.К., η_M — қулочини күтариши механизмининг ФИК.

Қулочини күтариши полисенастдаги кучини, экскаваторниң труйтда ётган иш вазиятига күтариши зарур бўлган ҳол учун, график-аналитик йўл билан аниқлаши зарур.

Қулочини күтариши барабанинг диаметрини шунга ўхшаш экскаваторни барабанинг диаметрига тенг қилиб олши мумкин.

Экскаватор асосий механизмларининг кинематик звенолар ўтиласида умумий үзатини сонини тақсимлаши бўйича тавсиялар махсус

адабиётларда көлтирилгән. Бұңдан ташқары, кинематик занжирлар алоқында механизмларнинг үзатын сондартарин анықтап да шуның үхшамы экскаваторнинг тегиншін үзатын сондартарға қарал мүлкәт олни мүмкін.

1.4.13. Экскаваторниң конструктив ҳисоблаш

Ҳисобий юкламалар ва рухсат этилған күчланишларни танлат

Экскаватор конструкциясыннан элементтердің ҳисоблашында амал қылышадын юкламалар тасодиғий, нормал ва авария ҳолатидаги юкламаларға бүлинеди.

Ноқуслай шароитларда экскаваторнинг ишләш жараёнында ізага келінеш мүмкін бўлған юкламалар тасодиғий юкламалар деб аталади. Бундай юкламаларнинг хосија бўлиши оҳтимоли жуда кам.

Нормал (мельердаги) юкламалар экскаваторниң ишлатында устун бўлған шароитлар бўйича аниқтапади. Шунда шароитлар учун экскаваторнинг ишни берилған хизмат мұддаты учун ҳисобланади.

Авария ҳолатидаги юкламалар экскаваторниң ишлатынин қоңдалари бузилганида ёки уннинг кинематик занжирдаги бирор механизмниннеге күзде туғыммаган сипиши оқибатыда ізага келінеш мүмкін (масалан, машина ағдарылаб кеттеганды, қулоч қулақ түшиб кеттеганды, канаттар узилганида).

Конструктив ҳисоблаш иккى бөекічда оліб борилади.

Биринчи бөекічда экскаватор конструкциясын элементтери ва уннинг механизмы деталлары кесимларнин тахминий ўлчамлары аниқтапади.

Бүннинг учун хавфши кесимлар, таъсир этувчи юкламалар ва рухсат этилған күчланишлар аниқтапади. Ҳисобий юкламалар динамик коэффициент K_d түрлістегидеги тажриба мәлдемелеридан фойдаланып аниқтапади (23-жадвал).

$$M_{\max} = K_d \cdot M_H; \quad P_{\max} = K_d \cdot P_H,$$

бу ерда, M_H ва P_H – движател баркарор режимде ҳисобий (номинал) құвваты билан ишлаганда конструкцияның берилған элементтердеги деталнанда хосија бўладиган номинал момент ва күч.

Бир чүмчилли экскаваторнинг асосий механизмлари укуни энг калта жишилган изобрәтиелестэр K_2
23-жадвали

Механизм түри	Динамик юзелмани инклиниш укуни шартлар			К ₂
Күтариши механизми	Асосий чигиринш муртаси, узб күйни	Лөсслий узатманинг муртаси буровчи моментинин чекли- майды	Чўйининг бикр тўсекка тиради- ни	И. Е. Д. Буланди 5-6
		Лөсслий узатмаса трубоузатма еки серварни момент фрикцион муртаси ен узантан	1 – 2 чи тоидали грунтларда тұхтатни	Электр двигатели булганда 3,5-4,2
Лөсслий чигиринш муртаси сири- нади	Лөсслий чигиринш муртаси сири- нади	3 – 4 чи тоидали грунтларда тұхтатни	2 – 2,8	2 – 2,8
		Чўйинин бикр тўсекка тирадиши	3 – 4 чи тоидали грунтларда тұхтатни	3-4
Механизм түри	Динамик юзелмани инклиниш укуни шартлар	1 – 2 чи тоидали грунтларда тұхтатни	1,4-2	1,4-2
		3 – 4 чи тоидали грунтларда тұхтатни	1,45-2,4	1,45-2,4
Юрганни мес- ханизми	Үрмалогич замекпәрәрлердин тұхтатни	Чўйинин III – IV группаларда тұхтатни	Чўйинин бикр тўсекка тирадиши	1,55
		Үрмалогич замекпәрәрлердин тұхтатни	1 – 2 чи тоидали грунтларда тұхтатни	2,5 4,05
Бурни мес- ханизми	Тирекшілдер маккултида бурилши	Чўйинин замекпәрәрлердин тұхтатни	Инсематик бомжарни	1,5 – 1,6
		Гидравлик бомжарни	Инсематик бомжарни	2,1-2,15
				1,2-1,25

Двигател билан чегаравий момент муфтаси ўртасидаги деталларниң қуйидаги бөлгөннен бүйінча әнд кеттеңдікшамаға ҳисобланы мүмкін

$$M'_{\max} = M'_H \cdot K_3,$$

бу ерда, M'_H – чегаравий момент муфтаси тағыннан айдиган номинал ҳисобиі момента, (масалада, құмични құтариши чиғыры учун номинал момент зарур ҳисобиі қазини күчини ҳосил қылышдан келиб чиқып анықладапади).

K_3 – муфталарни ҳисоблашыда захира коэффициенті (24-жадвал).

Ишқаланишининг ўртача коэффициенті бүйінча ҳисоблашыда экскаваторнинг муфталари ва тормозлари учун захира коэффициентлары $K_{зах}$ нинг тавсия этиладын қийматлари

24-жадвал

Вазифасы	Тури	$K_{зах}$
Асосий муфта	Диски	1,45 – 1,55
Реверсив механизм муфта- си	Диски	1,15-1,25
	Конусы	1,18 – 1,28
	Колодкали пневмо каме- рали	1,2 – 1,3
	Тасмали	1,35 – 1,5
Асосий чигир барабандары- ниң муфталари	Тасмали	1,25 – 1,35
	Колодкали пневмокаме- рали	1,15 – 1,25
Асосий чигир барабандары- ниң тормозлари	Тасмали	1,4 – 1,6
Электр үрітмалы күл мо- торлы экскаваторларда че- гаравий момент муфталари	Колодкали пневмокаме- рали ва диски	1,15 – 1,25

Рухсат этилген күчланишлар қуйидаги ифодадан тоғылады:

$$[\sigma] = \frac{\sigma_{ok}}{n_{min}} \varepsilon_T,$$

бу ерда, σ_{ok} – ишлатининг оқынчалық чегарасы (25-жадвал).

**Конструкцион пӯлатларнинг
мустаҳкамлик тавсифлари**

25-жадвали

Пӯлат маркаси	ГОСТ 380-71 бўйича	ГОСТ 1050-74 бўйича	Кучланиши катталиги, Н/м ²		
			σ	σ_{ok}	σ_u
Ст. 1.	Ст.10.	140	180	320 – 420	
Ст.2.	Ст. 15.	145	200	350 – 450	
Ст.3.	Ст. 20.	150	220	400 – 500	
Ст.4.	Ст.25.	160	240	430 – 550	
–	Ст. 30.	165	260	480 – 600	
Ст.5.	Ст. 35.	175	280	520 – 650	
–	Ст. 40.	185	300	570 – 700	
Ст. 6.	Ст. 45.	215	320	600 – 750	
	Ст.50.	245	340	630 – 800	
	Ст.40Г	220	300	580	
	Ст.40Х	250	365	730	
	30xH2M	240	520	730	

Масштабли омилнинг тавсия этилган қийматлари

26-жадвали

Вал диамет- ри, мм	ϵ_{ok} қиймат		Вал диа- метри, мм	ϵ_{ok} қиймат	
	Углерод- ли пӯлат- лар учун эглинида	Буралинида бар- ча пӯлатлар учун, юкори мустаҳкам пӯ- латлар учун эги- линида		Углерод- ли пӯ- латлар учун эглини- да	Буралинида барча пӯлат- лар учун. Юкори мус- таҳкам пӯлат- лар учун эги- линида
15 – 18	0,93	0,85	80 – 90	0,72	0,60
18 – 20	0,92	0,83	90 – 100	0,70	0,59
20 – 25	0,89	0,80	100 – 110	0,70	0,57
25 – 30	0,88	0,77	110 – 120	0,68	0,56
30 – 35	0,86	0,75	120 – 130	0,67	0,55
35 – 40	0,85	0,73	130 – 140	0,66	0,54
40 – 45	0,83	0,71	140 – 150	0,65	0,53
45 - 50	0,82	0,70	150 – 160	0,64	0,53
50 – 60	0,78	0,67	160 – 170	0,63	0,52
60 – 70	0,76	0,65	170 – 180	0,62	0,52
70 – 80	0,74	0,62	180 – 200	0,61	0,52

**Механизмлар деталларини ҳисоблаш учун хавфсизлик
коэффициентининг минимал қийматлари**

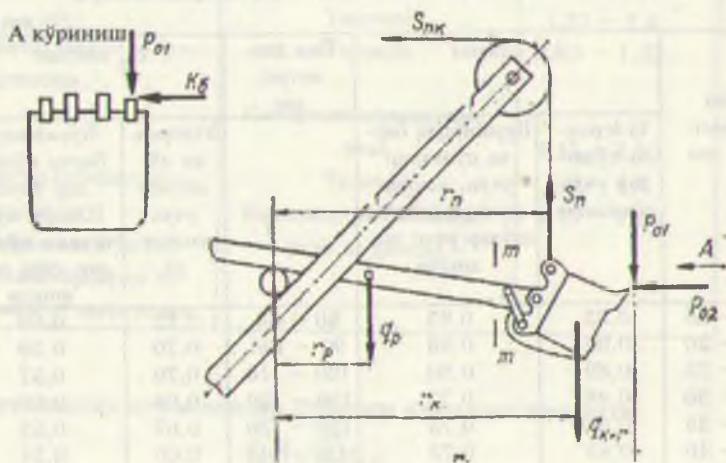
27-жадвал

σ_{ok} / σ_B	0,45 – 0,55	0,55 – 0,7	0,7 – 0,9
n_{min}	1,25 – 1,4	1,4 – 1,6	1,6 – 1,8

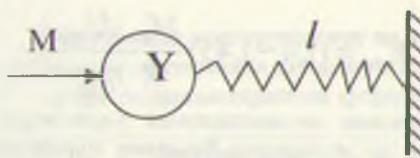
**Конструкцияларни ҳисоблаш учун минимал
хавфсизлик коэффициентлари**

28-жадвал

Тузилмани ишлатилиши	Пұлат		Алюминий қотиннама лари
	углеродин	кам ле- гирлан- ган	
Кулоч, дастак, иккى оёқли устуң, пештөк ва рамаларнинг асосий күтариб түрүвчи элементлари Чүміч ва металл конструкция- ларнинг иккениңди даражасы эле- ментлари	1,2 – 1,4	1,3 – 1,5	1,4 – 1
	1,1 – 1,2	1,2 – 1,3	1,2 – 1

46-рам. Тұғыр курак дастасының ҳисоблашта онд чизма.

47-расм. Экскаваторинін асосий механизмдары учун хисобиң чизма.

n_{min} — механизмлар деталлариниң ҳисоблашыда 27-жадвал бүйіч, металл конструкциялариниң ҳисоблашыда 28-жадвал бүйіч қабул қылғандаған минимал ханғасылық коэффициенті.

Конструктив хисоблашының негізгі бөсқічінде экскаватор тапланған конструкциясы деталлары ва элементлариниң тапланған кесімлары мұстақамлыққа ҳамда чыдамылғын бүйіч үзіл хизмат қылғаннандағы жағдайлардағы.

Бұнда қоюлама экскаватор конструкциясынан элементлариниң бикреттілігінің ва групптің хисобға олған қолда, хисобиң кесімлариниң қағындық захира коэффициенттері анықланады (27, 28-жадваллар).

Хисоблашының негізгі бөсқічінде тәтбіқдан экскаваторинін асосий механизмлары ва металл конструкциялариниң ҳисоблашының усулиниң көлтирамыз.

Бұнда асосий этибориң ҳисобиң қоюламалариниң ва үлар құйылған нұктаялариниң, хавфін кесімлариниң захира коэффициенттерін анықлады қаратағамыз. Хавфін кесімлардагы күчләнештерлер материалдар қаршилігінде умумий усуулары асосида анықланады.

Тұғри куракиниң дастарини мұстақамлыққа ҳисоблаш. Дастаның ҳисобиң вазияты چүмічинің күтарынің механизмының ҳисоблашыда қабул қылғаннандағы үшінші (46-расм). Чүмічинің маңыздылығы оның мөштепең яғыннандағы кесім қоюламалариниң құйылғынан шығарылғандағы.

1. Қазиниң күчлары P_{01} ва P_{02} экцентрик күйилганиңда күтарынің күчі S_{k1} иштегендегі катта қийматлары таъсир этишинде, ен күч йүк, яғни $K_e=0$. Қазиниң күчлары одатдагы چүмічларда четкин тишиниң үргасында ва кесеүвчиң қыррасын ярим додравий چүмічлар учун даста бүйілама үқидан چүмічиниң $1/4$ кесімнің қадар масофа да құйылады.

2. Айнаң ұна S_{k1} , S_{k2} күчлариниң энг катта қийматлары ва энг катта статик ен күчлар таъсир қылады, қазиниң қаршилік күчлары P_{01} па P_{02} күчлариниң танымал штукчилари марказий құйылған.

Ен күчлар құйылғандықтан Формула билан ҳисоблашып қарыллады:

$$K_{\text{бр}} = (1,4 - 1,45) \frac{M_{\text{дв}} \cdot U_{\text{бр}}}{R \cdot \eta_{\text{бр}}}$$

бу ерда, $1,4 - 1,45$ -бүрилши механизмининг тормозидаги тормоз моментининг захисанни ва экскаватор бүрилши құрнамасындағы статик қаршиликкін ҳисобға олувчи коэффициент; R — тиши учидан бүрилши платформасыннан айланып үксигача бүлгап масофа, м; $\eta_{\text{бр}}$ — бүрилши механизмининг ФИК.

Құтарин күчи қубиңдаги формула билан анықланады:

$$S_K = S_{KK} \cdot U_n \cdot \eta_n,$$

бу ерда, S_{KK} — құтарин чигиринин барабанында ұраладыған канатдаги максимал күч, Н;

$$S_{KK} = \frac{2M_{CT}}{D_6} \cdot U_{\text{чиг}} \cdot \eta_{\text{чиг}} \cdot K_{\text{юк}},$$

бу ерда,

$$M_{CT} = M_H \cdot K_3$$

— движател ёки құтарин мұфтасын таъмнилайдыған тұхтатадыған статик момент; $U_{\text{чиг}}$ — чигир меканизмининг үзатын сони; $\eta_{\text{чиг}}$ — чигир меканизмининг ФИК., η_n — чүмічин құтарин полисености ва айлантириб үтказувчи блокларинең ФИК; $K_{\text{юк}}$ — канат учун динамик тоқламашыннан шын көттә коэффициенти.

$$K_{\text{юк}} = \frac{M_{\text{дв max}}}{M_{CT}},$$

бу ерда, $M_{\text{дв max}}$ — движател налидаги ёки юритма мұфтасындағи шын көттә момент бүлиш, юритма конструкциясыннан түрігін қараб 29 — жадвалда көлтирилген формулалар бүлінча анықланады.

Бу формулалар 47-расемда күрсатылған соддалаштырылған динамик системаныннан харқат тейнізмаларини сечиң ассоциа олинған. Үнга көттә хатоларенз экскаватор юритмасы меканизмларининг ҳисобий қизметаларин көлтирип мүмкін.

**Юритманинг конструкцияси ва турига қараб
механизмларини тұхтатында динамик юкламаларни ҳисоблаш
үчүн соддалалштирилген формулалар**

29-жадвал

Юритмалы түрлер	№	Ҳисобий ҳолат	Формула
Ішкелдікі шаршылар двигателдер бизни нишандычи бор моторлары юритмалы	1.	Чигир юритмаси мұфтаси чегара	$M_{de max} = \omega_0 \sqrt{IC} + 0.75M_{max}$
	2.	Асесий момент мұфтаси эмас фрикцион мұфта че- гаравий момент мұфтаси ҳисобланады.	$M_{de max} = \omega_0 \sqrt{IC} + M_{max}$
	3.	Турботрансформатор	$M_{de max} = \omega_0 \sqrt{IC} + 0.634M_0$ $+ 0.364M_{max}$
	4.	Турбомұфта ёки спираль- нишадың электромагнит мұфтаси	$M_{de max} = \omega_0 \sqrt{IC} + 0.5(M_{max} + M_0)$
	5.	Чигир юритмаси мұфтаси чегаравий момент мұфтаси ҳисобланады. (Канатдан мұфтагача жойлашынан чигир деталлари)	$M_{de max} = \omega_0 \sqrt{IC} + M_{max}$
	6.	Двигателден мұфтагача жойлашынан чигир юритма- сы деталлари.	$M_{de max} = M_n \cdot K_3$
	7.	Электр двигател орқали ҳа- ракатланадын юритма	$M_{de max} = \omega_0 \sqrt{IC} + 0.5(M_{max} + M_0)$
	8.	Үнүмдорлығы доимий гид- ронасос юритмаси	$M_{de max} = \omega_0 \sqrt{IC} + 0.5(M_{max} + M_0)$
	9.	Үнүмдорлығы үзгарувчан гидронасос юритмаси.	$M_{de max} = \omega_0 \sqrt{IC} + M_{max}$
	10.	Чигир механизмінде чегара- вий момент мұфтаси бор (мұфтадан канаттагача жой- лашынан чигир деталлари)	$M_{de max} = M_n \cdot K_3$
	11.	Двигателден мұфтагача жойлашынан чигир деталла- ри.	

Эслатма: Бұ формулаларда:

ω_0 — валининг айланын бурчак теңдиги. Үнга динамик тизим ке-
тирилген (ҳисобий ҳоллар учун 1-4, 7-8 — двигатель вали; 5 ва 10
ҳисобий ҳоллар учун — чегаравий момент мұфтасининг вали), 1/с;

I – двигателиннің валындағы ёки чегаралық момент мұфтасынан көлтирилгандай тизиминнің инерция моменті; C – тегишиліча двигатель валында чегаралық моментін мұфтасынан көлтирилгандай тизиминнің ва грунттіннің бикшіліктерін; M_{max} – двигательдең ёки мұфтаниннің ең котта моменті.

Күйіндегіча қабул қылыш мүмкін

$$M_{max} = M_{\text{ок}} \cdot K_3$$

M_0 – механизмнің тұхтаттың бөшіләнгендегі қадар (көлтирилгандай) валдағы момент, Нм.

ϕ_0 , M_{max} ва M_0 ларниннің қийматларын анықташ (көлтирилгандай ҳисобланыларға қаралада) унча қийин әмас.

Двигателдің айланувиш қилемдериннің ва двигатель биілән бөләнгандай ярим мұфталарниннің инерция моментлари, биринчи ҳисобий ҳолдан ташқары (29-жадвал), жетіборға олинмайды. Айланувиш деталдарниннің инерция моменті күйіндегі иғорданан топылады.

$$i = \frac{GD^2}{Kg} \quad \text{бу ерда } \frac{G}{g} = \text{деталниннің массасы, кг.}$$

D – деталниннің ташқын диаметри, м; g – оғирлік күчиннің тезлапшыны, m/c^3 ; K – коэффициент, 30-жадвалда берилгендерге мүвоғиң белгіләнеді.

Коэффициенттіннің қийматлары

30-жадвал

Узел ва деталлар	K
Яхшит валлар ва үңқарлар	8
Канат блоки, занжир қолдузчалары, тинклар ва червяқтың гидроракслар, стакловчи ва йұнаалтырувчи гидроракслар, үрмаловчи занжираар, колодкали ва тасмалы мұфталар, тормозлар учун шкивлар	7
Диски, тинкли, кулачоклы ва эластик втулкалар-бармоқшы мұфталар	9
Күйма ва пайвандаш барабанлар	6

Илгарылғанда харакат қылувчы ұміт мұнайттың биілән биргаликтағы массасыннан, канаттарниннің дастанниннің күттараш барабаннан үңқа инебатын инерция моменті күйіндегі формуладан топамиз:

$$I = \frac{G_c D_\delta^2}{4g},$$

бу ерді, G_c — чүмичининг түрлөрдеги күтариши нози-
нанын массасы да даста массасыннан чүмичга түрги көлайдын қисми,
ш; D_d — барабаниннан түрги бүйнчалык диаметри, м.

Тизимининг көлтирилгандырған доиралыңын бикрәмдеринин түйндиден
түйндиги ифодадан топылады:

$$C = \frac{1}{\sum_{j=1}^{J=\pi} \frac{1}{c_j}} ,$$

бу ерді, c_j — элементтеги көлтирилгандырған доиралыңын бикрәмінін
түйндигига тәнг

$$c_j = \frac{C_i}{U_i} ,$$

C_i — элементтеги доиралыңын бикрәмінін, Н/м; U_i — көлтириши үкімдегі
жомометрача бүлгелікке үзатын соли.

Валининг ёки айрым участкаларинин бикрәмдеринин түйндиден формуладан топылады:

$$C_i = \frac{3.14 E d^4}{e \cdot K} (0.5 - 0.95) ,$$

бу ерді, E — эластиклік модули бүлініп, сияқтаныда пұлаттар үчүн
(0.79—0.84) 10^5 МПа тәнг қызыл олинады; d — валинин диаметри.
Шиндерінін валлар үчүн шиндерлердин ички диаметри, м; l — валинин
шынындығы, м; 0.5—0.95 — валларинин өзгешелігіндең бикрәмдеринин ва та-
шычаларинин қайниңқылышыннан хабарлағандағы олувчи коэффициент (кічине
шынындығы солғындығы катта үзүн ва ташычалар қайниңқылышы аңча-
шынындығынан үзүн қабуғы қылышады).

Яхшыл түзиліштесінен вал үчүн $K=l$. Ичи көвак вал үчүн:

$$K = \frac{1}{1 - \left(\frac{d_1}{d}\right)^4} ,$$

бу ерді, d_1 — ички диаметр, м.

Шинка ариңчалы валлар үчүн:

$$K = \frac{1}{1 - \frac{2nh}{d}} ,$$

бу ерді, n — шинка ариңчалары соли, дона; h — ариңчанын баландығы, м.

Канаттын барабан үкігеде көлтирилгандырған доиралыңын бикрәмі:

$$C_i = \frac{E_s F_k D_s^2}{4 l_k}$$

бу ерді, F_k — канат сими кесимининнан өзүн, мм^2 ;

λ_k – көзатыннан тұла деформацияланадиган үзүнлігі, барабандың біртте ұраманнан үзүнлігі ҳам шұнға кіради, м;

E_k – көзатыннан чүзіліпшідеги эластиксік модули $(1,15-1,3)10^5$ МПа га теңг қылғыл болынады.

Грунттін барабан үңкіра көлтирилген бикрлігі құйнудаги ифода берілген топшылдағы

$$C_r = \frac{C_{rp} D_\sigma^2}{4U_n},$$

бу ерда, U_n – чүмичин құтарадын позициястарыннан карраганын, C_{rp} – грунттін чызығынан бикрлігі. Ҳисобланыларда

$$C_{rp} = 1000 m/m = 10^5 \text{ kN/m}$$

деб қабул қылыш тәсвірледі.

Номустақыл, мустақыл бүлгілік комбинацияланадырылған турдағы босым механизмлары босым күчларинанң әнг катта қийматы босым валиддеги S_{fmax} күч ҳосия қылышадын моменттіннан әнг катта қийматы білдір анықтапады. Босым механизмнің таалтуғын элементтердің және деталдардың моменттерінен және S_{fmax} үчүн іюкоридеги формулалардан фойдаланып анықтапады. Бұнда грунттін шартты бикрлігінин $C_{rp} = 50000 m/m = 5 \cdot 10^5 \text{ kN/m}$ га теңг қылғыл қабул олнады.

Шестерія – рейкалы босым механизмін үчүн формулаға D_σ ұрнига кремалар шестеріясыннан бишшашынч айланасы диаметри (d_m) ин құйнуш керак.

Қазиши күчиннан ташқын аттвучилари P_{01} ва P_{02} шыннан әнг катта қийматтарини S_{fmax} , S_{lmax} шыннан мағынам қийматлары, чүмичиннан грунт берілген биргаликдеги массасы q_{eff} ва дастаннаннан массасы q_d даң көзіб чықыб, дастандаринан мувозанат течіламаларини тузиб анықтапады (46-расм).

Мағынам қокламалар ва ұячамлар асосында даста кесимниннан әнг іюкландынан шуктасында көлтирилген күчларини анықтапады.

Кесимниннан мустақамалык захирааси.

$$n_{min} = \frac{\sigma_{ok}}{\sigma_{rp}} \varepsilon_{ok}.$$

n_{min} коэффициентларининнан олинған ҳисобий қийматлары 27 ва 28-жадвалларда көлтирилген чегараларда бұлшын керак.

Күлочни ҳисоблаш. Босым вали яқыннан да жоғалғанда кесим, қокламалар құйнушиннаннан иккі ҳоси үчүн, мустақамалык ҳисобланады:

1. Даста күлочта перпендикуляр тұрағы, чүмич шұндаі қазияттады, бұнда чүмичин құтарынан қанаттары вертикаль тұрағы (48-расм).

$S_{\text{бок}}$ және $S_{\text{бокж}}$ энг катта күчлар тәтсір қылады, булар биірекші $C_p = 10000 \text{ m} / \text{m} - 10^{15} \text{ кН/m}$ бүлгаш группада тұхтаб қолин ҳөзір үчүн хисобланған бұлақты, худы қазашыдайті кабі, күчин, дастанн ҳисебланғандай, көпшілдік құйылған деб олшінады, босым күчи $S_{\text{бок}}$ және «ұзына қаралып» тәтсір әтады. Құюч құтарғыч полисиастудайті күчиннег қатташыны, қазашыға қарыншыл күчиннег ташыны атұвчысы, құюч төвөшідегі реакция қулоч үшінде үчүн тәттілі мұнжакшаг текшіламаларнин сиптида ашиғданады. Бұлда құмичин спектриметриялық ярни қадар группа болған тұғырылған деб фарз қалынады.

2. Дастан горизонтал, құмичин құтарувчи канаттар және қулоч үшінде перпендикуляр (49-расем). Бу ҳолда тәтсір атұвчы күчларнан бириңчи ҳолдагандек ҳисебланады, бунда қазашын күчиннег ташыны атұвчилари марказий құйылған деб көлинады. Кесімдегі мустақам-дик захирасин токорида күрсатылған инебат бүйінча текшіріләді, бунда шашын коэффициентларниннег қийматлары 27 ва 28-жағдайларда иелтирилған чегараларда бўлинни керак.

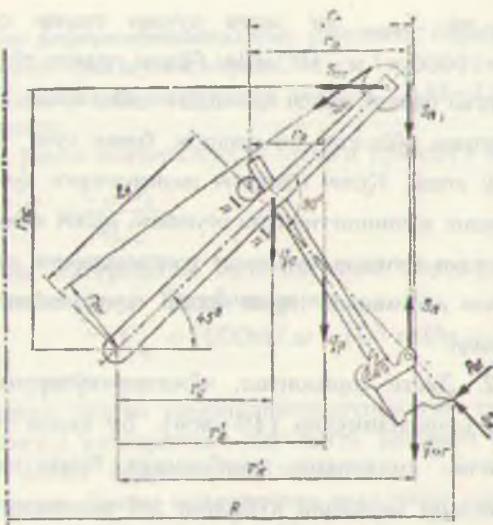
Чұмичин ҳисеблаш. Чұмич козирогидегі эгизиндан ҳосил бўлған пучланниннег энг катта қийматини тахминан құйындаги инебатдан төзине мүмкін.

$$\sigma_x = \frac{M_{\max}}{W},$$

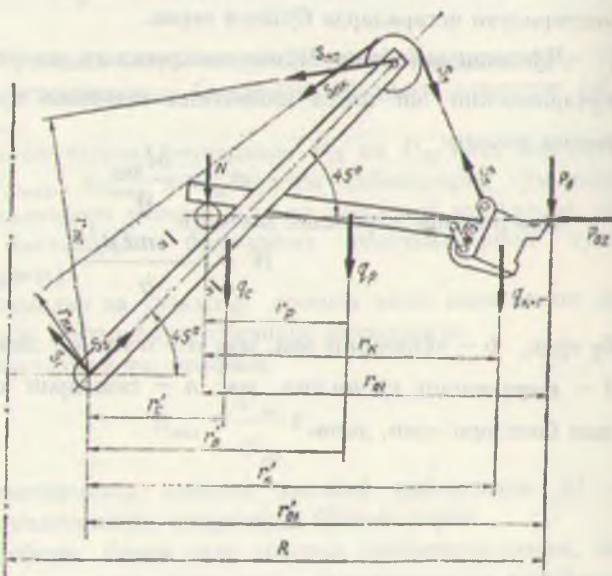
Козерокининг қаршилик момента

$$W = \frac{(b - nd)t^2}{b},$$

бу ерда, b — құмичиннег эни, мм; d — болтнег диаметри, мм;
 t — козерокининг қалындығы, мм; n — тишиларни козирокка маҳкам-дик болтлары сони, дона.

48-рисм. I – хисобий ҳол учун қулоочин хисебланы чизмасида.

49-рисм. II – хисобий ҳол учун қулоочин хисебланы чизмасида.

$$M_{\max} = 0.2 S_{H \max} b,$$

бу ерда, $S_{H \max}$ – күлөч ва дастани мустаҳкамликка ҳисобланған онын босым күчининг эң катта қийматы, Н.

Чүмич тишиларининг энини құйидагыча қабул қыннайды:

$$b \geq \frac{P_{01}}{700m},$$

бу ерда, P_{01} – қазини күчининг ҳисобланған қийматы, Н; m – чүмич тишилари сони, уни тишилар орасында масофа тенг деган шартдан келіб чыкып анықтанаады, бу масофа (1,2–1,25) м та тенг қилип қабул қыннайды. Тишиларин үзүнлигиге қоректендірілген формулалар топылады:

$$l = (0.4 - 0.5) \frac{C_{\max}}{\sin(0.5\delta + \theta)},$$

бу ерда C_{\max} – кесиладиган қирилдининг эң катта қалындығы, мм; δ – тишиларин ұтқирлапшынын бурчагы ($20^{\circ} - 25^{\circ}$), θ – кетинги кесип шартынан берілген бурчагы ($7^{\circ} - 10^{\circ}$).

Тишиларин ҳисоблаб топылған үзүнлигини етаппаша бүйінча үннегін тағызмалараро хизмат мүддаты биләп боғлаш зарур:

$$l = \sqrt{\frac{2P_{01}H_b K_{abp} T_b}{mt_k K_{eu} b}},$$

бу ерда, H_b – босым валининг баландығы, м; t_k – қазини вақты, с; T_b – тағызмалараро цикл да ТХК орасында аниқтападиган берилған хизмат мүддаты, соат. K_{abp} ва K_{eu} көттегендіктер 31 да 32-жадваллар орқали тапсанаады.

Грунттарнан абразивлікте коеффициенттер К_{абр} нынг қийматлари

31-жадвал

Грунт тәсепті	К _{абр}
Лой тупроқлы	1,0
Күмли (шағыл зарралары құпшылмаган)	1,5
Күмоқ грунттан	1,9
Күмжүк грунттан	2,1
Мұзлаптап лой грунттан	2,75
Мұзлаптап күмли (шағыл зарралары күп)	3,09
Мұзлаптап күмоқ грунттан (150 – 250 мм мұзлаптап)	4,49

Түрлі материалдарнинг нисбий ейилишга чидамлилік коэффициенттері Ке_{еийл} нинең қийматлари

32-жадвал

Типшілік материалі	Ке _{еийл}
Термік шилов берилган нұлат 45	1,0
Сталиниң әртіб қоңыланған аралашмасы, яхшилашған	2,7
T 590 Электродары	3,2
Әртіб қоңыланған КВХ аралашмасы	7,6

Тишин мустаҳкамлікка ҳисоблаш, құміч туби элементтарнин ҳисоблаш ісікоріда бағын этилганидек озіб борилади.

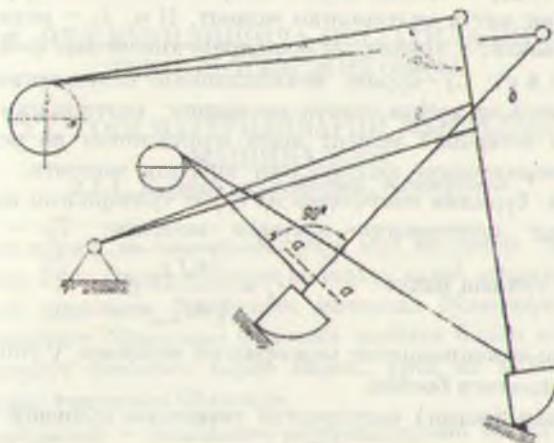
Тескари куракны ҳисоблаш

Дастана иккиге кесім учун ҳисоблашади (50-расм):

1. а-а кесім учун (құмічинің дастакға мақкамлашған жойи яғнида). Құміч бикрілігі $C_{\text{ж}} = 10000 \text{t/m} = 10^5 \text{kN/m}$ бұлған грунтта тұхтатиб құйылған, бұнда тортын канаты дастага иеренди-куяр туради. Құтарини канатидеги кучине пол деб қабул қыламаған. Тортын канатидеги кучин экскаватор тұғры курак билан жиһозлашған құміч грунтта тұхтатиб құйылған хол учун құтарини канатидеги кучин аниқланып кабы ҳисоблашади. Қазини күчинің тапкыр әтүвчи-лары дастанни мувозанат шарында аниқланади. Улар тұғры курак-шының дастаннин ҳисоблашадыңде, эксцентрик құйылған. Ҳисобий ісік-ламалар ва күчләннішлар бүйінча а-а кесімдеги мустаҳкамлік захі-расинің көттәлігі ҳисоблашади ва уны жадвалда берилғандар билеп таққослағын көрілади.

2. б-б кесім учун (дастакшың құлочка онық-монық қылғын мах-камлашған жойи яғнида). Дастанни шундай жойлантырыладыны, құ-тарини канатлары иеренди-куяр бүлінші, құміч оса таҳминан поми-нал қазини чүкүрләнгіштің 1/3 кесімінде түрсеп. Құміч шартты бикрілігі $C_{\text{ж}} = 10000 \text{t/m} = 10^5 \text{kN/m}$ бұлған грунтта тұхтатиб құйылған. Құтарини күчи $S_{\text{ктах}}$ ши тұғры курак-шының дастаннин ҳисоблашадыңде аниқланади. Қазини күчи тапкыр әтүвчи-лары эксцентрик құйылған. Ҳисоблаш ісікоріда бағын қылғаныңдек озіб борилади. Құлочни мустаҳкамлікка ҳисоблашада айлантырыб үтказуүчі блоклар үрнатылған жойіндеги т-т кесімінде текширилады (46-расм). Бу ҳолда таъсир әтүвчи дастаншың а-а кесімнин ҳисоблашадыңде, бирок құміч шундай вазиятта үрнатыладыны, бұнда айлантырыб үтказуүчі болоклар канатлардеги тенг таъсир әтүвчи құлочка иеренди-куяр бүләді (құміч қазини бопланнаныңдеги вазиятта мое вазиятта турады).

Бұнда ён күч $K_{\text{ж}}$ ишінг таъсіри ҳам ҳисобға оллады. Сүнгра кесимдегі мустақкамлық захирасиниң ҳисобланып да уни рухсат этилған каттылығы билди таққосланы қерак.

50-рам. Тескарын курак дастасиниң ҳисоблашынан допр чызма.

Драглайниниң ҳисоблаш

Драглайн қулочинининг конструктив үлчамлари, шуннанда, уннан мустақкамлығы адабиётта бағын этилған тавсияларға мувофиқ ҳисоблашады. Қулоч металдан конструкциялариниң ҳисобий элементтерінде үларнан шынайылықтарынан анықталған талаблар да әндік мустақкамлық тохирасиниң қондырмасын зарур.

Эскаватор механизмларининг деталлариниң ҳисоблаш. Құтариши, босым, тортиши капатларидаги ва маңлым әндік катта күчлар да үлдерілген буровчи моменттерлер асосында чүмичин құтариши, босым да тортиши механизмларидаги деталлар ҳисобланады.

Деталлариниң мустақкамлығы «Машнина деталлары» да «Құтариши маништасы» көрсетларининг бұзимларында бағын қылғандағы үсуяларға мувофиқ ҳисобланады. Мустақкамлық захирасы коэффициенттерининг әндік катта рухсат этилдиган қийматтары 25-жадвалда көлтирилдеги. Батын бир хуесүйелариниң буриши да торғызын механизмларидеги таъсір отувчи ҳисобий іюкламаларин анықтанды ҳисобға олни зарур. Динамик іюкламалариниң буриши механизмдердеги тириқшылар таъсіриниң ҳисобға олған қолда, қүйнедеги инфода орқали тоғылады:

$$M_{\max} = \frac{t_0}{t_0} M_{\max} \frac{J_2}{J_1 + J_2} \left(1 + \sqrt{1 + \frac{C_1(J_1 + J_2)}{4J_1 J_2} t_0^2} \right),$$

бу ерда, M_{\max} — движател ёки чегаравий момент муфтаси таъминлайдиган энг катта көлтирилган момент, Н м; t_0 — механизмин ишга тушириши вақти, с (пневматик бойцарин тизимидан фойдаланилганда $t = 0,4 - 0,8$ с); C_1 — бурин механизмининг көлтирилган бикрани; J_1 — движател ва муфта стакчи цеменининг көлтирилган инерция моменти ёки чегаравий момент ярим муфтасининг ва реверсив механизм шестеренясининг көлтирилган инерция моменти; J_2 — бурин механизм, бурилма платформа ва грунт түздирилган иш жиҳози деталларининг көлтирилган инерция моменти; T_0 — механизмда тирқинни ташланы вақти

$$t_0 = \sqrt[3]{\frac{6J_1 t_0}{M_{\max}}} \delta$$

δ — бурин механизмининг көлтирилган тирқини, у уни тайёртсан ва йиғини аниқланағига болганд.

Йиғинди (жами) көлтирилган тирқинин қўйидаги формула билан ҳисобланы мумкин: $\delta = \sum_{i=1}^{n_R} \frac{\Delta i}{R_i} i_j$,

бу ерда, Δi — кинематик жуфтадиги радиал тирқини; R_i — тирқини бор жоидан деталиниң айланыш ўқигача бўлган масофа; i_j — көлтириш ўқи теззигининг көлтирилган тирқинлари ҳисобланадиган кинематик жуфтларининг айланыш теззигига ишбати.

Маъдумот учун: движател валига көлтирилган тирқин экскаваторларин бурин механизмидан таҳминан 0,4—0,6 рад га тенг.

Экскаваторларин юритилиши механизмидаги динамик юкламаларин 29-жадвасида берилган формулалар билан ҳисобланы мумкин. Бунда экскаваторни энг кам тезлиқда (ҳамма қувват битта ўрмаловчи занжирга тушиди) уни ўтиб бўймайдиган тўсниқка таштириб бурин ҳоси кўриб чиқиради. Шунин пазарда тутни керакки, шу тарқуда ҳисобланадиган энг катта динамик момент ўрмаловчин занжирининг грунт билан ишланиши моментидан катта бўлиб чиқини мумкини. Бу ҳосда юритилиши юритмаси механизмининг деталлари ўрмаловчин занжирининг грунт билан ишланишидан келиб чиқиб ҳисобланниши мумкини.

$$M_{\max} = (1,1 - 1,3) M_{\max}$$

Буринни платформаси, пастки ва юриш рамалари. Экскаваторининг буринни платформаси, пастки ва юриш рамаларидаги ташни юкламалар энг катта қилиб, бунда охиди экскаваторининг иш жиҳози ва механизмлари учун бажарилган ҳисобланаларга монанд тарқуда бўладиган қўлиб олинади.

II. ЙҮЛ ҚУРИЛИШИДА ИШЛАТИЛАДИГАН ТЕХНОЛОГИК ЖИҲОЗЛАР

2.1. ТОШ МАТЕРИАЛЛАРНИ МАЙДАЛАШ МАШИНАЛАРИ

2.1.1. Умумий маълумотлар, таснифнома

Йўлларин қурини ва таъмирлаши учун кўп мингдорда тоб жинисларини майдалашни йўли билан олишадиган шағал таълаб этилади.

Майдалашни даражаси бошлиғич материал бўлаклари, ўлчамишинг тайёр маҳсулот бўлаклари ўлчамига ишебати билан аниқланади. Олинган маҳсулот ўлчамига қараб йирик, ўрта ва майдада ўлчамини килиб майдалашни турларига бўлинади.

Йирик майдалашни – бошлиғич материалларини 100–350 мм/гача кичикланитириши; ўрта – 40–100 мм гача майдалашни; майдада – 5–40 мм/гача майдалашни. Бундан ортиқ майдалашни – майдада тортилган заричилар ҳисобланади.

Тош материалини турли усувлардага майдалашни мумкин: эзини, ёрини, зарба билан, инсацланни ва синтезирни йўли билан. Майдалагичлар майдалашни усуслига қараб: жағели, конусли, жўвали ва зарб бериб майдалайтидиган турлардан иборат. Уларниң деярни хаммасида бир омис, баски бир неча майдалашни усувлари кўлланилилади.

Материал кўйидагичча майдалашади:

– жағзи майдалагичларда – эзини ва инсацланиши таъсири остида майдалагич корпуси билан айланма ҳаракатдаги Конусе ўқига экцен-трик ронинида ўтказилишни ташки сиртинишни вақти-вақти билан майдалагич корпусига яқинлашувни натижасида;

– жўвали майдалагичларда – тош қарама-қарини айланма ҳара-китдаги сизлини ёки тарам-тарамни ишаки жўва орасида эзилади;

– зарб билан инплайдиган майдалагичларда (роторни ва болғали) материалнига тез айланма Ҳаракатини роторга ўрнатылган болғачалар ёки урувчи элементлар томонидан бериладиган зарбалар ва инсацланишидан.

Майдалагичларга кўйистадиган кўйидаги асосий таълаблар: конструкциянинг соғди ва инсончилиги; хизмат кўрсатишда қулий ва ҳифзенлиги; сийлошинган деганинг сонининг каминги ва уларни атмантарини имкони борчиги; майдалагични парчаланимайтидиган материални тушиб юргиган ҳолда.

үшінгі синіб қозлап олдын олувчы мосламанинг борлығы; чанг, төбрананың да шовқаның бүйінча салынғария-тұмсениң мәндерлерінің риоя қылыштасы.

2.1.2. Жарлы майдалагічлар

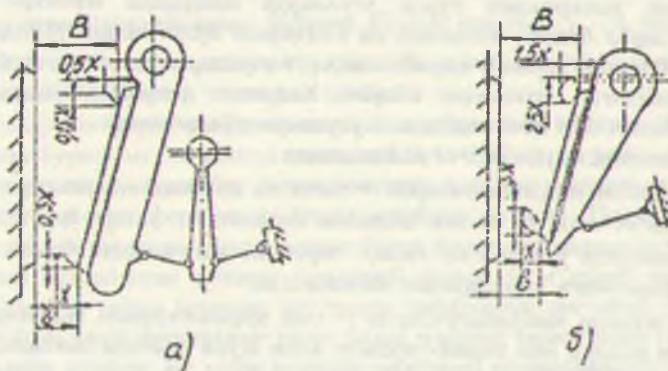
2.1.2а. Тавсифнома, конструкцияларның хусусиятлари

Түрлі хил майдалалан уекуналары орасында жағын майдалагічлар (ЖМ) күпілаб құлшамшылдиганлардан бириңір. Үлчам - турига қараб үшін машиналардан материалдан жирик, үрта ва майдада үлчамлы қылжыл майдалалан учун фойдаланылады. Машинанинг кең тарқалының үларнанға конструкциясы, хизмет күрсеткішінен таъмири-лашының солдағылығы, батызы турдағы майдалагічларин үрта ҳам майдада майдалалан учун иншаттың имкони борлығы ёрдам қылмоқда.

Кинематик хусусиятларға қараб ЖМни иккі асесий түрлілік мүмкін:

- құзғалуучай жағын олдын қаралатты ЖМ, уларда қаралат кривошипдан құзғалуучы жағға аниқ кинематик запәндер орқалы узатылады, бу ҳолда құзғалуучай жағыннан қаралатдагы нұқталар тракториялар айланалар ёйниннан бир қисмидан иборат болады (2.1а – расм);

- мұраққаб қаралатты құзғалуучай жағ, уларда нұқталар қаралаттыннан тракторияның берк әгри чизиқтарынан, күн ҳолдарда әзинеслерден иборат болады (2.1б-расм).

2.1-расм. Жағын майдалагічтің кинематик чизмалары:

а- жағелары олдын қаралат қыладын;

б- жағелары мұраққаб қаралатын.

Майдалагіч түрі ва катта-кіңіштепті қабул қылыш түйнуг көзінің «В» билан тағырағынанады (құзғалуучай жағыннан максимал үзекшелештегі ҳолда-тида майдалалан камерастишиннан токоры қысмы бүйілаб майдалаловчы тұттастар

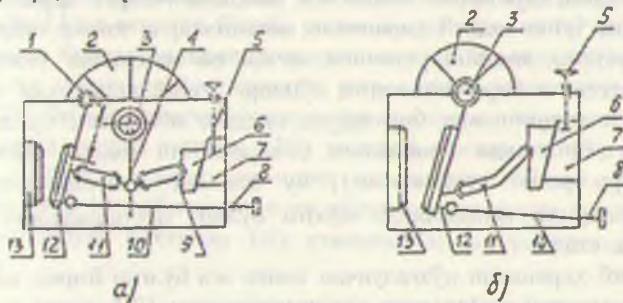
орасидаги масофа). Унбу ўчам майдалагичта түшгап бұлактаринің шығармаларының D_{max} ни белгилейді. У қабуза қызметті түйнүүтің көнгөлигінде болып бөліб, $0,85B$ га тең.

Бонца мұхым күрсатгич – бу қабул қызметті түйнүгінинң узунлығынан, янын майдаласын камерасынинң узунлығы L . Бу бир вақттағы уида созылған мүмкін бўлган, диаметри D_{max} бұлактарининң миңдори билдирилген.

ЖКМ қабул қызметті түйнүгінинң ўчами ($B \times L$) (мм) жағын майдалагичтің асосий күрсатгичи хисобланады. Саноат иншаб чиңдардиган ЖКМ машиналариниң асосий күрсаткышлари құйидаги асосий ўчамлары билдирилген: 160×250 , 250×400 , 250×900 , 400×900 , 600×900 , 900×1200 , 1200×1500 , 1500×1200 (мм). Майдалагичтің дәстләбки беш хилди мураккаб ҳаракаттың құйғалуучан жағы, охирғы учтасы – оддий ҳаракатлады. Саноатда иншаб чиңдардиган ЖКМ техник тавсифи 1.1-жадвалда көлтирилген.

ЖКМ шығ асосий күрсаттічига, шуннандақ, чиңни тириқинининң ўчами b ҳам ирады, янын құйғалуучан жағынинң шығ узоқталашынан қолданылаған көрнеки шайтаның тириқиңнан шығарылғанда орасидеги масофа. Майдалагичтің қылыш майдалагичтар учун чиңни тириқинининң көнгөлигі $20-80$ мм ни ташкыл жады; $40-120$ мм – ўргача утуп, $100-250$ мм – йирик майдалаш машиналарында.

ЖКМ тоғии иккى шартта орасида сиқини принципінде иншайды. Майдалаш машинасы (2.2-расем), янын бир-бирига яқын майдаловчы олштегелар үрнатылған иккى жағ $12,13$ орасынша материал узатылады. Иккелдер якнишамашуви билдирилген материал бұлак-бұлак бұлады, улар узоқдалынғанда дея җағелар оралиғидеги насткы тириқиң (чиңни тириқиң) орызали түкілады.

2.2-расем. Жағели майдалагичларинин өзимеси:

а) жағынинң оддий ҳаракаты; б) жағынинң мураккаб ҳаракаты;

1 – құйғалыма; 2 – вазмий бағдарлак; 3 – эксцентрик вал; 4 – шатун, 5 – 6 – 7-расталық құрнамасы; 8 – туттандырувчи құрнама; 9 – 11 – тириқиң тиҳтасалар; 10 – торғын; 12 – құяғалуучы жағ; 13 – құйғалыма жағ.

Оддий ҳаракатлы майдалагичда (2.2а-расм) құзғалувчы жағ (12) құзғалмас үк (1)га осилған бұлади. Шатун (4) құзғалувчан ҳолатда ҳаракат үзатувиhi әкесентрик вал (3) билан тұтапған. Шатуннинг наст қилемига иккита тиргак тахталар (9, 11) тирады, уларнинг бири (11) шарнир ёрдамыда құзғалувчан жағ (12) билан үзапған, иккинчи (9) — ростловчи мослама билан, бұлар ростланы күрілмалары (6, 7) ва винтдан (5) иборат.

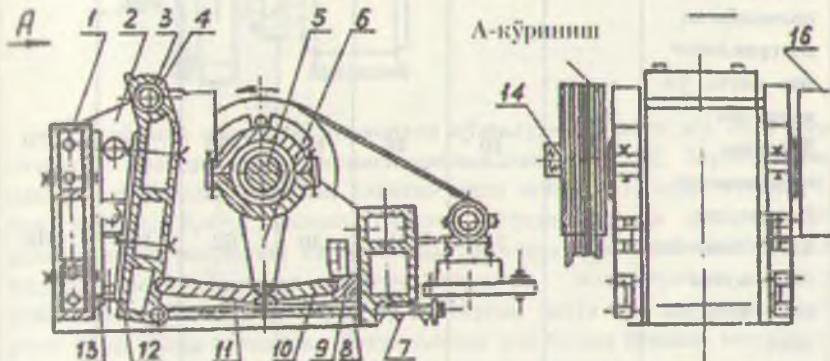
Әкесентрик валаңда иккита вазимни ендирилген (2) үрнатылған, улардан бири шиків вазифасыни бажарады. Маховик айланыши хрисобига құзғалувчан жағ айланып бүйілаб төбраның ҳаракат олады. Әнг қаттың төбраның чегарасына (сиккин йүлі) құзғалувчан жағнинг настки нұқтасы әга. Құзғалувчан жағнинг бири нұқтасы учун сиккин йүлі әтіб, унбу нұқтанинг құзғалмас жағға нормал бүйінча траекториясы олинады.

Мураккаб ҳаракатлы майдалагичтарда (2.2б-расм) құзғалувчан жағ (12) түрғидан-түрғи әкесентрик вал учынша күйгизилған, уннинг айланышида жағ нафакат құзғалмас жағға яқынлашығына қолжай, балки уюқори ва настта қараб ҳаракатланады, янын мураскаб ҳаракатин амалға оширады. Құзғалувчан жағнинг настки учи үз үясига әга, унда тиргак тахтача (11)нинг охирги, чеккасы әркін жойланып-риганды. Унбу тахтачанинг иккинчи учы ростланы мосламасыннинг понаси (6)га тирады тұрады.

Бу түрдеги майдалагич конструкциясы бүйінча сөздә, ихчам ва металды кам кетады. Уннинг құзғалувчан жағы нұқтадарыннинг ҳаракат йүллары беркі әгри чизиндерден иборат. Майдаланы камерасыннинг юқори қилеміда — бұлар әзгіле әгри чизиндерден, настки қилеміда — ғұзын әжеллерден иборат. Мураккаб ҳаракатлы жағта әга майдалагичтар оддий ҳаракатлы жағға әга майдалагичтарға қаратаңда аңға қозлишады, чупки оддий ҳаракатты майдалагичтарда кичик сиккин йүліннинг вертикал тәннікін атувиши кичик ва майдаланы тахталарыннан шылдан мудделати бир неча марта күндей. Оддий ҳаракатлы жағта әга майдалагичтарыннан жаға бир жотуги шундан иборатты, бунда күчдан жотини татымылданады (майдаланы камерасыннинг юқори қилеміда иккінчи түр річаг жойланып), бу және төр жинсларыннинг катта үлчамиларын майдаланыда мұхит бүлиб, мұстахкамалығы σ_u 350 МПа гача стади.

Оддий ҳаракатты құзғалувчан жағта әга бүлған Ыирік майдаланың мүлжасланған майдалагич конструкциясын (2.3-расм) намунашынан деб ҳисебланы мүмкін, чупки ички ва чет ал аналоглары батын узелдарыннан бірмүнчә принциптә бүлмаган үзгарышлары ва үлчамлары билан фарқ қылады. Станина (1)нинг ёй деворларында әкесентрик вал (5) үзак подшипниктер ёрдамыда үрнатылған, унда құйма шатун (6) осилған. Шатунниннеги тағ қилеміда сухарлар үрнатын учун үйнелар

мавжуд, улар орка (10) ва олди (11) тиргак тахталар учун таянч сүргүн бўлиб хизмат қиласади. ЖМ шинги салт юриши борлиги ва даврий ишланини хисобига айлантирувчи электр двигателча бир текисе бўлмаган юклама тушади. Ушбу юклама таъсирини бир текисега келтириш учун, эксцентрик вазда катта вазилини маҳовиллар (салмоқини тизидирлар) (15,16) ўринатилган. Улар салт юрини даврида кувватини тўзиб, сиёзини бўли даврида уни қайтиб беради. Фрикцион мұфта (14) майдалагич деталларини ортиқча юқдан сипшини ҳавфидан аспарин учун хизмат қиласади.

2.3-расм. Йирик майдалани учун исплатилдиган союза
харакатни қўзгалуучи жағли майдалагич.

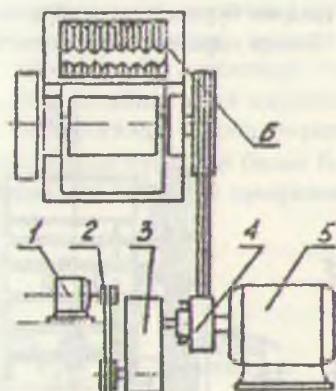
Қутгачасиноми кесимли нўзат қўймадан иборат бўлган қўзгалуучи жағ (3), ўқ (4)га осилган бўлиб, унинг охири станица ён деворининг тено қўнемига бронза вкладышли подшипниклар ёрдамида ўринатилган. Йагининг таг қремзида ўйинқ мавжуд, унга олди тиргаксли тахта (11) ва торғи (8) билан узланган қулоқча ўринатилган ва пружина 7 билан узланган; орка тиргак тахтаси (10) ростлаш мосламаси (9) сухарига тоянади. ЖМ шинги алмашувчи инчи элементлари бўлган майдалани иштаглари (12, 13) қўзгалуучи ва қўзғалимас жағларга маҳкамланади. Алмашитувчи тахталар (2) станица ён деворларига ўхшатиб қиласади.

Жарли майдалагичларнинг техник тавсифи

33-жадвал

Кўрсаткичлар	ШДС 1,6x 2,5	ШДС 2,5x4	ШДС 2,9x9	ШД 4x9	ШДС 6x9	ШДС 9x12	ШДС 12x15
1.Қабул қилини тўйну- ганинг ўлчами (ВxL),	160x 250	250x 400	250x 900	400x 900	600x 900	900x 1200	1200x 1500
2.Қабул килинадиган материалининг эрг катта ўл- чами, мм	130	210	210	310	500	750	1000
3.Чиқиш тирқишининг ўлчами, мм.	30	40	40	60	100	130	150
4. Номинал тирқишдаги ини унумдор- лиги, м ³ /соат.	3,0	7,8	18	30	62	180	310
5.Электр движителининг кувати, кВт	7,5	17	40	40	75	100	160
6.Майдалагич нинг электр двигателси вазни, т	1,3	2,5	8,0	12,0	20	75	145

ЖМин, айникеа, катталарни ишга тушириш, катта массаларининг инерциясини сизиш хисобига қийинлашган (истеъмол
куватининг 40—50 %гача). Шу сабабли, ишга тушириш учун,
асосий электр двигателси валининг айланниш частотаси редукторнинг
стакланувчи вали айланниш частотасидан ортини билан, автоматик
рavinида учадиган ёрдамчи юритма ишлатилади (2.4-расм).

2.4-расм. Жағеңи майдалагич учун
әрдемчи жүргімшениң чызмасы:

- 1—электр двигатель;
- 2—понасимон узатма;
- 3—тицили редуктор;
- 4—ұздырғыш муфтасы;
- 5—башт өлектр двигатель;
- 6—майдалагич.

2.5-расемде мұрақкаб ұрақатты құзғалуучай жағға әга ЖМ күр-
сатылған. Майдалагич станицасы нағайвандланған бўлиб, бир-бiri билан
цұлат листлари орқали улаңған оғди девор (1), орқа түсні (4)
дан иборат. Қабуғ қызметин туйнуги үетидан химоя көжухи (2)
қоюлғанған, у майдаланы камерасыдан төр жиңілдерін үчиб чиққаннанн
оғдини олади. Ҳарақат узатуувчи валиниң экцентритет қынсама
жойланған құзғалуучи жағ. (9) да тиргак тахта (8) ни маҳкамалан
учун үйнік күзда тутилған. Тахта бопша үчи билан ионали механизм-
ли ростлан мосламасы (5) инг сухаригига таянади.

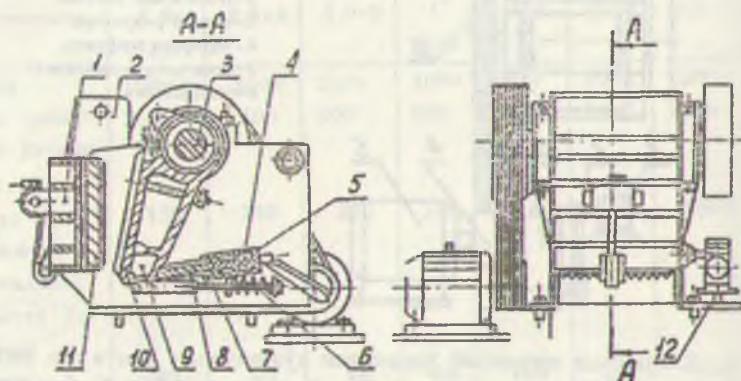
Энг охирдаги мослама ростлан тортқасы (7) ва цилиндрик иру-
жина (6) дан иборат. Құзғалуучай жағға болттар ва ионалар әрда-
мида майдаланы тахтасы (10) мақамланади. Құзғалма майдаланы тах-
тасы (11) станицага ионасимон ён қоюламалар әрдамида мақамла-
нади.

Майдаланы тахталарининг ишлеш муддатиниң ұзындық мәқсадида
улар симметрик қызметті бажарылади. Бу уларнинг үрнелларини азмаш-
тириши ва шу билан ишлеш хисметини ишке баробар оныртты имко-
нини туедиради.

Майдаланы тахталары — тез едириладын, алмаштириладын де-
тальлар бўлғани учун, улар күп марганецкии нұлат НОГІЗЛ ($[\sigma_u] =$
980 МПа) ресумжы ишләтдеш ишлаб чиқарылади. У сийланынга тоғори
шидамли қобилянтыға ҳамда союқ ҳолда пухталанинни ҳисебига мус-
тахжамланынни хусусиятига әга.

Тахтанинг ишчи қынсама одатда тарам-тарам шактда ва айрым
хоммада (дағал майдаланы учун) сияниқ қызметті бажарылади. Тахта-
нинг құндағанғ кесими тарам-тарамларининг конфигурациясын ва үл-
чамлары билан таърифланади. Майдаланы тахталарининг құндағанғ

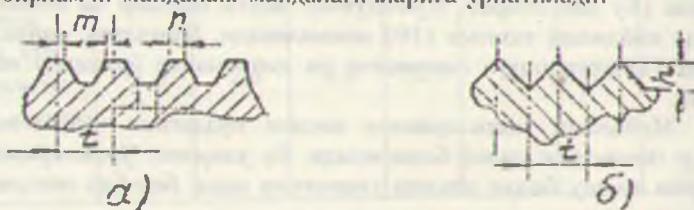
кесимига майдаланы камерасининг қамров бурчаги ва майдаланы жарәни шарониттарига тәсір этүвчи бөшің параметрлари берелгендей.

2.5-расм. Жағалы мураккаб ҳаракат қыладыған майдалагич.

Оддий ҳаракаттың жағта әға бұлған кетте ЖМларда ва мураккаб ҳаракаттың жағалы яғынан оның мағта парчаловчи майдалагичларда учбұрчаксемен шактадығы тарамлардың құлланылады (2.6.б-расм). Тарам-тарамлар іздеми t ва балапұндығы h ($t=2h=v$) ифодасы билан анықталады (v — майдалагичинин чиқаш тиражинің үлчами).

Трапециялесмен шактадығы тарам-тарамлардан иборат құзғалувиң жағлар бирлесмечі майдаланы майдалагичларига ұрнатылады.

2.6-расм. Жағалы мураккаб ҳаракат қыладыған майдалагич:
а) трапециялесмен; б) учбұрчаксемен.

2.1.26. Асосий параметрлердің ҳисоблаш

ЖМнин ҳисоблаш үчүн бөшілгенің математикалық спекификация күйіндегилар олилады:

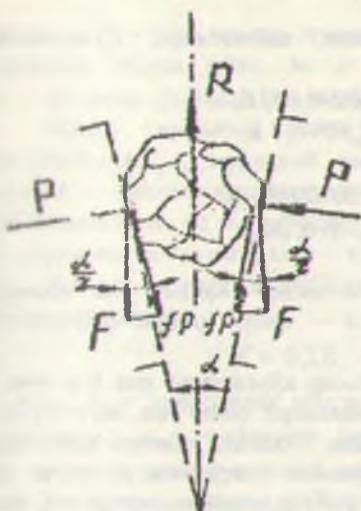
- дастлабки материалда бұлакларининг максимал йирикелгі - D_{max} ;
- тайёр маҳсулоттегі талаб қылышадыған максимал йирикелгі - d_{max} .

— материалдинг мұстақамлғығы ва ин үнүмдорлығы — σ , Q .

Юқашы түйнүгіннің көнгілігі максимал йирикандай бұлактардың оркін қабуда килинші таъминлашы керак, шундай учун $B \cdot D_{max}/0,5$ тарабынан риоя қылышини шарт. Стандарттагы майдаланы тағамдары құлланғанда чиқаш тиражини көнгілігі тайёр маҳсулотдагы максимал йирик бұлактар билдиң бөзек $d_{max}=1,26b$.

Майдаланы камераен профилінин (ён томонин) ясаптап учун B ва

b інімматлардан тапиқары қамров бурчагини, янын құзғалуынан да құзғалмаған жағалар орасидеги бурчакини анықтап зарур (2.7-расем). Қамров бурчаги босым остида жағалар орасидеги материалдин майдаланынин таъминлашы лозим. Жағалар орасидеги киселгап бұлактар P күчлар да үларнан тенг таъсир этувчиен $R=2P\sin\alpha/2$ таъсир этады. Синевиши күчлар таъсирде вұжудда келедиган ишқаланын күчлари P_f (f — ишқаланын коэффициенті) материал бұлғагига шарыб чиқаруынан күч йұналынға қарама-қаршы таъсир

2.7-расем. Майдаланы жарайешінде таъсир күлүвчи күчлар чынамасы.

күрсатады, янын настта қараб йўналады. Агарда уилаб турувчи күчлар $F=fP\cos\alpha/2$ шарыб чиқаруынан күч R даң катта ёки тенг бўлса, материал бұлғага синевиши вакытда тоқорига шарыб чиқарылмайды.

Шундай қылымб майдалагачининг бир маромда ишләнни учун ушбу шартта риоя қылышини керак:

$$2fP\cos\alpha/2 \geq R,$$

$$2fP\cos\alpha/2 \geq 2P\sin\alpha/2 \quad \text{ёки} \quad f \geq tg\alpha/2$$

$f = tg\phi$ (ϕ — ишқаланын бурчагы) ўршынан киритіб, күйндеги ифодада шарттың бұламиз $2\phi \geq \alpha$.

Тадыңқотлар шунин күрсатадыки, $\alpha=18-20^\circ$ бұлғауда катта ЖМ жардан думалоқланған күрнештегі материаллардың майдаланы учун ишқаланын мүмкін (харсанытош, чақынтош).

Күзгелдік жағанинг тұлғи ЖКМнннг асесий параметрлерден бири бұлып, унда машинаның техникавий 1-1 интиесодий күрсаттілары болынған. Майдаланш таҳталары орасында сиқылдиган материал бұлагы майдаланшыннан учун жағанинг Нұлан сиқини йүзинннг майдаланшынга қадар бұлған тегиншілі қийматыдан кам бұлғанннгы керак:

$$S > cD, \quad \text{бұрда, } c = \sigma_{\text{снк}} / E$$

Нисбий сиқиленін ($\sigma_{\text{снк}}$ — сиқиленін күчтіліккінші, E — эластиктік модули); D — бұлак ұлчамы;

ЖКМнннг сиқилендегі йүзларинннг қийматлары қуйидагыча аниқтапшыннш мүмкін:

- мұраккаб ҳаракатларда $S_n = (0,03-0,06)B$,

$$S_n = 7+0,1n;$$

- оңдай ҳаракатларда $S_n = (0,01-0,03)B$,

$$S_n = 8+0,26n,$$

унда S_n , S_n — майдаланш камерасинннг іюқориги ва насткы шұқтастарындағы сиқини йүзін, м; B ва n — қабул қылыш түйнуги ва чиқын тириқшынннг ұлчамлары, мм.

Майдалагич тиши үнүмдөрліккінде таъсир күрсатувчи яна бир омыз фактор жағеларинннг мингутига тәбранилары сони ёки экценцентрик валинннг айланшыннг частотасы ҳисебланады. Одатда, юрітма валинннг бир түзік айланшынн дәврида иккі тәбранинн іюзага келады: ишчи ва салт юриннлары. Айланшыннг частотасы (c^{-1}) шундай тапшынады, унда майдалагичнннг күш юриннінда майдаланшын материал чиқын тириқшындан тұжыннлік үзгуршын керак, янын $n = 1,1\sqrt{tg\alpha / S_n}$.

«ВНИИ Истройдормаш» матдематикалық биомаш ҳисеблапшылар учун қуйидаги нәфодаудардан фойдаланшынн мүмкін: қабул қылыш түйнугиң кеңгілігі $n \leq 600$ мм да $n = 178^{0,3}$, $n \geq 900$ мм бұлғандықтан $n = 138^{0,3}$ [2].

Юрітма электр двигателелі қувваты уч гүрух формулалар өрдамида аниқланады:

- қувватшынн таҳминнн қийматларинн аниқлаш учун эмпирік формулалар;

- майдаланш кучи, қийматларинн ұз ичига олған аналитик нәфодалар;

- майдаланшынн асесий энергетика қонусларынан бири асесенде көлтириб чиқарылған нәфодалар.

Биринчи гүрух майдалагичлар саноат шароитларында иншаганда сарғалайтындын қувват миндерінде асесланған формулаларинн бирлаптирады. Батын тавсияларға асесан [7], двигатель қувватынн (кВт)

майдалагичининг қабул қылыш түйнүгү този ва майдалаш даражасига қараб анықлаш мүмкүн:

- биринчи - $N = BL / 200;$
- ўртага - $N = (BL / 200 - BL / 150);$
- майдада - $N = BL / 60.$

Искенди гурухга профессор В.А. Олевский формуласини кириши мүмкүн [3]:

$$N_i \xi P S_n / 102 \eta ,$$

бу ерда, P - төңг таъсир этувчи ўртача күч, т; S - күч қўйилган ишодаги сиқини йўли, м; n - валиниг айланниш частотаси, с^{-1} ; η - механик фойдалини коэффициенти.

Оддий ҳаракатли жағға эга майдалагичларга қўйилсанда $N=1050mLHS_n\mu$, мураккаб ҳаракатли жағларга эса: $N=1080LHr$, унда L - майдалаш камерасининг узунлиги, м; H - қўзғалмас тахтанин базандиги, м; S_n - настки зонадаги сиқини йўли, м; r - вал экцентритеги, м; $m=0,5-0,6$ - конструктив коэффициент.

Учипчи гурухга «ВНИИстройормаш» томонидан тақдим этилган формула киради:

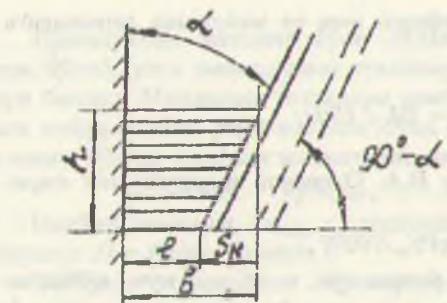
$$N = 0,1E_i \cdot K_m (\sqrt{i} - 1/\sqrt{D_y}) Q \rho ,$$

бунда, E_i - энергетика кўрсаткичи (тоғ якиси турига қараб қабул қилинади); i - майдалаш даражаси; Q - иш унумдорлиги, $\text{м}^3/\text{с}$; ρ - материалининг ҳажмий массаси, $\text{кг}/\text{м}^3$; K_m - дастлабки материалининг ўртача олинига ўччамига боенлик бўлган масштабли факторининг қиймати; $D_y=05$ мм, $K_y=1,85 \text{ кг}/\text{м}^3$; $D_y=460$ мм, $K_y=0,80 \text{ кг}/\text{м}^3$.

ЖКМ иш унумдорлиги ($\text{м}^3/\text{с}$) экцентрик валиниш n (2.8-раем) ишланинг тезлигидан жағининг ҳар кўни тебранинидан бериладиган материал ҳажми q га боенлик:

$$P = (2e + S_n) / 2(S_n / \operatorname{tg} \alpha) L n K_m 60$$

бу ерда, e - майдалаш тахталари орасидаги минимал тириқини, мм; S_n - қўзғалувчи жағининг макеимал четлашуви, м; α - ишфой қилини бурчаги, град; L - майдалаш камераси узунлиги, м; n - валиниш айланнин тезлиги, с^{-1} ; $K_m=0,4-0,45$ - материалининг юмилини коэффициенти.

2.8-расм. ЖМининг ин унумдорлантини аниқлаштириш масаси.

2.1.2в. Конструктив элементларни ҳисоблаш

Тиргак таxта

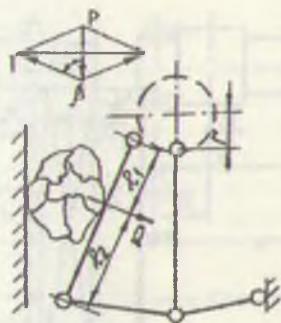
ЖМининг тиргакларини таxтаси майдаланмайдиган материал түниб қолтугудек бўлса θ дан, то \max гача нулемиз цислада юкланини шаронгтида ишлайди. Шу сабабли уни чегаравий мустаҳкамлик ва чидамлиликга ҳисобланадиган даркор.

2.9-расмдан кўришиб турибдики, оддий ҳаракат жасали майдалангичлар учун тиргак таxтадаги куч $T=P/2\cos\beta$, унда P – шатун орқали қабул қилинадиган куч; $\beta = 78-82^{\circ}$.

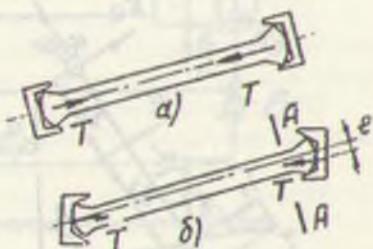
Ундағи күчланини эрги чизик шаклида $\sigma=T/F\pm M_e/W_u$ ёки $\sigma=T/F\pm Pe/W_u$, унда T – тиргак таxтани эзувчи куч, Н; F – ҳисобий кесим юзи майдони, м^2 ; e – юклама қўйилган экцентритет, м. M_e – тиргак таxтадаги кучдан ҳосил бўлган эзувчи момент, Нм; W_u – кесимнинг карниллик моменти, м^3 . Тўри чизикни тиргак таxта учун $\sigma=T/F_0$.

Тиргак таxта, шунингдек, сақловчи, мөслама бўлиб ҳам хизмат қилиади, шу сабабли ортична юкланинида боянка деталларга қараганди олдинроқ ишдан чиқини керак. Шунинг учун ҳисобий куч учун уни кам захирали мустаҳкамликка мўлжаллааб ҳисобланади $T_r=(1,3-1,4)T$.

Бу таxталар одатда, СЧ15-32 русумли чўчи қўймалари сифатида ишлаб чиқарилади, улар учун $\sigma_c=65-75 \text{ MPa}$. Зарур ҳолларда уларни узунаси бўйлаб эгинини ҳисобга олган ҳозда сиқинига ҳисобланади. Парчилланган тиргак таxта учун кўндаланган кесим юзи, F_0 аниқланади ва парчилликлар сони Z ни белгилаб, уларнинг диаметри топилади $\tau_{yr}= T_r/ZF_0 \leq |\tau_{yr}|$. Ст3 русумли иёлат учун $|\tau_{yr}|=120-160 \text{ MPa}$.

2.9-расм. Тиргак таҳтанин
хисобланыч чизмаси.

2.10-расм. Жағелли майдалагыч тиргак таҳтасыда тасыр аттычи күчлөр чизмаси.

Бу таҳталар одатта, СЧ115-32 русумлы чүйи күймалари сифатида ишлаб чықарылады, улар учун $\sigma_c=65-75 \text{ MPa}$. Зарур ҳолларда уларни узунаси бүйлаб этгинин хисобга олган ҳолда спикерига хисобланады. Парчиниланган тиргак таҳта учун күйдалаңг кесим іози, F_0 шинделәнады на парчинилуктар сони Z ии белгилаб, уларнинг диаметри топилады $t_{yp}=T/ZF_0 \leq [t_{yp}]$. Ст3 русумлы пүлат учун $[t_{yp}]=120-160 \text{ MPa}$.

Күзгалувчан жағ

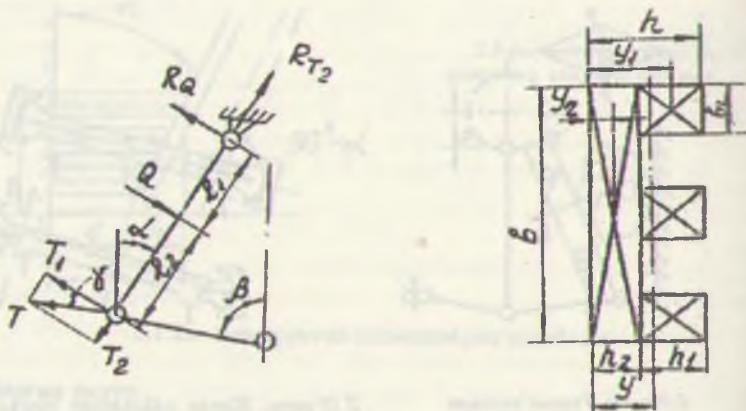
Күзгалувчан жағиниң бир томонидан шарнирләр қылыш махкамалашып (осма ўқи) иккинчи томонидан тиргак таҳтага тирадыган түснүү сифатида қилинады (2.11-расм).

Күзгалувчан жағининг насткы қисмидеги күчинийг ташкил атывчилари күйндагыча анықланады: $T_1=T \cos\gamma$; $T_2=T \sin\gamma$; $\gamma=\alpha-90^\circ+\beta$.

Күзгалувчан жағедаги рухсат этилгандыкчаланышы

$$\sigma = M_g/W_g + T_2/F \leq [\sigma].$$

Бу ерда, $M_g=T\mu_2$; $W_g=J_x F(h-Y)$ (J_x – инерция моменти, $[\sigma]=120 \text{ MPa}$, Ст35 русумлы пүлат учун).

2.11-расм. Құзғалуучан жағта таъсир қылувчи күчлар чизмаси.

2.12-расм. Құзғалуучан жағттың кесими.

Құзғалуучан жағ кесими оғырлық марказининг координаталари (2.12-расм) ва уннан элементтердің өзиң құйыдагы формулалар орқали анықланады:

$$Y = (3F_1y_1 + F_2y_2)/(3F_1 + F_2);$$

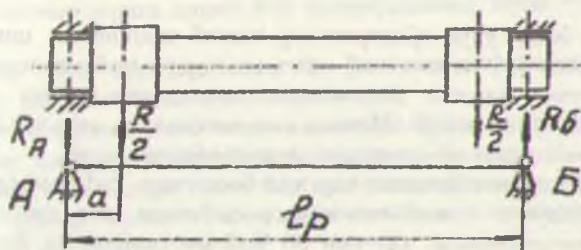
$$J_x = b_1h_1^3/12 + 3b_1h_1(Y_1 + Y_2) + bh_2^3/12 + bh^2(Y_1 - Y_2)^2;$$

$$F_1 = b_1h_1; F_2 = bh_2.$$

Құзғалуучан жағттың ўқи

Үқ (екцентрик вал) әгизини на буралишта үчрайди. Агар ток үнга бир текиседа таралады деб олинесе, унда құзғалуучи жағ ўқидагы тағып реакциясы $R = \sqrt{R_{T2}^2 + R_Q^2}$, бунда $R_{T2}=T_2 : R_Q=Q l_2 F(l_1+l_2)$ (2.13-расм).

Күчлар таъсирида ҳосил бўлган әгувчи момент $M_{\sigma 1}=R/2$, құзғалуучи жағ вазни таъсирида ҳосил бўлгани $M_{\sigma 2}=\pi/2$. Бу ҳолда құзғалуучи жағ ўқига таъсир қылувчи үмумий момент $M_0 = \sqrt{M_{\sigma 1}^2 + M_{\sigma 2}^2}$, $\sigma_0 = M_0 / FW_0 \leq [\sigma_0]$. (35Х нўлат учун $[\sigma_0]=160\text{МПа}$).

2.13-жылт Құзғалуучан жағ марказиниң ҳисоблаш чынмасы.

Маховик

Маховик бүрчак тезлигиниң ҳисоблашында олган жағдайда ҳисоблашады, унбу текстик майдалапи вантында құзғалуучан жағыннан құзғалмас жағта ишпелешувида \max даи \min га қадар камаиды, шу билан биргә майдалапи нине двигатель энергиясын ҳисоблагагина эмес, балки маховиктің кинетик энергиясын әвазында ҳам амалға онады. Бүрчак тезлигинин үзгарыннлари маховиктің потекстес айланышы даражасына боғелик, $U \cdot \delta = 0,015 - 0,35$ күштің қабул қылышады. Маховик моменттіннен тенглемасы $G \cdot D^2 = 88 \cdot 10^6 N/(n^3 \delta)$, бунда G — маховик массасы, n — D — маховик диаметри, м; N — майдалапига сарғыланаған құншат, кВт; n — эксцентрик валиниң айланыш тезлигі, c^{-1} ; δ — потекстес көзғалыс коэффициенті.

Маховиктің түрлі чыннан тезлик учун айланыш тезлигі құйындағыча анықлады:

$$\vartheta_s = 15 - 20 \text{ м/с}$$

Маховик моментті тенглемасындан үннинг түрліннен вазни топылады, унда сүйг түрліннен құйыдаланған кесимнің көзін анықлады.

$$F = G/2 \cdot \pi \cdot D \cdot \gamma \quad \text{унда } \gamma \text{ — металданнан зыяннан, кг/м}^3.$$

Түрліннен көзегін «B» га киймат беріб, $h = F/B$ ҳисоблашады.

2.1.3. Роторлы майдалагичлар

2.1.3а. Тавсифи, конструкциясыннан ҳусусиятлары

Роторлы майдалагичлар (РМ) зарб беріб шылайдиган машиналардың, үлар роториниң ташын спртига қотырылған ва горизонттада үңқ штрофида айлануучи зарб беруучилар (ургичлар) ёрдамида майдалапи учун мұнжаланыпташады. Бу түрдеги майдалагичлар қаттың жиһесарии майдалапи учун рудасыз сапоатида, руда сапоатида эса — темир, марганец, құрғонин ва мие рудаларини майдалапи учун шылатылады.

Уларни бетон учун тұжырымчылар ишилаб чиқарыпша, цементтің саноаттың клиникер [4] ва хом ашё материалдарини майдалашда ишилатылады. РМ мегалит аразалаш дөмнә иечи шлактариниң қайта ишилапшаңынгы ишопчылардың бүйір чиңді. Мегалит кам кеттәнгенде металданған туфайлы, күчма майдаланы мосламаларида кеңінг құлланылады.

РМ парчаланыншынг хар хил босқынчыда 2m^3 ұажмалы бұлактарин қабул қызуын ассоциациялар спектида ҳам, майдаланыншынг көпшілік босқынчларда, ҳаттоқи 90 % 2 мм спекти 90 % гача дөннө бұлган маңсұлуг олардың учун ҳам құлланылады.

Майдалагичлариниң түрли соқаларда ишилатынында уннан ассоциациялар – майдалануви материал үлчамнин камайтириши билан бир қаторда, парчаланын хом ашёнға ҳар бир ишилаб чиқарыншы қараб алохидә тағлаблар құйылады: майдада фракциялариниң минимал миңдори; берилған үлчамдан юқори бұлган бұлактар бұлмаган ҳолда, әнг жоғори майдаланы даражасын тағымлашып; ишчи қысметариниң минимал ётпешшілік ва бошқалар.

РМнинг намунасынан 2.14-расмда көттирилған. Майдаланы жараған күйіндегі амалға онырылады. 90 % төр жисеп бұлактарынов (1) орқадан узатылады. Корпус (2)га үрнатылған роторға үрнатылған зарб берувчилар (3) үчін кетаёттаған материалға кучини зарблар берады. Улар таъсири остида бұлакчалар парча-парча бүйір, кетаға күч билеп ички томондан корпус (2) деворларында маңқамланған қайтарғыч (5) таҳталарға узатылады. Бұлактар таҳталарға үрнелинидан майдаланыб, қайта зарба берувчилар зарбларында дүч келады. Майдаланы жараған материал үлчамлары ғалыпдан үтадында ҳолгана майдаланмагуича давом этады. Үшбу тириқинлар иластинасынан қайтарувы таҳталар термасы ердемінде ҳоснан бұлады.

РМ бир-биридан зарб берувчы элементтері (ургичлар) сони билан, юқлаш усулбі, майдаланы камераеси ва роторнин тұзандын билан ажрасын тұрады. Соғлайынан ҳимояланы мосламалариниң конструкциялары гидравтикалық ёки пружиналы бұлниши мүмкін.

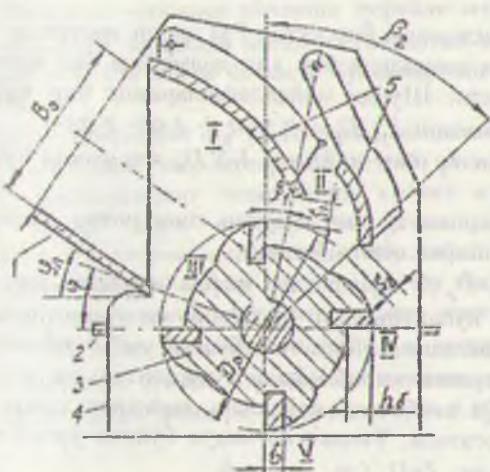
РМнинг тасиифтән ассоцияда юқланадын бұлактар үлчамлариниң ротор диаметрінен тиебати билеп ағынғанған күреатқынчға ассоциялана. Чиқарыладын тағләр маңсұлоттыннан кета-кіңшылғига қараб майдалагичлар учта спектиға бўлниади:

- ротор диаметриниң 0,3 дан ортиқ бұлактарин қабул қылышынан ҳисобланған йирик майдалан;
- үртача – 0,1 дан 0,3 гача;
- майдада – 0,1 дан кішік бұлмаган.

Йирик майдалан майдалагичлар майдаланыншын биринчи босқынчыда ишилап учун мұлжалланған үртача на майдада қызынб майдалагичлар кейнінги босқынчлар учун.

Түзлини автоматларига караб РМ тасиғілділіктерін жуда тұрлықта-

- роторлар сони: күн тарғалған ва күн сөзли сифтлардан ибогат бүлгелер бар роторлар на күн роторлар;
 - қайтарылған орталық ясаш характери бүйінчә: қайтаруваштылар билді; қайтаруучы наңжаралы галвирлар билді;
 - майдасалат камералары сони: бир камераға, күн камераға;
 - қабул қылыш түйнуги іозасининг жойлашыны: горизонтал, вертикаль ва қыя жойлаштырып билді;
 - тайёрланып үсүлү: пайванд (тұтурука ва павли прокатдаған), ғимма (куйма деталлардағы), аралат (ғимма пайванды) ва бомбасадар.

**2.14-расм. Роторлы
майдалыгын чизмасы:**

2.1.3. Асосий параметрларни ҳисоблаш

Аның лойиҳалари вазифаларидан келиб чыккан ҳолда конструктив параметрлар таңланади. Мазкур булимда бор РМ ни яратиш, фойдаланушына таҳтиң үзүннү тажрибаларынга асесланган ҳолда тавсиялар кайд етилади.

Potop

Майдалагичнинг баш параметрлари ротор диаметри ва узунлигидир. Бир роторни йиринк майдалагичлар роторининг диаметри юклап ашотган материалининг энг йиринк бўлаклари уччами билан белгилана-дик: $D_p = (1,5-3,0)D_m$.

Үргич ишчи юзасининг текиселгиг күнинча роторининг айланниш ўқи орқали ўтади, бу тұғридан-тұғри бериладынан анық зарбани таъминлайды. Ушингөнді қиррасы құйроқ самараалы зарба беради, би-роқ жадал сейнини оқибатыда қирра секни-аста думаюқданады іза зарба самарааси насанади. Ұнбу Нұқотылган самарадорликкиң қоллары мақсадыда ишчи юзасининг бир қилеминиң айланниш йұналиниңда 15–20° га қиязатылады (2.15, I-расм). Бу қирра думаюқданадын чөндә майдаланаёттын материал бұлғанда зарба остида наидо бұлған күчләнниш түзіләпшинын оширады.

Роторининг тапқыр юзасининг шакли, уннан ишчи зонасига бұлактарининг кириб қолын чуқурланаға тастаныр этади, шуннан учун ұнбу зонаға роторининг күнделектенген профилининң рационал шакли бұлғыб, чиқып турған үргичларды думаюқ цилиндр ҳисобланады (2.15, II-расм). Ұнбу шакт, үргичта бүш зарба оғиршығы тушини ҳолларыда құйланады, яғни майдың қызыл майдаланада. Катта зарбалар оғиршығынан хосын қылувчи йирик бұлактарин майдаланында улар таянч юзаси томонидан мустаҳкам көтиришини талаб этади. Шу сабабынан, йирик ва үргич майдаловин РМ да ротор кориусинин айланы шактадагы тирагак деңверчалы қызыл ясалады (2.15, I-расм). Бұритиб чиққан жойын кира олни чуқурланағын кам чегараланын учун уннан алоқида алоқида қиррасимон күренинде қолиниң тавсия этилады (2.15, III-расм), бу ҳолда бұлактарининг бир қисмынан улар орасынан оралықтарға тушини имконига эга бұллады ва үргача кириб қолын чуқурланағы орталы.

Майдаланы камераси

Биринчи майдаланы камераси қабул қызини новиннинг вазияти ҳамда таhta ёки панжара қайтарувчи юзасининг шакли ва үрші биләп белгиланады. Қабул қызини тарновчесиннинг вазияти тарновчаниншың қиязик бурчаклары φ_t ва φ биләп берилады (2.14-расм). φ_t ишчи каттаганын йирик бұлактың куруқ материал учун 40° ни тапкыр эттін мүмкін. РМ ишчи универсал вариантында, майдың намланған материалининг күнинча тарновчка юзасында ёнишиб қолыб, ҳаракаттаға түсқынлық қылғанындын учун $\varphi_r = 45^\circ - 50^\circ$ қызыл қабул қызинады. Панжаралы тарновчалар учун бұлактарининг панжаралы тиражинде қисышиб қолиниң өхтимолы бұлғанын учун, $\varphi_r = 60^\circ$ олинады. Ротор ишчи зонасынан бұлактарининг кирии теззигиниң оширишини мақсадыда, баъзни ҳолларда φ_r ни 90° га тенг қызыл олни мүмкін.

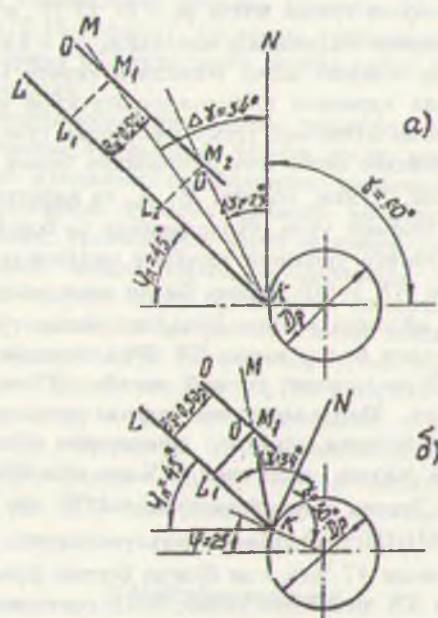
Қабул қызини новиниң үриатини бурчагы φ роторға материалини узаттап жойын ва биринчи зарбадан сүнг бұлак парчаларинин шеңберле болыларын ҳамда қабула қызини түйнүгүннинг үршін белгилайтын.

Матшум бир бурчак таңлағанда иш жарабыларининг олдинамиктеслигиниң бишиниң учун қабул қилини тарновчаси ва қабул қилини түйнуги ўринини конструкцияланниң иккى мисолиниң күриб чықамиз.

Биринчи мисол. Роториниң юқори ярим айланасидан максимал фойдаланниң күзде тұтташ ҳолда $\varphi_r = D^0$ (2.16, а-расем) ва материалиниң сиршанинниң таъминлаши мақсадыда $\varphi_r = 45^\circ$ қылыш таңлаңдык, дейілдік. Ү ҳолда ишнине ичини текиссиги чизиги KL вазияттың өзгешелігі. Материал ҳаракати қонунияларига құра қабул қилини тарновчасидан түштік бұлактар, үргич зарбасидан сүнг энг әхтимол (модал) KN йұналишдан оғиб, тенг әхтимолдык биляп у ёки бу томонға соңыла болылады. Чүнки, одатда, b_3 , b_m га қарастаңда сезилардың дарыжада кичик бұлғаптар учун, бұлактарнинг v_σ бойыншаңғы теззиклары ротор таңыры қозасында үрізанини хисебінде етепдириледі. Бу ҳол модал учун йұналиш $KN \gamma=90^\circ$ бурчак билан анықталады, яғни ротор K нүктесидеги v_p айланма теззиги йұналишни билан түрі келады. Агар да тенг әхтимолдык биляп модал KN йұналишнан оғинини инобатта олписа, унда бұлактарнинг умумий оқими KN чизиги билан тенг яримга бүлинады. Майдалагичнине нормал инплација учун ротордан қабул қилини түйнугига минимал миқдордаги бұлактар узатылышы даркор. Аламда жағъым өкімнине 3 %дан күн бұлмаган миқдорға ыншады. Демек, умумий өкімнине 47% $\Delta\gamma$ секторига йұллашыши керак. «ВНИИСтройформаш» мәтшумотларига құра $\Delta\gamma$ секторига түшнин әхтимолы 47 %га тенг бұлғап бурчак $\Delta\gamma=34^\circ$ түрі келады. Үнбу бурчакни KN чизигидан үзбіл, МКН секторини тонализ, бунда қабул қилини түйнуги кирмасынға керак. Қабул қилини түйнугинин құндаудың үзбілшіліктерінде, масалан $B_\theta=0,5D_p$ бұлғапда, KL га параллел қылыш 00 чизинеңнің ұтқазамыз ва КМ чизиги билан кесиншеги тонаиди M_1 нүктеси тонализ. У қабул қилини түйнүтиңнен юқори чеккасига тұтры келады. M_1 нүктесидан KL га перпендикуляр түнуриб, қабул қилини түйнуги настки қысманинг нүктеси L_1 тонализ.

Күриб чиңғалған мисолда $\phi=0^\circ$ бұлғапда қабул қилини ишнин бирмунча үзокжаныттырышга түрі келады, аке ҳолда қабул қилини түйнугига узатылаёттаян бұлактар миқдори күпайып кетады. Новиннин конструктив жиҳатидан мос келдиган үлчамларини KL_2 берилсе, у ҳолде M_1 нүктеси M_2 ўринига сурналады ва КМ чизиги KM_2 вазияттини өлди. Бурчак $\Delta\gamma$ 25° га тенг бұлады. ВНИИСтройформаш» мәтшумотларига құра $\Delta\gamma=25^\circ$ секторига түшнин әхтимолы 41 %ни таңқана оттеди. Демек, қабул қилини түйнугига өкімнине 50–41=9 % оттасиб түнади. Бу ҳолда қабул қилини түйнугига бұлактарнинг учиб түшниниң бағтарапт атывчи алохидада чоралар күрінини лозим. Бундан таңқари, өкімнине 9 % повдаи ротор томон ҳаракатланыёттанды мате-

риал бұлактарынан қарниң ішінде, улар харакатына түсекшілік қылады да үртаса кириб қолине чуқурларының түрлерінен шығады.

2.16-расм. Қабул қылуучы нөн ва тәсіккіннегі лойиҳалашының (ясанышы):
α - $\varphi = 0^\circ$; δ - $\varphi = 25^\circ$.

Иккінчи мисол. Биринчи мисалдаги ишүрни конструкцияланып яқынлариниң ҳисобға олған ҳолда $\varphi = 25^\circ$ және $\varphi_r = 45^\circ$ қылғын таптағамыз. Қабул қылғын нөннің ишчи текиселгін чизиреніннегін вазияттанаңыз (2.16б-расм). Ү ҳолда оқиминин модал йүнапашының вертикальдан 28° га ротор томонига оғиб, KN чизиги бүйлаб кетады. KN дән $\Delta\gamma=34^\circ$ бурчакиниң олған қүйінб, KM чизигиниң үтказамыз. $B_0=0,5D_p$ га тәнг қылғын олған да 00 чизигиниң үтказиб, қабул қылғын туынугы чегарасыннегін вазияттаниң M_1 топамыз. Бу ҳолда маңыздырылған бұлған конструктив есім ҳоснан бұлалады: ротордан қабул қылғын туынугында йүнапашының оқим бұлактары майдалагичта ортилаёттың умумий материал оқиминин 3 %дан орттайтын.

Амалда күнніча $\varphi = 25^\circ-35^\circ$ бұлалады, лекин айрим ҳолларда $\varphi = 0^\circ$ қыйматы ҳам учрайды. Аммо бұл конструкцияларда махсус

қабуғ қызин қутыларнан шынатын ёки қабуғ қылғын туйнугининг үндәлалыг үтгами B_0 ни көттө миңдорда камайтиришін түркі келади, бүннег ғақат маіда бұлактың материаласын ортасы билдәленинде мүмкін.

Биринчи маңдаған камерасыннан шактықайтарувчы таҳтани ўрнатып бурчагы β_1 (2.14-расем), қабул қылыш түйнугашыннан күнделектеңдіктерінен β_0 да таҳта қайтарып ён томони билди белгилапади.

β_1 шиг 0 даан 90° гача орнин майдаланы дарражасин камайтиради, аммо максимал иш унумдорлигини күтәреди. Шунинг учун максимал майдаланы дарражасин таъминланы мақсадида β_1 бурчаги $0-15^\circ$ иш ташкил этиши керак. Энг катта иш унумдорлиги ва мұйытады майдаланы дарражасында зерттеулерде β_1 иш $20-90^\circ$ гача ортирилді.

Б₁ бурчагини таңлаш билди бир қаторда, күйіндеги шароитларни қисебіга олшы керак. Агар майдалаги иккита ёки уча таҳтага етін бұлшыны керак бұлса, унда $\beta_1=90^\circ$ бұлғанда $\beta_2=\beta_1+40^\circ=130^\circ$ (бу холда β_1 га оптималь бурчак масофасы құпшилади $\Delta\beta=40^\circ$) бұлади. $\beta_2=130^\circ$ бұлғанда иккінчи таҳта бұлакларни шыңы зоналарын ичига қойттармайтында ёки салқам горизонтал қолатда үрнашиб, материал бұлакларни үшлаб қолади. Учынчи таҳта буидан ҳам ёмон қолатын үшлаб қолади. Агар β_1 ин опириктери учын кейінгі таҳталардан воз кесілсе, майдаланған махсузларға үргіч томонидан бузулмаган үтә йирик бұлаклар туна бөнілайди.

Қабул қылыш түйнуги

Қабул қилинүү түйнүгүнүүнүн күңдөлөнүү үзчами B_0 юкланаёттап материалинүүнүн энг катта бүлаклары миңдори биләп үлчамнаци да йирек майдаловчи РМ лар учун $(1,2-1,7)D_m$ да үртагача, маңда қылиб майдаловчи машинадар учун $(1,5-3)D_m$ га тенг қылиб тайинланади. Катта үлчамлы бүлакларни юклаганды ҳаддан күп юклаб юборуш ханғы туғилгүдек бўлса, B_0 ни иложи борича кичик ташланы керакки, бу ҳозда қабул қилинүү түйнүгү қабул қилаётган бүлаклар үлчамларини чегаралаб турени 12375-70 ГОСТ бўйича $B_0=0,7D_p$ қылиб қабул қилинган, бу ўз павбатида $B_0=(1,4-1,5)D_m$ га мос келади.

2.1.3. Майдалаш усуллари

РМ ишінде үзінгі хос хуесиятлардан бири, уннан инебатан кatta бұлған үзгартылған параметрлер сондай, үзар машинада оңтамас режимде шылашга созлану учун керак бўлади; булар: ротор тезлиги, чиқин тиркіншларининг ўлчамлари, наизкаради галвирининг кўзлари орасидаги тириши, майдалаш камералари сони, қайтарувчи тахталар сони. РМ шыланын режимини таплану бўйича тансияларин кўриб чиқамиз.

Ротор ургичларининг айланма тезлигини таплаш

Үргача майдаловчи РМ лар учун миқдорини аниқлашынг асосий шарты шундан иборатки, тоңига бериладиган зарба қуввати коталигидан оник d_{max} парчаланишинга стараш бўшиши керак, аммо шу билан бир қаторда тоңининг майдалаш маҳсулот ўлчамига стап заррачаларининг қўшимча майдаланишинга йўл қўймаслини керак.

Шундай қилиб, тўғридан-тўғри зарба берилса, ўзаро уришлар шароитидан келиб чиқсан ҳолда, d_{max} майдалаш маҳсулотининг критик ўлчами бўлади ($d_{kp}=d_{max}$).

Мисол: ДРС-10×10 турдаги майдалагич ротори ургичларининг айланма тезлиги ва чиқин тиркіншларининг ўлчамларини оғирлиги ҳажмий $\gamma_0=2,69$ г/см³, ҷўзишидаги мустаҳкамлик чегараси $\sigma_q=12$ МПа бўлған оҳактоший йириклиги 95 %гача (40 мм. дан майдада) ҳолаттacha майдалаш учун тапланы.

v_p ни аниқлаш учун (2.1) тенглемадан фойдаланамиз. Формула $10 \leq d_{kp} \leq 70$ мм ўлчамлар учун ҳақиқиётдир.

$$v_p = 38\sqrt{(\sigma_q' / \gamma_0 d_{kp})^2}, \quad (2.1)$$

бутида, σ_q' — материалдинг ҷўзишидаги мустаҳкамлик чегараси, МПа; γ_0 — ҳажмий оғирлиги, г/см³; d_{kp} — майдалаш маҳсулотининг критик ўлчами, мм.

(2.1) тенглемага дастлабки қийматларин қўйиб, $v = 38,2$ м/с ни топамиз.

Майдалашувчи маҳсулотининг берилган йириклигини таъминланы мақсадида, тезлик қийматини таплану билан бирга, чиқин тиркіншларининг ўлчамларини аниқлаш даркор $\int = d_{kp}$.

Агарда ҳисобга кўра V_q ушбу майдалагич учун максимал йўл қўйиладиган айланма тезлигидан юқори бўлиб чиқса, у ҳолда бўлакларининг тегинин ўлчамини озини учун чиқин тиркіншлари кепглигини камайтириш керак бўлади. Бунинг учун максимал йўл

күйнелдигин айланма тезлигкә жағоб беруучи бұлакшының критик ұлчамы міндеттерін хисоблааб чынлады:

$$d_{kp} = 55,2 / v_p (\sigma_q^f / \gamma_0)^{2/3}, \quad (2.2)$$

үнде, d_{kp} — майдалаш маҳсулотининң критик ұлчами, см; v_p — роторининң максимал үшін күйнелдиган айланма тезлигі, м/с; γ_0 —хаждий оғарынты, г/см³; σ_q^f — материалининң құзасыншыдагы мустаҳкамшылығы чөтариы, МПа.

Шундан сұнг тирқишиның керак бўлган көпшілгі топшылады:

$$S = 2(d_s - 0,5d_{kp}), \quad (2.3)$$

үнде, d_s — майдалаш маҳсулотининң берилган ұлчами, мм.

Агарда $\int <0$ бўлгудек бўлса, у ҳолда унбу тезлигінде бу каби майдалагичда шунчалық майдаш маҳсулот олининг эриниб бўлмайди.

Биринчи ва ундан кейинги майдалаш камераларининң чиқиш тирқишлиари ұлчамлари нисбатини танлай

Агар майдалаш камераларининң чиқиш тирқишилариниң майдалаш маҳсулотининң энг йириклик ҳолатини чегаралаш воситаси спряттида шыншын тараб килингудек бўлса, у ҳолда 0–90 % бўлган оралында сир хил ўриатини бурчаги β остида жойланған қайтаргич тахталари томонидан вужудга келтирилдиган биринчи ва кейинги камераларинин чиқиш тирқишилари көнглигинин таъсир күрсатини даражаси туралыча бўйини шиобатта олинини керак. Ўриатини бурчаги β кўрсантилган чегараларда канталашини билан майдалаш маҳсулотининң биринчи, бұлактаринин ротор ишчи зонасига кириб қозини чукуралтниң катталашинин патижасида орга боради. Демак, биринчи ва ундан кейинги тахталаринин чиқиш тирқишилари бир хил ұлчомдаги бұлаклар чиқинини чеклаш учун унбу шартта риоя килинини керак: $S_1 > S_2 > S_3$. Чиқиш тирқишиларинин ана шундай ұлчамлари тенг таъсирчан деб аталаади.

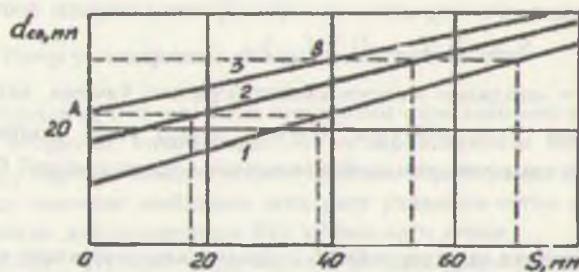
Тенг таъсирчан тирқишилар нисбатини белгилап учун майдалаш маҳсулотинин ўргача ұлчаминин чиқиш тирқиши ұлчамына болнижитидан фойдаланилади (d_y):

$$d_y = d_{os} + K_2 S, \quad (2.4)$$

үнде, d_{os} — чиқиш тирқиши полга тенг бўлганда майдалаш маҳсулотинин ўргача ұлчами; $K_2 = 0,2–0,4$ —қайтаргич тахталар билан жиежланған майдалагичлар учун мутансошиблик коэффициенти.

Биринчи, иккинчи ва учинчи қайтарувчи тахталарга мұлжаллаб күршилган $d_y=f(S)$ боғынклик графиги 2.17-расемда акс жетирілганды.

Абеснесалар үкіга, масалан, А пүктесідан ёки В пүктесідан ұтқа-зилған наразылел чизикілар учынчы таҳташыннің чиқини тирқиншіларнің жағоб берады: $S_3=0$ мм ва 40 мм тегінізінча. Иккінчи жағоб берады: $S_2=14,8$ мм ва $S_1=37$ мм – бу бириңиң ұлтатда $S_2=52$ мм ва $S_1=70,5$ мм иккінчи ұлтатда.

2.17-расм. Чиқини тирқиншіларнің үлчамшының аниқлашы графиги:
1 – $\beta = 10^\circ$; 2 – $\beta = 50^\circ$; 3 – $\beta = 90^\circ$.

Чиқини тирқиншіларнің үлчамшының аниқлашы графиги: 1 – $\beta = 10^\circ$; 2 – $\beta = 50^\circ$; 3 – $\beta = 90^\circ$. Тирқиншіларнің тенг таъсирчан үлчамшының ишебати дөнмий әмас, үлар тирқиншілар катта-кичикшілігінде болған. Максимал ишебат $S_3=0$ га жағоб берады.

2.17-расмда аке эттірілген графикалар СДМ-75 (ДРС-10×10) майдалагиңінде табиқан, уннан ротори үргілшарнанға айланма тезілігі 38,2 м/с билан оқжеттік майдалашы учун күрнілген.

Шунда үхшаш боғлиқшылардың қысметтіңде шын режимдердегі бөнің майдалагиңілар учун d_{as} шыннан (2.4) дагы қийматы құйылады:

$$d_{as} = 1,2 D_p K_{sk} K_\beta K_q / v_p^{1,25} Z^{0,22},$$

бу ерда, $K_{sk}=1,2-1,8$ – панжаралы ғазларнанға орайтын үлчамшының коэффициенті; $K_\beta=1,0-2,5$ – қайтарғы таҳташыннан үрнатының бурчакшылығынан үзатының коэффициенті; $K_q=0,5-1,2$ – материалданға мұстахкамалығынан үзатының коэффициенті. K_2 коэффициентінин (2.4) дагы қийматы үрнатының бурчаклары тегінізінча 10, 50 және 90° бүлгелерде қайтарғы таҳталар учун 0,3; 0,27 және 0,25 қылымнанады.

Панжаралы гальвирларниң элементлари орасындағи тирқипшар үлчамини анықлаш

Ин режимига қараб, панжаралы гальвирларниң тирқипшарыдан майдалаш маңсулотининг апча күн миңдори үткінші мүмкін (30-60%), улардан үткінші бұлактар үлчамы және элементлар орасындағи тирқипшар көзгілгінинде 1,7 қисымға қадар етади. Шундай учун элементлар орасындағи тирқипшар катта-кичиншінің $d_{max}/1,7$ қылыш қабуя қылышнади.

Майдалагич электр двигателининг күвватини анықлаш

Электр двигателенің күвватини анықлаш үчүн амалдаги формулалар-до машинаниң күрсаткышлары ва конструктив ҳамда технологик параметрлердиң түрлі даражада ҳисобға олиши мүмкін. Роторниң геометрик параметрлеридан фойдаланыладын эмпирик формулалар орқали энг алдий ҳисобланы үсулы көзінб чиқади.

$$N_{max}=100D_p L_p,$$

$$N_{min}=30D_p L_p,$$

бу ерда, N — электр двигателенің күвваты, кВт; D_p — ротор диаметри, м; L_p — ротор узунынгы, м.

Роторниң лойндаудан тажрибасында болғалы майдалагичлар юритмасыннан күвватини ҳисобланы формулалары ҳам құлланылады, улар күвватиниң майдалагич үлчамларига ва айланын тезлігінега болғындығыннан үрнатады:

$$N=7,5 D_p L_p (n/60), \quad N=0,15 D_p^2 L_p n.$$

Күвват сарғыға таъсир этүвчи асосий технологик параметрлердин ҳисобға олувчи түзілк формула ҳисобланады:

$$N=\omega_m Q(i-1) D_g \eta_m \eta_n,$$

бу ерда, ω_m — күвват күрсаткычы, кВт г/м²; Q — ин үнүмдорлығы, м³/соат; i — майдалаш даражасы; D_g — таїйер маңсулотиниң ұртаса үлчамы, м; η_m , η_n — тегіншілік майдалагич ва юртма ФИК.

Күвват күрсаткычы ω_m — бу майдаланаёттан материаланның комплекс күрсаткышынан, у майдаланыншы учун қапча энергия көтүшінен тирифталайды. Энергетик күрсаткыч катталығы күн жиһатдан материалга бөгелік бўлади (2.2-жадвал).

Материалларнинг энергетик кўрсаткичи

.34-жадвал

Материал	Энергетик кўрсаткич Вт · соат/m ²
Оҳактош	8,6
-//-	19,0
-//-	21,0
Гранит	15,0
Диорит	40,0

Энергетика кўрсаткичининг сон қийматлари йўқ ҳолларда эмпирик боғлиқидан фойдаланилади: $\omega_m = 0,002\sigma_m$. У $\sigma_m < 16 \text{ MPa}$ га эга бўлган материаллар учун қоникарли даражадаги аниқланни беради.

2.1.3. Конструкция элементларини ҳисоблаш Ротор вали подшипниклари

Ротор вали подшипникларига уч хиз турдаги юкламалар таъсири этади. Биринчи тур юкламаларни роторнинг оғирлиги ва узатмаларида (тасмалар тарағлиги) найдо бўладиган кучлар ҳосил қиласди. Бу юкламалар катталиги жиҳатидан деяран давомийдир ва одатда статик усуулларида аниқланади.

Иккинчи тур юкламаларни дисбаланс туфайин пайдо бўладиган марказдан ючма кучлар ҳосил қиласди. Бу юкламалар ротор билан бирга айланади ва дисбаланс катталигини ҳамда роторнинг айланниң тезлигига боғлиқ. Дисбаланс катталиги ишлаб чиқаринида йўл кўйилган ротор кориуси дисбалансен ва роторга диаметрал қарамакарши ўринатилган ургичлар оғирликлари айримасининг йиғинидинидан иборат.

Дисбаланс томонидан содир этиладиган марказдан ючунчи ва бинта подшипникка таъсири этувчи куч:

$$P_{dc} = (0,006G_p + 1,5Z_i + D_p^3)\omega^2 / 2g,$$

бу ерда, G_p — роторнинг массаси, кг; Z_i — бир қатордаги ургичлар сони; D_p — ротор диаметри, м; ω — роторнинг бурчак тезлиги, с⁻¹; g — зерини туниши тезланини, м·с⁻².

Майдаланадиган материал бўлакларининг роторга урилини оқибатида ҳосил бўладиган юкламаларнинг учинчи турни, роторга таъсири этувчи урилини имидулесининг катталиги ва эластик тизим бикриклиги: ротор кориуси, ургичлар, вал ва унинг таяничита боғлиқ.

Шундай қилиб, юкламаларнинг таъсири тасодифий ҳолатта эга, уларнинг давомийлиги эса умумий ишлаш вақтининг кичик узуннини

тәнништік оғады. Шу сабабын чидамашынка хисобланғанда уларнннг таъсир этини давомийлігі ва қаңғ бүйінча тақсемләнннн хисобға олышады.

Бінта таянчының реакция күчи (H) күпшідеги нұрда биілән шешіледі:

$$P = S_{pm} / \sqrt{2m_p e},$$

бу ерда, S_{pm} — зарб импульсі, H с⁻¹; m_p — роторнннг үргичлар ва уларнннг мәжімалагчлары билән массасы, кг·с²·м⁻¹; e — таянчларнннг (подшипникларнннг) қайникоқшыны, м·Н⁻¹.

Алар қайникоқшынк вертикал ва горизонтал йүналиштарда бир хил бүлсе, у холда реакция Р шынг йүналишннн зарб таъсирі S_{pm} йүналишннн билән мос келады. Аммо вертикал йүналиштады e_v ва горизонтал йүналиштады e_H қайникоқшылар бир хил бүлмасыннн мүмкін. Бұ холда таянчлар реакцияларнннг вертикал ва горизонтал тәнништіктер үшбүлдеформулалар бердемінде төннәлады:

$$P_v = S_{pm} \sin \alpha / \sqrt{2m_p e_v} \quad P_H = S_{pm} \cos \alpha / \sqrt{2m_p e_H} \quad (2.5)$$

$$P_z = \sqrt{P_v^2 + P_H^2}$$

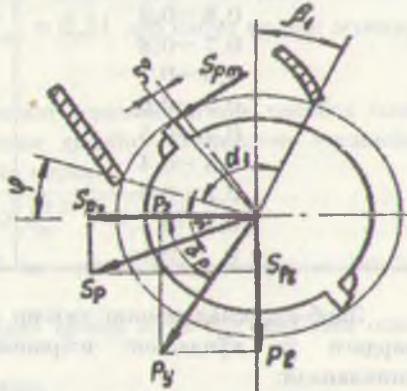
унда, P_y — подшипникка күреатыладын әнд кетте зарб күчи.

«ВНИИСтройдормаш»

математикалық түрде, ротор үргичларнннг зарблар наїтиндеги әнд экстремаллық вазиятты қабуя қылыш нови ва биринчи қайтарғыч тахтаниннг вазиятты бағыттады. Үргичнннг модал вазиятты қабуя қылыш тарнови томон биссектрисаса бурчаги $\alpha_f = 90^\circ - \varphi + \beta_1$ (2.18-расм) дан 5° оғады, деб қабуя қылыш мүмкін, бұнда зарб йүналишннн S_{pm} үшбүл бурчак орқалы төннәлады:

$$\alpha = 50^\circ - (\varphi + \beta_1) / 2. \quad (2.6)$$

$$\alpha_p = \operatorname{arctg}(\sqrt{(e_H/e_v)} \operatorname{tg} \alpha).$$

2.18-расм. Ротор валыға ва үшбүл подшипникларға таъсир этүвчи күчлар.

Көлтирилган усул ҳисобланында оширилган патикалар беради, чүнки ҳақиқатда энергиянын бир қисми үргичларининг тарағанлык деформациялары ва ротор көрнекиге сарғланады, чүнки улар ҳисобланында қабул қылыштандык, абсолютт қаттың жишелдердан иборат эмас.

(2.5) формула бүйінча ҳисобланында зарб импульснинг максимал қиіматы қабул қылыштанды, бу жуда кам учрайдиган ҳол. Түрли катализаторлардың зарб юқтамаларининг нағыл бұлшын охымолиниң шибатта олниң учун, тәжриба ішінан билдірілгенде 2.3 жадвалда мувоффик формулалардың тәсвірін анықтайды.

Шундай кисиб, ротор подшипниктердегі таъсир қылувчи юқтамалардың спектрлер күрнешінде тасаввур этилес мүмкін. Ү ротор массасы C_p (ұзармаңа ташының этувчи) ва ротор дисбалансынан (ұзгаруыштан ташының этувчи) қосын бұлған марказдан қочувчы күчларининг бираганындағы таъсирлер тәсвірленді, уларға тақсимлашқонша (35-жадвал) бүйінувчи тасодиғий зарб юқтамалары ҳам күнилдеді.

Роторга таъсир этувчи зарб юқтамаларининг важуда келеш тақрорлігі

35-жадвал

Зарб юқтамаларынан максимиумға инсебатан үлгүларында	Юқтамаларининг нүжудегі көзине тақрорлігі
0,9 – 1,0	0,001
0,8 – 0,9	0,002
0,7 – 0,8	0,004
0,6 – 0,7	0,010
0,5 – 0,6	0,018
0,4 – 0,5	0,035
0,3 – 0,4	0,050
0,2 – 0,3	0,100
0,1 – 0,2	0,200
0 – 0,1	0,580

Зарб юқтамаларининг таъсир этоги вакты (t), роторинин тәжілдердегі үз күнделікте төбәрніліктердегі ярим даври спектрда анықталады:

$$t_y = (\pi \sqrt{m_p e}) / \sqrt{2}. \quad (2.7)$$

Юқтамаларининг тұзинқ бир цикл вакты роторинин бир маротаба айланынан вакттыға тең:

$$t_y = \pi D_p / v_p.$$

Ўагарувчан юкламалар учун мұлжалланған формула билан подшиппиник чидамалығын ҳисоблаш мәкәсінде көлтирилген маңыздылықтар ассоңда эквивалент юкламаны төзин мүмкін.

Ҳисобланыларшында күрәтінніча, мувозаатлапшылған R_{db} күчлар томондан нормал иш жарабайда хосил этиладын юкламалар статик юкламалар R_s хосил күнгіл күчларға қараста таҳминан бир тартибға наст, булар оса зарб күчлары R_t томондан вужудда көлтирилдін юкламалардан бир тартиб ортикөркөң камдир. Бирок, юкламалар R_{db} деңгейнде таъсир этиб тұрады, охирғылар оса киска мұндағын бүзіп, қонуп бүйінча тақсимланаади (2.3-жадвалға мұвоғиқ). (2.5) формулаларын орқасын қызынаған ҳисобланың инг кетте миңдердегі зарб күчларини берінин мүносабаты билан, эквивалент зарб күчини тақсимланишини шыбатта олған ҳолда анықтап лозим.

$$P_n = P_s \sqrt[3.33]{\sum_{i=1}^{10} \omega_i V_i^{3.33}} = P_s K_m, \quad (2.8)$$

Бу ерда, V_i – юкламаларшын максимиал юклама үзүншіларында инебій күткенілік; $\omega_i = V_i$ га мое кедеүчи тақроршы (35 - жадвалға к.)

Юкламалар тақсимланишиниң қонуни учун (2.8)дагы иккінчи күнайтынчыннің сон қыйматын $K_m = 0,31$ деб кабул қылыш мүмкін, бишбарин, $P_m = 0,31 P_s$.

Статик ва зарб юкламаларшын давомийлігін ҳисобла олыш учун подшиппиник таъсир этиладын ҳисоблы эквивалент юкламаны қойындағы формула билан ҳисобланы керак:

$$P_n = \sqrt[3.33]{\alpha_c R_s^{3.33} + \alpha_r P_{y,r}^{3.33}},$$

унда, α_c , α_r – тегизліча зарб ва статик юкламаларшын максимиал таъсир этинің бағыт.

Бунда дисбалансшын марказдан қочин күчи R_{db} шыбатта олыш маселегі мүмкін.

Мисол: Подшиппиник ҳисоблаш.

Дастанбеки маңыздылықтар:

Ротор диаметри $D_p=2$ м; ротор массасы $G_p=20000$ кг; подшиппиник түрі 3652; роторга таъсир этиувчи максимиал зарб импульс $S_{pm}=25000$ Н·с; подшиппиник ва вал таянчыннің вертикал қайникоқынды $c_v=1,2 \cdot 10^{-10}$ м/Н; горизонтал қайникоқынды $c_t=2,2 \cdot 10^{-10}$ м/Н; кабул қылыш повинни үриаташ бурчагы $\phi=25^\circ$; биринчи қайтарыч таҳтанды үриаташ бурчагы $\beta_1=20^\circ$; роторшын айланма тезлігі $\nu_p=30$ м/с;

валиннег минутига айланни тектиги $n=287$; ургичлариннег шартын соңи $Z=4$.

Зарб юкламалары бүйінша ҳисоблаш

Зарб импульс S_{pm} иннег модал (әнд әхтимол) таъсир этини йұналиниң аниклович бурчак: $\alpha=50\cdot(\varphi+\beta_1)/2=50\cdot(25+20)/2=27,5^{\circ}$.

Зарб юкламасиннег вертикал ташкыл әтувчи:

$$P_x = S_{pm} \sin \alpha / \sqrt{2Ge_z/q} = 25000 \sin 27,5 \sqrt{2 \cdot 2 \cdot 10^4 \cdot 1,2 \cdot 10^{-10} / 9,81} = 5220 \text{ кН.}$$

Зарб юкламасиннег горизонтал ташкыл әтувчи:

$$P_y = S_{pm} \cos \alpha / \sqrt{2Ge_z/q} = 25000 \cos 27,5 \sqrt{2 \cdot 2 \cdot 10^4 \cdot 2,3 \cdot 10^{-10} / 9,81} = 7250 \text{ кН.}$$

Зарб юкламасидан хосил бүләдиган жами:

$$P_z = \sqrt{P_x^2 + P_y^2} = \sqrt{5220^2 + 7250^2} = 8930 \text{ кН.}$$

Подининикка зарб күчиннег таъсир шұналиниң аниклович бурчак:

$$\alpha_p = \operatorname{arctg}(\sqrt{e_r/e_a} \operatorname{tg} \alpha) = \operatorname{arctg}(\sqrt{2,3/1,2} \operatorname{tg} 27,5^{\circ}) = 35,75^{\circ}.$$

Подининикка таъсир әтувчи, ротор дисбалансидан хосил бүләгап марказдан қочувчи күч:

$$R_{de} = [0,0006G_p + 0,15Z]D_p^3 \omega^2 / 2g = [0,0006 \cdot 2 \cdot 10^4 + 0,15 \cdot 2 \cdot 2^3]30^2 / (2 \cdot 9,81) = 3600 \text{ НН}$$

Тасмалар тарағаннег ҳисебінде вүзүдің көлемінде зарб күчиннег таъсир этини әрекеттескендештегі ротор массасы $R_p=G/2=2 \cdot 10^4 / 2 = 10^4 \text{ кг.}$

Юкламалар циклінің вақты:

$$t_u = \pi D_p / v_p = 3,14 \cdot 2 / 30 = 0,21 \text{ с.}$$

Үртача қайшиққоңызкінин $e_{yp} = (e_r + e_a) / 2 = 1,75 \cdot 10^{-10} \text{ м/Н}$ қабул қылғында, (2,7) формула өрдамида зарб күчиннег таъсир этини әрекеттескендештегі топамасы:

$$t_y = \pi \sqrt{Ge_{yp}/q} / \sqrt{2} = 3,14 \sqrt{2 \cdot 10^4 \cdot 1,75 \cdot 10^{-10} / 9,81} / 1,41 = 0,0042 \text{ с.}$$

Эквивалент зарб юкламасы:

$$P_{eq} = 0,31P_z = 0,31 \cdot 893 \cdot 10^4 = 277 \cdot 10^4 \text{ Н.}$$

Бир циклге (бир зарбга бир айланын түрін келады) зарб юкламасиннег таъсир қылғын ишебій вақты:

$$\alpha_z = t_y / t_u = 0,0042 / 0,21 = 0,02.$$

Ротор дисбалансында статик юкламалариннег таъсир қылғын ишебій вақты:

$$\alpha_c = 1 - \alpha_z = 1 - 0,02 = 0,98.$$

N_n күчи міндеридан бир тартибга кичик бўлган R_q кучларидан тиңқары ҳамма кучлар таъсирин остидаги тўлиқ эквивалент юклама:

$$P_{\text{т}} = \sqrt[3.33]{\alpha_c R_x^{3.33} + \alpha_y R_y^{3.33}} = \sqrt[3.33]{0.18(10^4)^{3.33} + 0.02(277 \cdot 10^4)^{3.33}} = 860 \text{ kN}$$

3652 тур подшипник учун ишлани қобилиятти коэффициенти: $\alpha=3.6 \cdot 10^7$.

Унинг ишлани қобилиятти тасрифи $(nh)^{0.3} = c/Q = 3.6 \cdot 10^7 / 86 \cdot 10^4 = 42$.

$n=287$ айл/мин учун подшипниклар таснифлари жадвалидан ишмат муддатини тонализ $h \approx 900$ соат.

Статик юкламалар бўйича ҳисоблаш

Унбу усулага кўра, зарб юкламалариниг таъсирин динамикклик коэффициенти K_q билан ишобатга олинади. Бу ҳолда доимий таъсир этунчи юкламалар, яъни R_e ва R_{eb} иш ишобатга олни даркор, бунда динамикклик коэффициенти 3,5 деб олинади.

Подшипникка кўрсатиладиган ҳисобий юклама:

$$Q = (R_e + R_{eb})K_q = (10^5 + 6600)3,5 = 37,3 \cdot 10^4 \text{ N}.$$

Ишлани қобилиятиниг таснифи:

$$(nh)^{0.3} = c/Q = 3.6 \cdot 10^7 / 37,3 \cdot 10^4 = 96,5.$$

$n=287$ айл/мин учун подшипникнинг ишлани муддати $h \approx 14000$ соатни ташкил этади.

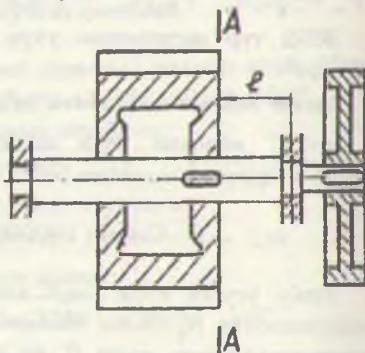
Ротор вали

Ротор вали этишини ва буразинига дучор бўлади. Этишин кучланишини, подшипникларга таъсир этувчи ўша юкламалар содир ғолади. Аммо, валининг айланини туфайли кучланишилар ҳолати ўзгарамади. Қаринлик моменти W_A бўлиб, подшипникдан 1 масофада жойланган АЛ (2.19-расм) кесмасидаги ротор дисбаланси хосил қилинган реакция валига ишбатан иш вақтида доимий кучланини беради.

$$\sigma_{\text{об}} = R_{ob} l / W_A$$

Массани ва тасмалар таранглигига боевлиқ бўлган N_n реакция ишлижудаси $\sigma_a = R_a l / W_A$ бўлган ўзгарувчан ташкил этувчини хосил қиласади.

Зарб юкламалари P_3 умумий ишорали $\sigma = P_3 l / W_A$ энг катта кучланишинлариниг маинбап бўлиб, уларнинг таъсирланишини 35-жадвалида берилган матдумотлар билан берилган қонунга бўйсунади.

2.19-расм. Роторин ҳисобланған оңд. ышма.

ДД КЕСІМДА ВАЛДІ БУРОВЧЫ МОМЕНТІ

$$M_A = \omega \cdot J_m, \quad (2.9)$$

уңда, J_w – шинниң айлануучи массалары инерция моменті, кг·м².

$$K\chi \text{ каттаганы} \quad P_1 = 400S_{\text{им}}v_1^{0.5},$$

Унда, S_{pm} – зарб импульсшың максимал қыймати, Н·с⁻¹; v_p – ротор үргичлариншың айланма тезиги, м·с⁻¹ (2.9) ға P_g қыйматтарини күйіп, АЛ кесімдеги вазии буровчи динамик моменттін анықточчи якыншылықтын иф在当地 тоғамыз;

$$M_A = 200 D_p S_{pm} v_p^{0.5} J_\omega / J_p \quad (2.10)$$

(2.10) таҳлилдан көзін чиқынча, ишкін инерция моменттіннің үспені билең, буровчы динамик моментті ортағы. Шундай учун өзгіле тұнадыған жоғаламалардың камайтырғыш мақсатында етказланувчы ишкіннің иложы борича кама инерция моментті билең үшіннің азозим үшінде қатта жоғаламалар бұлғанда маховик сифаттың фойдаланылмаслық көрсеткіші

Ротор валидагы патижавий күчлөнүү материаллар қаршилитиштүү маълум мустаҳкамлик назариялары бүйтча аныкчалапты.

2.1.4. Конусли майдалагичлар

2.1.4. Таснифи, конструкциясининг хусусиятлари

Конусли майдалагичлар турин төг жинслариниң майдалашининг цимма босқычларидә қайтта ишловчи юқори иш унумдорлар матишмалар ишеболапади. Вазифасига қараб, йирік (КЙМ), үргача (КҮМ) ва майди қилиб (КММ) майдаловчи конусли майдалагичларга бүлинади.

КЙМ майдалагичлари қабуя қилини туйнуги кеңгілігі тавеңфлапади, ұлчам-турнға қараб төг жинсларининг 400–1200 мм бұлған бұлактариниң қабуя қыла олади, чиқини тириқшалары 75–300 мм ва иш унумдорлары 150–2600 м³/соат. Саноатда қойындағы КЙМ лар чиқарылады: 500, 900, 1200, 1500 мм (қабуя қилини туйнуги кеңгілігі қараб).

КҮМ ва КММ майдалагичлари құзғалувчи конус асосининг диаметри билан тавеңфлапади ва қойындағы ұлчамларда чиқарылады: 600, 1000 мм (КҮМ); 1200, 1750, 2250 мм (КЙМ ва КММ). Конус диаметри 2500 ва 3000 мм бұлған майдалагичларни бүнёд қилини үстида ишлар олиб борнамоқда. КҮМда материал бұлаклариниң 75–300 мм тача майдалаш мүмкін, уларнинг чиқини тириқшалары ұлчами 10–90 мм, иш унумдорлары 19–580 м³/соат. КММ майдалагичлариниң чиқини тириқшаларининг ұлчами 3–20 мм, иш унумдорлары 24–180 м³/соат, улар ёрдамыда 40–110 мм бұлған материал бұлаклариниң майдалаш имкони бор.

2.4 ва 2.5 - жадвалларда КҮМ ва КММ майдалагичларининг техник тавеңфлары көлтирилған.

Конусли майдалагичларда материал майдалаш камераенде майдаланади. Камера иккі конус іозалардан тапсылған қылыштан бўлиб, улардан бирги құзғалымас (тапсиши), иккисиши же құзғалувчандир (ичкиши). 2.20 а,б-расмларда КЙМ, КҮМ ва КММ майдалагичларининг кинематик чизмалари күрсетилгандар.

Күмүнг төхөөк тавсифномаси

36-жады.

Күрсактыч	КУМ 600Т	КУМ 600Гр	КУМ 900Гр	КУМ 1200 Гр	КУМ 1200 Гр	КУМ 1750 Т	КУМ 1750 Гр	КУМ 2200Т	КУМ 2200 Гр
Ном унумдорлары, м/шоорт	15	40	55	95	115	190	320	360	610
Құзалуучы конус асоснанннг диаметри, мм	600	600	900	1200	1200	1750	1750	2200	2200
Юқаланувчи материалларыңың каттағы ұлчами, мм	40	60	100	100	150	160	200	250	300
Тирициниң максимал ұлчами, мм	15	35	40	25	50	30	60	30	60
Эксцентрик втулактарының айланынннг частотасы, айл/с	6,1	6,1	5,5	4,3	4,3	4,3	4,3	4,0	4,0
Электр двигателелеринннг күштеси, кВт	30	30	55	75	75	160	160	250	250
Массасы, т	5	5	12,5	22	22	55	55	100	100

КММниң тәсілі таусифиғомасы

37 मार्ग

Күрктич	KMM 1200T	KMM 1200Tp	KMM 1750T	KMM 1750Tp	KMM 2200T	KMM 2200Tp
Ниу унумдорлары, м ³ /сөйт	40	50	110	130	220	260
Қынғалуучи конус асөс- ниң диаметри, мм	1200	1200	1750	1750	2200	2200
Кориш түркүшинин үл- чами, мм	12	15	15	20	15	20
Юқлануучи материал- ниң эң күттө үлчами, мм	40	80	70	100	85	110
Эксцентрик втулканың айланыш частотасы, айл/с	4,3	4,3	4,3	4,3	4,0	4,0
Электр двигателей куваты, кВт	75	75	160	160	250	250
Массасы, т	22	22	55	55	100	100

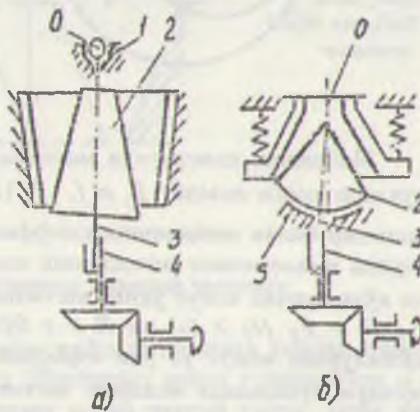
Құзғалувчан конус (2) вал (3) га бикр қылаб маҳкамланған. Үшнің насткі учы эксцентрик втулка (4) га шундағы үрнатылғанки, валниң үқи втулканың айланыш үқи биләп (майдалагич үқи биләп) бирор бүрчакты тапкылғанда, бу бүрчаги деб аталағы. КИМ майдалагичларыда құзғалувчан конус валы шарнир ёрдамында юқоридә тра-верс I га маҳкамланған.

КИМ ва КММ майдалагичларының құзғалувчан конусы сферасимон товои 5 га таяниб турады. Конус валы юқоридан маҳкамланымағанынға туғайлы бу майдалагичлар консол валы конусын майдалагичлар деб аталағы. Айлантириш мосламасында ҳаракат олиб, эксцентрик втулка айланады, бұнда құзғалувчан конус төбраима (гирация) ҳаракат олады. КИМ ларда төбраинш марказы О оси менш нүктесінде жойланған, консол валы майдалагичларда ҳам шу каби юқори қисмнда - майдалагич ва вал үқіларынш кесиншін нүктесінде жойланған. Вал үқи инплаз чөғіда, учы О нүктада бүлған конус юзасы чизилады. Құзғалувчан конус юзасын ясөвчіләр навбатта-навбат құзғалмас конус томонға яқинлашадылар ва сұнтра уңдан узоқлашадылар, яның құзғалувчан конус құзғалмас устидан (материалал қатлами устидан) ғылдираб үтады. Бүннің натижасында материалнин тұхтөвсіз майдаланнан содир бўлади.

Шундай қылаб, конуслы майдалагич, жағел майдалагич сингари ишлар экан. Фарқи шундаки, бу майдалагичларда майдалаш жараёшті тұхтөвсіз давом өтады, чунки ҳар қандай вақт ичида құзғалувчан конус юзасынш бирон бир қисмнинг құзғалмас конус юзасында иқиншілашылу іоз берады.

Амалда құзғалувчан конус анча мураккаб ҳаракатын содир өтады. Майдалагичнин салтт инплазын вакытда эксцентрик втулка-вал кинематик жүргізгінде инциаланын күчләри құзғалувчи конус. КИМ ва КММ учын сферик таянч кинематик жүргізгінде юзага келувчи инциаланын күчләридан катта бўлиб қолини мүмкін. У ҳолда конус ўз үқи атроғында эксцентрик втулка сингари бир йұнализнанда айланада боилайды.

Кинематик жүргізардагы инциаланын күчләринин инебаттарынга қараб, конуснин

2.20-расм. Конуслы майдалагич-

нин кинематик қызметасы:

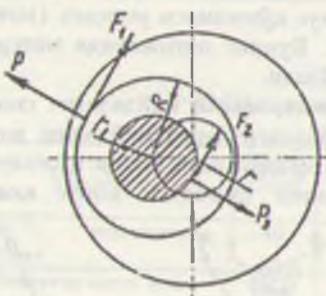
a - КИМ; b - КИМ ва КММ.

айланиниң частотасы n_1 экцентрик втулка айланының частотасыннан θ даи n гача бүлгөн оралығыда үзгариши мүмкін.

Күзғалуучы конуснинг үз ўқи атрофыда айланышы номақбул ходисадыр, чиңки материалдан майдалаш камерасында юклар пайтида ортиқча динамик юкламалар ошиб кетады. Шуннан үчүн конуслы майдалагичлар шартынан көзіндең күзғалуучы конуснан түсінілік қызувлы махсус тұхтатувчи мосламалар күзде тутилған.

Агар материалдан майдалашынан рүй берса, унда материал биләп конуслар орасындағы ишқалапшы күчләр күрсатылған жүғғалардағы ишқалапшы күчләрден артық ортаба кетады, патижада улар күзғалуучы конусин үз ўқи атрофыда экцентрик втулка айланыннан қарама-қарин йұналишида айланышта мажбур қылады.

Конуслы майдалагич майдалаш камерасында ихтиёрий горизонтал кесімде күчләрнің таъсир этиши чызмасын күріп чызыңыз (2.21-расм).

2.21-расм. Конуслы майдалагичининт ихтиёрий кесімдегі күчлар чызмасы:

P — майдалаш күчи; F_1 — экцентрик втулканың валға күрекшідиган реациясы; r — майдалагич үкігін ишбатан вал үзінінг экцентригі; r_1 — вал радиусы; R — күзғалуучы конус радиусы.

Майдалаш камерасыда материалниң өзин жарағында ишқалапшы күчләр іззатаға келады: $F_1 = f_1 \cdot P$ (f_1 — күзғалуучы конус юзасыннан жинислар биләп ишқалапшы коэффициенті), $F_2 = f_2 \cdot P_2$ (f_2 — вал ва втулка юзасыннан ишқалапшы коэффициенті). Уларға мое келувчи күзғалуучы конус үкігін ишбатан моментлар $M_1 = F_1 R_1$; $M_2 = F_2 r_2$; $F_1 > F_2$ ($f_1 > f_2$) ва $R > r$ болғаны үчүн $M_1 > M_2$ болады ва күзғалуучы конус үз ўқи атрофыда экцентрик втулка айланыннан тескари йұналишида айланының частотасы $n_e = (n \cdot r) / R$ биләп айланы бойшайды, унда n — экцентрик втулканың айланының частотасы. Амалда n_2 шартынан n га ишбатан 20–30 марта кам.

Салт жорни вакытта майдалаш күчи P ингілірек этмайды. Шуннан үчүн F_2 конус үчиннен төбраның бурчагы γ га оғишнеге бөлгөнін ва

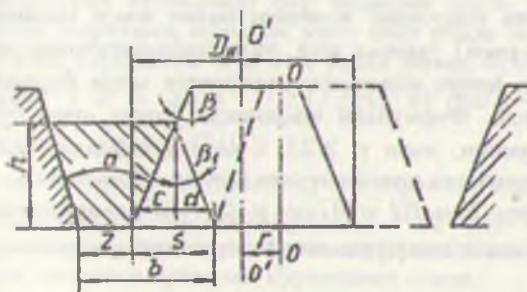
кунусдаги күршишда бўлади: $F_2 = fmgtg \gamma$, унда m — қўзғалувчан конус бурчагининг массаси; g — эркин тушини тезланиши.

Бу ҳолда шинкаланини кучи F_2 валига унинг айланани йўналишига тескари қўйилади, шунинг учун $M_2 = F_2 r$, момент юзага келади у қўзғалувчан конусни эксцентрик втулка томон айланашига мажбур итади.

2.1.4. Асосий параметрларни ҳисоблаш

Конусли ва жағли майдалагичларда материал бўлагини майдалани шароитлари ўхшаш, шунинг учун мининалариниң технологик параметрларни ҳисоблаш усуллари, кўн ҳолларда, юқорида кўрилгандир билан бир хилдир.

Конусли майдалагичларда қамров, бурчаги, яъни қўзғалувчан ва қўзғалмас конуслариниң майдаловчи юзалари оралашдаги бурчак ЙМ дагига ўхшаб иккиласмачи шинкаланини бурчагидан ортиқ бўлмаслиги керак, яъни $\beta + \beta_1 \leq 2\phi$ (2.22-расм). КЙМ учун қамров бурчаги $21-23^\circ$ ни ташкил этади. КЎМ ва КММ ларда футеровка кўришишга қараб $12-18^\circ$ ни ташкил этади.

2.22-расм.
КЙМ ҳисобий
чизмаси.

Эксцентрик втулканниг айланниш частотаси

КЙМ учун n (айл/с) жағли майдалагичдагига ўхшаш топилади, яъни парчаланувчи материал бўлагининг эркин түпниш йўли n ни t вақтнида таъминлаш шартидан келиб чиқсан ҳолда, унбу вақтнида эксцентрик втулка ярим айланни қилиганда: $h = gt^2 / 2$;

$$t = \sqrt{2h/g}; t = 0,5/n; n = 0,5\sqrt{g/2h}.$$

Чизмадан (2.22-расм) келиб чиқадики:

$$c = htg \beta ; \quad d = htg \beta_1 ;$$

$$c + d = S = 2r = h(tg \beta + tg \beta_1)$$

Ишкәләмнән күйнәдеги формулага қоямиз

$$n = 0,25 \sqrt{g(tg \beta + tg \beta_1) / r} \approx 0,78 \sqrt{(tg \beta + tg \beta_1) / r} \quad (2.11)$$

Аесизде конуслар дөвөрләрида материал сөкниләшиб, ишнәг ҳаракат тезлиги камайғаны учун (2.11) формулага күра олинган айланын частотасини тахминан 10% камайтириш тавсия этилади. Ушбу тузашини қабул қылыш конуслы йирүк майдалагичлар учун экцентрик втулкашынг үзүл-кесеңдә айланын частотасини тонамиз:

$$n = 0,71 \sqrt{(tg \beta + tg \beta_1) / r} .$$

Конуслы ўргача ва майдалагичлар экцентрик втулкашыннан айланын частотасини анықлаш учун қүйнәдеги шартлар қабул қылышади:

- майдаланувчи материал бүләги майдалаш камерасыда оғирлек күчтөн таъсири остида майдаловчы конусыннан юзасы кия бүйнча спринтади;
- майдаланувчи материал бүләги параллел зонадан ўтиш вактида, албаттага, конусларыннан парчаловчы юзалары ёрдамида сикилинни шарт.

Агар майдаловчы конусыннан ясовчысы билән асоси орасындағы бурчак γ иш (2.23а-расем) ташкил этса, унда майдалагичнан ишләш вактида майдаловчы конус юзасыннан горизонтта оғиши бурчаги $\gamma - \beta$ да $\gamma + \beta$ гача ўзгаради. Формуланын чиқарында ўргача оғиши бурчаги қабул қылышини мумкин, янын γ . 2.23, б-расемда майдалаш камерасыда материалдан кирилтишга таъсири этувчи күчлар күрсатылған.

Ишкәләмнән күч $F = fH = fG \cos \gamma$ (f – бүләкларыннан конуслар юзасына ишкәләмнән көзәкфәненети) спринтанинга қарама-қарыш томонға йуналған.

Материал бүләгиннан қия текислик бүйлаб ҳаракатини содир этувчи күч

$$T - F = G \sin \gamma - f \cdot G \cos \gamma = G(\sin \gamma - f \cos \gamma) .$$

унда G – оғирлек күчинин ташкил этувчиен; T – материал бүләгиннан оғирлек күч. Бу күч ўзгармас, шуннанг учун ишнәг таъсири остида бүләк текис тезләнеш билән ҳаракат қылади. Агар a – бүләкнаннан тезләнеш биләс, унда

$$md = T - F = G(\sin \gamma - f \cos \gamma)$$

ёки

$$d = g(\sin \gamma - f \cos \gamma) = dv / dt$$

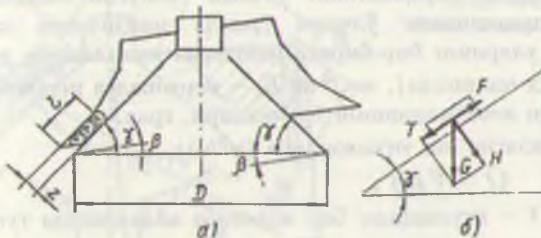
Үндән бүләккүнгө тезлігі көлиб чықады:

$$v = g(\sin \gamma - f \cos \gamma)t + c.$$

$t=0$ бүлгандың бүләккүнгө тезлігі v ҳам нолға тең. Демек, интегралдан доимийсін ҳам C_1 , чынки $v = dS/dt g(\sin \gamma - f \cos \gamma)t$.

Үнда нұя $S = 0,5gt^2(\sin \gamma - f \cos \gamma) + C_1$.

Үзілімас C_1 , ҳам 0 га тең, чынки $t=0$ бүлганды $S=0$ бүлады.

2.23-Рис. КҮМ шынг ҳысабий чызмасы: а — майдаланы камерасы на құзғалуучы конусга таъсир қызулучы күчлар чызмасы; б - цирек тектеслик бүйінча бүләккүнгө қарқатланған чызмасы

Эксцентрик шүткәннің бир айлашынан вакты $t = l/n$. Дастилабки бомбалапчы шарттарға муреноғын үшін вакт ичидә материал бүләгін параллел зона узунлігінде тенг ёки үндән кичік бүлган масофаны үтиши керак: $l \geq S$. Үнда $l \geq 1/2g(1/n)^2(\sin \gamma - f \cos \gamma)$, ёки $n \geq \sqrt{g(\sin \gamma - f \cos \gamma)/(2l)}$.

Конусын үргата маїдалагыч учун параллел зона узунлігін одатда, $1/12$ қылыш кабул қылышады, үнда D — құзғалуучы конус диаметри (1.23, а-расм). Үнда эксцентрик шүткәннің секундига узил-кесіл айлашынан частотасы құпидагы күріншінни олады:

$$n \geq 7,5\sqrt{(\sin \gamma - f \cos \gamma)/D}$$

Майдың қылыш, майдаловчы конусын майдалагыч учун эксцентрик шүткән айлашын частотасы, параллел зона узунлігін МКМ дагидаң шетте бүлган тақырыда ҳам КҮМ билан бир хил қылыш олышады. Материал бүләгінин тиражиндары томонын сурғалғанда майдаловчы конус томонидан бир неча бор спицалады.

КҮМ шынг иш үвумдорлығы

Валының бир маротаба айлашында майдалагычдан кесими бүлгана $F = [(Z + S) + Z]h/2$ (м^2) материал ҳалқасы түншін шарты билан,

унду параметр аниқдана бөнделдиди: унда $h = 2r / (\operatorname{tg}\beta + \operatorname{tg}\beta_1)$ - ҳалқасыннег балансылыгы, м (2.22-расмга қарағасын).

Тұшаёттеги ҳалқасыннег ўртаса диаметри құзгалуучан конусиннег тағ томонидаги диаметри D_T га таҳминан теңг қылыш олилади, унда ҳалқа ҳажмі (m^3)

$$V = \pi D_T r (2Z + S) / (\operatorname{tg}\beta + \operatorname{tg}\beta_1); \quad V = 2\pi D_T r (Z + S) / (\operatorname{tg}\beta + \operatorname{tg}\beta_1) \quad (2.12)$$

унда r - валиниң чиқашыннег түркішілары сатхидаги экзентрикитеті, м; Z - чиқашыннег ұлчамы (конуслы майдалагичтар учун чиқашыннег түркішіларыннег ұлчамы үрінде майдаловчи конуслар оралиғидаги, үларның бир-бірге мақсама яқынлашуви ҳолатидаги мағсұфа қабул қылышади), м; β ва β_1 - вертикалға шебектен майдаловчи конусларын ясөвчіларыннег бурчаклары, град.

Майдалагич инш упумдорлығы ($\text{m}^3/\text{с}$):

$$Q = V \mu n, \quad (2.13)$$

унда V - втулқасыннег бир маротаба айланында тұшаёттеги материал ҳалқасыннег ҳажмі, m^3 ; μ - материалдың юниналынн коэффициенті.

(2.12) формуладан (2.13) нәғдада V инш қыйматын күштіб, КҮМ инш инш упумдорлығынн тоғамыз ($\text{m}^3/\text{соат}$)

$$Q = 2\pi D_T \mu n r (Z + r) / (\operatorname{tg}\beta + \operatorname{tg}\beta_1).$$

Конуслы ўртаса майдалагич инш упумдорлығынн хисобланыда экзентрик втулқасыннег бир маротаба айланында материал бұлғын параллел зона үзүнлигінн ұттап да бир маротаба айланын даврида майдалагичдан $V = \pi Z l D_k$ ҳажмидаги материал порциясы түннин қабул қылышади, унда Z - параллел зонаның көнгілігі (чиқашыннег түркішілары көнгілігі), м; l - параллел зонаның үзүнлигі, м; D_k - параллел зонага қамалған материал массалары марказын томонидан қозғырыладында айланын диаметри.

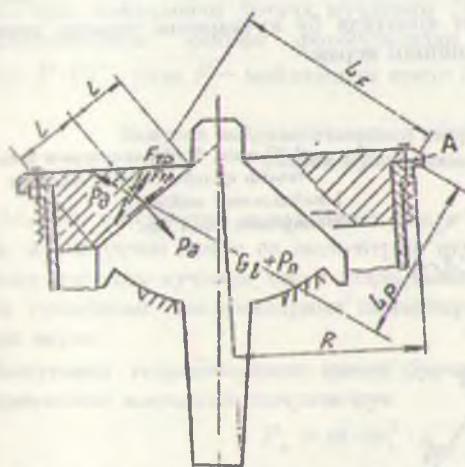
Хисобни соддалантыриши мақсадыда D_T қылыш қабул қылышади (D - құзгалуучан конус диаметри), бу ҳолда майдалагич инш упумдорлығы ($\text{m}^3/\text{соат}$) $Q = \mu \pi n Z l$, унда $\mu = 0,45$ - юниналынн коэффициенті.

Майдалаш күчларыннег теңг таъсир этувчиси

КҮМ ва КММ лар учун амортизацияловчи пружиналарынн олдиндан торғышдан хосса этиладын күчлардан аниқданады. Майдалагичиннег маромидан ишлесін чөнди таҳминнег күра, тарағ торғыш күчін маниннаннег юқори қыншынн (таянч ҳалқасы) майдалагич кориуси бізде деңгей контектуда ушылаб турады, янын майдаланын таъсир

шүүчүн аниқ күчларга ишбатан тараңг тортни күчи бирмунча захира болсун ташланган.

2.24-расмда майдалаш күчларининг тенг таъсири этувчиси P_m ни төмнинг онд хисоблаши чизмаси күрсатылған.

2.24-рисим. Конуслы майдала-
гичда майдалаш
күчини аниқлаши чизмаси

Шарытга күра, майдалагиччиниг юкори қисми ҳамма ташки күчлар таъсири остида мувозапатда тұрады.

А нүктега ишбатан ҳамма күчларининг моментлари тенгламаси:

$$P_m \alpha_p + F_{mp} \alpha_F - (G_a + P_n n) R = 0$$

ёки

$$P_m \alpha_p + f P_q \alpha_F - (G_a + P_n n) R = 0$$

Бундан майдаловчи күчларининг тенг таъсири этувчининиң максимал қийматы

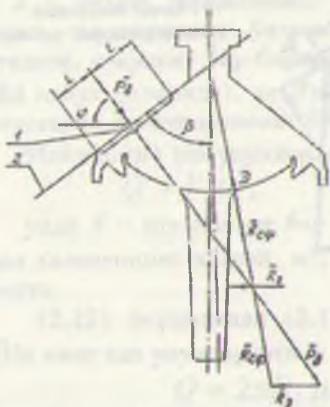
$$P_m (G_a + P_n n) R / (L_p + f \alpha_F),$$

Оғарда, G_a — майдалаш юкори қисмининг оғырлық күчи, Н; P_n — бетте пружинанинг олдындан тараңглаб тортни күчи, Н; n — пружинистар сони; R — майдалагич үқидан то А нүктеге қадар бұлғаш масоффи, м; L_p һәм L_F — А нүктега ишбатан күчлар еткеси, м; f — құзғалуучан конусининг майдалапуучи материал билан ишқазаланушы коэффициенті. Проф. С.А. Панкратов һәм уннан шогирдләри томонидан үйемдилған тәжірибелерге күра, майдаловчи күчлар тенг таъсири этувчини P_m (2.25-расм) құзғалуучан конус үқидан үтүвчи текиселикта шөйлемшады, шу билан биргә бу текиселик құзғалуучан конус үқидан

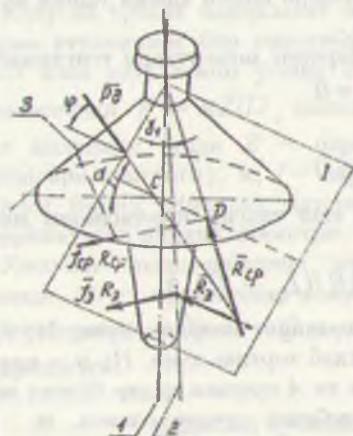
ва майдалагич үқідана үткүвчи техникек билән α бурчагини танысаң олади (2.26-расм). Үшбұ бурчак «негарылыш» бурчаги деб жоритилады.

Майдаловчи күч P_M шарсымен төвөн ости ва эксцентрик штулка томонидан қабул қылышынб, тегинши R_{cp} ва R_2 реакциялариниң ҳосна қылады.

Конусининг мувозазат ҳолатыда бу күчлариниң таъсир этиш чи-зиклары бир нүктеңде кесиншисиң керак.

2.25-расм. Майдаланишындағы тенг таъсир қылувчи күчлар чизмасы:
1-майдаланиш майданды;
2-конусининг оның үкі.

2.26-расм. Құталаудан конуста таъсир қылувчи күчлар чизмасы:
1-конусиниг үкі;
2-майдалагичиниг үкі;
3-конусиниг оның үкі.

Майдаланы күчлари тенг таъсир әтуүчеси P_M ва уннан қўйилған нүктегасыни била түріб эксцентрик штулка реакцияларининг вазияттана эксцентрик балансылғынин үртасыда қабул қылыш, сферик төвөн ости R_{cp} ва эксцентрик R_2 реакциялариниң график ёрдамыда анықладаймыз.

P_m , R_{cp} ва R_2 күчләри майдалагич элементларининг мустаҳкамлигиниң хисобланни учун дастлаб берилган хисобланади. Майдалагичнинг ишләши жарабенида улар минимал қийматларидан максимал қийматларигача ўзгариши мумкин.

Кўнгода майдаловчи ўртacha күчларини (II) аниқлами учун проф. В.А. Олевскийнинг эмирик формуласидан фойдаланиши мумкин: $P = 46 \cdot F \cdot 10^4$, унда F — майдаловчи конус ён спрятининг юзи, m^2 .

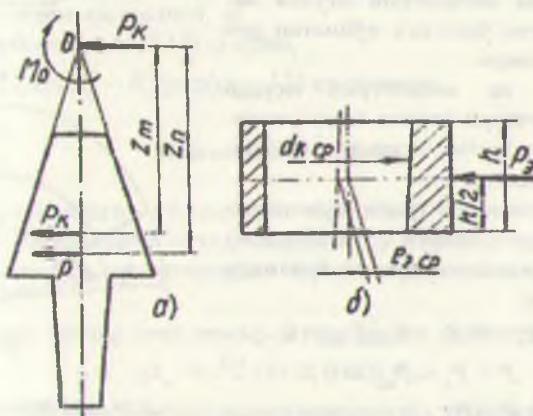
Конусли майдалагичлардаги инерция күчләри ва уларни мувозазатлаш

Конусли майдалагич номувозанат ҳолда айланувчи иккита массаси оғи: қўзғалувчан конус ва экцентрик втулка. Ишлани вактида бу массалар инерция күчләри хосиётларди, машинада деталларни ва нойдорига тушадиган юкламаларини камайтириши учун уларни мувозазатлаш керак.

Конусининг тебранишининг кичик бурчаклари γ (рад) да конус инерциясининг марказдан қочувчи күч

$$P_e = m \cdot \omega_e^2 \cdot Z_m \cdot v,$$

унда, m — конусининг массаси, кг; ω_e — экцентрик втулканнинг бурчак тезиги, s^{-1} ; Z_m — конусининг қўзғалмас цуктасидан унинг массаси марказигача бўлган масофа, м.

2.27-расм. Инерция күчләри чиқмаси:

а - қўзғалмас конусга таъсир этувчи;

б - экцентрик втулкага таъсир этувчи.

Конуснинг күзғалмас «О» нүктасыга (2.27а-расем) иккита ұзаро мувозапатшашуви R_k күчларин қўйиб, конусга момент $M_0 = R_k \cdot Z_m$ ва 0 нүктада P_k күчи таъсир кўрсатадиганни тонализ. Конуснинг 0 нүктага ишбатан ондай айланниш ҳаракатта келтирувчи M_o ва P_k ларин битта күч Р билан алмаштириши мумкин, бу күч конус инерция күчлариниң тенг таъсир этувчиенинг марказида қўйилган. Конуснинг күзғалмас нүктасидан Р күчи таъсир чизигигача бўлган масофа (m) $Z_n = \mu_0 / P$.

Эксентрик втулканнинг айланнишда ҳосил бўладиган инерция күчи (H):

$$P_s = \rho \frac{\pi \cdot d_{kyp}^2}{4} \cdot h \cdot \omega_0^2 \cdot I_{0,yp},$$

бу ерда, ρ - эксентрик втулка материалининг зичлиги, kg/m^3 ; d_{kyp} - конусимон ўюниб кенгайтириши ўртача диаметри, m ; h - эксентрик втулка баландиги, m ; $I_{0,yp}$ - ўюниб кенгайтириши ўқининг ўртача эксентристигети, m ; ω_0 - эксентрик втулканнинг бурчак тезлиги, c^{-1} (2.27 б-расем).

P_s күчи эксентрик втулка баландигининг ўртасига қўйилган деб қабул қилинади.

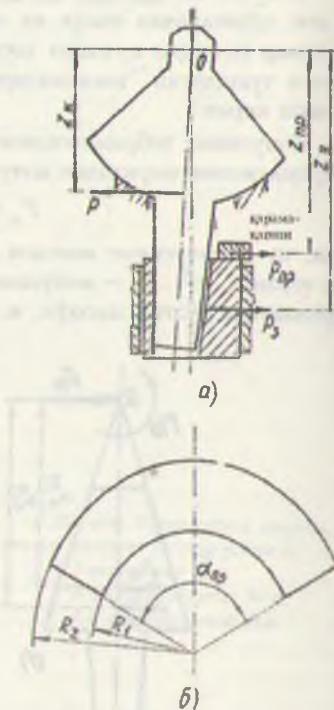
Конус ва эксентрик втулка инерция күчлари втулка шестериясига ўриатиладиган иссанги мувозапатшитирилади.

Майдалагичин тўлиқ мувозапатшитирилади шартни (2.28-расем) ушбу тенгламалар ёрдамида аниqlаниди:

$$PZ_k - P_s Z_s - P_{noc} Z_{noc} = 0;$$

$$P - P_s - P_{noc} = 0,$$

бу ерда, P , P_s , P_{noc} - тегинчила конус, эксентрик втулка ва иссангин инерция күчлари; Z_k , Z_s , Z_{noc} кўрсатилган инерция күчлариниң таъсир чизигидан конуснинг күзғалмас нүктасигача (тебранинг марказигача) бўлган масофа.

2.28-расем. Мувозапатшитириши чизмаси: а-конусли майдалагич; б-қарама-карни тортишини.

Шундайда көркем көркем, конуслы майдалагичин түзүлкү дипа-
мин балансиралыга амалда орнаның бүлмәйди, чиңки бүннинг учун ма-
сафа Z_{noc} даң кичик бүлмәни бүннен оса амалға оның бүлмәйди.
Шу бопе мүнозаплантирилган инерция күчләри минимал бүлмәни
учун посандын конуснинг инерция күчләри P ни қўйини жойига
шакироқ жойлантирилади.

Кўн холларда тўғри тўрт бурчак кесимли (2.286-расм) ҳалқали
сектор спиратидаги ўзини акс эттирувчи посандын ҳисобланни учун по-
сандыннинг инерция күчи формуласидан фойдаланилади:

$$P_{noc} = m_{noc} \omega_0^2 \cdot y ,$$

уиди, m_{noc} — посандыннинг массаси, кг; y — эксцентрик втулканнинг
бурчак теззиги, рад/с; y — посандын массалари марказиннинг эксцен-
тричитети, м.

Посандын массасиннинг статик моменти

$$\rho_{noc} = m_{noc} \cdot y . \quad (2.14)$$

Тўғри тўрт бурчак кесимли ҳалқали сектор кўринишидаги посан-
ди учун:

$$\begin{aligned} m_{noc} &= \alpha_{noc} / 2 \rho (R_2^2 - R_1^2) B ; \\ y &= 4/3 (R_2^3 - R_1^3) \sin(\alpha_{noc}/2) / (R_2^2 - R_1^2) \cdot \alpha_{noc} , \end{aligned}$$

Бунда, α_{noc} — посандын ҳалқали секториннинг бурчаги, град; ρ — посандын
материалиннинг зичлиги, кг/м³; R_2 ва R_1 — ички ва ташки радиуслар,
м; B — посандыннинг қалынлиги, м.

m_{noc} да узаймаса яшити (2.14) да кўшиб,

$$S_{noc} = 2/3 \rho B (R_2^3 - R_1^3) \sin(\alpha_{noc}/2) \text{ ни тонамиз.}$$

Двигателнинг куввати

Конуслы майдалагич қўзгалувчан конуснинг консол вали билан
иштади чорида майдаловчи күчлар тенг таъсири этувчиниң моментларини
сферик таянчадаги ва эксцентрик инкалашниниң енгизига энергия
сифатинади.

Майдаловчи күчлар тенг таъсири этувчининиң моменти (Н·м)

$$\mu_m = Pl \sin \alpha \cdot \cos \varphi ,$$

уиди P — майдаланни күчлариниң тенг таъсири этувчининиң ўрга-
чи қиймати, Н; l — эксцентричитет (майдаловчи күчниниң горизонтал
тегасинида конус ўқи ва майдалагич орасидаги масофа), м; α — майдаловчи
куchlар тенг таъсири этувчининиң изгариздан бурчаги, град;

φ — горизонтал текислик ва майдаловчи кучлар тенг таъсир этиувчи оралиғидаги бурчак, град (2.26-расмга қаралеси).

Конуснинг сферик тақиғи спиртідеги эксцентрик ватта көлтирилген шықаланни моменти

$$\mu_{m_{sp}} \approx r f_1 R_{cf} \omega_{on} / \omega_2,$$

унда, r — шықаланни күчи f_1 шынг конуснинг оның ұқыға шебатап таъсир этиувчи елкасы, м (2.25-расмга қаралеси); $f_1 = 0,02$ — конуснинг сферик спиртідеги шықаланни коэффициенти; R_{cf} — сфераның реакциясы, Н;

ω_2 — конуснинг оның бурчак тезлиги, с^{-1} ; ω_2 — эксцентрик втулканнан бурчак тезлиги, с^{-1} .

Эксцентрик үзедеги шықаланни моменти құйындагыча аниклауда. Эксцентрик үзедеги иккита катта шықаланни іозаларында оға: құзғалуучан. Ишқаланни моменташи құйындагыча қабул қылыш мүмкін:

$$\mu_{m_{sp}} \approx f_2 R_2 (r_T + r_H),$$

унда $f_2 = 0,05$ — поминал ин режимінде эксцентрик құзғалуучан конус валинин эксцентрик втулка ички йүнделген іози ва втулканнан корпус стаканидеги іозаси итука іозасидеги шықаланни коэффициенти; R_2 — график йүл билан аниклаудаған эксцентрик втулка реакциясы (2.26-расмга қаралеси); r_T ва r_H эксцентрик втулканнан ташки ғана ички (ұртажаландырылған) радиуслары.

Двигателнине ұртажа талаб қылышадын белгиланған құвваты (кВт)

$$N = (\mu_m + \mu_{m'cf} + \mu_w) \omega_2 / 1000 \eta, \quad (2.15)$$

унда η — эксцентрик втулқадан то электр двигательнан узатма-шиғи ФИК.

Майдалагичнинг ФИК $\eta = \mu_m / (\mu_m + \mu_{m'cf} + \mu_w)$.

(2.15) формуласидан конусли майдалагич двигателнин белгиланған құвватини тақрибан ҳисобланыңа фойдаланни мүмкін. Электр двигателнин белгиланған құвватининг тәнландын кийматларига шу түр-ұтчамдаги майдалагич шықаланни ҳақидағы амалий матдематикалық инобатта олған ҳолда тұзатындар кириптиң керак. Одатда, конусан майдалагич электр двигателнин белгиланған құвваты эмпирик формулалар өрдемидә ҳисобланады.

Проф. Олевский формуласын амалда құлдана бопланады, унға күра, КИМ шылдаш жараёнда иетельмол қылышадын құвват N_0 (кВт) құзғалуучан конус асосы диаметри D (м) квадратига чиңши

тирициин текислиги эксцентрикететига D (м) ва эксцентрик втулка айданни частотаси н та мутаноенб:

$$N_o = 60 \cdot K \cdot D^2 \cdot r \cdot n,$$

бунда, K – қайта ишланадын жинслар тавсифига бөлгүү ҳолда үйимати ўзгарувчи коэффициент (мустаҳкам жинслар учун K к 24).

Двигателинине белгиланган қувваты N_m (кВт)ни анықлашында энг көпта токламаларин хисобга олин даркор ва шундук учун үйин қувватини 50% ошириши керак, яйни $N_{oe} = 1,5N_0 = 2160D^2 \cdot r \cdot n$ кВт ва КММ майдалагичларининг белгиланган қувватларини анықлаш (кВт) учун В.Л.Олевский формуласини қолдана мумкин:

$$N_{oe} = 12,6 \cdot D_l^2 \cdot n_l.$$

2.1.5. Болғали майдалагичлар

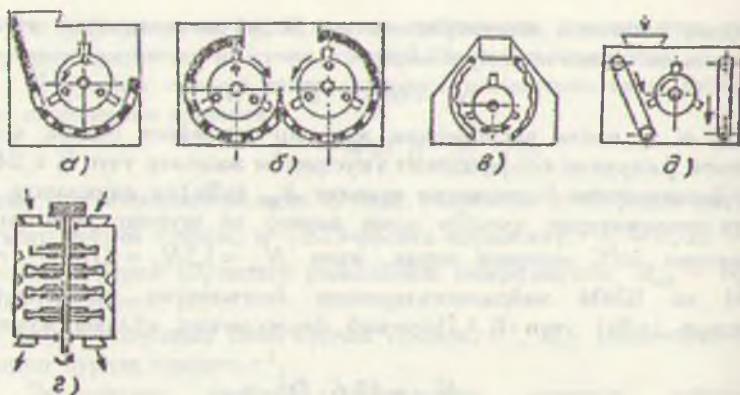
2.1.5а. Тавсифи, конструкциясининг хусусиятлари

Майдалалари уекуналари орасыда болғали майдалагичлар (БМ) иесин үринине эгалдейди. Уларни юоры даражадаги майдалалар, конструкциясининг соддалыгы ва хизмат күрсөтүшү күләйлиги ажратып турады. БМ – майдалалари уекуналарининг нам ва ёниникоқ материалларин майдалашыда муваффақиятты ишлатыладын ягона түри – дисбаланады.

Аммо уларни күләми кам абразивлар материалларин майдалалар билүүгина чегараланады, чунки алмашуучи деталлари тез сийлады (болталар, футеровкалар).

Асосий конструктив белгиларыга цараб БМ ни қуйидагича тасиғланы мумкин:

- роторлар сони бүйича: роторлар (2.29а-расм) ва иккى роторлар (2.29б-расм);
- валиннегазияти бүйича: горизонтал ва вертикал вал билди;
- роторларнегазияти бүйича: реверсив (2.29в-расм) ва поршерсив.

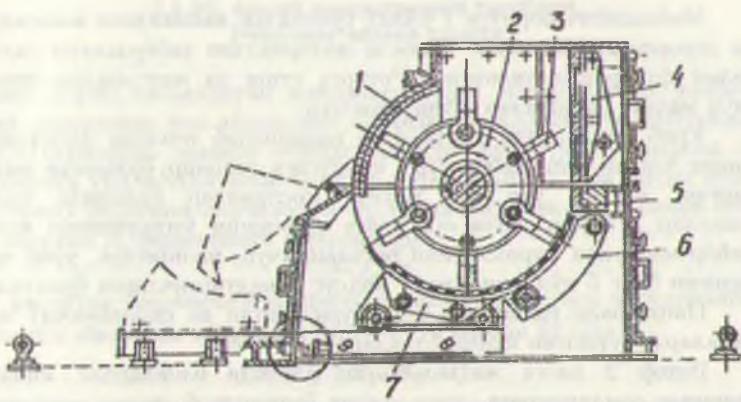
2.29-расм. Бозғали майдалагичларниң чызмалари:
а-якка роторли; б-бір нөсөнәли майдалайтын иккі роторлы;

БМ ларда материалдан майдаланың төз айланувчи болғаларниннг материалы бұлактарнга уризини, бұлактарнннг бир-бирига уризини, болғалар томонидан үлоқтырылған материалнннг майдаловчы таҳтасыларға уризини, материалнннн болғалар билән майдаланы таҳтасы орасында ҳамда болғалар билән наңжара орасында майдаланыншы патыжасында содир болады. Якка роторлы майдалагичлар БМ шынг энг кең тарқалған түрләридан ҳисебланады, чуники улар конструкциясын буйнича энг соддастырып, габариттери унча калтақ эмас, масасы кичик ва пархи арзон. Бу майдалагичлар универсал жиһоз бўлиб, мурт ва томонок материалларин майдалаш учун мұлжалланағац тош күмириши, тош тузиши, бўрни, гипсни, ўтхона шлагини, синиқ ешигларини, квасцларини, селитранни ҳамда оҳактошини, айрим рудаларини ва бошика кам абразивини материалларини.

Майдалагичга материал юқоридаи юкланиди ва у майдалани камерасига тушиди, у срда айланувчи роторга шарнирлар ёрдамида маҳкамлашган болғалар таъсирида майдаланади. Унинг синиқлари бир-бирларига урнисиб, қайтарғич шығалдар ва наңжараларга, футеровкага улоғтирилади. Бу ҳол материал бұлаклары матылум бир ката-кичникликка эренинб наңжаралы галвип тиражнелари орқали бүшатыннан түпнұғанда қадар күн маңгасиб қайтарысшиб туради.

ГОСТ 7090-72 та күра, сапаат БМ шиг 5 тур-ұлчамларини чикарады (38-жадвал).

Машине конструкциясин баталғылар күріб чыкмаз (2.30-расм).

2.30-расм. Бир роторли болғалы майдалагич.

Болғалы майдалагичларның техник таасиғпомаси

38-жиддайл

БМ ларнинг параметрлари	СДМ-12	СДМ-15	СДМ-12	СД-97А	СДМ-98А
Инш ушумдорлиги м/сант	10 - 15	10 - 24	150-200	570-660	900-1200
Роторнинг ўчамлари, мм узунлигиги диаметри	400 600	600 800	1600 1300	2000 2000	3000 2000
Оқсанувчи материалининг эни кагта бўлгиги Ўчами, мм	150	250	400	600	600
Роторнинг поминал айланни частотаси, обт/с.	1250	1000	750	600	600
Электр двигателининг кунияти, кВт	17	55	250	800	1250
Габарит ўчамлари, мм узунлиги эни баландиги	1100 1100 1150	1350 1400 1250	2400 2800 1900	4000 4200 3100	4000 5500 3100
Электр двигателесиз майдалагичнинг массаси, т	1,5	3,0	11,0	460	60,0

Майдалагич кориуси түзүлт түшкіндан пайвандылаб ясалған. Ичкі деворлары сійлишінгө чыдамлы материалдан тайёрланған таҳталар билең футеровка қылғынған. Роторға станина мен материалдан чықарып учун махсус шинкчалар күзде туғылған.

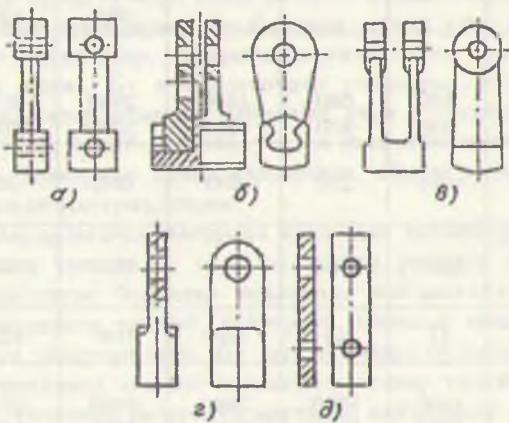
Уриб синдириуучи таҳта 4 – пайвандылаб ясалған футеровкалы. Үннінг іюкори учы майдалагич кориусига шарнір ёрдамида маҳкамланған, насткы учы эса махсус мосламасынан ёрдамида сияжыбы, болғалар З билән таҳта орасындағы тириқшының ўзгартируші мүмкін. Тайёр материал йиреклігінин ростолаш учун, шуннан деген, уриб синдирадын брусе 5 күлшанылады, у махсус пұнарларға үрнатылады.

Панжаралығасындар 6,7 (буриладын да сирнауышчи) махсус прамаларда терилған құйма блоктардан иборат.

Ротор 2 валға маҳкамланған алохыда блоктардан қылғынған, уларнан оралықтарынан оның-моңың ёрдамида болғалар осылған. Құрлаёттан майдалагич ротори 6 қатор болғаларға әга, уларнан ҳаммасы 69 та. Уч қатори 11 болғадан да уч қатори 12 тадан иборат. Болғалар құништа сийлишін бардошил ГОСТ10160 – 75 пұлатыдан ясалады.

Конструктив хесесінде шундан иборатки, улар бир қаңча инчи юзаларға әга. Бу иншаш муддаттана үзайтырады. 2.31-расмда болғаларнанғы ғимаратынан, уларни инчи юзалардың үтмасташынан билән айлантырып құйни имконияттана береди.

Болғалар а түртте, б, в, г эса – иккита инчи юзаларға әга.

2.31-расм.
Болғаларнан
ғимараты.

Ротор валы майдалагич кориусидан чықарылып, махсус кронштейнларға үрнатылады иккита подиининкка таянады. Валға айланыши ҳаракаты двигателден эластик муфта орқалы үзатылады.

2.1.56. Асосий параметрларни ҳисоблаш. Роторнинг айланга тезлигиги

Зарб берилганда майдалагичларда материалниң майдаланыншының энергияның төз айлануучи болғадан майдалануучи материал бүлдиги берилши эвасынга вужудга келади, бунда унбу энергия \mathcal{E} бир-бира орнадайтын жинслигинде деформациясынан шындаған кейин материал бүлдиги парчалашында \mathcal{E}_p хамда материал ва бүлдиге кинетик энергия \mathcal{E}_k берилшина сарфланади.

$$\mathcal{E} = \mathcal{E}_p + \mathcal{E}_k$$

О күттегінде бир-бира орнадайтын жинслигарлар массасынан шындаған кинетик энергияның төз айланындағы тезлигиги v да бөлелик бүлдиди:

$$\mathcal{E} = f(m_1, m_2, v).$$

Шундай қылым, БМ шындағанда, олдиңдан аниқтаптандырылған конструкциясын, қаралаттануучи (ротор ва бөлдигарларын) жинслигарлар массасынан шындағанда ротор тезлигиги v да материал бүлдиги массасынан шындағанда бүлдиги мүмкіншілік, унда бир-бира орнадайтын бүлдиги парчалашынан шындағанда кинетик энергия олади.

«ВНИИсторијдормаш» томонидан зарбдан майдаланынниң таңдиган қызметтери бүйінчеке [1] бүлдиги критик үлчамы d_{kp} (м) ни аниқловчы формула төзілген, яғни агар материал бүлдиги үлчамы критик үлчамдан кам бүлсе, унбу шароиттарда у асло майдаланыпайды.

$$d_{kp} = 230 \cdot 10^{-5} \sigma_p / \rho_0 \cdot v_p^{-1.5}, \quad (2.16)$$

унда, σ_q — ұзындында майдалануучи материалниң мустақжамалық ческарасы, Н; ρ_0 — майдалануучи материалниң ұжымий массасы, кг/м³; v_p — зарба тезлигиги, у ротор айланасында төзілген қылым, м/с.

Унбу бөлелиңінде өрдемнде тескари масаланы ҳам ҳал этиң мүмкіншіліктерінде:

Бондаревич материалниң σ_q ва ρ_0 аниқтаптандырылған қызметтери ва майдаланың маңаудолтасынан берилған шындаған d учун БМ роторнинде минимал (критик) айланга тезлигиги төзін мүмкін. Унбу масалага күра, (2.16) нәфедасында үзгартылыштар киристиб,

$$v_{kp} = 1.75 \cdot 10^{-2} \sqrt{\left[\sigma_p / (\rho_0 \cdot d) \right]^2} \text{ га зертте бүламиз.}$$

Иш унумдорнаны

Болғали майдалагиччининде иш унумдорнаның Q ни аниқтаптандыру үчүн В.Н. Барабашкин формуласынан фойдаланып мүмкін:

оҳактошни майдаланида, агар $D_p > L_p$ бўлса, унда $Q = 1.66 D_p^2 L_p n$, агар $D_p < L_p$ бўлса, унда $Q = 1.66 D_p L_p^2 n$, унда D_p – роторнинг диаметри, м; L_p – ротор узунлиги, м;

- кумирни майдаланида $Q = K L_p D_p^2 n^2 / 216 \cdot 10^3 (i - 1)$, унда Q – иш унумдорлиги, т³/соат; $K = 0,12 - 0,22$ – майдалагич конструкцияси ва майдаланувчи материал мустаҳкамлигига боғлиқ коэффициент; n – роторнинг айланни частотаси, айл/с; i – майдаланини даражаси (берилган материал ўргача бўлакларининг майдалани маҳсулотига ишбати).

Майдалагич юритмаси электр двигателининг қуввати

«ВНИИстройформаш» формуласидан фойдаланиб [7], қувватни топиш мумкин, унбу формула юзалар қонуни асосида ишлаб чиқилиган:

$$N = W \cdot Q \cdot (i - 1) / D_y \cdot \eta_u \cdot \eta_o \cdot 1000,$$

унда, N – қувват, (кВт);

Q – иш унумдорлиги, м³/соат;

i – майдаланини даражаси;

D_y – дастлабки берилган материални ўргача ўлчами, м;

$\eta_u = 0,75 - 0,95$ – майдалагич ФИК;

η_o – юритманинг ФИК;

$W = 2,7$ жадвалида келтирилган энергетика кўрсаткичи.

Боғали майдалагични двигателини қувватини, шунингдек, тахминан унбу формула орқали тонни мумкин: $N = (360 - 540) \cdot i \cdot Q$,

унда i – майдаланини даражаси; Q – иш унумдорлиги, т/с.

Материалларининг қувват кўрсаттичлари

39-жадвали

Материал	Ҳажми түқимма массаси, т/м ³	Чўзилишидаги мустаҳкамлик, кН/м ²	Энергетика кўрсаткичи, Вт · с/м ²
Кўмир	0,90	2750	2,53
Силикатли гипсит	1,20	1000	4,5
Изистияк	1,48	1850	8,6
--//--	1,52	7000	21,0
--//--	1,54	12000	19,0
Гранит	1,52	12750	15,0
Диорит	1,56	16400	40,0

2.1.5в. Конструкция элементларини ҳисоблаш

Ротор диаметри материалининг максимал ўчамдаги бўлгари билан ротор элементлари орасидаги ишбатлардан аниқланади. Болғанинг ўқди мухра охиригача узунлиги ротор радиусининг 0,4-0,5 қисмига тенг қилиб кабул қилиниади. Ўқланаштган материалининг максимал 100 мм дан ортиқ бўлмаган ўчамида болғанинг мухраси узунлигини бўлак ўчамининг 1,4-1,8 қисмига тенг қилиб олиниади, максимал ўчами 400 мм гача бўлганда эса - бўлакиниг 0,06 ўчамида. Одатда, болға мухрасининг узунлигини болға узунлигининг 0,5 қисмини ташкил этиди. Вертикал токланувчи БМ учун ротор диаметри (мм):

$$D_p = 3d + 550, \quad (2.17)$$

унда, d — нарчаланувчи материалининг энг катта бўлгари ўчами, мм.

Кўя тахта бўйлаб ротор ён томонидан узаттиладиган материални майдаловчи майдалагичлар учун ротор диаметри (мм):

$$D_p = 1,65d + 520, \quad (2.18)$$

Тазаб қилинадиган ши унумдорлигига қараб, (2.17) ва (2.18) формуластар ёрдамида аниқланадиган ротор диаметри катталантиришини мумкин.

$$\text{Ротор узунлиги } L_p = (0.8 - 1.2)D_p.$$

Ички (инчи) юзалар бўйича ўчанарадиган ғалинр нашкагараси орасидаги тирқинлар кенгиги материал бўлакларининг талаб этиладиган максимал ўчимидан тахминан 1,5 – 2 марта катта бўлинши керак.

Болғали майдалагичларининг асосий техник-фойдаланини кўрсатичлари (ши унумдорлиги, қувват сарфи, майдаланувчи материал сифати) болға конструкциясига бояниш.

Тўғри конструкция қилинган болғада унинг осмасининг ва ротор подшипниклари ўзларига болғанинг майдаланувчи материалга кўрсатадиган зарба кучини қабул қизмайди. Бу ҳолда болғанинг конструктив параметрларини куёндаги тенглама орқали аниқлаши мумкин бўлади:

$$J = m(l_1^2 + l_1 l_2)$$

унда, J — осма ўқига ишбатсан болғанинг инерция моменти, м^4 ;

m — болғанинг массаси, кг;

l_1, l_2 —тегинилича осма ўқидан ва бир-биринга урнишини иштасидан то болғанинг массалари марказига қадар бўлган масофа, м [1].

Ҳисобланашларда зарба болға мухрасининг ўргасида амалга оинилади деб қабул қилини мумкин.

Ротордагы болғалар қатори, сони, майдалагатқыш үзчамлари ва уннан вазифасы билан аниқланады. Одатда, у 3-8, күнніңда жа 4-6 күннің қабул қылышады. Одатда, майдалагатқыш конструкциясы буюртмачи хоҳшынға қараб, тайёр материал йирикливигінде күйнеледі. Талаблардан көлиб чиққан ҳолда болғалар қатори, сониши үзгәргірінің имконияттарынан зерттейді. Йирик майдаланған учун мұлжакаланған майдалагатқышларда 100 тағана болғалар үрнатылады. Болға массасы майдалагатқыш тур-үзчамнан қараб 4-70 кг бұлшыны мүмкін.

2.2. МАЙДАЛАНГАН ТОШ МАТЕРИАЛЛАРНИ САРАЛАШМАШИНАЛАРИ

2.2.1. Таспидланиппи

Түрлі материалларни тайёрлайдын учун хизмат қылувчи хом-ашөй күйнілік ҳолларда бир жишелі бўлмайды, у ҳар кисі ката-кичик бўлаклардан иборат бўлади. Шу сабабдан тез-тез аралашысадан алоҳида накларин (фракцияларин) ажратиш зарурлығы туғишиб туради.

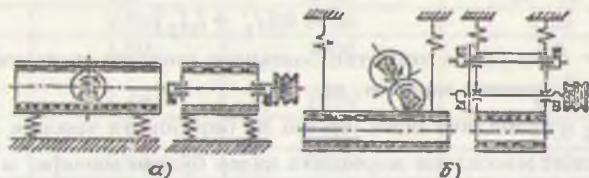
Саралан меканик усулда (катта сим галвирдан үтқазини), хаво, гидравлик ва бопиңа пўллар билан бажарылшин мүмкін.

Меканик саралан өзлаклар, галвирлар, панжараалар билан жи-хозланған машиналар ёрдамида бажарылады. Сим галвирдан үтқазинида бир неча павли донлар олиш мүмкін. Бу галвирлар (өзлаклар) сонига боғлиқ; агар материал бирин-кетин n — та өзлакдан ўтса, унда $n+1$ фракциялар олинаади.

Саралан ясси ёки ерін чиңиңди юзаларда амалта оширилади. Ясси сим галвирлар: колесникли (құзғалувчи ва құзғалмас), инерцион ва экцентрик болады.

Айланма тебранувчи шинаблиз инерцион симгаливирлар ва йұналтирылған тебранинши горизонтал инерцион сим галвирлар кең тарқалған (2.32-расм).

Айланма тебранувчи сим галвирлар одий конструкцияға зерттейді (2.32б- расм).

2.32-расм. Галвирларнанғы ассоци кинематик чизмалары:
а - айланма тебранувчи; б - йұналтирылған тебранувчи.

2.2.2. Асосий параметрларның ҳисоблашы

Симғалвирдан үтқазнин үпумдорлығы ғана самарадорлығыннан аниқловчы асосий параметрлар: ғалвирлардың юзаларинин ұлчамлары, төбәниниң частотаси және амплитудасы, симғалвиринин қиялик бурчаги, шыраттығынан айланының йұналишы және әзак харакатинин траекториясы.

Симғалвиринин асосий параметрлары ҳисоблашлариниң [1]-да бағыттаған усулға күра олиб борамиз.

Симғалвир күтиси төбәниншары амплитудасы

$$- a(M+m) = m\omega, \quad (2.19)$$

Унда, M — симғалвир күтисинин массасы; m — дебалансинин массасы; манжий шупорадың радиус-векторы, төбәниншаринин резонанс орти режимінде симғалвир күтисинин харакаты мажбур әтувчи күч билан қаршы фазада булады.

Симғалвир төбәниншаринин оңтимал амплитуда және частотаси үннинг харакат траекториясындағы бөглиқ. Тәжриба орқали аниқлашының, әзак теннишларында доңчалар тиқицилік қолмайды, агар шириннегінде әзак юзасындағы инерциялық баландығы h тәннік үлчамы l дан 0,4 кадар онымаса, янын

$$h \leq 0,4l \quad (2.20)$$

Инерцион симғалвирлар учун доңнин төбәнин йұналишиңдеги максималь тезлігі $v_0 = \sqrt{2g \cdot h \cdot \cos \alpha}$ эквиваленттік мағлум:

унда, g — әркін түннин тезліктері, $\text{м}/\text{с}^2$; α — ғалвирлардың юзасинин қиялик бурчагы. $\alpha=20^\circ$ дегендегі қабул қылышында (2.2) инерциялық баландығы h жоғарыда $v_0 = 4,28\sqrt{0,4l}$ ин тонамиз.

v_0 мағлум бүлғанида симғалвир төбәниншаринин асосий параметрлары аниқланады $v_0 = a\omega$, унда ω — төбәниншар амплитудасы, $\text{рад}/\text{с}$; a — төбәниншариниң частотаси, $\text{рад}/\text{с}$.

Төбәниншар амплитудасини таңлайында, шуны инерциялық кереккі, симғалвиринин төбәниншардардың тезліктерінің $80 \text{ м}/\text{с}^2$ дан ортىбеттеги жоғарларда асосий деталларинин бузилишиңда олиб келады. Бүнде $\omega^2 a \leq 80 \text{ м}/\text{с}^2$.

α және ω инерциялықтардың үшін формулалар мавжуд. «ВНИИ-Стройдормаш» институтының симғалвирлар учун төбәниниң частотасиниң шыбын формула бүйінша аниқлашыны тавсия этады: $n = 44\sqrt{l/a}$, тұғры чи-

зиди төбәнинең оға бұлған горизонтал симбалвиirlар үчүн $a = (4 + 140l)/1000$, $n = (1 + 12,5l)/12a$ бу ерда, l – тенниларинең ёруғынк бүйінча үлчами, м.

Одатда, ишшаб симбалвиirlар үчүн $a = 0,002 + 0,005$ м қабул қылышады, $l = 0,07$ м, пүшалтирилган төбәнини горизонтал симбалвиirlар үчүн $l = 0,04$ м.

Будан α , m , M , ω маңылым бұлған ҳолда (2.19) формула бүйінча дебалансининг статик моментини топтап мүмкін. Шундай қылыш, титраттичининг ҳамма параметрлари маңылым бұлады.

Титраттичиниг қиялк бурчаги $0\text{--}30^\circ$ га тең. Панжаралы симбалвиirlарда және $0\text{--}25^\circ$ га тең. Қиялк бурчагиниң камайшыны билан галвирдан үтиши самарааси ортады, шу билан бир қаторда иш упумдорлығы камайды.

Титраттич валишиниң айланының йұналишынан да зәлек харакатыннан траекториясы ишшаб симбалвиirlар титраттичи валишиниң айланының йұналишынан зәлек бүйілаб материал жаракатига қарама-қаршы йұналишта үзгартырылғанда, галвирдан үтиши самарааси аңча яхниләнди, иш упумдорлығы және пасаяды. Бұ materialиниң зәлек бүйілаб жаракатлашиши теззегиниң камайшынга да зәлеклар теншегидаи доңчалариниң яхни үтишинга күлай вазият туедирудың доңчалар учшинде қозага келинеш хисобига содир бұллады.

Товар ва оралық материалиниң галвирдан чықының бүйінча симбалвиirlиниң иш упумдорлығы ($\text{м}^3/\text{соят}$) $Q = q \cdot F \cdot K_1 \cdot K_2 \cdot K_3 \cdot m$.

Үнда, q – зәлеклариниң маңылым үлчамидағы теннилар үчүн симбалвиirlиниң солициғири маңылым үпумдорлығы, $\text{м}^3/(\text{соят}\cdot\text{м}^2)$; F – галвирданың іози, м^2 ; K_1 – күтіниниң қиялк бурчагиниң ишобатта олувлы коэффициент; K_2 – дастлабки материалда наст тоғфага киругчи доңчалариниң фоны миңдориниң хисобга олувлы коэффициент; K_3 – зәлекиниң биттә теншегиниң ярмидан кам бұлған наст тоғфа доңчалариниң миңдориниң ишобатта олувлы коэффициент (K_1, K_2, K_3 қийматлары 40-жадвалдан қаралсун); m – материал билан бир текисде тәъминланмасынан материалиниң дөн бүйінча таркибииниң доңлариниң шакли да симбалвиirl түриниң хисобга олувлы коэффициент.

Шеңбердеги коэффициенттердің қийматлары күйидеги таблодада көрсетілген:

Виброгалвир	Шагал	Майдаланған шагал
Горизонтал	0,8	0,65
Ишшаб	0,6	0,5

Иккиге ва учта әлакын симгальвирлар иш упумдорлыгының эң жокдайтын әзали бүйіча ҳисобланады.

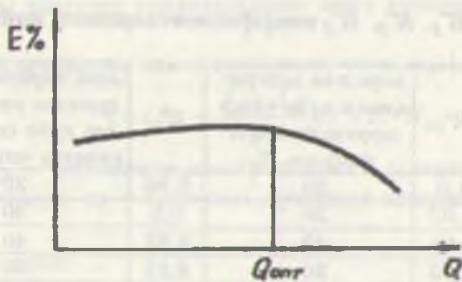
Галвирлаш самарадорлығы

$E = l \cdot K_1' \cdot K_2' \cdot K_3'$, үнде l – памуна самарадорлық (ұртаса шароиттар үчүн);

K_1' – галвирининг қыяғынан бурчагиниң шабаттаға олувчи коэффициент; K_2' – дастлабки материалдандағы наст тоңға дончаларининг физикалық қаралашының шабаттаға олувчи коэффициент; K_3' – әлак тәсігін ярмидан көм бүлгап наст тоңға дончаларининг физикалық қаралашының шабаттаға олувчи коэффициент (K_1', K_2', K_3' кілімдердің 41-жадвалдан қаралсек).

Тұғри чизікдиң төбрануучы горизонтал симгальвирлар үчүн памуна самарадорлық I майда шағалдин галвирлашыда 89% шағалдың галвирлашыда 91% тәсіг; алданнаң төбрануучы пиншаб симгальвирлар үчүн I майда шағал үчүн 89% ташкил штади ва 87% – шағал үчүн.

Иш упумдорлығы ва галвирлаш самарадорлығы орасыда түзілкіншілдікке бағытталған бөлініштік мавжуд (2.33-расм).

2.33-расм. Галвирлаш самарадорлыгының иш упумдорлығига бағындығы.

Графикдан күриниб түрибдікі, галвирлашының оптималь иш упумдорлығы сипаттыда үшінг эң катта қыйматин олин лозим, бу колда самарадорлық максимал ёки унга яқын булады.

q, K₁, K₂, K₃ коэффициентларининг қийматлари

40-жадвали

Симғал- пириниг квадрат тешини ұлчами, мм	q	Симғалвир нинг қиялик бүрчаги, град	K ₁	Берилган ма- териалдаги куйи синиф заррачалари- нинг миндори, %	K ₂	Элак тирқини ұлчами ярми- дан кичик бүл- ган куйи синиф заррачалар миндори, %	K ₃
5	12	9	0,45	10	0,58	10	0,63
7	16	10	0,5	20	0,66	20	0,72
10	23	11	0,56	30	0,76	30	0,82
14	32	12	0,61	40	0,84	40	0,91
16	37	13	0,67	50	0,92	50	1,0
18	40	14	0,73	60	1,0	60	1,09
20	43	15	0,8	70	1,08	70	1,18
25	46	16	0,86	80	1,17	80	1,28
35	56	17	0,92	90	1,25	90	1,37
37	60	18	1,0				
40	62	19	1,08				
42	64	20	1,18				
60	80	21	1,28				
79	82	22	1,37				

K'₁, K'₂, K'₃ коэффициентларининг қийматлари

41-жадвали

Қиялик бүрчаги, град	K' ₁	Берилган матери- алдаги куйи синиф заррачаларининг миндори, %	K' ₂	Элак тирқини ұлчами ярмидан кичик бүл- ган куйи синиф зар- рачалар миндори, %	K' ₃
0	1,0	20	0,86	20	0,9
9	1,07	30	0,9	30	0,95
12	1,05	40	0,95	40	0,98
15	1,03	50	0,97	50	1,0
18	1,0	60	1,0	60	1,01
21	0,96	70	1,02	70	1,03
24	0,88	80	1,03	80	1,04

Электродвигател қувваты

Материални гальвирланыңда гальвир иодининикларидаги шықаланынга, электр двигателларда, материални ташында, дончиларниң әлак тешікларидан үтишида ҳамда таянчлар ва элементлар нинг уланиниң жойларидан энергия иероф бұлады.

Энергияның үмумий харажатлары (Вт)

$$N_{yu} = N_{uik} + N_{2u}$$

Подшипниклардаги шиктескендеги көктем энергия иерофиги подшипник түри, подшипникларның ФИК ва уларның сөзини билганинде да таҳминдан баҳоланы мүмкін. Анықрек усул [1] да көлтирилген.

Пашкарадан ғалыирда материалдин үйреткендеги қарастырылғанда материалдин әсерлеленеушілдігінде (кВт), (юқалы коэффициенті 0,5дан күшті бүлмагандай) ғалыирда материал массасынан түрлі мутасабиқ равинада ўзгарады деб қабул қызметинин за күйндегіча иғодаданын мүмкін:

$$N_{fp} = 2.3l \cdot Q(C_{10} + \frac{C_n}{2})\rho / v_0 E,$$

үшінде, l — ғалырның ұзындығы, м;

Q — дәстлабки таъминлашының бүйічча симғалвиришин үйреткендегі, м³/саат;

C_{10} C_n — дәстлабки материалдардың юқори ва пастки симғалар мүшкіндері, %;

v_0 — олак бүйілаб материалдин қарастырған тезлігі, м/с;

E — ғалыирдан самарадорлығы, %;

ρ — материалдиннан зерткіліктері, кг/м³.

Электр двигателдердеги энергия иерофиги ушин ФИК біздең ҳисобда онында. Электр двигателес симғалвиришин үшін таъминлашының көрсеткішін береді.

Двигателес симғалвиришин үшін тағы да үйреткендеги қарастырған вакт

$$(e): t = (J_{de} + \frac{J_e + J_K}{i^2})\omega^2 / K \cdot N_{de},$$

үшінде, J_{de} , J_e , J_K — тегіндеңде электр двигателес роторы, тираттычинин және айлануучы массалары ва төбрануучы күтінин инерция моменттері, кг·м²;

i — үзатын сөзі;

ω — бурчак тезлік, рад/с;

K — электр двигателесинин үшін тағы да үйреткендеги моментаңын көрсеткіші (электр двигателеси наспорттыдан);

N_{de} — электр двигателесинин күштесі, Вт. Вакт $t = 5$ с дан онын маслиғи көрсеткішін береді.

III. АСФАЛТ-БЕТОН ҚОПЛАМАЛARIНИ ҚУРИШ МАШИНАЛАРИ

3.1. Йүл-қурилыш материалларини тақсимлаш үчүн машиналар- чақыттош ёткізгічілар

3.1.1. Чақыттош ёткізгічіларшың вазифалари, умумий түзілиши ва ишчи органлары

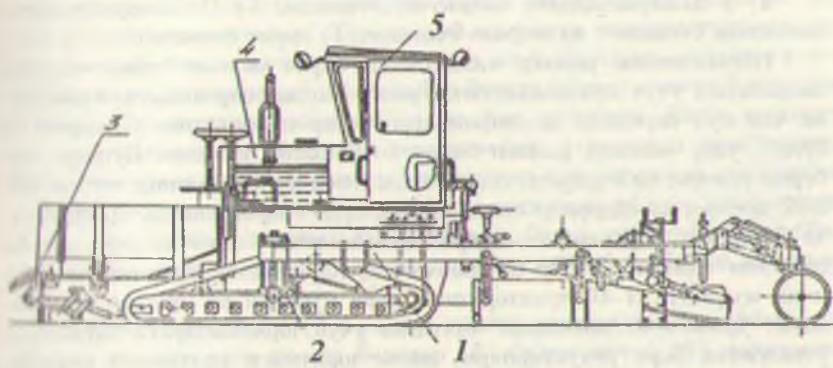
Йүл-қурилыш материалларининг үзіншірар күйінде олар тақсимлагыч тұрғыта алманишувчи ишчи қысметтеңде оға бүлгап шиндересең машина бүйінб, автомобил йүллари, майдоналар ва шаҳар күчаларини қуруши ва таъмирлапшыңда цемент ва битум биләп мустаҳкамланған тош материаллар (чақыттош ва шағал) ва грунт араалапшыларини бир мөшердә тақсимлаши, дастлабки шиббалаш, күм ҳамда түрлі хиз битум-минерал араалапшылары (қора чақыттош, шағал, асфалт-бетон) шын ёткізгіш үчүн мүжекеланған.

Чақыттош ёткізгічининиң ишчи органлары чақыттош ва шағалды қопламаларни қуруши үчүн мүжекеланған. Бұнда машина иккінші бажарылышта оға: биринчи бажарылышта чақыттош ва шағалды құмны ассоң бүйілаб, материалларни автомобисоваллар өрдемненде ёткізінің күм қоллами бүйілаб ёткізиб берині йүлі биләп тақсимлашда құлланады. Бұнда чақыттош ёткізілішини ва машина характеристикағат зиянданған да памылданған ассоң бүйілаб аманатта ошириліши керак.

Иккінчи бажарылыш материалларни автомобисовалларда ассоң бүйілаб ёткізиб берині йүлі биләп қаттық ассоң бүйілаб тақсимлашда құлланады.

II бажарылыштагы чақыттош ёткізгічи биләп құмни ҳам ёткізни мүмкін.

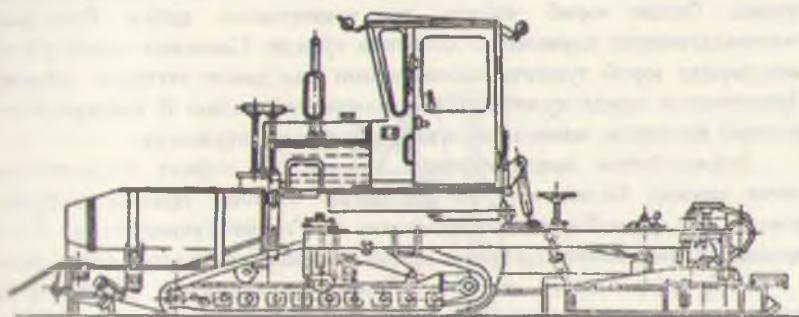
Асфалт-бетон ҳамда боянқа битум материаллар биләп қолданы үчүн асфалт ёткізгіч ишчи органды хизмат күзгады (3.1-расм).

3.1-расм. Щул-курилни материалдарини тақсемлагич (ІІ бажарилышындағы асплаттеткізгіч жаңа шаталёткізгіч ишчи органды билан):

1 – шатакчи рамасы; 2 – ўрмаловчи заңжир; 3 – қабуда қолданы бүнкери; 4 – трансмиссия; 5 – кабина.

Енгіз турдагы қонлама қуриши, шуннингдек, цемент ва битум би-тап мустаҳкамланған ассо қуриши учун грунт ётқизгічинінг ишчи органды хизмат қыладади (3.2-расм).

3.2-расм. Йұа-курилни материалдарини тақсемлагич
(грунт ётқизгічинінг ишчи органды билши).

Тақсемлагич бир ишшабын ёки икki ишшабын профил ҳосил қылғанда, шуннингдек, материалдар күнделектеуден ишшабесіз ётқиззінің ишкөн берады.

Тақсемлагич рамасында бүнкер, ўрмаловчи заңжир, трансмиссиялы двигатель, бөшкәрилүвчі кабина ўрнатылған шатакчи ҳамда құйылған тиркама ишчи органдардан иборат:

а) I бажарыннандағы қаңқиетон ётқызғыч; б) II бажарыннандағы қаңқиетон ётқызғыч; в) асфалт ётқызғыч; г) грунт ётқызғыч.

Ит пайтида самосвай зияларға зиятланған қатын томонидан орқаси билди юриб чиқади ва ҹакиқтонин қабул бүнкегиға таңсемлагачининг ҳаракатен ҳолатида тұқади. Самосвайлар күннің түкіп, зиялардан юриб түнгіч, таңсемлатын яна давом жетіріш мүмкін. Җакиқтонин ҳамда құмниң қаттың асесда таңсемлаты И бажарыннанда монтаж қызметтердегі машина воситастың амалға онырылады.

Асфалт-бетон араланымасын тақсимлап асфалт ёткізгічінің ишчи органды билді монтаж қылыштар маниши ёрдамда, грунт-цемент ва грунт-битумны тақсимлап эса грунт ёткізгічінің ишчи органды билді монтаж қылыштар маниши ёрдамда амалға онырылады.

II бажарыншындағы асфалт ётқызғич ва чакшытоң ётқызғичинин ишчи органдары құйыдагылар: рама, шатуғ түріндеги аедаргич, шиббаловчы брус, сналингловчы тәжірчі плита, фаякет чакшытоңни ётқызында құлланадын виброплита, транспорт индицирателдер ва көптеген тизимдердеги изборат (асфалт-бетон ётқызындағы).

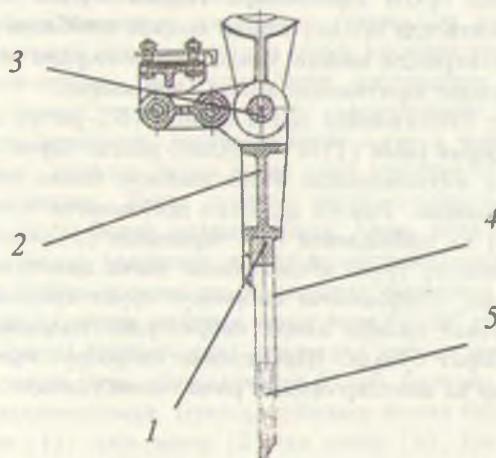
Группа ётизигиччининг ишчи органни рама, науг туридаги аёларгич, зичловчи вибробрус, зинапоя, тұшама, ва спирнапуви қолинилардан иборат.

Иш нағыда самоеовал шиназары билди тирговуч рамаларга тек-
кунча орқаси билди юриб келади ва кузовини күтариб, материалини
қабул бункерига тұқади. Бункерин тұлдиріши тақсимлагичин тұхтат-
май түриб олиб борилади, бунда тақсимлагич тирговуч рамалары би-

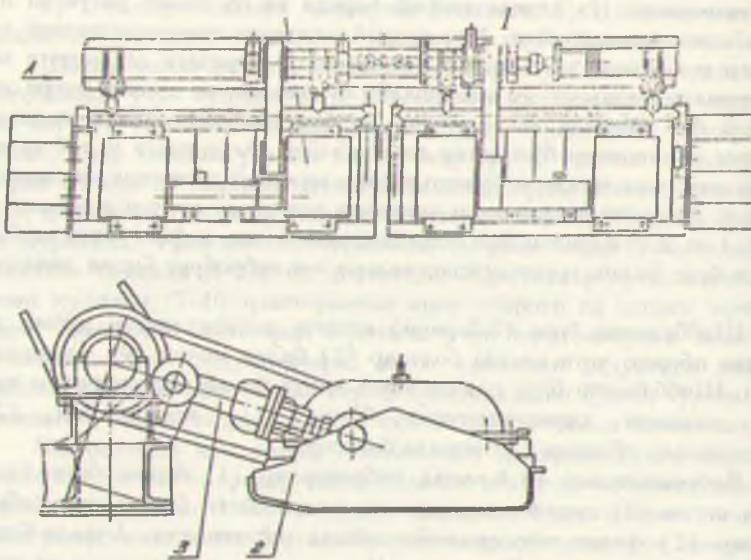
шын самосөзлөнің ўз оддіца штариб боради ва бу билан узлукенін иш шарпейнин таъминлайды. Хар қандай ҳолларда тақсимлагычнін ҳаралаты мобайнида материал бүнкердан шылг турғындағы ағдаргичта көлиб тушады, ағдаргич зең материалнін ётқизилеттегі сренинг бутун эни бүйінші бир текнеда тақсимлайды ва бир пайтнінг ўзінде конілама миңдым қазашында бүйіншін таъминлайды. Ағдаргичта көлиб тушадын материал миңдори бүнкер конікоктары қай даражада очылышында болынға болынға. Ағдаргич чегарасидан чиңқанда чақыртош әсфалт-бетон шиббаловчи брусе, I ва II базжарылыштарда виброплитарап билан, асфалт-бетон шиббаловчи брусе билан, грунт аралапималари зең виброрес билан зичланады.

Шиббаловчи брусе (3.3-расм) искитта пайваңдлаптап құйма деңгелден иборат; унға настда болттар (5) билан шынок (6) маҳкамлады. Шиббаловчи брусе сипаттасуловчи панта билан эксцентриктын вал, бир маромда ҳаракаттанувчы бүғин (1), кронштейн (2), қистигермалар түйлами (3) орқали боғланады.

Виброплитарап (3.4-расм) вибраторлар (1) билан биргаликда бема шынак (3) орқали сипаттасуловчи панта билан боғланады. Вибраторлар (2) фаскат чақыртош ётқизінінде шынлатылады. Асфалт-бетон шиббаловчанды үшар енінде олинады. Иш ҳолатында вибраторлар ва виброплитарап зичланадыттар чакыртош устида әркін ётады, транспорт қолында зең виброплитарап күтариши механизми ёрдамида күтарилады.

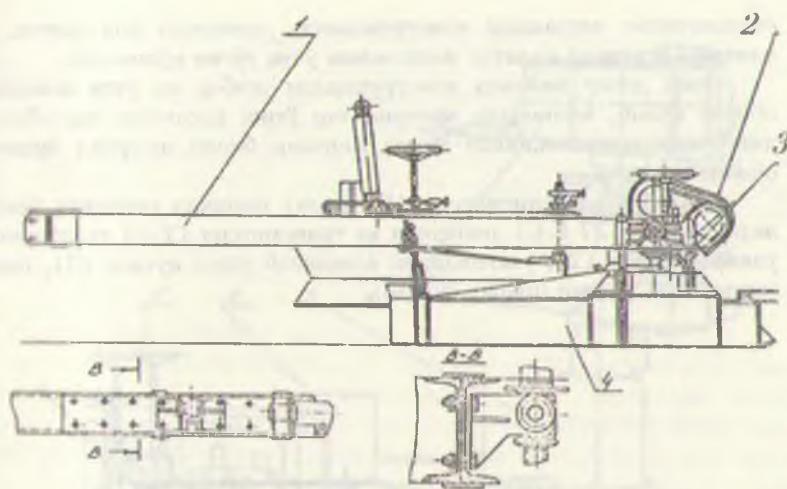
3.3-расм. Шиббаловчи брусе: 1-текисловчи звено; 2-кронштейн; 3-қистигермалар түйлами; 4-брусе; 5-болт; 6-шынок.

3.4-расм. Юритмалы виброплиталарин үриаттасы:
1-вибратор; 2-виброплита; 3-осма.

Н бажарылышидаги асфалт ётқизгічларинің вибраторлари ва шиббаловчи брусын юритмалари гидромотордан попасимен тасмалы узатма воситасыда оралып тиргак орқали шиббаловчи брус юритмасыннан экцентриккі валиға ҳамда гидромотордан виброплиталар вибраторларининг юритмасыда амалға оширилады.

Грунт ётқизгічинің ишчи органды (3.5-расм) нағайванд конструкциядан иборат рама (1)га ега болып, қолдан барча пінгім бирикмалар шу рамага мақкамланады. Рама шатақчы билан солд тиргакаар өрдемінде бирләшнеган. Рамага ағдаргич шиббаловчи брус (3), сирнаиувчи қозғаш (4) ва шиббаловчи брус юритмасы (2) мақкамланған. Сирнаиувчи қозғаштар грунт ётқизгічинің ишчи ходатыда тиранн үчүн хизмат қылады. Шиббаловчи вибробрус грунт аралапшыларини шиббаланыга хизмат қылады ҳамда вибраторлар мақкамланадиган виброресдан иборат бұлады. Шиббаловчи вибробрус кронштейнлар, амортизаторлар ва винтлар орқасын рама билан үлганаады.

3.5-расм. Грунт ётқызгичинің ишчи органдары: 1—рама; 2—иінбаловчы брусынның көрінісі; 3—иінбаловчы виброрубе; 4—спиралевші колеси

І бажарылышындағы чақыртоң ётқызгичинің ишчи органдары нағайдаңд қонструкцияның рамага етінгенде оған бұлғын, унға текисловчы брус, гидромотордан қарата тапанувчы виброплитаілар, ёнбон чеклагычлар кронштейндер болап виброплитаілардың күтәрмениң механизмы, таянч устуулар, зиналар да қонқоған оған шығалар маҳкамланады.

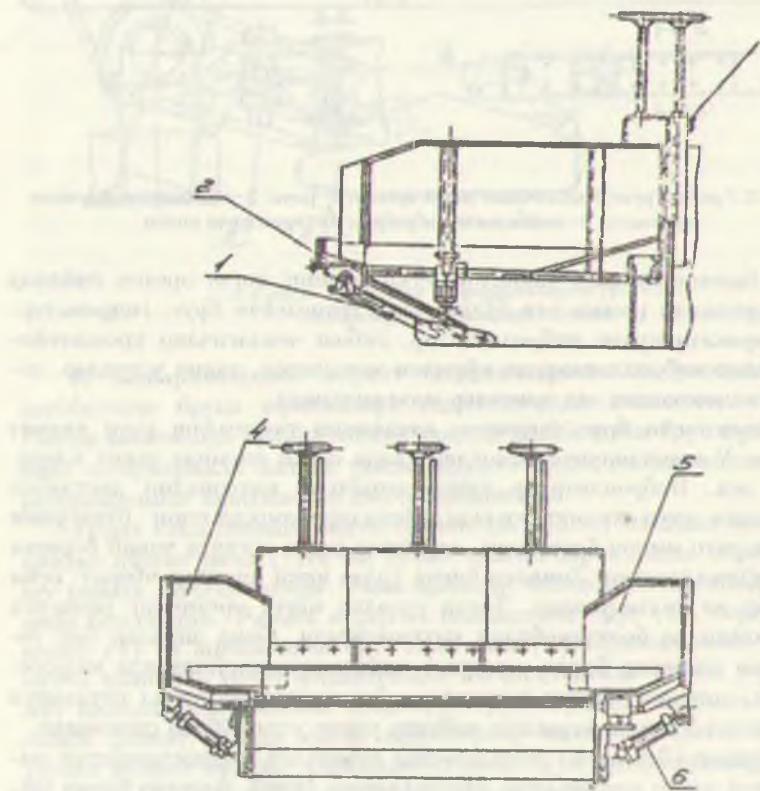
Текисловчы брус чақыртоң қатламын тақсимлаштыру үчүн хизмат келеді. У алманинувчы ишкөнділар ҳамда остик қысметтердегі таянч изиталарға етінгенде. Виброплитаілар тақсимланадын материяның дастылабын иінбалдан үчүн хизмат қылады. Зиналар самосвалиниң бүнкериңиң ісілдешілік үчүн имканды бередиган даражада ишчи органдың чықырғы боришини үчүн мүлжакалланған. Зиналар йиғма ҳолда иккі қысметден иборат: осма зиналар да тахта супналар. Тахта супналар ишчи органдарының рамасында үриатылады да бокталар болап маҳкамланады. Осма зиналар бир тоғоннандағы изгаклар болап раманың махсус кронштейнларда маҳкамланады, зинаннан бойынша томониң эса ётқызилған материал қатламында таянады да машина қарата нағайдаңда уннан усти бүйлаб спиралевшіледі.

Бүнкере (3.6-расм) автосамосвал кузовидан тақсимланадын материяның қабуя қылмын үчүн мүлжакалланған бұлғын, болталар болап шаштасынчы рамасында маҳкамланады. Бүнкере күйіндегі пневма бирлікшілдерден иборат: олд изитта (1), орқа девор (3), чан девор (5), ўнг девор (4) да айланувчы олд түсекін (2). Ўнг да чан деворлар, материяның бүнкере қысметтерін бүнкетілдігін марказға таштап үчүн, оник-моникларда гидроцилиндрлар (6) ёрдамнан бурылады. І бажарылышындағы чақыртоң

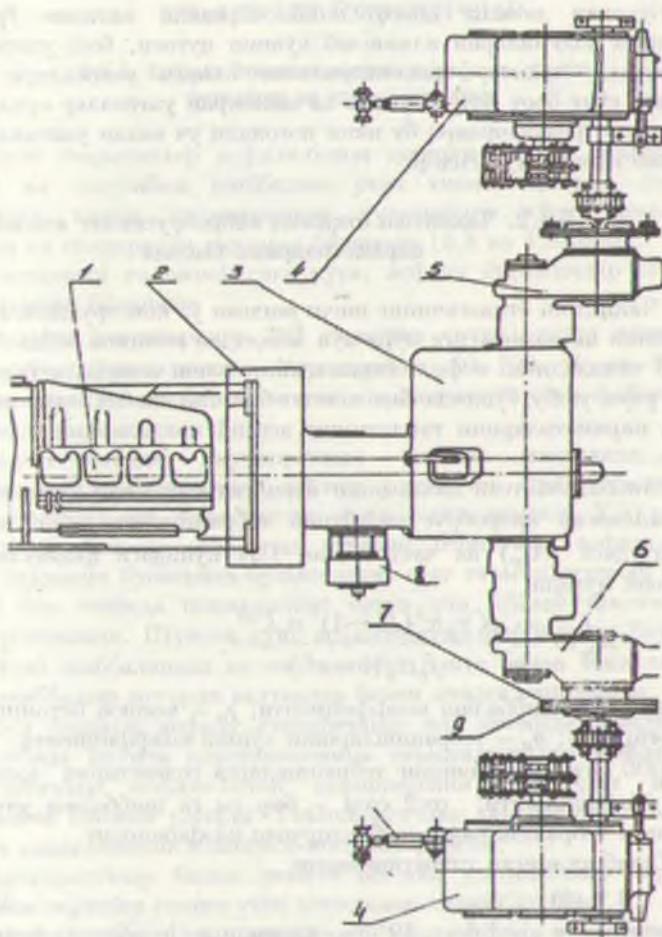
ёткізгічинің иніләніда конструкцияға қонқоқын олд илита, олд илттеган вертикал ҳолатда мақкамлаш учун түсін күшилган.

Орқа девор найванда конструкцияны шибер ва учта қонқоқдан иборат бўлиб, қонқоқлар материаллар ўтиш кесимини тартибга солин учун хизмат киради ҳамда винтлар билан штурвал ёрдамида очилади.

Двигател ва трансмиссия (3.7-расм) шатакчи рамасына ўринатылади ҳамда Д-37 Е-С1 двигатели ва трансмиссия (Т-40 тракторининг улалы мұфтаси (2), узатмаларни алмашылаб улаш қутиси (3), охирги узатмалари (5)дан иборат бўлади.

3.6-расм. Бункер: 1—олдинги илита; 2—олдинги бурилувчи түсік; 3—орқа девор; 4—үнг девор; 5—чаш девор; 6—деворни буриш гидроцилиндри.

3.7-расм. Трансмиссияниң ва двигателиниң ўриатын: 1-двигатель Д-37-Е-С1; 2-изделий мұфтасы; 3-юритмаларни алмашылаб улаш күтиси; 4-борт редуктори; 5,6-Т-40 тракторинин охирғы узатмалары; 7-запекирын яриммұфта; 8-насос юритмасы; 9-яриммұфта.

Т-40 тракторы охирғы узатмаларининг фланецдерига болталар ёрдымда яна фланецдер үриатылады ва уларга запекирын ярим мұфта (7) мақкамланады. Уларға учма-уч уланувиhi ярим мұфталар (9) борғ редукторлары (4)нинг кириувчи валларыда мақкамланады.

Трансмиссияга шунгидек, насос юритмаси ҳам кирады.

Буровчи момент двигательнинг тиреакли валидан ўрмаловчи занжирига узатмаларин алмашлаб қўшиш қутиси, бори узатма, дифференциал, трактор трансмиссиянинг охирги узатмалари орқали, улардан сўнг борт редукторлари ва занжирини узатмалар орқали берилади. Борт редукторлари бу икки номонали уч валини узатмаларин алмашлаб қўшиш қутисидир.

3.1.2. Чақиқтош ётқизгич вибробрусиининг асосий параметрларини танлаш

Чақиқтош ётқизгичининг ишчи жиҳози ўз конструкцияси, ишлан принципи ва вазифасига кўра кўни жиҳатдан кейинги бобда батафсили кўриб чиқишлидиган асфалт ётқизгичининг ишчи жиҳозига ўхшами, шунинг учун унбу бўлимда биз цемент-бетонини шиббаловчи вибробруе ишчи параметрларини танлашнинг асосий қондадарини көлдирамиз, холос.

Шиббаланаётган қатламииниг берилган мажсимал қалиниги учун мўлжалланиган вибробрус мажбурий тебранининг талаб қилиниган амалийтудаси ($A_{бр}$) ва частотасини (ω) кўйидаги формула бўйича аниқдан мумкин

$$A_{бр}^2 \omega^2 = \frac{K \gamma_0 h^2 (K-1)^2 n_0 l^{n_0 h}}{f_0 \alpha_0 (1-e^*)}, \quad (3.1)$$

бу ерда, K – шиббалаш коэффициенти; γ_0 – юмшоқ бетонининг ҳажмий оғирлиги; n_0 – тебранинг сўниши коэффициенти; $f=0,0006$ см² – бетониниг тебранинг тарафдан солинтирма қаринилигининг коэффициенти; $\alpha=2$ см – бир см га шиббалаш учун талаб қилиниган тебранинг вақтини билдириувчи коэффициент.

Талаб қилиниган титратини вақти:

$$t = c/n \quad (3.2)$$

бу ерда, $c = 1-1,5 \cdot 10^3$ – қалиниги һ бўлган темир-бетон қопламани шиббалаш учун талаб қилиниган цикллар сони; n – титратичининг (вибраторининг) 1 минут ичидаги тебранинлар сони.

Вибробрусииниг талаб қилиниган ишчи эни (машина юрини бўйича) $V = \kappa \cdot U \cdot t$, (3.3)

бу ерда, U – бетон ётқизиш тезлиги.

Титратичларининг талаб қилиниган статик моменти

$$M_{ст} = G_{бр} \cdot A_{бр} \quad (3.4)$$

бу ерда, $G_{бр}$ – бруси масаси.

3.2. АСФАЛТ ЅТҚИЗГИЧЛАР

3.2.1. Асфалт ѕтқизгичларнинг вазифаси, умумий тузилиши ва ишчи органлари

Асфалт ѕтқизгичлар асфалт-бетон қоринмаларини тақсимлаш, төзизни ва дастлабки шиббалаш учун хизмат қылади. Асфалт ѕтқизгичлар юриш қисемларининг тузилишинига күра ўрмаловчи шинжирли ва гидрираклы турларга бўлинади (3.8 ва 3.9-расм).

Унумдорлиги ва вазифасига кўра, асфалт ѕтқизгичлар оғир ва сипта турларга бўлинади.

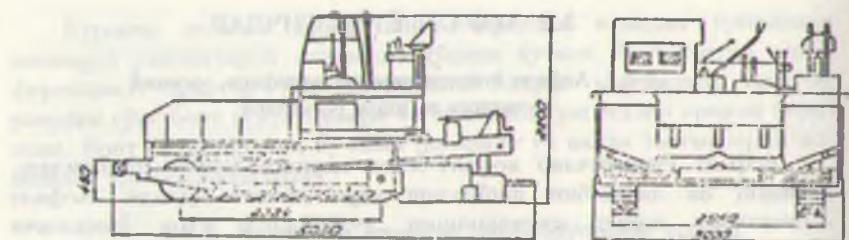
Оғирлари (унумдорлиги 200 т/соатдан ортиқ) катта ҳажмдаги шинлар учун мўлжалланган. Унумдорлиги 50–100 т/соат бўлган ётқизгичлардан унча катта бўлмаган иш ҳажмлари учун фойдаланилади.

Хозирги шайтда, унумдорликни ошириши мақсадида, кенг қамроғли асфалт ѕтқизгичлар яратиш устида иш олиб борилмоқда. Асфалт ѕтқизгич иш жараёнининг технологик чизмаси 3.10-расмда кўрсатилган. Автосамосвалларда стказиб берилувчи асфалт-бетон массаси ётқизгич бункерига бўннатилади, сўнг таъминлагичлар билан массаси бир текиседа қонламанинг бутун эни бўйлаб тақсимловчи шинекка узатилади. Шундан сўнг асфалт-бетон шиббаловчи бруе билан дастлаб шиббаланади ва сизликовчи панта билан текисланади. Буткуя шиббалаш моторли газтаклар билан амалга оширилади.

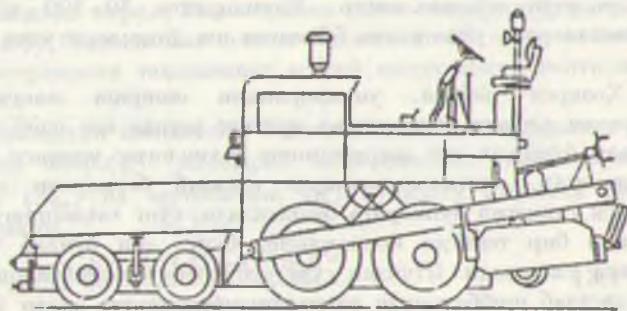
Қабул бункери асфалт ѕтқизгичининг олди қисимида жойланган. Унинг тубида иккита пластинкасимион таъминлагичлар жойланган. Таъминлагичлар асфалт-бетон қоринмасини бункердан иккита тақсимловчи шинекка узатади. Таъминлагичлар ҳаракатининг тезигиги ётқизгич ҳаракатининг тезигига мослантирилган.

Таъминлагичлар билан иккита шинекка узатиладиган қоринма миңдорини тартибга солиш учун қонқоқлар хизмат қылади.

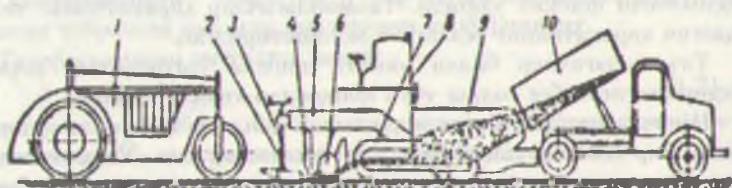
Шинклар асфалт-бетон қоринмани қонланаётган полосанинг эни бўйлаб бир текиседа тақсимлаш учун хизмат қылади. Үйнадиги таъминлагич ва шинек чар томондагилардан мустакил равнида ҳаракатга келтирилади. Шинклар айланинининг сони ётқизгич ҳаракати тезигига боғлиқ ҳолда белгизланади.

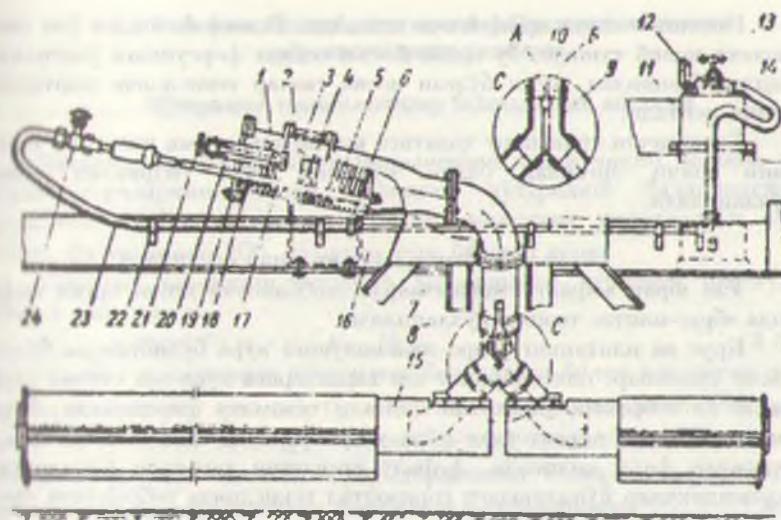
3.8-расм. Үрмаловчи заңжирлі асфалт өткізгіч.

3.9-расм. Гидравлік юриндегі асфалт өткізгіч.

3.10-расм. Асфалт өткізгіч технологияның жағынаннанған чыздасы:
1 – моторлы галтак; 2 – текисловчи пілта; 3 – мувозапатлоғынан винт; 4 – шинбаллончи
брус; 5 – осма рамасы; 6 – корнишмаш тақсимлаш учун шиен;
7 – юрнін кисемі; 8 – двигатель; 9 – бункер; 10 – автосамосвал.

3.11-rafem. Испитувчи күрілім:

1-жини камераасы; 2-камкоң; 3-хаво кожухы; 4-акелантиргич; 5-змесинкеттеги; 6-буелаттықтағыш; 7-газқұуры тирекі; 8-газқұуры түсініштік шесті; 9-газ құуруннан тармокланнаны; 10-газқұуры түсініштік шесті; 11-керосин бачогы; 12-шарык манометр; 13-құл насосы; 14-құурудан бакка ёнисін шланги; 15-давмоның пұялары; 16-ёниши құури; 17-насадка; 18-жини камераасыннан орқандықтоңкоң болып; 19-жини камераасыннан орқандықтоңкоң; 20-ниша-плунжер; 21-маховик; 22-ёниши құури скобасы; 23-құурудан испиттеги ёнисін шланги; 24-ёниши вентилі.

Шиббаловчи брусе асфалт-бетон қоринмани дастлабки шиббаланай үчүн хизмат көздіді. У иккі кремдан иборат бұлдыб, ҳар бир қынен үз ишцентрикли вали томонидан ҳаракатта көлтириледі. Экцентрикеси шарылға үз нағында шиббаловчи брусе билан шатунлар орқалы уланылады. Шиббаловчи брусе зарблариний сөзи двигателиннің айланнаны солынға течігі.

Қайтарғич ишкоң асфалт-бетон қоринмасын ёнишиб қолғап шиббаловчи брусын тозалауда мұлжакалланады. Тарапловчи мослама шиббаловчи брусын сипашылдовчы плитаадан 0,2 – 1 мм масофада ушлаб турады.

Текисловчи плитада спрятты текислайды ва қаттам қалынлығыннан 600мм да үйнеділген жүнделешілдердә ростлайды.

Текисловчи плитада үнга асфалт-бетон қоринманинг ёнишиб қолыннан асеровчи испиттеги мосламасында оға (3.11-рафем).

Испитини тизими қүйіндегіча шиптайді. Еңілең бачоқдан үзі оқиб насоста көліб тұнады, бу ердан босым остида форсункага узатылады. Еңілең ёнишидан ҳосия бұлған иесін ғазлар текисловчи илгитанинг ичини иеттеді.

Етқизгічин транспорт ҳолатига көйтіришида осма илгактар рамасын ишчи органдар билан күтариши учун гидравлик тизим күлланылады.

Асфалт ётқизгічларының ишчи органдары

Үзін жорар асфалт ётқизгічларда шиббаловчы ишчи орган сифатыда «брүс-илита» тизими құлланылады.

Брюс ва илтапанинг үзаро жойлашувиға күра бұлғанда ва бұлшымаган тизимлар, илтаптариниң иш харakterиге күра зең статик ҳаракаттың ва төбранма ҳаракаттың илтаптың тизимлар фарқланады. Брюс шының төбранмын ҳарakterиге күра төбранувчи ва шиббаловчы брюснің тизимлар фарқ қылышады. Асфалт ётқизуви ҳаракати үйнашиның иерархидегі горизонтаға текиселинде төбранувчи брюс, төбранувчи брюс деб аталады.

Вертикал текиселинде төбранувчи брюснің шиббаловчы брюс деб аталады.

Үзін жорар асфалт ётқизгічларда шиббаловчы брюснің ва текисловчы брюснің ишчи органдар құйроқ құлланылады.

Брюс ётқизиләёттегі қатламниң дастлабки шиббалашы ва уннан насткы қырра ёрдамида профилдан (қиялаг текислаш) га мұлжакланған.

Асфалт ётқизгічларының барча заманавий моделларында шиббаловчы брюс экцентрикке валиниң гидравлик юритмасы құлланылады. Гидравлик юритма механик юритмадан айна фарқ қылады: у кинематика бүйіча айна содда, механик юритмадан зең айна сияға. Бундан ташқары, гидроюритма шиббаловчы брюснің төбранмын частотасын погонасын росттап имкониниң таъминлады, бу зең үзіншілікте шаронылары (ётқизаләёттегі материал түри, қатлам қалындығы өки асфалт ётқизгіч ҳаракатының тезлігі) үзіншілікте шароныларынан берады.

Шиббаловчы брюс ёрдамида дастлабки шиббалаш афвалиллары қүйіндегілердір: шиббаловчы брюс қаварик ва үйіншіларни текиселанды дастлабки шиббалаш үчүн зарур міндердегі материалдан автоматтап үчаб асфалт-бетон берады. Қиялатиб кесілген шиббаловчы брюс аста-секин қорнімани дастлабки максимал шиббалаш даражасында струйча шиббалайды. Бунда зең шиббалаш аспаптаған бопланындағыдан әрнешеледі.

3.2.2. Асфалт ётқызғышынг асосий фойдалалаш өткізу үшін күрсаткышларның ҳисоблаш

Күтарилған таъминлагичлар баланддилгінін анықлаш

Машинаның берілген унумдорлығыдан кесілб чиқып, қоңқоқ ва
таъминлагичларнин талаб қылғанда күтарилиши баланддилгінін
анықлашылады. Иккита таъминлагиччинің максимал унумдорлығы 400
т/соат, бигасшыны 200 т/соат да тенг бўлини керак.

Узукенс ҳаракатын ётқызғич унумдорлығы қўйидаги формула
буёнча анықланади:

$$Y_{y-сп} = 3600 F \cdot v_a \cdot \gamma_0 \cdot K_f \cdot K_{шеб}, \quad (3.5)$$

Бу ерда, F – қоңқоқнин күтарилиши баланддилгі билан чекланған ма-
териал кесимининг юзи, м²; v_a – қирғичин занжир ҳаракатининг тез-
лигиги, м/с; γ_0 – ётқызилаёттан аралашманинг ҳажмий
отирлогоғы, т/м³; K_f – унумдорликнин тезкор коэффициенти,
 $K_f = 0,8$; $K_{шеб}$ – аралашмани шиббалаш коэффициенти, $K_{шеб} = 1,05$.

Бу формуладан материал кесимининг юзи қўйидагичча бўлини
малзум бўлади:

$$F = Y_{y-сп} / 3600 v_a \gamma_0 K_f K_{шеб}. \quad (3.6)$$

Таъминлагиччиниг энниң билеак, қоңқоқнин күтарилиши баланд-
дилги h_k ни анықланимиз мүмкун:

$$h_k = F / B_m, \quad (3.7)$$

Бу ерда, B_m – таъминлагиччиниг эни, $B_m = 450$ мм.

Шинектарнинг унумдорлығинин анықлаш

Шинектарнинг унумдорлығы қўйидаги формула ёрдамида
анықланади:

$$n_\omega = 47,1 D^2 t \pi \gamma_0 K_y K_k, \quad (3.8)$$

Бу ерда, D – шинек диаметри, м ($D = 0,35$ м); t – шинек қадами,
($t = 0,35$); n – бурчак тезлигиги ($n = 78,125$ айл/мин); K_y – мате-
риалинин үтиб кетиш ва жинистаннин туғайли
унумдорликнин пасайни коэффициенти ($K_y = 0,9$); K_k – кесиминиг
туғайлини коэффициенти ($K_k = 0,9$).

Ёткізгіш параметрларини берилған унұмдорлық бүйінча текширип

Ұздукесіз ҳаракаттан ёткізгіч унұмдорлығы құйындағы формулалар бүйінча анықланады:

$$V_{y-сиз} = h_k \cdot B_k \cdot v_{ёт} \cdot \gamma_k \cdot K_b \quad (3.9)$$

бу ерда, h_k – ёткізгілаёттан қатламнинг қалындығы, м; B_k – қатламнинг әни, м; $v_{ёт}$ – ёткізгічининг шилдес тезлігі, м/саат; γ_k – зичланған материалнинг ұжымий оғирлігі, ($\gamma_k=2,35 \text{ т}/\text{м}^3$); K_b – иш вакытідан фойдаланыш коэффициенті, $K_b=0,8$.

(3.9) формуладан шилдеш тезліктерін және ёткізгіш қалындықтарын анықтаймаймыз:

$$B_k = V_{y-сиз} / (h_k \cdot v_{ёт} \cdot \gamma_k \cdot K_b) \quad (3.10)$$

Шибү формулалага үннег таркибындағы қніматларнинг зарурый қніматларнин құйыб чиқып шуни анықтаймаймыз, асфалт ёткізгіч 4 см. даң 12 см. гача бұлған қарниликларда 1 м. ли ишчи органды билді, барча қарниликларда жаға 9 метрлі шибі орган билді шилдайлады.

Тортинши ҳисоблаш

Асфалт ёткізгічининг іорниң қисемі іоритмаси ҳоснің қылладыған тортин кучи T_k машина шилдегендегі пайдо бұлладыған барча қарниликларнин енгизи үчүн етарлы бұлмоғи керак, яғни $T_k > \Sigma W$.

Харакатта умумий қарнилик құйындағылардан ташкыл топады: асфалт ёткізгічининг аравача сипатында ҳаракатига қарнилик W_1 даң; ишчи органдарнинг ёткізгілаёттан қоришимага шикпаланыш кучлары қарнилиги W_2 даң; шиббаловчы бруе билдің ёткізгілаёттан қоришима призмасыннан ҳаракатында ҳоснің бұлшынчы қарнилик W_3 ; шиҳоят, автосамосвалының штаршиңдан ҳоснің бұлған ҳаракатта қарнилик W_4 даң:

$$\Sigma W = W_1 + W_2 + W_3 + W_4 \quad (3.11)$$

Асфалт ёткізгіч шассисыннан ҳаракатига қарниликтен анықлаш

Аравача сипатындағы асфалт ёткізгіч шассисыннан ҳаракатига қарнилик құйындағы формулалар бүйінча анықланады:

$$W_1 = (C_m + \Sigma G_b) (f + \sin \alpha), \quad (3.12)$$

бу ерда, C_m – іюраёттан машинаның оғирлігі;

ΣG_b – аралашма оғирлігидан буйкерга түнадыған жами оғирлік;

f - қонлама асөп бүйлаб гидропривага қаршилик коэффициенти;
 α - курилаёттан ишенинг бүйлама қиялик бурчаги.

Ишчи органларининг ётқизиләйтган қоришмага ишқаланишига қаршилик кучларини анықлаш

Бу қаршиликкиниг қиймати қуйидаги формула бүйінча анықланады:

$$W_k = G_{n,o} \cdot f_n, \quad (3.13)$$

бу ерда, $G_{n,o}$ - ишчи органлар ва механизмларининг қонлама томондан текисловчи ишита орызали қабул қисишидиган оғирлиги;
 f_n - ишчи органларининг ётқизиләйтган қоришма бүйлаб сиршанишидан хосна бұлған ишқаланиши коэффициенти.

Аралашма призмасининг ҳаракатидан ҳоснан бұлған қаршиликни анықлаш

Аралашма призмасининг ҳаракатидан ҳоснан бұлған қаршилик қуйидаги формула орызали анықланады:

$$W_3 = G_{np} \cdot \mu_{np}, \quad (3.14)$$

бу ерда, G_{np} - қоришма призмасининг оғирлиги; μ_{np} - ётқизиләйтган призманинг ишчи ишқаланиши коэффициенти ($\mu_{np}=0,8$)

Призма оғирлигини анықлаш формуласы

$$G_{np} = 1/3 B_R H_n^2 \cdot \gamma_0, \quad (3.15)$$

бу ерда, H_n - призманинг баланддиги.

Автосамосвални итарындағы ҳаракатта қаршиликни анықлаш

$$W_f = (G_n + G_k) \cdot (f_k + \sin\alpha) \quad (3.16)$$

бу ерда, G_n - ённеги түйдірілігінан бұн автосамосвал оғирлиги;
 G_k - түккіш нағытіда қозовда қолған аралашма оғирлиги; f_k - автомобил гидравлостары айланнушында қаршилик коэффициенти.

Хисобланылар патижалары бүйінча ишчи ва транспорту режимларда түрлі қияликтардаги қаршиликтер жадвалини (3.1) түзәмиз.

Хисобланыда формула таркибында индекслердин қуйидаги сон қийматлары қабул қылышынан:

- машинанинг ишчи ҳолатдаги оғирлиги $G_{nh} = 14425$ кН;
- машинанинг транспорту ҳолатидаги оғирлиги $G_{nt} = 16300$ кН;
- аралашма оғирлигидан бүнерге тұшаңған оғирлик йығындағы $\Sigma G_b = 7375$ кН = 73,75 кН.

Пневмоидиракларининг қонлама асоси бўйлаб ғидаришин пайтидаги қаршилик коэффициенти $\mu=0,02-0,03$. Бироқ қаттиқ ишланиши гидиракларининг чақиришни асос устидаги ғидаришига қаршилик коэффициентининг юқори бўлинин мумкин эканлигини ва машинанинг амалдаги оғирлиги учунг конструктив оғирлигидан ортиқ бўлинин мумкинлигини ҳисобга олиб $\mu=0,06$ деб қабул қиласиз.

Иш режимларидаги ишланда ўйлама қиялигининг максимал бурчагини 6° , транспорт ҳаракати пайтида эса 10° деб қабул қиласиз.

Ишчи органларининг оғирлиги $G_{n,o} = 5450$ кГк. Ишчи органларининг асоси бўйлаб ишланиши коэффициенти $\mu=0,6$. Ётқизизёттани ишосанинг эни $B=12$ м. Призма баландигига ишекни ўринатиш баляндингига тенг деб қабул қиласиз: $H=0,45$ м. Ёкилиги түздирилган автосамосавал оғирлиги $G_s=12200$ кГк. Кузовда ўолган аралашманинг самосавал ғидиракларига кузовини бўйнатишни пайтидаги босими $G'_s=6895$ кГк. G'_s ишмати бирмунча оғирлигига ва кузодаги аралашма оғирлигига кўрекатичига тенг қабула қилинган, чунки КРАЗ самосавалининг амалдаги юк кўгарини қобиёнкити 12000 кГк га тенг. Автомобил ғидиракларининг ғидаришига қаршилик коэффициенти $\mu=0,03$.

Автомобиль ғидиракларининг ҳисоби машинанинг тенасишка кўтарилини ҳаракати пайтида ҳар 2° дан сўнг берилган (3.1-жадвал).

42-жадвал

Нўл қиялларини α^0	Ҳаракатга қаршиликлар, II				
	W_1	W_2	W_3	W_4	W_5
0	13080	32700	11664	5128	63172
2	20688	32700	11664	-12393	77445
4	28287	32700	11664	19048	91699
6	35867	32100	11664	25688	10529 0

Ишанини бўйича жами тортиши кучи

$$\Sigma W \leq P_{o,k} \cdot \Phi_{iz},$$

бу ерда, $P_{o,k}$ – ишчи режимда турли қиялларда орка кўпrikiga тушидиган оғирлик (36-жадвал); Φ_{iz} – стакловчи ғидиракларининг асос билан ишанини коэффициенти:

$$\Phi_{il} = 0,5 - 0,8.$$

Ҳисобланган натижалари 36-жадвалда көлтирилган.

43-жадвал

Пұл көзінің α°	Р _{ок} , кН	Р _{ок} , Р _{пд}	
		φ _{пд} к 0,5	φ _{пд} к 0,8
0	106,60	53,30	85,28
2	108,42	54,21	86,74
4	110,10	55,05	88,08
6	111,64	55,82	89,31

Хисобланған патижалары шуның күрсатадыки, бүнкегер на таъминлагыларда қорынма бор бұзаб, автосамосөвзаның штариллинида илашының көзoeffициенті $\phi_{пд} = 0,5$ ға теңг бўлганда, ётқизғич фракцияни горизонтал участкаларда самосевал штариллиниң ишилани мүмкин, $\phi_{пд} = 0,8$ ға теңг бўлганда эса 2° дан ортиқ киёлликларда асфалт ётқизғич самосевал штариллиниң ишилани мүмкин.

Таъминлагич ва инеклар юритмасиниң ҳисоблаш жамда қувватини анықлаш

Таъминлагичлар юритмасиниң валидагы номинал қувватиниң күйидагы формула ёрдамида анықлашылады:

$$N_{\text{ю}} = (W \cdot v_a) / 75, \text{ о.к.,}$$

бу ерда, W – аралашма ва кирпечли (ёки куракли) заңжирининг ҳаракатига қаршилик, кГк; v_a – заңжирининг ҳаракатланушы тезлиги.

Ҳаракатта қаршиликни күйидагы формула бўйича анықлашылады:

$$W = 1000 \cdot n \cdot h_n \cdot L \cdot \mu_r \cdot \gamma_0$$

бу ерда n – таъминлагичлар эни ($n = 0,9$ м); h_n – қонқоқ остидаги ёриқ баландлыги ($h_n = 150$ мм = 0,15 м); L – транспортёрниң узунлигиги ($L = 4$ м); μ_r – ташнига қаршилик көзoeffициентини, $\mu_r = 0,2$ деб қабул қилимиз.

Максимал қувват $N_{\text{т(макс)}} = K_d \cdot N_{\text{ю}}$,

бу ерда, K_d – динамиклик көзoeffициенти, уни K_d к 1,2 деб қабул қилимиз.

Тақсимловчи инеклар юритмасиниң қувватини анықлаш

Тақсимловчи инеклар юритмасиниң қувватини күйидагы формула асосан анықлашылады.

$$N_{\omega} = (\alpha' \cdot Y \cdot L \cdot \omega) / 270, \text{ о.к.}$$

бұрында, α' - арадашманинг тақсимлагычлар орталық сарғының ҳисебінде олувчи коэффициенті ($\alpha' = 0,6$); Y - шинклар упумдорияны ($Y = 354$ т/коат);

L - арадашманинг максимал сипаттық дұрустарынан (есептегендегі $L = 6$ м);

ω - қорынма хусусияттарынан тәсвірлөвчи коэффициент ($\omega = 5$).

Формулага құвваттың ҳисебінде учур арадашманинг өхтимолий құтарилиб қозининиң ҳисебінде олувчи захира коэффициентини кири-тамиз ($K_u = 1,5$).

Тақсимланынчы шинклар юритмасыннан құвваты:

$$N_{sh} = \frac{1,5 \cdot 0,6 \cdot 354 \cdot 6 \cdot 5}{270} = 35,4 \quad \text{o.k.} = 26036,7 \quad \text{Bt}$$

Таъминшлагич ва шинклар юритмасыннан өзінде түштіктердегі шинклар жадвалы түзилдеді. Бүншіг үчүн құйындардың күрсатқыштарын қабыл қыламағыз: асфалт әтқызыгың үз үмүмий ши бақттарынан $T_{sh} = 6400$ соаттанаң 354 т/коат упумдорияны билан шинлайтіндегі ши бақттарынан 10 %; 250 т/коат – 10 %; 200 т/коат – 30 %; 150 т/коат – 30 %; 100 т/коат – 20 %; (37, 38-жадваллар).

Шинек вазининиң бүрчак тезлігі: $n_{sh} = 78,125$ айл/мин.

Таъминшлагич юритмасы вазининиң бүрчак тезлігі: $n_t = 45,9$ айл/мин.

44-жадвал

Құвват қийматы	Bт, о.к.	13018,35	9193,75	7355	5516,25	3677,5
Ши бақты	соат	640	640	1920	1920	1280

45-жадвал

Құвват қийматы	Bт, о.к.	4538,035	3236,2	2280,05	1912,3	1250,35
Ши бақты	соат	640	040	1920	1920	1280

Таъминшлагычлар юритмасыннан құвваты чегаралың қоклама сифатында ҳисебінде олшанды, уннан шинлардың ши бақттарынан үмүмий ши бақттарынан 3 %дан онындағы миңдеринин тақкия стади.

Виброплитта шиббаловчи бруси юритмасын ҳисебінде

Шиббаловчи бруси юритмасы құвваттанаң аниқтасы

Шиббаловчи бруси юритмасыннан құвваты N_{bp} ушиннег асфалт-бетон арадашмама ва текисловчи олшага инкалаптарынан күчлариниң енгизи, шуннанға дейек, мұхиттің шиббаловчи брусыннан тағы билан шиббаланды мұ-

штуннег қарыншык күчләрни синги учун сарфланади. Шиббаловчи бруста түшадиган юкламалар чизмаси 3.12-расемда күрсатылған.

Шиббаловчи брустинег қайтар-нагаризгана маңыздырылғанда асфалтбетон араланымасынан шиктәлештегі күчтөрдөн күйнәдигенча:

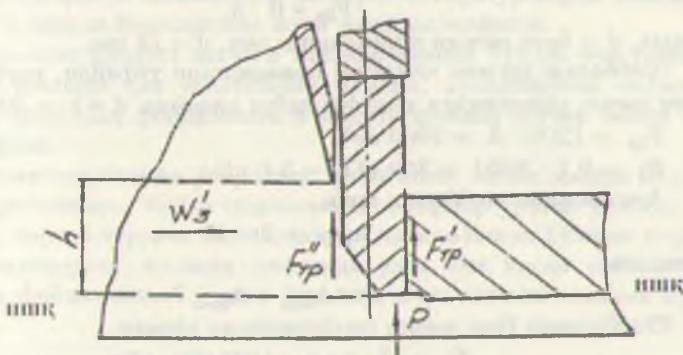
$$F''_{\text{шик}} = W'_3 \cdot f_t$$

бу ерда, W'_3 – қарыншык призмасының бруст олдиғынан араланым призмасының қарыншылығы (араланымның шарт томонидан өзін көтүлгөн қисметтегі тәъсирисіз);

f_t – брустинег араланымасынан шиктәлештегі коэффициенти, $f_t = 0,5 - 0,6$; $f_t = 0,6$ деб қабул қыламыз.

$$W'_3 = G_{np} \cdot f_n,$$

бу ерда G_{np} – араланым призмасының оғирлігі; f_n – ётқизилеуштегі араланымның ички шиктәлештегі коэффициенти, $f_n = 0,7 - 0,8$; $f_n = 0,8$ деб қабул қыламыз.

3.12-расем. Шиббаловчи бруста тәъсир этасттан күчләр чизмасы.

Бруст олдида түрган араланым оғирлігини анықтаудын:

$$G_{np} = B \cdot h'_n \cdot L'_n \cdot \gamma_0,$$

бу ерда, h'_n – призманиң баландығы: $h'_n = 50 \text{ мм} = 0,05 \text{ м}$;

L'_n – призманиң ұзындығы: $L'_n = 650 \text{ мм} = 0,65 \text{ м}$;

$$G_{np} = 12 \cdot 0,15 \cdot 0,65 \cdot 1800 = 702 \text{ кГк}$$

$$W'_3 = 7020 \cdot 0,8 = 5120 \text{ кГк} = 5120 \text{ Н};$$

$$F''_{\text{шик}} = 512 \cdot 0,6 = 337 \text{ кГк} = 3370 \text{ Н}$$

Текисловчи изгіттегі шиктәлештегі күчтөр

$$F''_{\text{шик}} \text{ және } W'_3 \cdot f_b$$

бу ерда, f_b – шиббаловчи брустинег изгіттегі шиктәлештегі күчтөр;

$f_b = 0,2 - 0,3$ деб қабул қыламыз.

Ишқаланниң күчтәрининг жами қарнисиги:

$$F_{\text{шик}} = F''_{\text{шик}} + F'_{\text{шик}}$$

Жами ишқаланниң күчининг вал бир маңраға айланғандығы ши:

$$\Delta_{\text{шик}} = 4r \cdot F_{\text{шик}},$$

бу ерда r – шиббаловчи брус төртмаси валининг эксцентрикитеті; $r=4$ мм = 0,004 м.

Кичик энди бруснинг настта ҳаракати нағтидагы аралашманинг солинитрма қарнисиги доимий, ёки P_1 га тенг деб қабул қылыш мүмкін. Үшбұрынитрма босым үз қынматига күра текисловичи піштапшиғ чегаралып қыррасын остидагы босымға тенг. Бұнда аралашмада бруснинг жами босым күчи аралашманинг настта ҳаракати нағтида құйындарына бұллады:

$$P = P_1 \cdot F_{\text{бр}},$$

бу ерда, $P_1 = 0,1 \text{ кН/см}^2 = 0,01 \text{ МПа};$

$F_{\text{бр}}$ – шиббаловчи бруснинг аралашмада тегіб түрнін өзі;

$$F_{\text{бр}} = B \cdot d,$$

бу ерда, d – брус ишогы қыррасынинг эни, $d = 15$ мм.

Шиббалаш қилеман қиялатыб бажарылған туфайлы, ишчи қырра өзине ишоқ қасиеттегі тенг деб қабул қыламыз: $d = t = 30$ мм.

$$F_{\text{бр}} = 1200 \cdot 3 = 3600 \text{ см}^2$$

$$P_1 = 0,1 \cdot 3600 = 360 \text{ кН} = 3,6 \text{ кН}.$$

Аралашмада шиббалаш ши:

$$\Delta_{\text{шик}} = 2r \cdot P$$

Жами ши:

$$\Delta = \Delta_{\text{шик}} + \Delta_{\text{шаб}}$$

Шиббаловчи брус шиға сарғаланаётган құвват:

$$N_{\text{бр}} = \beta \cdot A \cdot n_b / (102 \cdot 60), \text{ кВт}$$

бу ерда, β - инерция ва бруснинг үз оғындығы ҳисобыға тоқтаманинг бир текнеда тақсимламагашини ҳисобға олуучи коэффициент: $\beta = 1,3 - 1,4$; $\beta = 1,4$ ши қабул қыламыз; n_b - брус төртмаси валининг бурчак тезлигі бұлшыб, у (янын бурчак тезлигі) $n_b = 1600 - 2000$ айл/мин орайғанда бұлшын мүмкін;

$$N_{\text{бр}} = (3,67 - 4,90), \text{ кВт}.$$

Виброплитта төртмаси құвватини анықлаш

Текисловичи пілтапшиғ төртмаси учун зарур бұлған құвватини анықлашада ишончы ҳисобдан бекіндерінің бұлмагашини учун, өмис-рик формуладан фойдаланамыз:

$$N_m \leq (1,5 \dots 20) F_{\text{бр}}, \text{ о.к.,}$$

бу ерда, $F_{\text{бр}}$ – виброплиттегі асфалт-бетонға тегіб түрнін өзі,

$$F_{\text{бр}} = I_{\text{бр}} \cdot B_{\text{бр}},$$

бу ерда, $I_{\text{бр}}$ – пілтапшиғ узуннегі; $B_{\text{бр}}$ – пілтапшиғ эни.

3.2.3. Асфалт ётқызгичнинг автоматика тизими

Электрон бөшқаруван инверторловчи мослама йўл конпламасини ётқизнида юқори сифат ва катта аниқликни таъминлаиди. Бу мослама қатлам қалинлигини ҳам энинга ҳам бўйига ростланни учун кўлланилади, кўз бөшқарувини ишнинон отади ва одам интироқисини ишлайди.

Электрон мосламанинг датчиги асфалт ётқызгични жиҳози баландигини назорат қилинни таъминлаиди: назорат тортилган сим бўйича (3.13-расм) ҳаракат қилинчи ёки ётқызгичга маҳкамланган пайкасимон чапги билан тувашиган шчун билан олиб борилади.

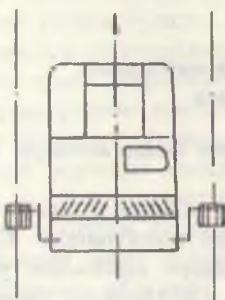
Машинанинг иш жиҳози, асфалт ётқызгичнинг ўрмаловчи анижирли ёки гидравлик торини қиёмининг ҳолатидан қатъий назар, электрон бөшқарув туфайли, аввалдан берилган даражада қолади.

Шахар кўчаларининг кўндаланг қиянгиги ва ёғри чизикларда муттасиғ ўзгарувчи қиянлик ҳам электрон апаратураларда бөшқарув датчиги ёрдамида бөшқаринида жуда яхни аниқланади.

Кўндаланг профия датчиги машина торини бўйлаб ўиг томонда ҳам чап томонда ҳам ўриатышни мумкин, йўналитирувчи сифатида иккичи зиниядан фойдаланганда иккита шундай датчик билан ишлани мумкин.

Автоматика тизими ўчирилган ҳолда ишчи жиҳоз ҳолати кўз ёрдамида ростланади, бунда гидравлик цилиндрлар ўртача ҳолатда ўрнатилиб, тортиб турувчи болт ёрдамида маҳкамланган бўлини керак.

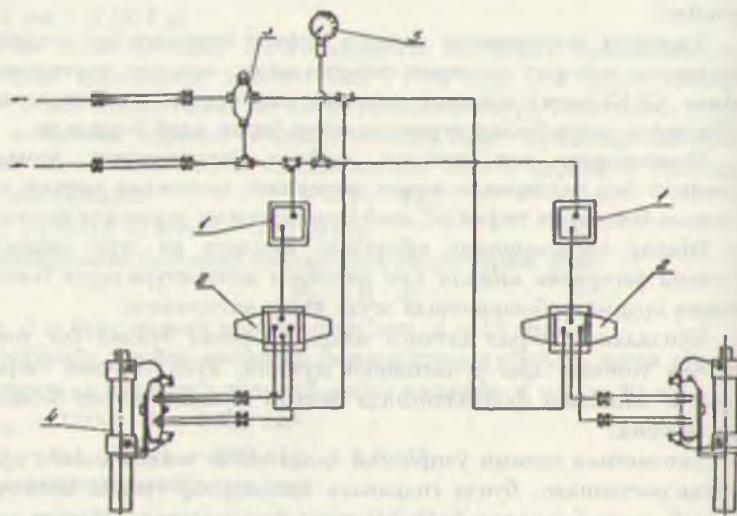
Йўналитирувчи мослама сифатида узун ёки кисқа пайкасимон чипидан фойдаланилиб, чапги ўргасига шчун датчиги таяниган бўлади.

3.13-расм. Иккита баландлик датчигининг ўриатишни.

Пайкасимон чапги машинанинг ўиг ёки чап томонига ишлаб кўйилади. Асосини потекенесклари билан боғлиқ ҳолда узун ёки катта чапги ўриатилади.

Гидравлик цилиндрлар электрон ростлагичга күнделекке профил датчиги ва канипиралы (магнитик) датчикдан келиб түнадиган ва күчтірігін орқасын сүйг тұруға юришиң электромагнит клапандарга узатылады. Электр импульслари бөрдемде ҳарапатта көлтирилады (3.14-расм).

3.14-расм. Асфалт ёткозгичин электрон бөшкәрниң учун гидравлик жиһоззияннан содаланғанғирилган чыздасы:

1—окім ростлагич; 2—золотник (4—юришиң электромагнит клапан); 3—босым ростлагичи; 4—гидроцилиндр (диаметри 50 мм, йұмы 120 мм); 5—манометр.

3.3. Йүл-курилыш материаллариниң шиббалашпа мүлжалланған машиналар

3.3.1. Грунтларни шиббалаш жараёштандырылған физик асослары

Грунтларни шиббалаш автомобилің пүллары нойиниң курниң технология жараёштандырылған мүхим элементтерден қисбландады. Бұнда шиббалаш даражасын бағыттандырылған асосынан стандарттеги шиббалаш усулы ғана, шунинг учун грунтларниң зичлигиге күнделікті талаблар оданда шиббалаш коэффициенті күрнештікте, янын маекимдай стандарттеги зичликкінде үлгіларда иғордалады. Автомобилің пүллары түрлөк күттармасынаның тоқоры грунт қатлауларынан шиббалашпа күнделікті талаблар баланд болады – бу ерде грунт зичлигі ($0,98 - 1,0$) σ_{max} дан наст бұлмасынан керак. Күттарманиң настки

қаттамаларда у $0,95\sigma_{max}$ таңа түширилени мүмкін. Шундай қаід отырғанда, бұндай жоқори зичликка еріншін аяна қийинчиліктер билан боғын қамда бир томондан, күзгашылаётгандай машинадар параметрлерини, иеккінчи томондан, ини режимини түрги таңланы їўли билан еріннеләди. Грунттарини шиббаланы фәкада ушбу мақсадлар учун махсус мұлжасынан машинадар воентасида амалға оширилады.

Шиббаланда грунттарини намынын катта ахамиятта эзға. Грунтты таъсир этүвчи хар бир жоқламага үзінга мое онтимал намынк түғри көләдікі, шундагина энг кам миңдордагы механик ини сарфлаган ҳозда талаб қылышынан зичликка еріншін мүмкін бўлади. Талаб қылышынан зичликка еріншін учун намынк стадии бўлмаган ҳолларда қатор тадбирлар қўзгалишини керак бўлиб, уларга масалан, зичланыётгандай қатлам қалынлигини камайтириши чораси киради; жуда куруқ грунттарин талабдаги зичликка умуман кеттириб бўлмайди. Стандарт шиббаланы усули билан аниқланадиган грунттарин намынги W ўртача машинадар шишига мое көләди. Оғир машинадар шишига мое көләдиган онтимал намынк одатда, $(0,8-0,9)W$ га тең.

Грунт бостириб текислашып, шиббаланы, титратими ва вибропибланы їўли билан зичланади.

Бостириб текислашыда грунт устидан жұва ёки ғидайрак ғидайрайди. Уларнинг грунт билан контактта киришынан сиртіца бирор солинитрма босым (кучланиши) хосыл бўлиб, бу босым ҳисобига грунттарин қайтмас деформацияси юзага көләди. Барча ғастакларининг иши шу принципига асоеланади. Шиббаланда грунт тушаётгандай масса спрэтида зичланыб, бундан аввал ү қандайдир баландликка күтарилиши на грунттың сиртіга стиб туинши пайтида матъум теззикка эзға бўлган бўлади. Шундай қылывиб, шиббаланы ишчи органининг грунтта урнаны билан боғын. Титратни пайтида зичловчи масса зичланыётгандай қатлам устида бўлади. Махсус механизмз ёрдамида у тебранима ҳаралықт ҳолига кеттирилади. Бу массанинг кинетик энергиясининг бир қисми грунт тебранинша сарфланади. Грунт тебранинши эса уннинг заррачаларининг ишебий сияжиниларини кеттириб чиқараади ва патижада зичликка еріннеләди. Титратни пайтида массанинг зичланыётгандай сиртдан узузини содир бўлмайди ёки бу узузини жуда оз бўлади. Агар массанинг кимирланиши матъум чегарадан ониб кетсе, унда массанинг грунтдан узузини хам рўй беради ва бу уннинг грунтта тез-тез урнанынга олиб көләди. Бундай ҳозда вибрация (титрати) вибропибланштыга айланади. Бу жараён шиббаланыдан зарбларининг жоқори частотага эзға бўлшини билан ажрабиб туради. Массанинг туинши баландлыги кичик бўлшинига қарамай, жоқори ҳаракат теззикларин юзага көзини туфайли, зарб энергиясы аяна кучини бўлшини мүмкін.

Барча ҳозларда машинадар ишчи органиларининг грунтта таъсирини даврий жоқлама туиншини билан боғын. 39-жадвада түрли шиб-

балаш уеүларыда ушбу юклама параметрлерининг тахминий қийимдатари көзтөрилгөн. Грунт оңтүстүл памшикка эга деб фаза күплиниади.

46-жадвал

Шиббалаш усу-ли	Даврий юклама параметрлари		
	Максимал күчләшүшү, MPa	Күчләнганилик ҳолатининг ўзга-рның тезлиги, MPa·с	Грунттеги бир цикл давомидаги күчлән-ганилик ҳолатининг умумий вакти, с
Пневматик ма-шиналы гафтаклар билан бостириб текис-ланы	0,6–1	0,5–6	0,10–0,40
Шиббалаш	0,5–1,8	45–200	0,16–0,030
Вибрацияланы (тиграторы)	0,03–0,09	1–9	0,01–0,30
Вибропиббасташ	0,05–0,09	4–45	0,008–0,011

Жадвалдан күриниб турғандек, шиббалаш бостириб текисланыга күра, максимал күчләннешлар ўргасындағи фарқ жуда оз бүлшүнга қарамай, жарапындарининг катта тезлигі билан ажralиб турады. Вибропиббалаш шиббалашдан үзининг кам күчләннешлари билан фарқ қылады, бироқ таъсир самарааси ортади.

Деформация, бинобарлы, зичланиши самарааси күчләнганилик ҳолати тезлигининг ўзгарынушы ҳам юклама таъсирининг давомиёндиги ҳам демек, юклама күйининин тақрорлук сонига бөлгөн.

Манина ишчи органдарининг грунт билан үзаро таъсирлашыу үсүсүштеги шундаки, у (үсүсүштеги)ни грунттеги ярим бүлшүннен биркөмталоқ штами билан юклама чизмасында көзтөриши мүмкүн. Шунинг учун бу ҳолларда шундай деформацияланы таҳтили патижасыда олинган ассоций қоңдалар құлланынын мүмкүн.

Манина ишчи органдарининг шиббалашаётгай грунттар билан контакттапшаётгай сирттеги солиширма босимлар грунттарининг мустаҳкамлик чегараларидан ошмасынги керак, бироқ шу билан биргә улар наст ҳам бұлмасынги керак, чунки аке ҳолда зичланыш самарааси насаийб кетади. Шиббаловчы маниналар ишчи органдарининг грунт билан тегиниң сиртларыда солиширма босимлар тенг бүлгандына ($0,9 - 1,0$) (σ – мустаҳкамлик чегарасы) энг яхши самара олининши мүмкүн. Ишчи органдарининг шилдени, грунттеги зичланашаётгай қатламынча чүкүр кириб борнитеги асосланған маниналар (кулачоклы ва панжалы гафтаклар) бу қоңдалан иштено. 40-жадвалда он-

Түншілік анықтау жағдайда тұрғындардың мұстахкамлық өзгерісларынан көтімдіктердің көтіпірілген.

47-260108-1

Группы	Пневматическая гальвакларда бости- риб текисланда, МПа	Диаметры 70-100 см га төңгілгемиллар білдір ишбалашаңда, МНм
Одноблочный (кумлоқ, кумлоқ группами, чаштепмон)	0,3-0,4	0,3-0,7
Угловая блочная (кумлоқ группами)	0,4-0,6	0,7-0,12
Юкори даражада блочная (огир қумлоқ группами)	0,6-0,8	0,12-0,2

Группа землевладельцев-капиталистов самараси землячества когам қалындығы қанчалык түрін тапташып алғытты. Көзілмалар ортىк қалыптасында бұлтанды грунттарыннан талабдагы земельтікке өрнешіб бұлмайды. Қатылмалар қалындығы жуда кам бұлса, машиналарының шынан шұнамордлығы насыяды да шындар пархи ортады.

Ници органнинг берилган ўччамларини ҳамда груптаги спиртга ҳосил бўйичсан кучланиши кийматини сақлаган ҳолда зичланёштан груптага заминнинг қалинлигини оптикал түриматта ишбатан камайтириш, одатда, солингтирма шиннинг ортиқча сарфига, яъни групти ҳажм бирорининг зичланшини учун зарур шиннинг ортиб кетининга сабаб бўлади.

Шиббалаш патижасында фаяттышта грунттегі талабдаги зинчиги-
ти эмас, балки структура (түзилүү) шиншілдигінде ҳам орниши
тилиб көлиниади. Бүнгә эса маңылум ши режимінде риоя қрани пати-
жасындағында орниши мүмкін. Бу биринчи нағыбатда созиниширма бо-
сымта тегиншіл бүліп, у грунттегі мұстағжаманың чегарасында якшы бү-
лап керак, бирок үндеп шиббалаш охирдагында эмас, балки бутын
карапей давомында ҳам ошыб кетмасынғы керак. Бу қоңда бузласа ҳам-
ди ши босишаңың шиббалаш жарайшининг охирда, грунт старлы-
зичник на шиншилликке еттанды құлданын керак бүлған босым таш-
апса дисталабки үтишілардағы گрунт структурасын (түзилүү) шин-
шілдеге уннан үст қатламынға якшы жойында, смирилүү содир бүләди.
Бу зинч өз шиншил структуралык таркиб тошыннан түсінілік қылады,
шыранард патижада орништалған зинчник на шиншиллик эса созиниширма
босым секин-аста үсіб борғанда хосил бұладынан зинчник на ши-
шиншилден наст бүләди. Структуралык смирилтап жақында, жумла-
дан, күйидеги холаттар хабар беради; жұваптар ёки галтасы

тұлғақлары олдіда тұлғанылар хосні бұлшын, шуннандаң өңбенідан грунттінг сиқіб чиқпіні.

Шундағы қыніб, айтын мүмкінші, машина ишчи органдарыннан соғыншырма босимі, агар шиббалаш ғалтак ёрдамыда бажарылаёттандай бұлса, ғалтакнин ҳар бир үтінінде, агар бу шиббаловчы машина бұлса, зарбдан зарабача ортиб бориши керак. Соғыншырма босим үсіб боришининг бу жараёни маңызум даражасында автоматик тәрзде амалға онырылады.

Автотранспортыннан қаралат тезлиги іюкори бұлған ҳозирғи даврда йүл қонламасы спріттіннан текис бұлшын талаб қылышады. Бу текисенік күн жиһатдан қонламанинг зичланын сифатига боянған. Демек, шиббаловчы машиналар маңызум талабларға жавоб беріши керак. Бу талаблар, бирнічинан навбатда, машиналар ишчи органдарыннан зичланапттан материал қатламынға таъсиртіннан интенсивтіккін күдә тутады. Ишчи органдарыннан материал билан тегініңан спрудагы соғыншырма босимлар ортиқча ортиб кетсе, материалдын ишчи органдар остидан пластик оқшын (сиқіб чиқарылыш) өз берады, бу эса бөстіриб текиселешінде спріт текисенігін аңча ёмайлаптырады да тұлғаныларыннан найдо бұлшынға ҳам сабаб бўлади. Қайдаң этиш лозимки, барча йүл-құрьзини материаллары қатлам-бақатшам ётқизилады на шиббалапады: қатламлар қалиншылығы айрим нағайтарда жуда кам бұлшын ҳам мүмкін. Шуннан учун ишчи органдар остида хосні бұлалығынан босимлар қатлам ичида тұнілапиб қолмайды, бағын занғ асосында узатылады. Бундағы қолларда ортиқча интенсив таъсирлар нафақат зичланапттан қатлам спрітті, бағын ушин асосында ҳам потекенилерин көттіриб чиқарады, бу эса иш сипаттін аңча насанайтиради. Шу билан бирга уича катта бұлшынан соғыншырма босимлар билан зичланапттан қатламыннан талабдагы зичлилігінә орнишіб бұлмайды. Бундан көзіб чиқадынан хұлоса шукі, йұл асослары ва қонламаларини шиббалашында машиналар ишчи органдары остидагы босимлар оптималь бұлшын керак. Материалларни шиббалаш жараёнида уларыннан қарыншылығы ортшын туфайлы, соғыншырма босимлар ҳам ортиб бориши керак. Шуннан учун грунттардан ҳам күра, материалларыннан дастлабки шиббалашынин енгіл воситалар билан амалға онырини тобора доззарб масала бұлшыб қолжоқда.

Йұл асослары ва қонламаларыннан шиббалашынни бөстіриб текиселеші на титраннан усуздары билан амалға онырылышын мүмкін. Бунда құлапыладын механизация посигналары искін турға – каток (ғалтак)лар ва титранн машиналарынан бұлшынады.

Грунтларни искін хил: енгіл ва оғыр машиналар билан шиббалашын керак. Енгіл машина дастлабки шиббалашын учун хизмат қылышын, оғыри эса грунттін узил-кесіл талабдагы зичлик ҳолига стказзин учун хизмат қылышын керак. Дастьлабки шиббалашын құлапын үтіншар ёки

бір жоғыға зарб урнаптар соңини таҳминан 25 % ға камайтыради. Наралы болында сингіларқұсулдар күләмненін ҳам ҳисебге олшак, бу шиббаланы иншарининг умумий қыйматини 30 % ға камайтырып имкониши беради.

Оғирроқ машина ёрдамында шиббаланыга үткінде грунт спрүтідеги күчләмешіннің кескін ошиб көтінінг йүз құймасын керак. Шуннан үзүн оғирроқ машинашыннің биринчи таъсіри нағтидеги грунт спрүтідеги күчләмешіннің сингіларқұсулдан күчләмешіннің толға бүлеагина энг яхши патижага ерінші мүмкін бұлады. Невмен шиббаланың ғалстак машиналарда босыб текнеланды әсә дастлабки шиббаланың ҳар-бир тұздырагында тұнадиган юқтама асөсий шиббаланы нағтидигидан иккі марта кам бұлған, шиббаланың босым 1,5–2,0 МПа міндетті камайтырылған, ғалстак машина білән олиб борилса, бу талаб бажарылған бұлады.

Шиббаловчы машиналар білән дастлабки шиббаланы иншариниң ишчи органдарыннан оның баробар кам бұлған машина білән әсәсий шиббаланы олиб борылаёттаған машинашыннан үзін білән амалда ошириш мүмкін. Лекин сүнгіті холда ишчи органдарына туғаннан баландынғы түрт марта камайтырылған керак. Дастлабки шиббаланыда талаб қызметтің жамы үткіндар соңинін 30–40 % міндерінде үткіндар бажарылған керак.

Асфалт-бетон аралапшамаларының шиббалаш

Йүз қонгламалары учун асфалт-бетон ва битум-минерал аралапшамалар күләмнеліді.

Асфалт-бетон аралапшамаларда битумнин мавжудсиги минерал материал заррачалары орасында етаплича мұстаҳкамандыдаги ва шу білән бірге қовушық өзгелешіншілер ҳосна бүлиниши таъминлайды. Шуннан учун бу материаллар әластик – қовушық – пластик материаллар қаторига кирады ка үзіннің значанині учун күн мартағанда 160° қароратда амалға ошириледі. Асфалт-бетон битум-минерал аралапшамаларыннан қоссалары күн жоқатдан ҳарораттағы болып. Одатда, иесиң аралапшамаларин әткізінің ҳамда шиббаланың 160° қароратда амалға ошириледі. Вироз қовушық ва суюқ битумдардан тайёрланған ишкі көрнекілар настроқ ҳарораттарда өткізіледі. Шиббаланың қарорат насығаннан туғайған, уларнан қовушық өзгелдігін бир неча марта орғады, шуннан учун аралапшамаларын тиабаддаги значанды әткізіб үзгүріні алохіда ақамиятта әз. Акес холда шиббаланың умумаш мүмкін бўлмай қолады.

Асфалт-бетон аралапшамалар қалыншын 4–8 см ли іонка қатталғанда әткізіледі, шуннан учун ғалстак машина жұвасы факат

қатламниң эмас, уннег асөснин ҳам деформациялайди. Шуннег учун төршінни спртида юзага келадиган күчтәннисларни хисеблашыда деформацияның бирор эквивалент модулиниң кабул қынни керак. Бұу модул асөс модулидан кам, иесиқ асфалт-бетон модулидан бир оз іюқори бўлади. Эквивалент деформация модули шиббалани бойнда 200–250 кГ/см², охрида эса 500–800 кГ/см² (50–80 МПа)га тенг.

Текис на зич йўл қонламаси ҳосил бўлинни учун спртдаги солинитрма босим пўл қўйнисиган чегаралардан ошмаслиги керак. Бу чегаралар спалик бикр жўвали галтаклар учун 41-жадвалда берилган. Солинитрма босимлариниг үлчамлариги МПада берилди. 3.8-жадвалда зичланайтган қатламлариниг оптималь қалинликлари келтирилган.

48-жадвал

Шиббаланаётган материал түри	Шиббалани бойнда	Шиббалани охрида
Чакштошли асөс	0,6–0,7	3–5
Шагалия асөс	0,4–0,6	2,5–3
Иесиқ асфалт-бетон	0,4–0,5	3–4
Цемент билан мустахкамланган грунт	0,3–0,5	4–5
Битум билан мустахкамланган грунт	0,3–0,5	1–1,5

49-жадвал

Солинитрма чизди босим, Н/м	Чакштоши ва шагали	Битум-чакштоши ва битум-шагали араланималар	Асфалт-бетон
200–400	8–12	6..7	4–5
410–600	12–15	8–10	5–6
610–800	15–20	10–12	6–8

Пневматик шинали галтак машиналари билан йўл асослари ва қонламаларини шиббаланауда улардаги бостириб текислаш бойндан босим 0,2–0,3 МПа га тенг қилиб белгиланади, бостириб текислаш охрида 0,5–0,6 МПа.

Материал қатлами зичланган сарн уннег ташки қонламага қарининги аста-секин ортиб боради, демак, галтакиниг ҳар бир юриниде галтак жўвасининг араланимага ботин чуқурлиги насануб боради. Бу бир томондан контакт спртида юзага келаётган максимал

зичланапшыннинг узаксыз үсүнүгө олиб келсе, шеккитчи томондан фасол жана чүкүрткішін камайтиради. Фаол зона деб жұва билан зичланапштын материал орасидаги контакт сиргешінгө минимал күндделеттеги үйнамаларында айтылади. Шундағы минимал үйнама деб жұва айланасыннан материалға ботиб турған қысемини торғыб турған ярим ватарға шығылады. Үнибу ярим ватарининг қыйматы шиббалаш мобайнида камайтын боради. Зичланапштын қатламыннинг оптималь қалындығынан фасол жонашыннан чүкүрткіштеги қараб тапталып керак. Бұнда ерде зичланапштын материалдарыннан қоюкори даражадаги бикрилдиги туфайлан, қатламдарыннан оптималь қалындығын тұрғыларни шиббалашындағы қаралада кам.

3.3.2. Асфалт-бетон қопламаларни шиббалаш сифатының асосий күрсаткышлари

Қоплама қуиши сифатини баҳолашыннан асосий мезонин бүлиб қопламаниннан зичланын коэффициенті (K_a) хизмет қылады.

Зичлананин коэффициенті деңгана шиббаловчы машина үттегандан кейинги қопламадаги арасынан ҳажмий оғырлыштыннан стандарт усулда зичланған қорытма ҳажмий оғырлышты шибатын түшүніледи.

$$K_a = \gamma_k / \gamma_{st}$$

Қопламадаги асфалт-бетониннан физик-механик хоссаларини баҳолап учун зичланын коэффициенті (K_a)дан тапқары, яна қүйнәдеги күрсаткышларни құлайлайдылар: сувга түйнігандык, Маршалл бүйінча түррүнілк, Маршалл бүйінча шартты пластиктік.

Сувга түйнігандык. Сувга түйнігандык асфалт-бетониннан очиқ тоқақшынан билдиради. Гафтак машина үтишлары соңи ортасын билап бу күрсаткыш чегаралып зичланықка мес келгүвчи чегаралып қыйматта шығылады. Сувга түйнігандык насыйшининнан тезлігі шиббалапштын қатлам қалындығига, бостириб текисләші тезлігінде шығылған гафтак машинаасыннан түрнігө бөлек (3.15-расм).

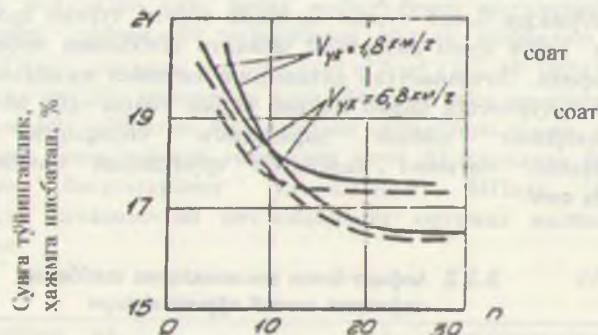
Сувга түйнігандык күрсаткыши шиббалапштыннан материалдан халықтар қүйінб кетине ва бурғылаб кавжаш усулы билап таплаб олшын памұналарда аниқланади.

Маршалл бүйінча түррүнілк. Ҳалықтарни қүйінб кетине ва бурғылаб кавжаш усулы билап олшын памұналарда аниқланади (3.16-расм).

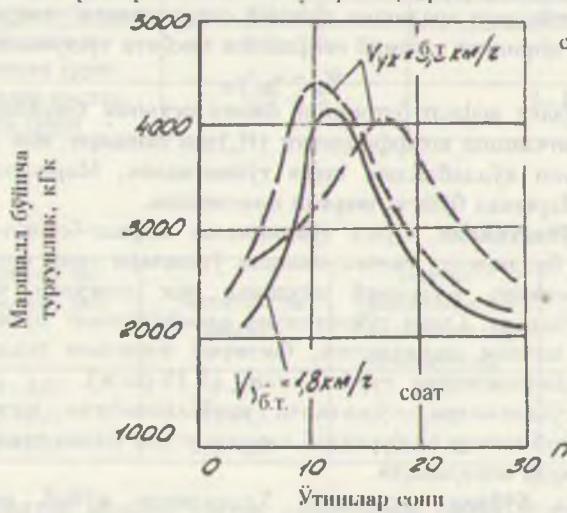
Гафтак машинаасыннан бигінде издан юриб үтнін соңында қараб түррүнілк күрсаткышы экстремал характеристерге енгізу болади.

Маршалл бүйінча шартты пластиктік. Шиббалапштын асфалт-бетониннан деформациялануышыннан Маршалл бүйінча шартты пластиктік күрсаткыши билап белгилан мүмкін.

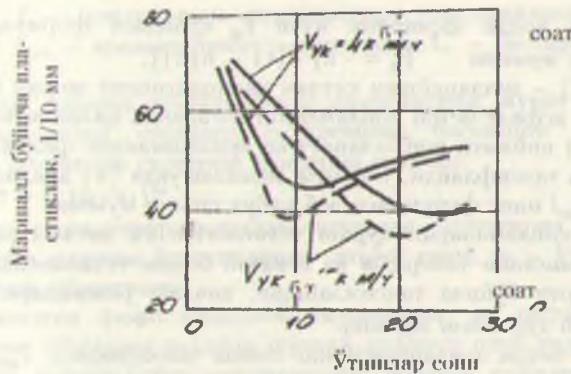
Галтак маниннаннг ўтили сони күнайған сари, пластикник насаңб борады, экстремумга стади па сүнг яна ортиб борады (3.17-расм).

3.15-расм. ДУ-47А галтак билан шиббалан жараёшида битум-кум араланмасыннан сүнг түйинланганнаннг ўзарышты (асфалт-бетондан асөс).

3.16-расм. Вибратори шига түшрилгандык ДУ-47А галтак билан шиббалан жараёшида битум-кум араланмасыннан (асфалт-бетондан асөс) Маршалл бүйичча турғулыгыннаннг ўзарышты.

3.17-рәсм. ДУ-31А ғалтак белгілі шиббалаш жарабейнде битум-күм аралаптасмасыннан (асфалт-бетондың асос) Маршалда бүйгел пластиктегінің үзгариши.

3.3.3. Асфалт-бетон аралаптасмасының шиббалаш жарабейнини математик моделлаптириш

Йүл қонлагашарыннан асфалт-бетон аралаптасмасының шиббалаш спекти, биринчидан, құлланылаёттап машина (ғалтак)ларыннан фойдаланып параметрлерді, иккінчидан, шиббаланаёттап мұхиттегінің физик-химиеский қоссаңдарига бөлгөндік.

Құрьлана технологиясынға риоя қилинғанда асфалт ётқызғыч би-тап таңсемләнген ва маңым дәражагаача шиббаланған асфалт-бетон аралаптасы 90°C–140°C ҳароратта зәр бүлини керак. Шундайша орыннан шиббалаш үюншөк ва пластик бүләди. Рухсат этиладын шиббалаш өзекті ва ғалтак машинадарыннан фойдаланып параметрлерді биринчи жәнисілдінувида асфалт-бетон аралаптасмасының соғын тәсілдегінде ассоциациянан.

Асфалт-бетон аралаптасмасының шиббалаш жарабейні математик модельлаптириш ғалтак машина динамикасы, шиббаланы жарабейнің ҳамда шу жарабейнде содир бүләдиган физик-химиеский қоссаңдар тәсілдердің беруучи тәсілламаларға ассоциациянан.

Ғалтакнанғы қайтар-изгаралашма қарқаты тәсілламасында Ньютоң қонуындан фойдаланылады:

$$\ddot{w} = d\dot{v}_r / dt = F_T - F_K \quad (3.17)$$

Буда ердә, \dot{v}_r – аралаптасмасының ғалтак машинасынан қарқаты тезшілік; F_T – ғалтакнанғы торғыш күчи; F_K – ғалтак қарқатынан қарыншылғы күчи.

Ғалтак шишиның белгілінген деңгейлі шароиттарда ҳамда $F_T=F_K$ болғандың ғалтак тезшілігі үзгәрмас бүләди: $\dot{v}=const$.

Умумий ҳолда қаршилик күчи F_k қүйидаги формула бүйінча аниқланған мүмкін: $F_t = -k[h(t) - h(k)]$, (3.18)

бу ерда, $h(t)$ – зичланаптаған қатлам қалынгігинің жорій қійматы;

$h(k)$ – асфалт-бетон қонламаның чегаравий қалынгі (лойнхавий). (k) қійматы шиббаланаёттаған аралашманиң физик-кимёвий хоссалариниң тавсифлайды. Биринчи яқынланууда (k) аралашма ҳарораты (T_{ap}) шынг функциясын деб қабыл қылыш мүмкін.

Бирок қонламалардың күрши технологиясында қаттың риоя этилганды (аралашмасы тайёрләші ва етказиб беріш технологиясы, уннан қонлама сирті бүйінча тақсимланиши, зичланылғанда қаралашма ҳарораты (T_{ap}) шынг функциясын деб қабыл қылыш мүмкін).

Асфалт-бетон аралашмасынаның совини жараёндаги T_{ap} ҳароратыннан үзгаришының умумий күршиліктеңде қүйидаги формулаша күрсетілген мүмкін: $dT_{ap}/dt = -\beta T_{ap}$, (3.19)

бу ерда, β – үзгартымасынан шынг экспонентлары.

Шиббаланаёттаған аралашмалардың эластичник модули E ҳарорат функциясын спіфтида қүйидаги бөлеңізіңік ёрдамда тавсифланиши мүмкін: $E = E_u - E_g \exp(-T_{ap} \cdot \eta)$, (3.20)

бу ерда, $\eta = \text{const}$.

Әйтібзор берайылған:

$$E = \begin{cases} E_u \xrightarrow{T_{ap}=0} & \text{бұлғанда} \\ E_u - E_g \xrightarrow{T_{ap} \rightarrow \infty} & \text{бұлғанда} \end{cases} \quad (3.21)$$

Асфалт-бетон аралашмасын қүрши технологияк жараёндада T_{ox} ҳарораттағача совиіді.

Бұнда совини шынг:

$$t_{cov} = -\beta I_0(T_{ox}/T_0), \quad (3.22)$$

бу ерда, T_{ox} – аралашманиң охирги ҳарораты; T_0 – аралашманиң бомбалағынч ҳарораты.

Асфалт-бетон аралашманиң қалынгі шиббаланың жараёндада зичлик билан қүйидагы болғанады:

$$h = h_{ox} + h_g[1 - \exp(\rho - \rho_y/k)], \quad (3.23)$$

бу ерда h_{ox} – шиббаланаёттаған қатламының охирги қалынгі (лойнхавий);

h_g – шиббаланаёттаған қатлам қалынгінинан үзгаришы, $h_g = h_0 - h_{ox}$; h_0 – шиббаланаёттаған қатламының бомбалағынч қалынгі.

Қайтар-шыгарылғанда харакат жараёндада ғалттак машина төрнеларинине назарий шұл құйылған сони (n_2) қүйидаги одий шибатдан хисоблагб үшірілген мүмкін.

$$n_2 = t_{cov}/t_e = t_{cov} \cdot v_{ox} / I, \quad (3.24)$$

бу ерда, t – көзламанинг зичланыпташ участкасындағи қармраштар даунлиги; $t_{\text{сов}}$ – аралашманинг совуш вақты; t_c – бөстіриб текисланы пойызы.

Галтак машина жүйваларининг зичланыпташ мүхит билан көнтеста кириштап сиртдеги солиңитирма босимининг ўзгарыниниң күбидеги бөлелиғінік ёрдамнда күрсатыши мүмкін:

$$\sigma = \sigma_0 (n_2/n_1)^m , \quad (3.25)$$

бу ерда, σ – зичланыпташ қатылаш сатхидеги солиңитирма босим; n_1 – галтак машина үтишіларининг жорий сони; n_2 – үтишілар сони таъсірінин күрсектікінші.

Указсанған физик-химиёлік тәжіккотаар ва дастлабки хисобланыларининг ЕХМ-даги таҳлиси шүндай холосаса оліп келади: зичланыпташтында асфалт-бетон аралашманинг зичлинің күбидеги деформация тенглемаси билан аниқтаппаналады:

$$dp/dt = k |\rho_y - \rho| q_0 (n_2/n_1)^m (1 - t^{\alpha_x}) + K_b dh/dt \sqrt{\frac{qE}{R}} , \quad (3.26)$$

бу ерда, ρ_y – зичлик бүйінча түйнігандык $\rho_y = \rho$ назарийі; K_b – аралашмаларны шиббаланы учун вибрациялы галтак машиналарының фойдаланында вибрация таъсірінин хисобға олувчи коэффициент; R – галтак машина барабаннинең радиусы; α_x – шиббаланың жарорат таъсірінин күрсектікінші.

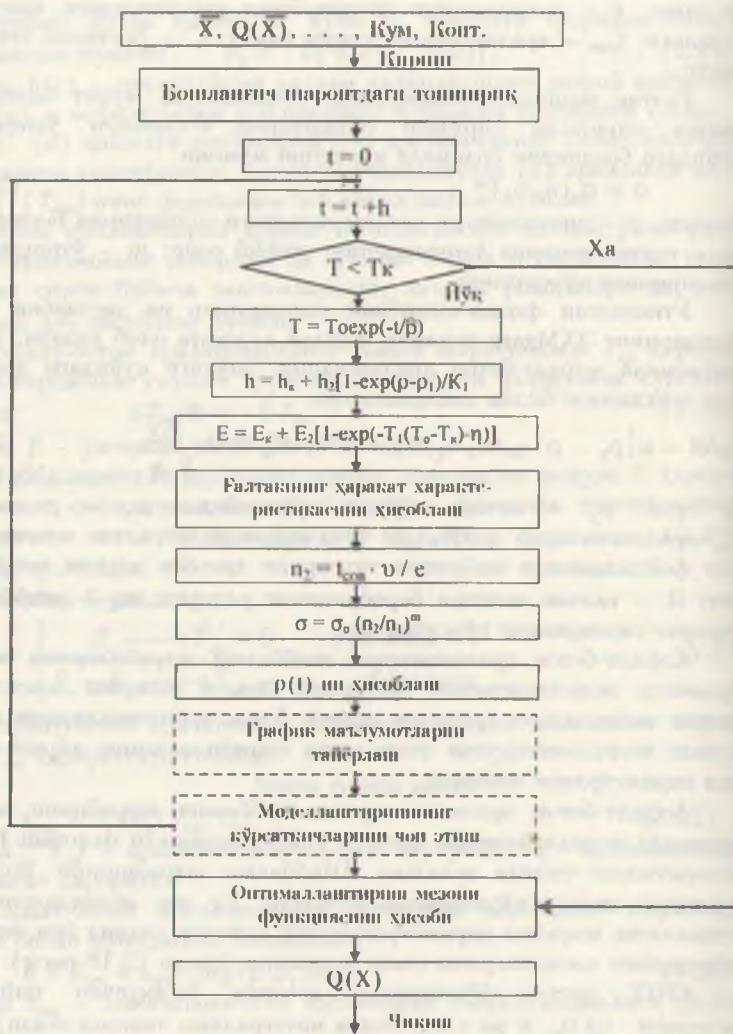
Асфалт-бетон аралашмасының шиббаланы жараёндаринин машина ёрдамнда модельланыптырылған дастуруннан амалға ошырын ассоцида йүз галтак машиналары ёрдамнда асфалт-бетон аралашмаларының шиббаланың модельланыптырувчы технология жараёндарининг айрым рационалды параметрлері олшінеді.

Асфалт-бетон аралашмаларының шиббаланы жараённан машина ёрдамнда модельланыптырылған дастури тюкори даражалы фуртран ЕСДХМ алгоритмдан тылда түзилген. Шиббаланы жараённан ўзы CRIT мүсегілік дастур күршилдинде түзилген. Бұз оса модельланыптырылған технология жараён параметрлеринин кейіннегі таҳлил ёки оптималшытушын масалалариниң есепті имконини беради (3.18-расем).

CRIT дастур бүзімнинде ассоциинің ўзгарувлықтарынан қнайматтар шториши (ρ, v_k, h ва x, k) сонли интеграллап ташкил отади. Интеграллапдан оздин дастлабки матдемалот ва создан параметрлерин хисобланады.

Асфалт-бетон аралашмасы сөзинің ҳароратига еттеге интегралдан шам тутгалланады. Интегралланы жараённан асфалт-бетон аралашмасының зичлик күрсектікінші чегаравий қнайматы $\rho_{\text{шиб}}$ га (корнишманинг чегаравий зичлинің тенг) еркіншінде тұхтатса бўлади.

Вакт бүйнча интегралдан

3.18-расм. Асфалт-бетон аралашмасынан пайдаланып жарәшнин модельшитириниң күрсөткіштеринің өзгөртілуі

3.3.4. Галтак машиналарнинг назифаси ва умумий тузилиши

Галтаклар йўл-қурилни материналларини шиббаланида энг кўнтарқалган ва содда машиналар хисобланади.

Галтакларни қўйидаги асосий белгилари бўйича таснифлани мумкин: солинитрма босимга кўра, харакат уеузига кўра, жўваларнинг жойланувига ва тузилишига кўра.

Солинитрма босим кўйматига кўра галтакларнинг тури:

а) сигил – солинитрма босим 40 кН/см, оғирлиги 5 т ва двигателининг қуввати 25 от кучигача;

б) ўргача – солинитрма босим 40–60 кН/см, оғирлиги 6–10 т ва двигатеги қуввати 30–40 от кучи;

в) оғир – солинитрма босим 60 кН/см дан ортиқ, оғирлиги 10 т. дан ортиқ.

Енгиз галтаклар асос ва қонламаларни дастлабки бостириб тенгисланда қўлланади. Улар шунингдек йўзкалар, велосипед йўллари ва ҳ.к. даги юнса қатламли қумали асфалттининг–бетонини шиббаланади. Ўргача галтаклар асос ва қонламаларни ортиқ шиббаланин учун хизмат қўлади, улар енгизлантирилган турдаги такомилланган қонламаларни батамом шиббалани учун ҳам қўладилади. Оғир галтаклар шагадди ва чақиқотини асослар ҳамда асфалт-бетон қонламаларни узил-кесни шиббаланида қўладилади.

Жўваларнинг сони ва жойланувига кўра галтакларнинг турлари қўйидагича:

1) бир жўвали (3.19а-расм), шунингдек ушлаб турувчи жўвали (3.19б-расм) ёки индиракли бир жўвали галтаклар (3.19в-расм);

2) бир ёки иккита стакчи жўвали (3.19г-расм) иккни жўвали галтаклар;

3) уч жўвали иккни ўқзи галтаклар (3.19д-расм);

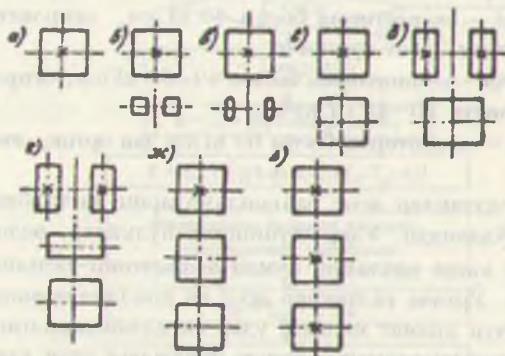
4) кичик диаметрдаги қўшимча жўвали уч жўвали иккни ўқзи галтаклар (3.19е-расм);

5) бир ёки учта стакчи жўвали уч ўқали уч ўқли галтаклар (3.19ж, з-расм).

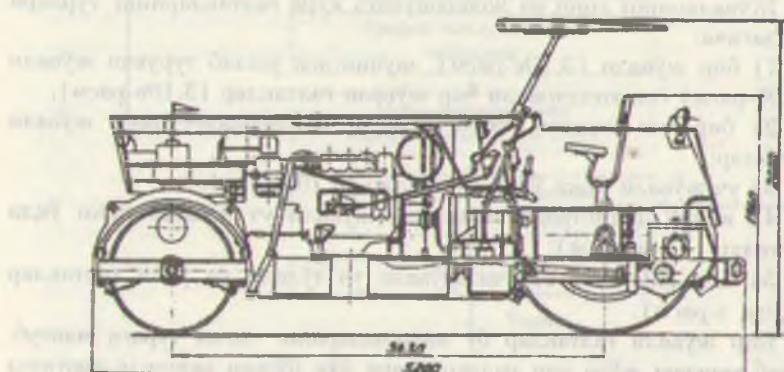
Бир жўвали галтаклар бу машиналарнинг синги турига мансуб. Ушлаб турувчи жўва ёки индираклари йўқ бўлган галтакда двигатеги ва трансмиссиялар жўва ичидаги жойланган бўлади, бопиқарини ричаглари оса якка шоти дастасига ўринатилган бўлиб, унинг ёрдамида галтак қўл билан бурилади. Ушлаб турувчи жўвалар ёки индираклар бопиқаринин мумкин, улар ёрдамида галтаклар бурилади.

Иккни жўвали галтак (тандем)лар эни бир хил бўлган жўваларга ога бўлади ҳамда синги, ўргача ва оғир турларга ажратилади (3.20-расм). Галтакларнинг энг такомилланган тури иккита стакчи жўвали

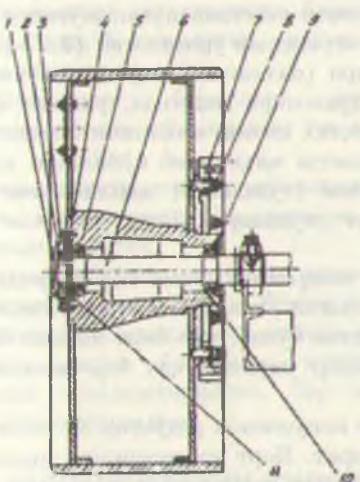
ғалтаклардыр (3.21-расм). Бу ҳолда стакловчи жүйалар батында стаклануучы жүйаларға қарата ортаңкы диаметрди қыншылаады. Жүйалардан бирін махсус механизм өрдемінде вертикаль үк атрофидә обізапанин мүмкін болған учун, ғалтакнинг буралашылары таъминлаады. Буралашылар туғайлы жүйаларнанғанда эш кетте бүлдірілмейді, чунки аның ҳолда қоюшама сиптида шукен пайдо бүлиши мүмкін; жүйе эш одатта, 1300 мм дан ошымасын көрек. Бу турдагы ғалтаклардан фойдалананин күдай болғандыгы учун ушар кесіл тарздаан.

3.19-расу. Негативные жесты в различных языковых культурах

3.20-расм. ДУ-48А галтташынг үмүмий күрүшүнү

3.21-расм. Етвікічі жұналар:

- 1—конік;
- 2—думалоқ тайка;
- 3—болт;
- 4—салник;
- 5—подшипник;
- 6—жұва үрі;
- 7—борт шестернясы;
- 8—гайка;
- 9,11—коніктер;
- 10—подшипник.

Уч жұвали икки ўқылғағтаклар ўрғача ва оғыр түрдә шилаб чиқарылады. Ория стакловичи жұвалары олдыштысига инебатан таҳминан 1,5 марға кatta диаметрга эга ва улар орқасы ғалтак оғынштысига 2/3 қынми тұрғы келады. Шуннинг учун бу ерда чизинде солништырма босым олдиги жұва остидагидан икки марға ортық. Материал ассоциация жұвалар билан шиббаланады. Ория ўқ дифференциал билан таъминланған бўлиб, бу кичик раённеги оғыр чизиндердан зичланайттан қонламага шикаст етказмаган ҳолда осоннина ўтиш имконияти беради. Олд жұвашыннан эни шундай ясаладын, ғалтак ҳаракати нағтида уннинг изи орка жұвалар билан босилиб боради. Ғалтак яхшигина кўндаланған турғулукка эга. Жұваларининг бундай жойланувини алоҳидан агрегатларининг қулағи жойланувини таъминлаиди, шу туғайли уларга стии хам осонланади. Бу турдаги ғалтакларининг жиёдий камчилагы шинни ташкила этиндеги ўта мұраккабликадир. Бунда ғалтакининг юриб ўтиш сонлари күн бўлганынги туфайли йўл ассоциация қонламасининг бутун эни бўйлаб қатламишиниг зарурий ва бир хиссати зичлигини таъминланы жуда қийини; охатда бу ғалтак ўтишларининг сони тантем турдаги ғалтакларидан кўпроқ бўлади.

Уч жұвали уч ўқылғағтаклар эни бир хил жұваларга эга бўлиб, оғыр ва камдан-кам ўрғача вазиси бўлади. Барча жұвалары стакловичи бўлган ғалтаклар энг мұккаммал ҳисобланади. Буларда иш сипати энг юқори бўлади, шуннинг учун хам улардан тобора кенгроқ фойдаланилмоқда.

Ғалтак кўйидаги ассоция узеллардан тарқиб топған: двигатель, реверсив механизм, карданлы узатма, узатмалар құтисы, борғ узатма-

лар, бөшкәрүв механизми, стакловчи ва стакланувчи жүвалар ва рама; рамага барча ассоши узел ва агрегаттар ўрнатылған (3.22-расм).

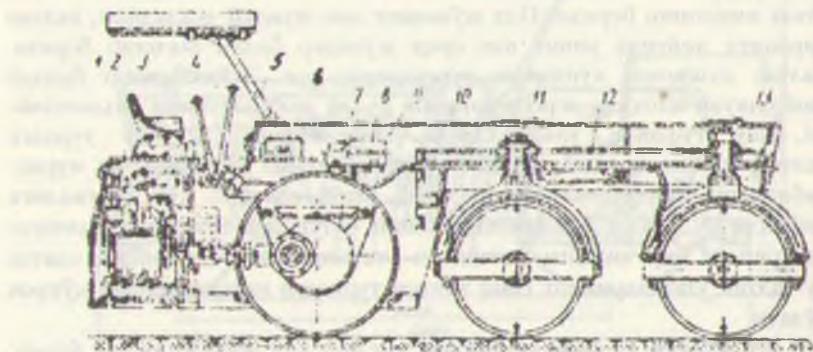
Етакланувчы жүвалардан бири (олдигиси) вертикал текисемнәдә оркни ҳаракат қылады, бу зең трансформатор ҳолатыда, рамани тоқтама туширмасдан шыл профилинга тақпид қилин имконини беради. Зарурат туғилғанда жұва матаудын холатда маңқамлаб қўйилини мүмкін. Галтакининг бундай конструкцияси (түзилиши) қонгламанинг текис бөсекшининиң ҳамда оғырлышиниң жүвалар бүйінча тегишини қайта тақсимлаштырып таъминлашып.

Етакловчи жұва прокатдан тайёрлаптанды, рама таянчларында ҳаракат қылмайдын қылаб маңқамлашып үңда жойланып. Етакланувчы жүвалар ҳам прокатдан тайёрлантап бўлиб, ҳар бири иккита бир хил бўлинмага ажратылған; бўлинмалар умумий үңда бир-биридан мусатия равишнәдә айланади.

Елиң турдаги борт узатмаси конусимон редуктор ва цилиндри-мон шестериялар жуғуғидан иборат. Борт узатмасининг цилиндри-мон етакланувчи шестерияси бевосита етакловчи жұвага маңқамланып.

Галтак транмиссиянда марказий реверсив механизм күзде тутилған бўлиб, у изашини муфтаси билан бирланыптирилған ҳамда ҳаракат тезлигидан катый назар, олдига юринин орка юршига равон ўтказашини таъминлашып.

Узатмаларни алмашылаб улани құғысын уч тезликин бўлиб, алоҳида корнуе ичида жойланып.

3.22-расм. Үч жұвали галтак: 1-юритмалар құтисы; 2-дингите; 3-үрнедик; 4-бөшкәрни риначы; 5-тент; 6 ва 12-бурилишин гидравлик бөшкәрни; 7-борт редуктори; 8-етакчи жұва; 9-памловчи құралма; 10-рама; 11 ва 13-етакланувчи жұва.

Етаклануучи жұваларшың бүріліши учун гидравлик торитма хизмат қыладады. У гидроносес, гидрогақсемлагыч, бак ва құвурлаар ти-зимидан иборат.

Жұваларшың бүріліши учун гидравлик торитманың құлланылышы оғыр жұваларшың тез ва осон боңқаралтушин таъминлаиди.

Фалтак электр ускуна, жұваларшың тозаловчи ва ҳұллаб турувчи мослама, хайдовчиниң күспи нурлары ва қор-бөмбөрдан асровчи тент биган таъминланған.

Фалтак шынын, реверсии, узатмаларшың алмашылаб құнини, тормоз, двигатель агрегаттаршың боңқаралық механизмдерінің иккита алохидда үрнәділән шың жойнаган. Қулайлық түедириш мақсадыда барча боңқаралық механизмдерінің қарашасында жойлаштырылған, бир помдагы механизмдар зең бир блокка бирланғылған.

СИЛЛИК ЖҰВАЛИ ҮЗИЮРАР ТИТРАТУВЧИ ФАЛТАК

Бүндай фалтакшың оғындығы 6–8 т бұлғын, у қурилиш ишларшың бажарында асфалт-бетон, чақыртош ва бопша материалдан ішіл қонлагамаларшың ишбадалан учун мүлжакаланған. Шиббаланған ішіл қонлагамаларшың ішінде күкөрі спряттылған. Бұл шиббаланғанда үзатмалар шынында зичланыстаған мұхитта стакловочи жұванншың титратувчи таъсирі туғайланған.

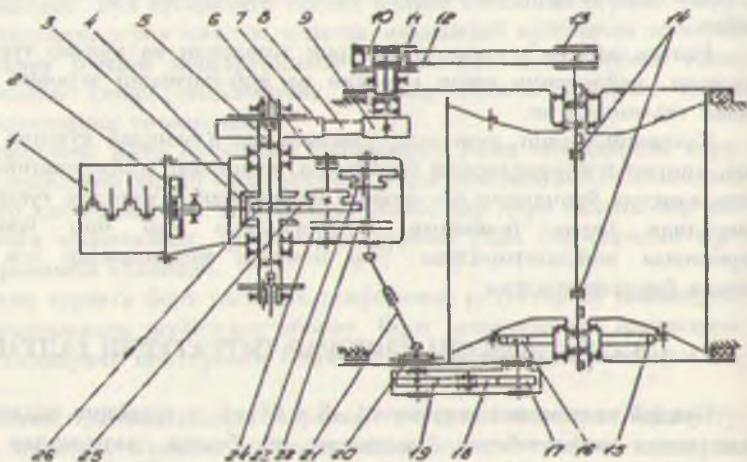
Двигателдердің стакловочи жұванға күч узатушы узатмалар ти-зимидан амалға ошириледи (3.23-расм). Двигател тиреканы вали (1)шың айланынан изланын мұфгаси (2) орқалы узатмалар күтиесін қабул қалғасынанған копуссымен стакловочи шестерия (3)-нан узатылады; узатмалар күтиесін зең стаклануучи конуссымен шестериялар (4) билән бекінілдік. Фрикцион мұфтадар (5)ни күтариб түрган реверсив валда цилиндрлермен шестерия (26) құзғалмас қылып маңқамланған бұлғын, у узатмалар күтиесін оразық валинин блок-шестериялары (25) билән изланында бұлады. Оразық валга зең яна иккита қимирламағандық шестерия (6 ва 24) үрнатылған.

Узатмалар күтиесинде чиңнан валинан шынцаларда шестерия 22 ва блок-шестерия 23 харакатланады.

Фалтак харакатиндең онг кам тезлигига мое бұлған бирнічи узатма 6 ва 23 шестерияларшың изланынан билән амалға ошириледи; Иккінчи узатма 24 ва 22 изланынан билән; учинчиси – 25 ва 23 изланынан билән; Айланма харакат узатмалар күтиесидан борт редукторинашынан 19,18,17 шестериялары хамда борт узатмасынан 16 ва 15 шестериялары орқалы стакловочи жұванншың үтказылады.

Борт редукторининдең қабуғы қылышы валинда тасмалы тормоз барабандары (20) үрнатылған. Титратуғынан (7, 9, 10, 13) ларға тортыл-

таки ионасымын тасмалы (8 ва 12) икки нөконали узатма билдиң ҳаракатлантырылади. Титраттич валлари ўзаро тиини мұфта (14) билдиң уланади.

3.23-расм. ДУ-47А ғалтагининг кинематик чизмаси:

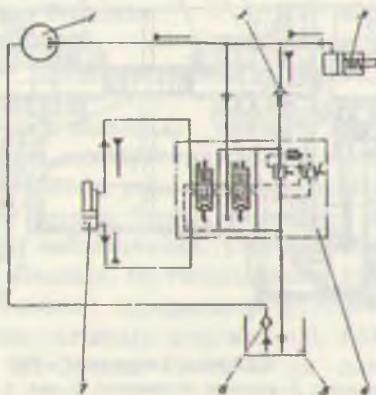
1-двигатель; 2-фрикцион мұфта; 3-коунусимон шестеря; 4-коунусимон шестеря; 5-фрикцион мұфта; 6-вал-шестеря; 7-стакчи иккى; 8-ионасымон тасма; 9,10-иккى; 11-титраттич мұфта; 12-ионасымон тасма; 13-иккى; 14-тишан мұфта; 15-борт шестеринең; 16-вал-шестеря; 17-шестеря; 18,19-шестериялар; 20-тасмалы тормоз; 21-карданлы вал; 22-шестеря; 23-блок-шестеря; 24-шестеря; 25-блок-шестеря; 26-шестеря.

ДУ-37А ғалтагининг гидравлик тизими (3.24-расм) йүнәлтирувчи жүйанинг бүрілінини ва тормозни бошқарыпта хизмат қылади ҳамда насос (1), тақсимлагич(4), ёғ баки (5), икки цилиндр (3 ва 7), босим клапани (2), ёғ үтказгышлар ва іюқори босим шлангларынан иборат.

Йүнәлтирувчи жүйанинг бүрілінини үрнатылған ричаг орқали амалға оширилади. Цилиндрға ёғ Д-37Е двигателінде үрнатылған НЦ-10Е насос ердамида узатылади.

Ғалтакин чар ёки үнг томонига бүрінш учун ёғ мое холда цилиндр бүйілініннен олд ёки орка килемига узатылади. Ёғ оқимини тақсимлаш икки золотниктың тақсимлагич ердамида амалға оширилади. Тақсимлагич ёғ насосы билдиң іюқори босим шлангларын ва пұлат ёғ күвүри ердамида уланади. Насодан ёки ишлаб турған цилиндр бүйіліктеридан келувчи ёғ тақсимлагичининг қайта үтказувчи клапани

орқали оқызылаған. Гафтаған буриш учун тәкесимлагычнинг олд золотшындан фойдаланадылар. Иккичи золотникнинг юкори чиқарының негізі гафтаған гидравлик тормозшының цилиндрі билди уланған, иккичи төмінкі тиқиң билди беркитилған.

3.24-рисм. Гидравлик чизмат

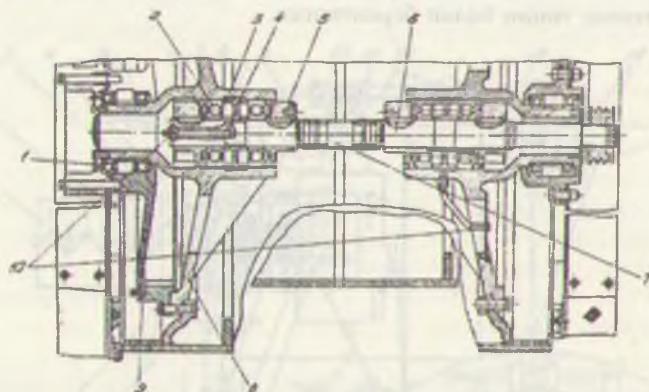
1-насос; 2-бочинні клапани; 3-тормоз підйомно-спускний; 4-тачка підйомно-спускний; 5-бак; 6-фільтр; 7-буферний гідроакумулятор.

Титровчи стакеловчи жұва (3.25-расм) галтакиңнің асосий ишчи органды бұлғып, асфалт-бетон үа бөшіңде қолданамаларни жүзваннан титраторни тоғындағы шиббалану учун құлданаплады. Жұва айлануувчи екесен-центрик қосларының марказдан қочуучы күчләри томондан титраторнан лады. Титраторуучы жұва ичи бүші барабан бұлғып, уннан үзларына қойма үшін гүнчактар (7) монтаж қыланаған. Жұва гүнчактарындағы роликтер подшипниктерде (2) валлар (3 ва 6) юк билан (5) ўрнатылаған. Подшипниктер орасында түсінілдер (4) бұлғып, улар подшипниктердегі мұстакиял өтілешінин тағымнан лайды.

Оразың үалларының ярим муфташарының биггадан тишин кесилтән. Ҳар бир ичкى тишин ярим муфта чүкүрләридан бириге штифт жинслантай. Шундаи қызмет, муфтаны фаяст бир ҳолатда йигини мумкун булып, шу туғайтын юкларни түрүтгә симметрия үки ва марказдан қочувчи күчларин биттә текислиңдә жойлантырган ҳојда үрнатыны татымшысаны.

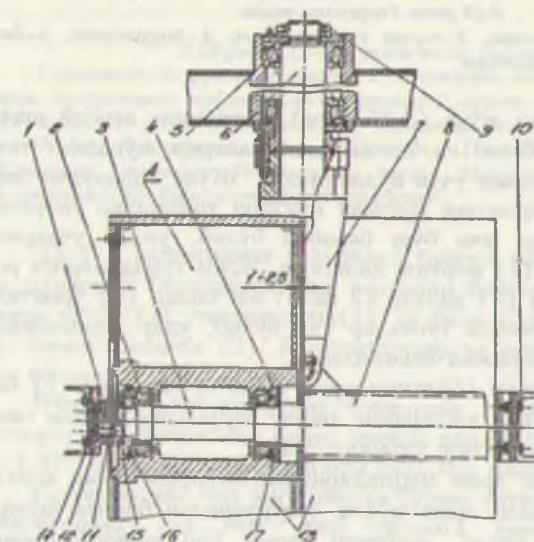
Тиграттык подшипникларини мойлануучун мойдоңлар (10) мавжуд. Ертактаккинин бүйлаб чан томонда гүнчак (8)га болттар

борт шестериясін (14) мақкамдаған бұлғып, у буровчи моментин борғ редукторидан жүвага узатады.

3.25-расм. Титратуучи жұва:

- 1-шариклы подшипник;
- 2-роликлы подшипник;
- 3-вал;
- 4-штупка;
- 5-юк;
- 6-вал;
- 7-оралық вал;
- 8-гүлшак;
- 9-борт шестериясі;
- 10-мойлон

3.26-расм.

Екстраклануучи жұва:

- 1-болт;
- 2-подшипник;
- 3-үқ;
- 4-расстояние кистириш маси;
- 5-подшипник;
- 6-шкво-рен;
- 7-вилка;
- 8-рамка;
- 9-гайка;
- 10-болт;
- 11-котиршы болты;
- 12-цапфа;
- 13-секциялар;
- 14-шайба;
- 15-втулка;
- 16-қонцоқ;
- 17-қонцоқ

Екстраклануучи жұва (3.26-расм) умумий үқ (3)га ұтқазылған иккита бир хыбы секциялардан иборат. Секциялар үқ атроғыда конуселемен роликлі подшипиниклар (2)да айланып имконига оға, шу туғайлы галтак бурилишиң сингиллашады ва зинчланады материалларды суриттеді.

доб кетиниң із бермасынғы арнаплади. Жұвандың құзғалмае үқини рама (8)да уланған цапфалар (12)да болттар (11) үшілаб туради. Етаклануучи жұва рамасы валка (7) биләп шарнирдан уланған, вилка де инкорен (6) биләп уланған бұлғын, инкорен инкита конуссімен подинининкларга таянған ҳолда бурилши имконига ега. Жұваларни гидроцилиндр ёрдамыда бүріледи.

Пневматик шинали ғалтаклар

Хозир пневматик ғалтаклар нафақат грунтларни, балки чақыртошыны ва шагалды асосларни, шүнигіндең қора аралашымалар да нефталити бетонни шиббалаш үчүн құлланылади. Бунда бикр силиң жұвалын ғалтаклардан фарқын ұлароқ, пневматик шинали ғалтаклар чақыртошына шагалды майдаламайды, уларнан шу хесусияти кетте ағзасынғы ҳисобланады. Бу ғалтакларнан тұрлары да үлчамла-ри химма-хидидір. Масалан, аэроромлар грунттің шиббалаш үчүн мұлжалланған тиркеме ғалтаклар оғыншы 100, 120, алғын ҳолларда 200 т.гача етади. 20–25 да 40–50 т ли ғалтаклар әнд көнг тарқалған.

Пневматик шинали ғалтаклар, агар уларнан параметрлері түрін таптаңса хам бөгелнген хам бөгелнмаган грунтларни шиббалаш үчүн ярайди. Бу үрінде зичланапёттегі қатламларнанға оптималь қылыштың силиң ва кулачоюш ғалтаклар биләп зичланадағыдан күйроқ бұлады. Бундан таптағары, грунтларни үша зичликка етказыши үчүн ғалтак үткінлары камроқ бұзини талаб қылнады, бу зең иш үнүмдөргөнни өніріни имконини берады.

Мұстакын алохіда осма гидрирасы ғалтаклар айниексе көнг тарқалған. Ұлар грунттің бир текнеде зичланышинни тәлемнелдейді, негізге сиртіда зең шиналарни үтә қоктапшидан сақтайдады. Ҳар бир гидрирак үзін балласты контейнер болып бикр бөгелнген: контейнернің олд қынми машина рамасыннанға транспорттегі шарнирдан оснап.

3.27-расемда Орлов йүл машиналары заводыда тайёрланған пневмо-шинали Д – 627 үзінорар ғалтакнанға кинематик чизмасы көлтириледи.

Ғалтак грунтлар ҳамда органик ва анорганик бөгеловчи материалдар биләп шиббаланған шагал-чақыртошли материаллардан қилинған йүл ва аэрором асослары қопламаларын шиббаланға, шүнигіндең грунтларни қатлам-қатлам шиббаланға мұлжалланған. Ғалтак күйінде асосий узеллардан ташкил топтады: рама, күч күрілмеси, трансмиссия, орта стакловочи күйреклар, бишқарылувчи күйрек, рул бөнишаруви, шиналарда ҳаво бөсімнін ростылаш тизими, ұйловчы мостама, электр жиһозлар.

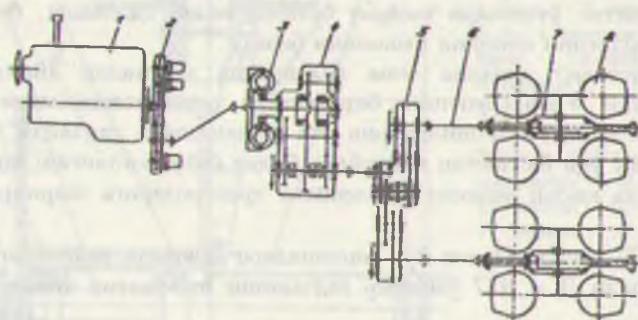
Рама шиғма ҳолда машинанинг барча узеллари монтаж қылышадиган конструкциядир. Ҳар иккى томондан у балласт учун бүшкелларга ага.

Күч қурилмасын жөргизиб тоборини двигателди ва электр стартерин АМ-01 дизели, ҳамда қувват олинини оширувчи редуктордан иборат.

Ғалтак трансмиссиясын таркибиға узатмалар күтисен; тарқатувчи редуктор ва иккита орқа күйреккіннеге редукторлары киради. Трансмиссия узеллари ўзаро карданлы валилар билан кетма-кет ұланған.

Узатмалар күтисен уч валил редуктор ва орқага жүреништериялары блокининг ўқыдан иборат. Донийи пәннин шестериялары түнгілами учта реверсив узатмалар ага бұлшы имконини беради. Уларни алмашылаб улаш хайдовчи кабинасыдан масофадан түриб механик узатма воентасыда бөшкәрилувчи тишил мұфтасалар ёрдамда амалға оширилады, реверсдан деса узатмалар күтисининг бирламчи валида жойланған фрикцион мұфтасалар ёрдамда амалға оширилады. Мұфтасалар гидравлик үсулда бөшкәриледи.

Узатмалар күтисининг картериге НГ-ЗА гидротрансформаторының корыусын мақкамаған бұлжып, у узатмалар күтисинин бирламчи вали билан ұланған. Узатмалар күтисинин чиққин валида тұхтатиб түрини тормози үрнатылған. Буровчи момент узатмалар күтисендан тарқатувчи редукторға узатылады, тарқатувчи редуктор уни иккита орқа күйрекке тақсимлаб беради. Редукторда блокировка қылладиган механизмни дифференциал бор.

3.27-рам. ДZ-627 ғалтагинин кинематик чызмасы:

1-двигатель; 2-куват олини редукторы; 3-гидротрансформатор; 4-реверсив механизмни коритмалар күтисен; 5-дифференциаллы тарқатувиш редуктор; 6-кардан вал; 7-стакловчи орқа күйрек; 8-стакловчи гидрираклар.

Оддиги бөшкәрилувчи күйрек учта гидрираклы бұлжып, гидрираклар стакловчи гидриракларға нисбатан шахмат тартибида жойланғырылған.

Рул бөниқаруви — гидрокучайтиргичи механик турда. Ғалтакда шекита рул гидрираги ўриатылган бўлиб, улар конусимон редукторлар орқали бурилиши механизмини бөниқарини амалга оширилади. Битта рул гидрираги кабинада, ишқинчиси кабинанинг ўнг томошида ги очиқ майдончада жойланиган.

Ҳаво босимини ростлан тизими иш найтида ҳайдовчи кабинасидан туриб, шиналардаги ҳаво босимини ўзгартириши имконини беради. Босим насайини шиналарининг грунтга созинтирма босимининг камайинишга имкон беради ҳамда юмишоқ грунтга устидан ғалтакининг ўтишини яхинлаиди.

Шиналардаги ҳаво босимини ростлан тизими компрессор, реествер, босимни бөниқарини жўмраги, жўмраклар ва қувурлар блокидан иборат.

Ғалтак иккита мустақил тормоз: қўл ва оёқ тормозларидан иборат, оёқ тормози гидрокучайтиргичга эга.

Ғалтакининг гидротизими иккита алоҳида тизимдан иборат. Биргаси гидротрансформаторин ҳамда реверсинг фрикцион муфталарини бөниқарини тизимини таъминлаиди, ишқинчиси — рул механизми гидрокучайтиргичи ва тормозларини таъминлаиди.

Гидронасослар сифатида ИШ-46 ва ИШ-10 шестерниги насослар қўлланилади.

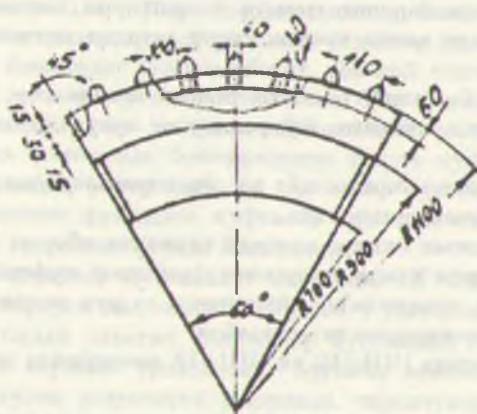
ИШ-10 насоси рул ва тормоз кучайтиргичларининг гидротизимини таъминлаиди. Ҳўйловчи мослама қўйидагиларга эга; ғалтакининг олд қисмида жойланиган сув баки, қувурлар тизими ва жўмрак, уларни бөниқарини ҳайдовчи кабинасига кириттилган.

Электр жиҳозлар тизими минуси массага уланган бир симли цизма бўйича тайёрланган. Электр жиҳозлар кучланини 12 В та тенг. Ток манбани бўлиб Г-214А генератори ва 6-СТ-42 аккумулятор батареяси хизмат қиласди. Ғалтак бурилини кўрсаткични фарачалар билан таъминланган, тунги иш учун эса олд ва орқа фарааларга эга.

Кабинада унн ёритини телефонни ўриатылган, ичидаги эса аеббларни ёритини ламналари мавжуд, шунингдек овозни сигнали ҳамда олд ва орқа обназларини тозалагичлар ҳам ўриатылган. Манишани тунда қўздан кечирини ва таъмиридан учун штепсель рожеткасига уланадиган кўчма ламна қўзда туттилган.

Пашжарали ғалтак машиналар (3.28-расм) ишбатан кейинроқ найдо бўйди ҳамда кини мавзумида ишланади, шунингдек шагазли ва кесакли грунтларни зичланади самарали воситга сифатида шухраг қозонди. Ғалтаклар шаттасланадиган қилиб ишлаб чиқарилади. Конструкцияларига кўра, улар сипаси ва қулачоқли ғалтакларга ўхшаб кетади: улардан фарзи — пашжарали ғалтакларининг жўвалари пашжарарадан исалган. Пашжара кам лигерланган нузат чивицларини наийнадираб тайёрланган. Пашжара шунингдек қўйма бўзини ҳам мум-

кин. Бу ҳолда жұва алоқыда бүгіншілардан йиғилады. Пашкарада томонлары 15-20 см бұлған квадрат тәсілдер бұлады. Балласт одаттағағтак рамасыда жойлантырылған бұлады ҳамда кублар күрініншіде ясалады. Галтаккінің балласт билан берілгендеғі умумий оғирилгі 25-30 т ин таңкыл отады. Галтак грунттер қалыптары 40 см ли қатламлар күрініншіде шиббалайды.

3.28-расм.

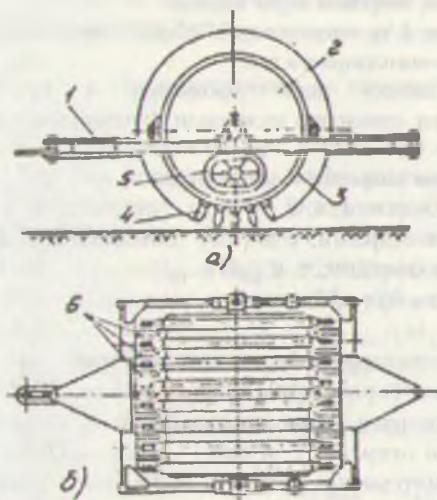
Пашкаради галтак:
1 - умумий күрініш;
2 - галтак секторы үзеліншің чынмасы.

Секторлы галтак жұналарда үйіншілар бұлғын, бүннің әвазига уларнің айданасы чүкүрчалар билан бүлініп тұрады. Жұвалар алоқыда бүгіншілардан йиғилған бұлғын, бу бүгіншілар бир-бірі билан шундай бирлантырылғаны, улардагы чүкүрчалар шахмат тартибінде жойланады. Бұндағы галтаккінің ин принципін кулачоклы галтаккінің үхшашы, фәкіт унға шебетан айча катта таянғы спрингінде оға. Шу туғайлы у үзиншің умумий оғирилгі туғайлы айча катта қалыптарындағы грунт қатламларынша шибов беріши мүмкін. Бу галтактар үзіншілар үшін шиббаландырылған.

Галтак спринг пашкара күрініншіде бұлғын, пашкара 35-40 мм диаметрлы арматура пұлатидан тайёрланауды ва 100x100 мм үшамдағы катақчаларға бүлінады. Фойдаланып жарағында галтаккінің бу түрі мұраккаб шаронитларда грунттер иншіббаланда юқори самара беріши маңызды бўлди. Пашкаради галтаклар турлі хил грунтларни (кум, құмлоқ грунтлар, құмоқ грунтлар ерлар ва латлар), шу жумладан, оҳакгүлли ва таркибида 40-50 см ли тоналари бўлған чақиқтошли грунтларни ҳам иншіббаланда қўлланилган. Пашкаради галтаклар қын шарониттің таркибида үлчами 60 см гача музлаган кесекалар бор грунтларни иншіббаланы учун ҳам кенг қўлланилган. Пашкаради галтак универсал грунт зичловчи машинадыр. Уннің унум-

дорнеги шу оғирликтеги инемониниң галтактарининг инебати 20–30 % ортиқ.

Кулачокли галтаклар силниң галтаклардан устидаги кулачоклари (типлари) билан ажрасын туради (3.29-расм). Кулачокларниң грунт билан тегиниган сиртидаги күчланини силниң жұвааны галтак остидаги күчланинидан бір-несе маңта ортиқ. Шунинг учун кулачокли галтаклар асосан кесекші болғанған грунтларни зияндағы самара бермейді, чунки бу ерда юзори күчланинилар мавжуд бўлгани туфайли грунттеги кулачоклар остидан темега ва ёбиношга жадағы сурнини содир бўлади. Иш найтида кулачоклар грунтуға чукур кириб боради.

3.29-расм.

Кулачокли тиркема галтак:
а-галтакинин ташын күренини;
б-изи; 1-рама; 2-жұва;
3-бандаж; 4-кулачок; 5-бал-
ластланадиган түйнүс; 6-жүйе-
ларни тоқалану учун киргичлар.

Шунинг учун кулачокли галтакларниң сигнала үртака турлары инилгатилганда қатламининг устки зияннамаган қисмийнинг қалынлиги инебатан катта бўлмаиди ва 4–6 см ни ташкин этади.

Грунтуға тушабеттан солингирима босимга кўра кулачокли галтаклар сигнала — $P_{\text{сиг}}^{\text{e}} = 4-10 \text{ МПа}$, үртака — $P_{\text{сиг}}^{\text{y}} = 2-4 \text{ МПа}$, оғир — $P_{\text{сиг}}^{\text{o}} = 4-10 \text{ МПа}$ турларга бўлинади.

Галтаклардан фойдаланши тажрибаси шунин кўреатадики, ўта баланд солингирима босимда шиббагланы самарааси насанади. Бу самара ўта кам босимларда хам етарли бўлмаиди. Шунинг учун солингирима босимлар оғтимал бўлинин керак. Күрнин амалиети ҳамда кулачокли галтаклардан фойдаланши тажрибасида келиб чиқиб, оғтимал ишмандаги грунтулар учун солингирима босимларининг қўйидаги қийматларин тавсия этани мумкин:

- сиғыл ва ўртача құмлар түпнұсқалар (шу жумладан, чапсаның 0,7-1,5;
- ўртача ва оғир 1,5-4;
- оғир құмоқ түпнұсқалар ва шынын грунттар, шу жумладан, чапсаның 4-6.

3.3.5. Ғалтакларнің асаслық фойдаланышы ва техник күрсеткішларының ҳисобламаш

Бу ерда уч турдагы ғалтакларнің ұар бириншінің ҳисоби берилған: иневмогитровчи, иневмогидрилаки и иневмокұлачоксыз.

Иневмогитровчи ғалтакнің ишчи органдарында 4 та иневматикадан иборат стакловичи үк ва силиңг титровичи жұва кирады.

Иневмогидрилаки ғалтак 4 та иневматикадан иборат стакловичи үк ва бүрілүүчи үк хамда 5 та иневмогидрилакта оға.

Иневмокұлачоксыз ғалтакнің ишчи органдары 4 та иневмогидрилаки бүрілүүчи үк ва стакловичи кұлачоксыз (наңжаралы) жұвадан иборат.

Дастлабки мағлumatтар да үларнің белгіліліктері:	
G_1 – иневмогитровчи ғалтак оғирилген, т. к (кII)	16 (160)
G_2 – иневмогидрилаки ғалтак оғирилген, т. к (кII)	20,7 (207)
G_3 – иневмокұлачоксыз ғалтак оғирилген, т. к (кII)	25 (250)
Чык – бінта иневмогидрилакта йүйі күйіншадыған тоқлама, т. к (кII)	2,3 (23)
G_{nk} – ғалтак түртталған иневмогидрилактың билан зичланадыттаған материалға таъсир қылаёттаған оғирилген, т. к (кII)	9,2 (92)
G_5 – ғалтак 5 та иневмогидрилактың билан зичланадыттаған материалға таъсир қылаёттаған оғирилген, т. к (кII)	11,5 (115)
G_{b} – ғалтак зичланадыттаған материалға титровичи жұва билан таъсир қылаёттаған оғирилген, т. к (кII)	15,8 (118)
Ф _{nk} – иневмогидрилакнің грунт билан излянишніннің өнг катта ҳисобий коэффициенті, т.к (кII)	0,85
Ф _b – титровичи жұванияның грунт билан излянишніннің өнг катта ҳисобий коэффициенті (аникроғи, суралын коэффициенті, виброкүзеттік нінға түнгіләр нағында грунтнін суралын призмасының ҳисобға олған ҳолда)	0,75
f_{nk} – іомшоқ грунтта иневмогидрилакларнің ғиддіралыға қарыншылк коэффициенті	0,15
Ф _b – кұлачоксыз жұванияның грунт билан излянишніннің өнг катта коэффициенті	1,1
f_{b} – титровичи жұванияның іомшоқ грунтта ғиддіралыға қарыншылк коэффициенті:	
titrovichи жұва нінға түнгіләр нағында	0,27

тигровчи жұва тұхтаган найтда	0,21
$\beta_{\text{бр}}$ – тигровчи жұванинг юмшоқ группада гидравликалық коэффициенти	0,3
r – стакчи инчи органинин төбәранин радиусы,	
$r_{\text{ок}}$ – пневмоиздиреккінин төбәранин радиусы, м	0,525
r_k – тигровчи жұванинг ҳисобий төбәранин радиусы, м	0,75
r – галтакадан борыт узатмалары соли	2
γ – зияндаудан аттың спирттінінг оң жатта қызығы, % (бү 5° бурчакка мес келади)	9
I_b – галтакининг дастлабки каштада таъмиригача бұлған 8 %-ли ресурсы (захиаси). Шестеріндең подхинникларының ишлән мүддаты: пневмотигровчи ва пневмоиздирек, соат	7000
пневмокулачок, соат	10000

Пневмотигровчи ва пневмоиздиреккін галтаклар

Бұл галтакларының борыт узатмалары гидрирактың редуктордан иборат. Ҳар бир редуктор бир жуфті пневмоиздиреккін ҳаракатта келтириди, галтакининг стакчи үңіда оса бундай гидрирактардан иккі жуфті үрнатылған. Бир жуфті гидриракта түшадынан үзгелеме:

$$G_{k1} = G_{nk}/2 = 9200/2 = 4600 \text{ кГк} = 46000 \text{ Н},$$

у холда гидрирактың редукторининг узаттасы соли

$$j_p = M_{k \max} / (M_{2 \max} \eta_1),$$

бу ерда, $M_{k \max}$ – бир жуфті гидрирактың ҳаракатта келтирилген учын энг көптеген ҳисобий момент; $M_{2 \max} = 72 \text{ кГк}\cdot\text{м} = 210,32 \text{ гидромотори}$ 200 $\text{кГк}/\text{см}^2$ босимда ҳосил қыладынан момент; η_1 – редуктор гидромоторинин ФИК.

$$M_{k \max} = G_{k1} f_{nk} r_{nk}$$

$$M_{k \max} = 4600 \cdot 0,85 \cdot 0,525 = 2050 \text{ кГк} \cdot \text{м} = 205000 \text{ Н}\cdot\text{м}$$

$$\eta = \eta_r \cdot \eta_M$$

бу ерда, $\eta_1 = 0,80$ – моторинин гидромеханик ФИК;

$\eta_M = 0,985^3 = 0,955$ – уч нөконады редуктор ФИК;

$$\eta = 0,89 \cdot 0,955 = 0,83$$

$$i = 2050 / (72 \cdot 0,85) = 33,5$$

ПНЕВМОКУЛАЧОКЛЫ ГАЛТАК

Борыт узатмалары бу галтакда борыт (гидрирактың) редукторы ва охирги узатмадан иборат. Ҳар бир борыт узатмасы битта ярим жұвани ҳаракатта келтириди (кулачоктың жұва кесмәсін бұлғып, ишкита ярим жұвайдың ташкыл топған).

Ярим жұвага түшадынан оғырлык:

$$G_{kI} = G_{nk}/2 = 15800/2 = 7900 \text{ кг}$$

Борт үзатманинг үзатни сони

$$i_6 = M_{k \text{ шах}} / (M_{2 \text{ шах}} \eta_I),$$

бу ерда, $M_{k \text{ шах}}$ —ирим жүйесинин ҳаракатлантиришіндең катта ҳисобий моменті;

$$M_{2 \text{ шах}} = G_{kI} \cdot \varphi_{kII} \cdot r_{kII} = 7900 \cdot 1,1 \cdot 0,75 = 6520 \text{ кГк - м.}$$

Юқорида тиілгі олинған иккита ғалтаклар үчүн бұлғаныдес, бу ерда ҳам $\eta_i = 0,85$ қабул қыламыз.

$$i_6 = 6520/72 \cdot 0,85 = 106,5$$

Охирғы үзатманинг үзатни сони

$$i_{\alpha} = i_6 i_p = 106,5/33,4 = 3,19$$

Ҳаракатлантириш учун

Пневмотитровчи ғалтак. Бу ғалтакда ЯАЗ-206 двигателін үриа-тилған бұлғын, ушиннеге иоминал құвваты

$$n_{\text{дв}} = 1800 \text{ айз/мин} \text{ бұлғанда, } N_m = 150 \text{ от күні}$$

$$N_{\text{дв}} = N_x + N_b + N_k + N_h + N_p$$

бу ерда, N_x — ҳаракатланинг учун кетадиган құвват; N_b — виброкүзеттік ҳаракатланинг учун кетадиган құвват; N_k — компрессорның ҳаракатланинг учун кетадиган құвват; N_h — гидросистеманың тағымнан насосинин үзатни құвваты; N_p — руль бөшкәруви насосинин ҳаракатланинг учун кетадиган құвват (бу құвват қисқа вақтта көрек бұллады, шуннинг учун кейінчалық ҳисобға олшімайды).

Виброкүзеттік ҳаракатлантириши құвваты, $\Delta-603\Lambda$ тиркема виброгасстакин яратын тәжрибасыдан көлиб чиқып, 50 от күннен ташкил өтеді; трансмиссия ФИК $\eta = 0,7$ эканинин ҳисобға олсақ, құвват $N_b = 50 \cdot 0,7 = 71,4$ от күні = 52550 Вт та теңг бұллады.

2,5 от күннің әға бұлған компрессорның ҳаракатлантириши құвваты $\eta = 0,95$ та теңг эканинин ҳисобға олсақ, $N_k = 2$ от күні = 1913,6 Вт бұллады.

Тағымнан насосинин ҳаракатлантириши құвваты (III-46), $N_h = 5$ от күні = 3080 Вт деб қабуза қылышынады.

Виброкүзеттік шыға туширилған ҳолатда ҳаракатлантириши құвваты:

$$N_{\alpha I} = N_m - (N_b + N_k + N_h)$$

$$N_{\alpha I} = 150 - (71,4 + 2,6 + 5) = 71 \text{ от күні} = 52220,5 \text{ Вт.}$$

Виброкүзеттік тұхтатынан ҳолатда ҳаракатлантириши құвваты:

$$N_{\alpha 2} = N_{\text{дв}} - N_x - N_p$$

$$N_{\alpha 2} = 150 - 2,6 - 5 = 143,6 \text{ от күні} = 105689 \text{ Вт.}$$

Пневмоиддиректилдиң үшін пневмокулачоклы ғалтаклар

Бұл ғалтаклар учун ҳам қаратаңтырының учун зарур құвват шиілді тұрған виброкүзегаттықтың пневмотитровчы ғалтакиниң билgi тенг.

Йүл қүйиладиган зерттеңдегі қаратаңтырының ғалтак

Пневмотитровчы ғалтак

Виброкүзегаттықтың шиілді тұрған пайтадағы йүл қүйиладиган (өхтимолий) қаратаңтырының белгілінде қүйіндегі шарт бажарылышы көрек: битта гидронасос иккита гидромотор орқасы ғалдирекши редукторлар ҳаркатаға келтирады (насое әрі гидромоторларының ҳажмий үзілімде ішімділдерінде тенг), бұнда иккита гидронасос виброкүзегаттықтарының қаратаңтырының таъминлайды:

$$v_{f \max} = (3,6 \pi \cdot \eta_{nk}) / 30 i_p \cdot n_h / 2 \cdot \eta_{ob}$$

Бұл ерда, $n_h = 2000 \text{ мин}^{-1}$ — насое айланышыннанғаш жағдайдағы частотасы;

$$\eta_{ob} = 0,96^2 = 0,92 \text{ — өнертманинг ҳажмий ФИК.}$$

$$v_{f \max} = 3,6 \cdot 3,14 \cdot 0,525/30 \cdot 33,4 \cdot 2000/2 \cdot 0,92 = 5,45 \text{ км/соат}$$

Виброкүзегаттықтың тұхтатылаңдағы йүл қүйиладиган қаратаңтыры (транспорттегі тезлігін) шарт бажарылышы көрек: иккита гидронасос иккита гидромотор орқасы ғалдирекши редукторларының қаратаға келтирады:

$$v_{2 \ max} = (3,6 \pi \cdot \eta_{nk}) / 30 i_p \cdot n_h \cdot \eta_{ob} = \\ = 3,6 \cdot 3,14 \cdot 0,525/30 \cdot 33,4 \cdot 2000 \cdot 0,92 = 10,9 \text{ км/соат.}$$

Пневмоиддиректилдиң үшін пневмокулачоклы ғалтаклар

Бұл ғалтак учун йүл қүйиладиган (өхтимолий) қаратаңтыры (транспорттегі тезлігі) виброкүзегаттықтары шиілді тұрған пневмотитровчы ғалтакиниң үшін пневмогиддиректилдерінде берілгенде, шұшынг үшін $v = 10,9 \text{ км/соат.}$

Пневмокулачоклы ғалтак

Кулачоклы жұғашын қаратаңтырының чизмасы виброкүзегаттықтары шиілді тұрған пневмотитровчы ғалтакиниң пневмогиддиректилдерінде берілгенде, шұшынг үшін $v = 4,58 \text{ км/соат.}$

Хисобланған жами шиши шиббалан ассоциј режимдері бүйірчика тақсимланып, уибұр режимлерда шиши вақт шибатан тахминий тақсимланып ассоцида бажарылады.

Пневмотягачи ғалтак

1-режим. Горизонтал участкалариниң дастлабки ўтишларда бостириб текисланы.

Пневмоидираклариниң гидравликалык күчі:

$$F_{nk} = f_{nk} \cdot G_{nk} = 0,15 \cdot 9200 = 1380 \text{ кГк} = 13800 \text{ Н.}$$

Виброжұва гидравликалык күчі (виброкүзгаттық үчирилган):

$$F_{nv} = f_{nv} \cdot G_{nv} = 0,27 \cdot 6800 = 1830 \text{ кГк} = 18300 \text{ Н.}$$

Бостириб текисланы болында горизонтал сиртдеги қарнизиңк күчі:

$$F_1 = F_{nk} + F_{nv} = 1380 + 1830 = 3210 \text{ кГк} = 32100 \text{ Н.}$$

Бостириб текисланы болында нұтқынладыган энг юқори ҳаракат тезлігі (виброкүзгаттық үчирилган):

$$\nu_1 = 270 N_x / F_1 \cdot \eta_r = 270 \cdot 71/3210 \cdot 0,67 = 4 \text{ км/соат},$$

бу ерда, $N_x = 71$ от күчі – виброкүзгаттық шылаб турған нағытта ҳаракаттудың құбынынан;

$\eta_r = 0,67$ – ғалтак трансмиссиясинин ФИК;

$$\eta_r = \eta_2 \cdot \eta_M = 0,7 \cdot 0,955 = 0,67,$$

бу ерда, $\eta_2 = 0,7$ – гидростатик трансмиссиясинин ФИК;

$$\eta_M = 0,985^3 = 0,955 – уң нөргөншілік редукторинин ФИК.$$

Бундан олдин виброкүзгаттық шылаб турғанда энг күтте ҳаракаттаниң тезлігі анықталған және: $\nu_{12} = 10,9 \text{ км/соат.}$

Горизонтал участкалариниң бостириб текисланындағы ўртача тезлік – $\nu_1 = 7 \text{ км/соат}$ деб қабуя қыламыз.

2 ва 3 режимлар. 9% қияниздаги участкалариниң дастлабки ўтишларда бостириб текисланы.

Қия сиртдеги ғалтакка таъсир қылувчы оғиражинин ташкыл әтувчи: $F_k = G_1 \cdot i = 16000 \cdot 0,09 = 1440 \text{ кГк} = 14400 \text{ Н.}$

9% ли құтарилишида бостириб текисланындағы болындағы қарнизиңк күчі: $F_2 = F_1 + F_k = 3210 + 1440 = 4650 \text{ кГк.}$

9% ли құтарилишида бостириб текисланы болында (виброкүзгаттық шылаб турған нағыт) ғалтак тезлігі (нұтқынладыган энг юқори тезлік).

$$\nu_2 = 270 N_x / F_2 \cdot \eta_r = 270 \cdot 71/4650 \cdot 0,67 = 2,74 \text{ км/соат},$$

9% ли қиянида $\nu_3 = 270 \cdot 71/1770 \cdot 0,67 = 7,25 \text{ км/соат.}$

Үртача бостириб текисланы тезлігі 9% ли құтарилишида $\nu_2 = 4,1 \text{ км/соат}$, 9% ли қиянида $\nu_3 = 7 \text{ км/соат}$ деб қабуя қыламыз.

4-режим. Реверензланы (харакат нұналишинин үзгартылышы).

Реверензланында стакчи ўқдагы гидравликалык худын шу үқдагы шапашини коэффициентинин 82% ши ташкыл әтувчи деб қабуя қыламыз, янын $F_4 = f_{pk} \cdot G_{pk} = 0,7 \cdot 0200 = 6450 \text{ кГк} = 64500 \text{ Н.}$

Реверентландағағтакиниг максимал шарттың жорни тезлігі:
вибротұзаттық пылаб түрганда

$$v_{41}=270 \text{ N}_{x1}/F_4 \cdot \eta_1 = 270 \cdot 71/6450 \cdot 0,67 = 1,98 \text{ км/соат};$$

$$v_{42}=270 \text{ N}_{x2}/F_4 \cdot \eta_1 = 270 \cdot 143,6/6450 \cdot 0,67 = 4,02 \text{ км/соат}.$$

Реверентландағағтакиниг ўртача шарттың жорни тезлігі:

$$v_4=1/2(v_{41}/2+v_{42}/2) = 1/2 \cdot (1,98+4,02)/2 = 1,5 \text{ км/соат}.$$

5 - режим. Шатаксираш

Шатакенрандағы қаршылық күчи:

$$F_5 = f_{nk} \cdot G_{nk} = 0,85 \cdot 9250 = 7820 \text{ кН} = 78200 \text{ Н}.$$

Шатакенранда шарттың жорни тезлігі:

Вибротұзаттық пылаб түрганда

$$v_{51} = 270 \cdot 71/7820 \cdot 0,67 = 1,64 \text{ км/соат};$$

Вибротұзаттық ўчирғаланда

$$v_{52} = 270 \cdot 143,6/7820 \cdot 0,67 = 3,31 \text{ км/соат}.$$

Шатакенранда ўртача шарттың жорни тезлігі:

$$v_5=(v_{51}+v_{52})/2 = (1,64+3,31)/2 = 2,47 \text{ км/соат}.$$

Пневмотигрончи ғалтакиниг эквивалент юкшашыннан ($F_{окн}$) ва эквивалент жорни тезлігі ($v_{окн}$)ни анықтап 3.9-жадвалда көлтирилген.

50-жадвал

Ниң режимі	Умумий хизмет мұддатына инесбетан иш вакти, τ_j	Жорни тезлігі, v_j , км/соат	$v_j \tau_j$	Қаршылық күчи, F_j т.к.	F_j^3	$F_j^3 v_j \tau_j$
1	2	3	4	5	6	7
Горизонтал спред	0,64	7	4,48	3,21	33	148
Юзорига то- мон қияниңда	0,15	4,1	0,615	4,65	100	61,5
Пастта қия- ниңда	0,15	7	1,05	1,77	5,5	5,8
Реверентлан	0,05	1,5	0,075	6,45	268	20,1
Шатакенран	0,01	2,47	0,025	7,82	480	12

$$v_{окн} = \sum v_j \tau_j = 6,25 \text{ км/соат} \quad \sum F_j^3 v_j \tau_j = 247,4$$

$$F_{окн}^3 = 1/F_0 V_{окн} \sum F_j^3 v_j \tau_j = 247,4/6,25 = 39,5.$$

$$F_{окн} = 3,41 \text{ тк} = 34,1 \text{ кН}.$$

Пневмоидирактың ғалтак

1-режим. Горизонтал участкалардың дастлабки ўтишларда бостириб текисланы.

Ғалтактардың қаршилик күчи:

$$F_1 = F_{nk} \cdot G_2 = 0,15 \cdot 20700 = 3100 \text{ кГк} = 31000 \text{ Н.}$$

Горизонтал юзада шиббаланы бошидагы юрин тезлигі:

$$v_1 = 270 \text{ N}_{x2}/F_1 \cdot \eta_r = 270 \cdot 143,6/3100 \cdot 0,67 = 8,36 \text{ км/соат.}$$

Горизонтал сиртұндағы ўртача бостириб текисланы тезлигінің $v_1 = 9$ км/соат деб оламыз.

2 және 3-режимдер. 9 % қиялқан участкаларда дастлабки ўтишларда бостириб текисланы.

Кия сиртінде ғалтакка таъсир қылувчи күчинің тапкыры отувиен:

$$F_k = G_2 \cdot i = 20700 \cdot 0,09 = 1860 \text{ кГк} = 18600 \text{ Н.}$$

Бостириб текисланы бошидагы қаршилик күчи:

9 %ли күтарилинида

$$F_2 = F_1 + F_k = 3100 + 1860 = 4960 \text{ кГк} = 49600 \text{ Н.}$$

9 %ли түшпінде (қиялқанда)

$$F_3 = F_1 + F_k = 3100 - 1860 = 1240 \text{ кГк} = 12400 \text{ Н.}$$

9 %ли күтарилинида бостириб текисланы бошидагы юрин тезлигі:

$$v_2 = 270 \text{ N}_{x2}/F_2 \cdot \eta_r = 270 \cdot 143,6/4960 \cdot 0,67 = 5,23 \text{ км/соат.}$$

9 %ли күтарилинидағы ўртача бостириб текисланы тезлигінің $v_2 = 9$ км/соат, 9 %ли түшпіндегінин 9 км/соат деб қабул қыламыз.

4-режим. Реверсивлаш

Реверсивлаш нағытадагы қаршилик күчи, пневмотитровчи ғалтакини билан тең. $F_4 = 6450 \text{ кГк} = 64500 \text{ Н.}$

Реверсивлаш нағытадагы ғалтакининг максимал шартты юрин тезлигі:

$$v_{4 \max} = 270 \cdot 143,6/6450 \cdot 0,67 = 4,02 \text{ км/соат.}$$

Реверсивлаш нағытадагы ўртача шартты юрин тезлигі:

$$v_4 = 1/2 v_{4 \max} = 1/2 \cdot 4,02 = 2,01 \text{ км/соат.}$$

5 - режим. Шатақсираш

Шатақсираштадагы қаршилик күчи $F_5 = 7820 \text{ кГк} = 78200 \text{ Н.}$

Шатақсираштадагы шиг тоқори шартты юрин тезлигі

$$v_5 = 3,31 \text{ км/соат.}$$

Пневмоидирактың ғалтакининг эквивалент ісқастанинин F_{eqv} ва эквивалент юрин тезлигі v_{eqv} иш анықлатын 3.10-жадвалда көттірілген.

51-жадыл

Ни режими	Үмүмий хизмат мұддатында ишбатан иш вакти, τ_j	Юршиң тезлиги, v_j км/соат	$v_j \tau_j$	Карнизиң күчі, F_j т.к.	F_j^3	$F_j^3 v_j \tau_j$
I	2	3	4	5	6	7
Горизонтал сирға	0,64	9	5,76	3,1	29,8	172
Тоғырақ тоғындың күйлиңінде	0,15	7	1,05	4,96	122	128
Пистта тоғындың күйлиңінде	0,15	9	1,35	1,24	1,9	2,6
Реверсивлаш	0,05	2,01	0,1	6,45	268	26,8
Шатакенриш	0,01	3,31	0,03	7,82	480	14,4

$$v_{\text{еки}} = \sum v_j \tau_j = 8,29 \quad \sum F_j^3 v_j \tau_j = 344$$

$$F_{\text{еки}}^3 = 1 / v_{\text{еки}} \sum F_j^3 v_j \tau_j = 1 / 8,29 \cdot 344 = 41,5$$

$$F_{\text{еки}} = 3,46 \text{ тк} = 34,6 \text{ кН}$$

Етакловчи ўқ үчүн

$$f_{\text{еки}} = F_{\text{еки}} / G_{\text{еки}} = 3,46 / 9,2 = 0,376$$

Рафтак үчүн

$$f'_{\text{еки}} = F_{\text{еки}} / G = 3,46 / 20,7 = 0,167.$$

Пневмоулачаклы галтак

I-режим. Горизонтал участкаларин дастлабки үгіншіларда бөстириб текисланы.

Пневмоидирактарнннг гидравлика қарнизиң күчі

$$F_{\text{еки}} = f_{\text{еки}} \cdot G_{\text{еки}} = 0,15 \cdot 9200 = 1380 \text{ кГк} = 13800 \text{ Н.}$$

Улачакны жүваптап гидравлика қарнизиң күчі

$$F_{\text{еки}} = f_{\text{еки}} \cdot G_{\text{еки}} = 0,3 \cdot 15800 = 4740 \text{ кГк} = 47400 \text{ Н.}$$

Горизонтал сирға бөстириб текислан бойында қарнизиң күчі

$$F_1 = F_{\text{еки}} + F_{\text{еки}} = 1380 + 4740 = 6120 \text{ кГк} = 61200 \text{ Н.}$$

Бөстириб текислан бойында юршиң тезлигі

$$v_1 = 270 N_{x2}/F_1 \quad \eta_1 v_1 = 270 \cdot 143,6/6120 \cdot 0,67 = 4,25 \text{ км/соат.}$$

Ашыларқы әнг жатта йўл құйыладын ҳаракат тезлигі анықталған болып: $v = 4,58 \text{ км/соат.}$

Горизонтал участкалардаги бөстириб текислан тезлигити $v_1 = 4,5 \text{ км/соат}$ деб қабул қыламыз.

2 ва 3-режимлар. 9 %ли қия участкаларин дастлабки үгіншіларда бөстириб текисланы.

Қия сирға галтакка оғырылғанннг ташкыл әтувчинелер:

$$F_n = G_3 \cdot i = 2500 \cdot 0,09 = 2250 \text{ кН.}$$

Бостириб текисләнеше бошидагы қарышык күчтөр:

$$9 \% \text{ ли күтәрүлгүнде } F_2 = F_1 + F_n = 6120 + 2250 = 8370 \text{ кН} = 83700 \text{ НН.}$$

$$9 \% \text{ ли қиялиңда } F_3 = F_1 - F_n = 6120 - 2250 = 3870 \text{ кН} = 38700 \text{ НН.}$$

Бостириб текисләнеше бошидагы юрини тезлиги:

$$9 \% \text{ ли күтәрүлгүнде } v_2 = 270 \cdot 143,5/8370 \cdot 0,67 = 3,1 \text{ км/соат.}$$

$$9 \% \text{ ли қиялиңда } v_3 = 270 \cdot 143,5/3870 \cdot 0,67 = 6,7 \text{ км/соат.}$$

9 \% ли күтәрүлгүнде үртәчә бостириб текисләнеше тезлигини $v_2 = 4 \text{ км/соат}$ деб, 9 \% ли қиялиңда түшшидагини $v_3 \approx 4,5 \text{ км/соат}$ деб қабул қыламиз.

4-режим. Реверсивләнеш

Реверсивләнеше стакловчы жүннәдеги гидравликта қарышык коэффициенттеги худын шу үкүдеги шарттың коэффициенттеги 82 \% иш тапкын әгади деб қабул қыламиз, янын $f_p=0,82$, $\varphi_{kv}=0,82 \cdot 1,1=0,9$.

Реверсивләнеше пайтидагы қарышык күчтөр:

$$F_4 = f_p \cdot G_{kv} = 0,9 \cdot 15800 = 14200 \text{ кН} = 142000 \text{ НН.}$$

Реверсивләнеше максимал шарттың юрини тезлиги

$$v_{4max} = 270 \cdot 143,6/1420 \cdot 0,67 = 1,83 \text{ км/соат.}$$

Реверсивләнеше үртәчә шарттың тезлиги

$$v_4 = 1/2 v_{4max} = 1/2 \cdot 1,83 = 0,91 \text{ км/соат}$$

5 - режим. Шатакспирләнеш

Шатакспирләнеше пайтидагы қарышык күчтөр:

$$F_5 = \varphi_{kv} \cdot G_{kv} = 1,13 \cdot 15800 = 17400 \text{ кН} = 174000 \text{ НН.}$$

Шатакспирләнеше пайтидагы шарттың юрини тезлиги:

$$v_5 = 270 \cdot 143,6/17400 \cdot 0,67 = 1,49 \text{ км/соат.}$$

Пневмоузлашоюш ғалтакининг эквивалент юкстанини F_{eqv} ҳамда эквивалент юрини тезлигиги v_{eqv} ши анықланы 3.11-жадвалда көлтүрүлгөн.

52-жадвал

Ниң режими	Үмүмий хизмат мүддәтигә ишебатан ниң вақти, τ_j	Юрини тезлиги, v_j км/соат	$v_j \tau_j$	Карышык күчтөр, F_j т.к.	F_j^3	$F_j^3 v_j \tau_j$
Горизонтал спртда	0,64	4,5	2,88	6,12	299	660
Юқорыга томон қиялиңда	0,15	4	0,6	8,37	588	353
Пастта томон қиялиңда	0,15	4,5	0,675	3,87	58	39,1
Реверсивләнеш	0,05	0,91	0,0455	14,2	2850	130
Шатакспирләнеш	0,01	1,49	0,0149	17,4	5250	78,2

$$v_{\text{екв}} = \sum v_j \tau_j = 4,215 \quad \sum F_j^3 v_j \tau_j = 1260$$

$$F_{\text{екв}}^3 = 1 / v_{\text{екв}} \sum F_j^3 v_j \tau_j = 1/4,21 \cdot 1260 = 300$$

$$F_{\text{екв}} = 6,7 \text{ тк} = 67 \text{ кН}$$

Етакловчи кулачоккиң жұға учун

$$f_{\text{екв}} = F_{\text{екв}} / G_{\text{екв}} = 6,7 / 15,8 = 0,424.$$

Гидроагрегаттарнинг узокқа чидамлилігі

Узокқа чидамлилік құйнуды формулада билди байкараплади

$$L = L_0 \cdot n/n_{\text{пр}} \cdot (P_0/P_{\text{пр}})^3,$$

бу ерда, L — ҳисобий чидамлилік, соат; $L_0 = 2000$ — соат наимен чидамлилік; $n = 970 \text{ мин}^{-1}$ — гидромашинанинг нормал айлануш частотасы (тезлігі);

$n_{\text{пр}}$ — гидромашинанинг ўртача айлануш частотасы; ҳисобланыштар үчүн $n_{\text{пр}} = 2000 \text{ мин}^{-1}$ деб қабул қыламыз; бу насосларнинг айлануш частотасы ва гидромоторларнинг эш жөндері таҳминий айлануш частотасына мес; бундай таҳмин гидромоторнинг ўртача айлануш ($i_{\text{пр}}$) частотасинин амалданған қыйматини онырады ва үларнинг ҳисобий чидамлилік қнімдаттасына салынады.

$P_0 = 200 \text{ МПа}$ — наимен босым;

$P_{\text{пр}} = 100 \text{ кПа}$ — ўртача босым бұлдырылған (ўртача) юкланиши $F_{\text{екв}}$ та мес, МПа.

$$P_{\text{пр}} = M_{\text{пр}} / K_{\text{пр}}$$

бу ерда, $K_{\text{пр}} = 0,36 \text{ кГк} \cdot \text{м/МПа}$ — гидромотор моментининг доимийлігі.

Гидромоторнинг ўртача буровчи моменти:

$$M_{\text{пр}} = F_{\text{екв}} \cdot r \cdot I/p \cdot i_k i_p$$

бу ерда, i_k — охирғы узатманинг узаттани сони (етакловчи ишчи орган ва гидрификалы редуктор, уннан IV чи вали ўртаспада);

$i_p = 33,4$ — гидрификалы редукторнинг узаттани сони

Пневмоибрациялы ғалтак үчүн

$$M_{\text{пр}} = 3,41 \cdot 10^3 \cdot 0,525 \cdot 1/2 \cdot 1/1 \cdot 33,4 = 26,8 \text{ кГк} \cdot \text{м} = 268 \text{ Нм}.$$

Пневмоиздирақты ғалтак үчүн

$$M_{\text{пр}} = 3,46 \cdot 10^3 \cdot 0,525 \cdot 1/2 \cdot 1/1 \cdot 33,4 = 27,2 \text{ кГк} \cdot \text{м} = 272 \text{ Нм}.$$

Пневмокулачокты ғалтак үчүн

$$M_{\text{пр}} = 6,7 \cdot 10^3 \cdot 0,75 \cdot 1/2 \cdot 1/3,4 \cdot 33,4 = 22,1 \text{ кГк} \cdot \text{м} = 221 \text{ Нм}.$$

Барча ғалтактар пчыда энг катта $M_{\text{пр}} = 27,2 \text{ кГк} \cdot \text{м}$ пневмоғалтактарга түркі келади.

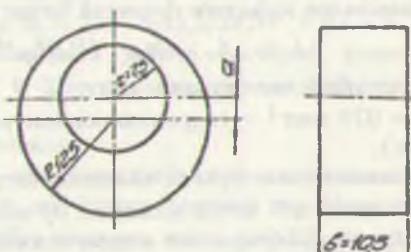
Мана шу энг катта моментин келгүсін ҳисоблашылар үчүн асое қылғыл боламыз. Бу $P_{\text{пр}}$ (ўртача босым) шында оның кетининша ва ҳисобий чидамлиліктердин айналасында сабаб бұлады.

$$P_{\text{ж}} = 27,2 / 0,36 = 7,55 \text{ МПа},$$

$$L = 2000 \cdot 970 / 2000 \cdot (200 / 75,5)^3 = 18000 \text{ соат}.$$

Виброжұва (титровчи жұва)

Виброкүзгаттық дебаланслары эксцентрик үкіма писбатан айлануучы донра шастига етіледі (3.30-расм).

3.30-расм. Виброкүзгаттық дебаланслары

Дасылабки берилгандар:

$P = 15000 \text{ кГк}$ — виброкүзгаттычинин мажбурловчи күчи;

$K_d = 4$ — дебаланстар сони;

$n_d = 1600 \text{ мин}^{-1}$ — дебаланс виброкүзгаттычинин айланыш частотасы.

Мажбурловчи күч қырматы құйнады формуламен анықтапады:

$$P = K_d m \omega^2,$$

бу ерда, m — дебаланс массасы;

a — дебаланс массасынин эксцентрицитеті;

ω — дебаланс айланышинин бурчак частотасы.

$$\omega = \pi n_d / 30,$$

$$m = \pi R^2 \rho / g,$$

бу ерда, $\rho = 0,00785 \text{ кГк / см}^3$ — дебаланс материалинин ұжымий оғырылғы;

$g = 981 \text{ см} / \text{с}^2$ — әркін түшінің тезлілікі.

Виброкүзгаттыға 4 дона $K_n = 42428$ - сондық подшипниктер үриналады. Улардың динамик төк күтариш қобижініті $C = 73900 \text{ кГк}$.

Подшипникка тушадынан оғырайсан анықтапада попасимон тасемали узатманиннан тарағаннаннанда хосил бұлған күчин ҳисебге олмайдымиз, чунки у жуда кичік қырматы ташықыл отады.

Хар бир подшипникке тушадын радиал төклама

$$R = P / K_n = 1500 / 4 = 3750 \text{ кГк} = 37500 \text{ Н},$$

бу ерда, $P = 15000 \text{ кГк}$ — виброкүзгаттычинин мажбурловчи күчи.

Подшипникка түшадиган оғирлік

$Q = P \cdot K_g \cdot K_x \cdot K_t = 3750 \cdot 1,2 \cdot 1,8 \cdot 1 = 8100 \text{ кГк} = 81000 \text{ Н},$
бу ерда, $K_g=1,2;$

$K_x=1,8$ – хавфензинк коэффициенти.

$$C/Q=73900/8100=9,12$$

Подшипниккеги $n_0=1600$ айл/мин таңгайланып тұзғындағы шидамашылығы,

$$L_0 = L/60 = 1600 \cdot 10^6 / 60 \cdot 1500 = 16700 \text{ соат.}$$

Вибротұзғаттық конструкцияның Д-531А лойиҳавий виброгүлтак вибротұзғаттық биләмә унификация қылышынан тоқоры дара жадагы шидамашылығы таъминловчы подшипниктарин тапланып тақозо қылады.

Номиналдық тасмалы В түрдеги 5 та тасма ва бир хил диаметрдағы ($D=260\text{мм}=0,26\text{м}$) ишкітә шикіздің иборат. Номиналдық тасмалы узатма құйындағы хисобланады:

$$\nu_t = \pi D/60 \cdot n_0 = 3,14 \cdot 0,26/60 \cdot 1600 = 21,8 \text{ м/с.}$$

Узатма узатадиган құвват

$N = N_0 \cdot K_1 \cdot K_2 \cdot Z = 7,1 \cdot 1 \cdot 0,92 \cdot 5 = 32,6 \text{ кВт} = 44,4 \text{ о.к.}$
бу ерда, $N_0=7,1 \text{ кВт}$ – тезлиги $\nu_t=22 \text{ м/с}$ бұлған, битта тасма узатадиган құвват;

$K_1=1$ – қарнор бурчаги 180° бұлғанды;

$K_2=0,92$ – трансмиссияның бир сменадын ишінде.

Раманинг вибропрояциясы резинаметаллдан ясалған АРМС-400 сурназы амортизаторлары томонидан таъминланады; сурназы амортизаторларинин соли $K_a=4$, ҳар биринин каттіккагы $Z=30 \text{ кГк/мм.}$

Ҳар бир амортизаторға түшадиган тоқлама

$G_1 = G_p + P_e / K_a = 1780 + 220 / 4 = 2000/4 = 500 \text{ кГк} = 5000 \text{ Н},$
бу ерда, $G_p = 1780 \text{ кГк}$ – амортизатор ости рамасының оғирлігі;
 $P_e = 220 \text{ кГк}$ – мұвозданатланыптирилма күч агрегатидан түшадиган тоқлама.

Статик тоқлама таъсирида ҳосил булған амортизатор деформациясын.

$$\delta = G_1/Z = 500/30 = 16,7 \text{ мм}$$

Рессора ости рамасының ҳуесүй төбранын частотасы:

$$f_x = 15,8/\sqrt{\delta} = 15,8/\sqrt{16,7} = 3,87 \text{ Гц.}$$

Мажбуршы төбраныштар частотасы

$$f_m = n_0/60 = 1600/60 = 26,7 \text{ Гц.}$$

Мажбурловчы частотаның ўз частотага шеберти.

$$\eta = f_m/f_x = 26,7/3,87 = 6,9.$$

Вибрацияны узатын коэффициенти

$$\beta = \sqrt{\frac{\eta^2 \sin^2 \varphi + 1}{(\eta^2 - 1)^2 + \eta^2 \sin^2 \varphi}} = \sqrt{\frac{6,9 \cdot 0,092^2 + 1}{(6,9 - 1)^2 + 6,9 \cdot 0,092^2}} = 0,0254,$$

Бұл ертә, $\sin\phi = 0,022$ – суралған бұрчагын сипаттады.

Бү 97,45% вибрация сүйнгиг мөс келди. Виброжуваанинг төбраницын кулоочи $\Delta_F = 3$ мм деб қабул қылсаң, раманынг төбраницын көнтлигигээ бүләмиз $\Delta_R = \beta \Delta_F$, $\Delta_R = 0,0254 \cdot 3 = 0,076$.

Виброязатқаслар яратын амалдігі шуны күрсатадыки, рамалы конструкцияның нұя күйінде табаранған қулочи ушинг мұстахкамалынан шуктап назаридан 0,1-0,12 мм-дан оның мәндерін көрек.

3.4. БОҒЛОВЧИ ВА СЮҚ МАТЕРИАЛЛАРНИ ТАҲСИМЛОВЧИ МАШИНАЛАР-ГУДРОНАТОРЛАР

3.4.1. Гүдөннөтөрлөрнийг вэрийнфаларын түзүүллиши

Гидроизоляция пыл қолданалари сирттеги ҳам исесік (битум, қатрон), ҳам соңық (эмulsionлар, суюқлаштырылған битум ва қатронлар, мазут, нефт) холдаги битумлы бөлгөвчи материалларин бир текие қалындықда ва малым микропорада ($0,5$ даан 13 м $^{-2}$ гача) тақсимланы учун мұлжалланған. Тақсимланы 6 кГ/см 2 гача босым остида амалға онырылады. Бу босым битумнинг ишлов берилеттеги чақиқтоң қатламына етарлы даражада кириб боршынын таъминлайды ва битумнинг чақиқтоң билан яхши планшүвиге орынлады.

Гудроаторлар (3.31-расем) қүйідеги маңадаңдарда инжатылады: чаңқиңтошли на шағалан қонламаларин сирткі шилов беріш, инжидірін ва жойінда суринн усулдары билан күріш, битум билан шилов берілгандың грунттардан жойінда суринн усулни билан қонламалар күріш, грунттың ішінде арғы сирткі шилов берішінде, үлдерін чанғензлантириши учун; шинніңде, битуман материаллар күллаб қурылған қонламаларин татымырлаш учун.

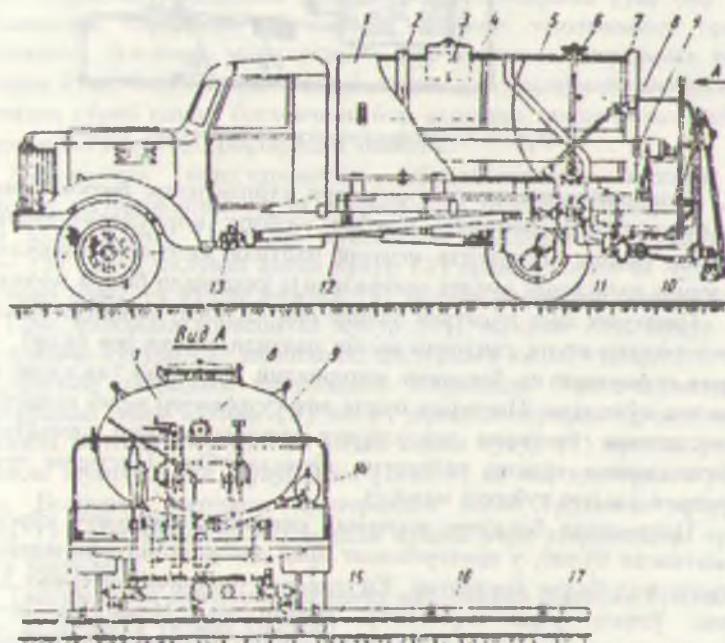
Гүрнөнаторларга күйіладын ассоциациялар:

- 1) битумлы материалларин бир текиседа тақсимлаш за бир пайтигин үзида сирт биратигига ($\text{л}/\text{м}^2$) қуини мәйбіларини анық ростылаб борын;
 - 2) босым остида қуини имконини яратып;
 - 3) танни пайтида гидроизолатор цистернасындағы битумлы материал несисінгінин сақланышини, уни неситмай туриб, таъминланы хамда материаллар танни пайтида центризменин таъминланы;

4) материалдан битум базасыда битум әртүрлі қозоңлары ва
битум омборларидан олар имконига эга бўлини;

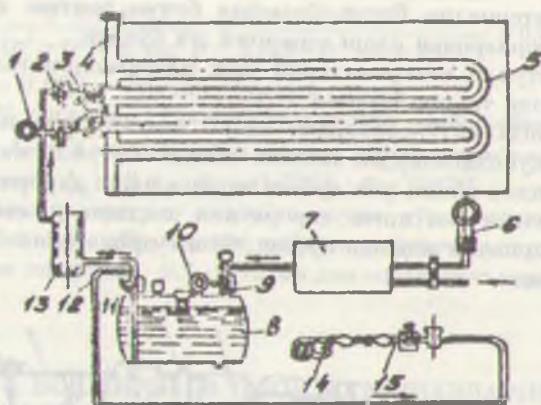
5) битумли материалларни узоқ масофаларга талаб қилинган
таджик билан ташини имкони.

Юқорида айтилганлардан келиб чиқсан, гудронаторининг иш
иқрабини кубиндагилардан ташкил топади: битумли материални би-
тум базасидан оларни; уни қўйини жойига ишчи ҳароратигача (160–
180°) иштаган ёки ишчи ҳароратини сақлаган ҳояда етказиб бер-
ни; материални жойига қўйини; бўни гудронаторни битум базаси-
га қўйтишини.

3.31-расм. Автогудронатор:

1—цистерна; 2—тўкини трубаси; 3—юқсан түйнуги; 4—фильтр; 5—исенсилик изоля-
цияси; 6—беркитни клапани; 7—мурғи; 8—калъончали свих кўрсаткини;
9—форсункалар; 10—тақсимлани қувурни; 11—шестерияни насос; 12—насос улатмасининг
кардин вали; 13—куват олини қутиси; 14—бўйли баки; 15,16,17—тақсимлани
қувурлари.

3.32-расм. Автогудронатор иштени тизимининг чизаси.

Гудронаторнинг асосий кисемлари қуйындағилар: битуман материал ат қуйыладыған цистерна; иштени тизими; циркуляция-тақсемдеш тизими (уннег воситасыда иштени нағтида материалада циркуляциянын амалғы оширилады); юритмаси битум наоси.

Цистерна лист пұлатдан жасаше ёки цилиндр шаклада иштапады. Цистерналар иесик сақловчы шаша нахтадан спирта ега бўлиб, у цистерна деворлари ва боғловчи материалдин сочинидан сақловчы көжух орасига қўйилади. Цистерна ичидә автогудронатор юриб кетаётгандыда суюқликканинг цистерна деворларига урзашни кучини камайтишинга мўлжаласланган тўлқин қайтаргич тўсиҳлар бор. Цистерна тенасида фильтрни тоқлани тушишуга мавжуд.

Цистернада боғловчи материал сатхининг қаликовуч кўреатикини ўринатылаған бўлиб, у цистернанинг орқа деворига маҳкамаланаған ишладаги миз билди боғланган. Ўн томонда боғловчи материал ҳароратини ўлчами учун термометр ўринатылган. Ичкарида иесиклик қувурлари ҳамда цистернанинг тўлиб-тошиб кетинидан сақловчы тўкини қувури ўринатылган.

Автогудронаторнинг иштени тизими (3.32-расм) ишкита стационар (қиммиламайдиган) форсункага ега. Уларга ёқилем бақдан фильтр орқали сиқылаған ҳаво босими остида узатылади.

Сиқылаған ҳаво рецивер (7)дан автомобил тормоз тизиминин комирессори (6)га келиб түшади. Ҳаво босими монометр (10) билан, форсункалардаги ёқилем босими монометр (1) билан ўччанади.

Бақка ҳаво ва ёқилем қувурига ёнилти узатылининин (9) ва (11) вентиллар воситасыда бошқарин мүмкун, вентиллар(2) эса форсункаларининг бир-биридан мустақил ишләши имконини яратади. Алоҳидә

бөншарувчи шеитыл (15) эга бүлған шлаги (12) ли форсунка (14) битумниң құвурларда ва насосда иштеппен үчүн хизмат қылады.

Еңбапи әмбенида хосил бұладиган иесиң газдар иесиң құвурлар (5)дан үтиб, бөгловчиниң иетады ҳамда мүри (4) даң чиқиб кетады.

Бөгловчи материалдан құйнин пайтыда зарур бөсімни яратып үчүн шестериялы насосдар құлапталады.

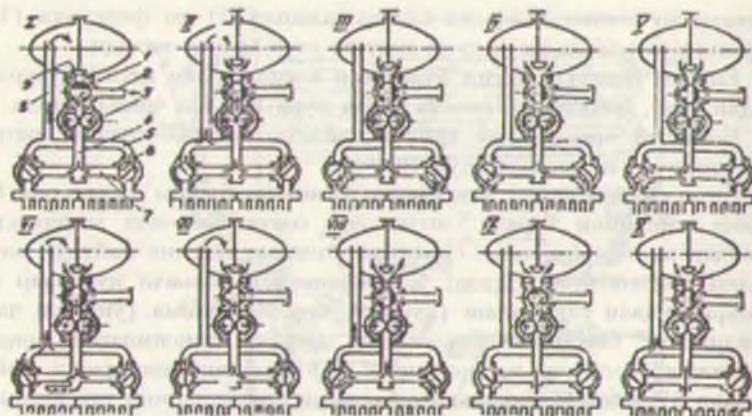
Автогудронаторнинг тақсимлаган тизимиң қүйнегендеги амалдарин баражарин имконини берады: иесиң ёки совуқ бөгловчи материалдан қозоңдан цистернага насос ёрдамида үтказып; иштеппен пайтыда материални аралаштырып түрши; бөгловчиниң тақсимловчи құвурлар соңдоғары орқалы тақсимдашып (қуйнин); бир томондама (шын ёки чан) қуийнинини баражарни; бөгловчиниң дастаки тақсимлагыч орқалы тақсимлашып; бөгловчи материалнинг бир қысмениң цистернага қайта үтказып жүзін бислан тақсимдашып; бөгловчи қолдыштариниң тақсимловчи тизимдан сүріп олнип; бөгловчиниң бир үциндең шекиңиңеге қуийнин тизимни бөгловчи қолдыштарыдан тозалаш.

3.33-расемда автогудронатор жұмракларининг назияти ва бөгловчи материалдин турал операциялар баражалайттаандығы характеристикаларынан тұжырылаады: шестериялы насос (3) қабул қылувчы цистера құвур (2) орқалы бөгловчи материални сүріп олнип, уч йұлғы жұмрак (1) орқалы вертикаль құвурға узатылады. Сүнг материал горизонтал құвур (7), жұмрак (6), құвур (5), дам ҳайдап құвур (8) ва инхоят, цистернага көлиб түшады.

Иштеппен давриданда циркуляция жараённанда бөгловчи материал цистернадан очиқ клапан (9) ва уч юршашан жұмрак орқалы насос ёрдамида вертикаль құвурға ва ундан кейини құвур (7) орқалы уч юртаниздан жұмрактарға, құвурларға (5 ва 8) ва яна цистернага узатылады. Бөгловчи материал цистернадан насос ёрдамида құвурлар (4 ва 7) ва жұмраклар (6) орқалы қуийнин үчүн тақсимловчи трубаларға узатылады.

Тақсимловчи құвурлар бөгловчи материалниң қондама бүйлаб бир текнеда сочинға хизмат қылады.

Құвурлар тәннегиге түрли шактаниң сондозар үрнатылған. Айрим конструкцияларда битум қотиб, қолғаннанда уннан марказлашып тозалаши имкони күзде тутилған. Үртадаги асөсий құвур машинасынан үрнелік үрнатылады, ён томондаги узайтирувчи құвурлар эса талаб қылнанған қуийнин энега қараб ұланады. Құвурлар шарын бирекмалар билан ұланған бўлиб, улар құвурларни керакти баландынкка күтәрши ва яна түннеп, шунингдек, қуийнин тугагандан кейин тақсимловчи құвур сондозарниң юқорига қарастыр буриб қуийнин (битумниң сондозарға оқиб киреб қотиб қолининнинг олдини олнип үчүн) имконини беради.

3.33-рәсем. Вибрацияның дебаланслары:

I-түлдірілінш; II-циркуляция; III-куйнан; IV-ұнг күйнан; V-чан күйнан; VI-дастаки тақсемлагатыр орқалы күйнан; VII-гудронатор цистерниясынан битуминшілдегі түйнелінш бисап күйнан; VIII-тақсемлаштырылғанда битуминшіл сүриб олшінш; IX-битумин шидишінде үткелінш; X-тизимни бұнатынш.

Богловчи материалдан тақсемланыда, иш технологиясын билан боғынқ ҳолда белгіліліктен күйні мөшерінде риоя қылған керак (1 км. га кетадиган ліптраар ҳисобіда). Амалдағы мөшер насос упумдорлығында, тақсемловчы құнур узунлығында және автогудронаторыннан қаралат тезлигінде болғынқ. Бұу қийматтар бир-бірін билан қуйндағына боғланған:

$$v_a = 60Q_n / 1000\Gamma_{tr} \varphi_p$$

бу ерда, v_a — автогудронаторыннан қаралат тезлигі, км/саат;

Q_n — насос упумдорлығы, л/мин;

Γ_{tr} — тақсемловчы құнур узунлығы, м;

φ_p — күйні мөшері, л/м².

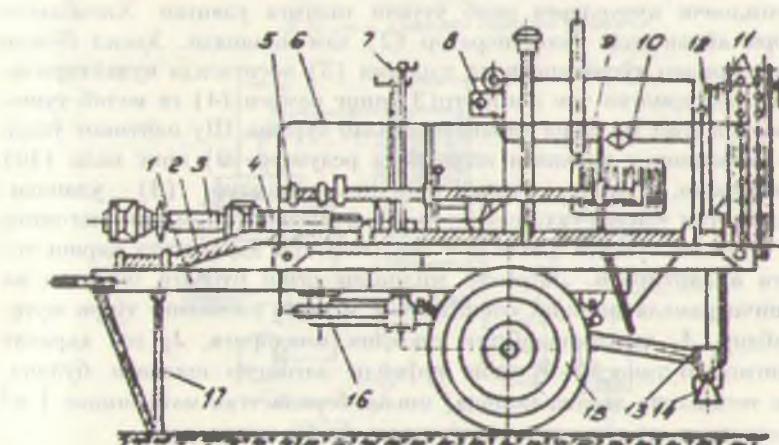
Белгіліліктен күйні мөшерін таъминланып үчүн күйнін энинш, қаралат тезлигинин ёки насосыннан айланын соңинің ұзартылған, үннің упумдорлығыннан оширилін мүмкін.

Тиркама гудронаторлар

Тиркама гудронаторларыннан афзағалығы шундаки, уларда битум ташини үчүн автогудронаторларга ишесатан анча оддий жағдайда арзой бўлған цистерналардан фойдаланилади битта гудронатор билан бир нечта цистерналарга хизмат кўрсатиш имконини беради.

Тиркама битум тақсемлағыч (3.34-расем) бөлөөнчи материалиниң құйнан жиһозы, движатса, насос на тақсемлағыч тизимдән изборат бүлиб, автоКистернага тиркалиб ҳаракат қылады. Үннинг иш жараёнын іюкоридә айтылған аттогудронаторникадан фарқ қызымағын. Тақсемлағыч қистернага әгульувчан шланг воситасыда уланған.

Бу гудронатор воситасыда бөлөөнчиниң бір ҳажмдан иккіншиңега құйнан мүмкін. Бұндай ҳолда сүриб олувчи киска құвурни әгульувчан шланг воситасыда бүннатылаёттан ідишінде үланады, ҳайдаш құвурғы зең иккінчи шланг билән іюкшамаёттан ідишінде үланады. Тиркама гудранатор өрдамида пештилаган бөлөөнчи материалдарнанға циркуляцияның ҳам амалға онтүрін мүмкін. Бүннің учун насосшының ҳайдовчы құвурғы әгульувчан шланг билән қистернаниң циркуляция құвурига үланады.

3.34-расем. АвтоКистернага битум тақсемлағыч тиркамасы:

1-рама; 2-битумни тортпап учун олшадынан енгіз; 3-ефирни құвурғы; 4-йигілтап қабул қылыш құвурғы; 5-циркуляция учун олшадынан енгіз; 6-совитпап; 7-кінчик жұмрасынан башқаруучы енгізлар; 8-тахометр; 9-динател; 10-газ башқаруғы ричагы; 11-тақсемлағыч құвурнанға олшадынан бүгінлар; 12-тақсемлағычинан башқаруғы ричаглары; 13-шарлы бирікмалар; 14-үртадағы тақсемлағыч бүгінші; 15-юрине ғылдидіреклар; 16-битум тармогы құвурғы; 17-таяц.

Тиркама гудронаторга битум көлтириб беруучи хамда құйнан нағытқа үни шаттакта олшадын автоКистерна әзіліне шакенідеги нағыншандынған конструкция шакенінде базарнады. Қистерна ости жефт қутыспенін тиражлар өрдамида рама лонжеронларында шеккита ёғоч бруса маҳқамланады. Қистерна оңда битум тұлғаннаннанға тубга үрүзинини олдын олувчи қатор әнзімама тұлғаннанға кайтарғыч түсніктарға

ога. Тұнқын қайтартылғыштарға иккита Г инакцидаты құвур маҳкаммалайтын бұлшыб, уларнанған үчи атмосфера билән орқа түб ва тутуң камерасын орқалы болғанады. Бу құвурларға махсус баксадан көлүвчі ёшыны биләп таъминлашып көрсетілген. Бұндай цистерналарда битумни тениш, уши темір пұл станицаларидаги битум базаларига етказіб келши мүмкін.

3.4.2. Битум құйышы автоматик назорат құлиш қурылмасы

Битум құйыш аниқтігін автоматик қурылмалар өрдемінде оліб борнанын да назорат қызметтерін мүмкін. 3.35-расемдә битум сарғышын үзачаш үсуаларидан бири күриш чиқылған.

Хажмий түрдеги суюқсук сарғышын үзачылық суюқсук цистерналарды тақсимлович құвурларға оқиб үтгүвчі тизимге ұланған. Ҳисебалық ротори айланғанда тахогенератор (2) ҳам айланады. Ҳосна бұлған электр токтар түргиланады да қурылма (3) воситасыда күчайтириледі. Күчайтирилген ток лагометр(3) шиғрамасы (4) да көзін түнди да уни соат міндері ҳаракатын бұлаб бурады. Шу нағайттың үзінде тақсимлагычининг ҳаракаты жарағашқыда редуктор (9) шиғралы (10) айлантирады, ушиң үчиге оса тахогенератор (3) ұланады. Түргиланған токтар тахогенератор күчайтиригіні (7) орқалы лагометр (6) да көзін түнди ҳамда уни соат міндері ҳаракатында қарини томонға айлантирады. Лагометр міндерінің оғаны бурчаги бириңи да шеккінің рамаларда оқиб үтадынан ток J_1 да J_2 инебаттың түрін мутаносибдір. J_1 тақсимланыстағы суюқсук міндерінде, J_2 оса ҳаракат теззигінде мутаносиб бұлған түфайлы лагометр шкаласы бүйінча, (уни тегінің 1 м²) кетадынан суюқсуккінің солынғырмалы сарғыш аниқтанды.

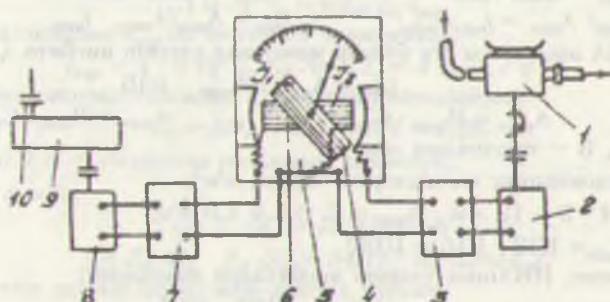
3.36-расемдә сарғышын ғонон ҳисебидеги автоматик таъминоти қызмети көлтирилған.

Ғонон ҳисебидеги сарғыш таъминотын тизимнинде уни бешинчи гидрикадан ҳаракат олувчи қоюш дифференциал шестерінеларининг бурчак теззиктеринин солынғырмалы сарғыш аниқтанды.

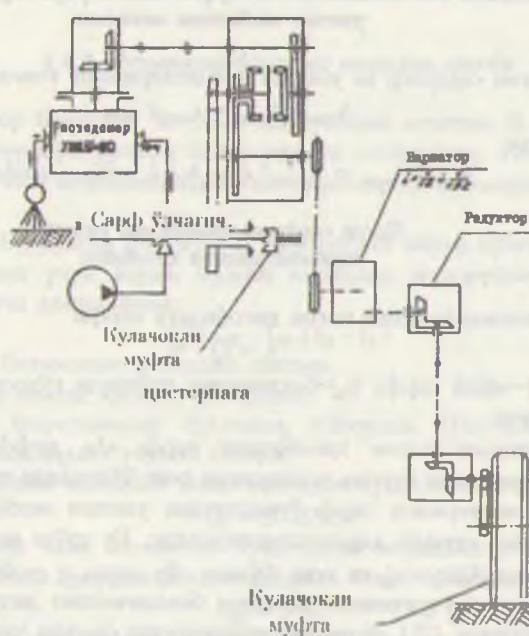
Түрлі ғонон сарғыларда дифференциал қоюш шестерінеларинин бурчак теззиктеринин түргиланында узатын инебаттың үзгартылған заур. Шу мақсадда ИВЛ түрдеги (Андреевнің эмульсиян варианты) теззиктерінде кириллатаң бұлшыб, узатын инебаттарыннан көнг диапазоннан зғана. Узатын инебаттарынан көнг механизм воситасыда ростланады.

«Бешинчи гидрик» да сарғыш үзачылықтің айланнан сони үртасындағы инебат вариатор томондан үзгартырылада. Минимал ғонон сарғыш A_{min} минимал сарғуда да максимал теззикке таъминланады.

Максимал сарф на минимал төзүлкө максимал узатын инебатида таъминланған мүмкін.

3.35-рәсм. Суюқдик сарғының үйрекшілігі.

3.36-рәсм. Битумнаның негін ҳисобдағы сарғының автоматтас таъминланған чынмасы.

Минимал сарф ва максимал тезлик минимал узатини нисбатида таъминланади.

$$\begin{aligned}\Lambda_{\min} &= Q_{\min}/v_{\max}; & \Lambda_{\max} &= Q_{\max}/v_{\min} \\ \Lambda_{\max}/\Lambda_{\min} &= i_{\max}/i_{\min}; & i_{\min} &= \Lambda_{\min}/\Lambda_{\max} \cdot i_{\max}\end{aligned}$$

ИВА вариатори эга бўлган максимал узатини нисбати $i_{\max} = 1/16$

$$i_{\min} = \Lambda_{\min} / \Lambda_{\max} = 1/16$$

$$\Lambda_{\max} = B_{\max} \cdot C_{\max}; \quad \Lambda_{\min} = B_{\min} \cdot C_{\min}$$

бу ерда, B – тақсимланган эни, м;

C – боғловчанинг солинитирма сарфи, л/м²;

$\Lambda_{\max} = 4 \cdot 3 = 12$ л/м; $\Lambda_{\min} = 2 \cdot 0,5 = 1,0$ л/м;

бунидча $i_{\min} = 1/12 \cdot 1/16 = 1/192$.

Демак, ИВАнинг узатини нисбатлари диапазони:

$$i_{\text{шар}} = 1/192 : 1/16.$$

Тизимни белгиланган погон сарфга созлаши учун вариаторнинг узатини нисбатини аниқлаш

Погон сарфлар ва узатини нисбатларининг тенглигидан:

$$\Lambda_{\max}/\Lambda_{\min} = i_{\max} / i_{\min}.$$

Унда

$$\Lambda_{\max}/\Lambda_{\min} = \Lambda_{\min} / i_b = \Lambda / i_b = K; \quad i_b = \Lambda / K.$$

Погон сарфини таъминлаш тизими
кинематикасини ҳисоблаш

Боғловчиларнинг погон ҳисобидаги сарфи

$$\Lambda = Q / v_n$$

бу ерда, Q – оний сарф; v_n – боғловчини қўйинида гудронаторнинг ҳаракат тезлиги.

Белгиланган погон ҳисобидаги сарф « Λ » дифференциалнинг кўёш шестериялари бурчак тезликлари тенг бўлганида таъминланади.

Кўёш шестериясен сарф ўтказгичдан узатини нисбати i_p бўлган оралиқ узатма орқали ҳаракатлантирилади. Бу кўёш шестериясининг айланни сони $Q/q = i_p$ га тенг бўлади, бу ерда, q – бир айланнида сарф ўтчамидан ўтувчининг микдори боғловчининг литеялари. Бонка кўёш шестерияси (II) «бенинчи ғилдиқ» оралик узатма i_o ва тезликлар вариатори $i_{\text{вар}}$ дан ҳаракат олади. Бу шестериянинг айланни сони қўйидагича:

$$v/L_F \cdot i_{\text{вар}} \cdot i_o$$

бу ерда, L_F – «бенинчи ғилдиқ» айланасининг узунлиги.

Юқорида баён қизинингларни кўзда тутсак, шестерияларнинг айланни сонларини тенглантириш мумкин.

$$Q/q \cdot i_p = v/L_F \cdot i_{\text{шар}} \cdot i_0$$

$Q = A \cdot v$ эквиваленттін ҳисобта олсак, құйындағы тенгзатамага өткізу бұлағынан:

$$A \cdot v / q \cdot i_p = v/L_F \cdot i_0 \cdot i_{\text{шар}}.$$

Бу тенгзатадан $i_{\text{шар}}$ шын көтүріб чындарамыз:

$$i_{\text{шар}} = A \cdot v / q \cdot i_p \cdot L_F / i_0 = A \cdot L_F \cdot i_0 / q \cdot i_0.$$

Система кинематикасыдан құйындағын анықтаймиз:

$$L_F = \pi D_F = 3,14 \cdot 0,4 = 1,26$$

$D_F = 0,4$ м — «бензинчи етайдырақ» диаметри;

$q = 3$ л /айл.

$$i_p = Z_1 / Z_2 = 15/85 = 1/5,67$$

$$i_0 = Z_3 / Z_4 \cdot Z_5 / Z_6 = 54/11 \cdot 92/32 = 14,2.$$

Төннегінде кийматтарин жой-жойига құйсак

$$i_{\text{шар}} = (A \cdot 1,26 \cdot 1/5,67) / (3 \cdot 14,2) = A/192.$$

Бу шебеят вариаторнанға аввалроқ анықтандырылған үзаттани шебеяттегі мөс келади.

3.4.3. Гудронатор бакининг исесіклик ҳисобы

Гудронатор бакидаги битумни материянан иеттін II шактадаги қозметтердің құвурлары тиимни биләп амалға оширилады. Еншеги сифатта керосин ёки нефтьн ҳайдаш махсузлараринин қоғадаслары индатылады.

Массасы C_5 бұлған битумни t_1 ҳароратдан зарур бұлған t_2 ҳарораттака иеттін учун керак бұлған исесіклик миқдориниң құйындағы формула бүйінча анықтаймиз:

$$Q \propto C_5 \cdot C_6 \cdot (t_2 - t_1)$$

бу ерда, C_5 — битумнан исесіклик сипемі;

$(t_2 - t_1)$ — бир соатда ҳарорат үзгариши.

Битумни форсункалар өрдемінде иеттінде ішкотиладын исесіклик құйындағылардан тарқыт тонады:

а) ёштаганиннан кимёзій қала ёштап да ішкотилған исесіклик

$$\varphi_1 = 2-3\%;$$

б) механик қала ёштап да ішкотилған исесіклик (суюқ ёштап зарралары иеттін құвуршыннан деворларынға тегіб ётмаї қолады)

$$\varphi_2 = 5\%;$$

в) бакининг пур тарқатындан ішкотилған исесіклик

$$\varphi_3 = 6\%;$$

г) чиқиб кугаёттап биләп кетаёттап исесіклик ішкотилінин

$$\varphi_4 = 15\%.$$

Ішкотилиндаринан жами ішкотиесі:

$$\Sigma q = q_1 + q_2 + q_3 + q_4.$$

Демек, иштенин тизимишинг ФИК

$$\eta = 100 \% - \Sigma q.$$

Йүқотиляган иссиқшынынг умумий міндеринин құйыдагы формула ердамыда анықтайды:

$$q_n = \Sigma q \cdot Q_{T_r}^p,$$

бу ерда, $Q_{T_r}^p$ = ёнилешінің иссиқшын чиқарған қобижияті.

Бунда 1 кг битумның материалын иштеп шыда инсталляцияның умумий иссиқшын міндеринин құйыдагы формуладан биліш мүмкін:

$$q_n = Q_{T_r}^p - q_n$$

Ёнилешінің иккита горелка орталы бир соатник сарғашы B_r құйыдагы формуладан анықтайды:

$$B_r = Q_r / q_n$$

бу ерда, Q_r = ёнилешінің бир соатник сарғашы.

Қувурлардан ўтказылладыган иссиқшын міндері.

$$Q_k = K_k / (t_{sp} - t_0),$$

бу ерда, K = иштенин сатхы;

t_0 = гидронатор бакындағы битум ҳарораты;

t_{sp} = тутунаш газларинің ўргача ҳарораты;

K_k = иссиқшын узатын коэффициенті;

t_{sp} = ёнилешінің ёниш шарттарыдан көлиб чиқып белгіланады.

Қыздырғыш трубаларинин толаб этилган спрты

$$F = (\Sigma n_r) \beta / K_k + l_h \cdot (F - t_0) / (t_g - t_0)$$

$$F = \pi D_k l_k n_k$$

бу ерда, D_k = қыздырғыш қувурларинин диаметры, $D_k = 168$ мм деб кабул қыламыз;

l_k = қыздырғыш қувурларинин үзүйлігі;

n_k = қыздырғыш қувурларинин сони, $n_k = 2$;

t_g = чиқып кетаётгандай газларинің ҳарораты ($t_g = 300^\circ\text{C}$).

Иссиқшын узатын коэффициенті K_k :

$$K_k = 1 / (1/\alpha_1 + \delta_r/\lambda + 1/\lambda_2)$$

бу ерда α_1 = иссиқ газлардан шұйялтаған иссиқшын узатын коэффициенті, $\alpha_1 = 45,5$;

δ_r = қыздырғыш трубаларинин қалындығы ($\delta_r = 0,006\text{m}$);

α_2 = металда деворлардан битумга иссиқшын узатын коэффициенті, $\alpha_2 = 83,5$;

λ = иссиқшын ўтказувчанын коэффициенті, $\lambda = 50$.

$$K_k = 1 / (1/45,5 + 0,006/5 + 1/83,5) = 29,3 \text{ ккал}/\text{м}^2 \text{ соат град} = 34 \text{ кВт}/\text{м}^2 \cdot \text{К}$$

t_{sp} = тутунаш газларинің ўргача ҳарораты. Уни ёнилешінің ёниш шарттарыдан көлиб чиқып анықтайды.

Испитини керосин горелкалары ёрдамида амалга оширилады. Керосин таркиби:

$$C_p = 86,5\%, \quad pH=12,5\%, \quad Q_p=1\%; \quad C_b=0,468 \text{ ккал/кГ} \cdot \text{град}$$

1 кг ённегининг ёнини учун изазарий жиҳатдан зарур бўлган ҳаво сарғи:

$$L_q = (8/3C_p + 8H_p - Q_p)/0,23 = 14,8 \text{ кг},$$

ҳажм бўйича:

$$\nu = L_q/\gamma_x = 14,8/1.293 = 11,5 \text{ м}^3/\text{кг},$$

бу ерда, γ_x — ҳавонинг ҳажмий оғирлиги.

Ортиқча ҳаво коэффициенти $\alpha_x = 1,2$ бўлганда қўйицаги ҳаво миқдорига эга бўламиз

$$L_q = 14,8 \cdot 1,2 = 17,8 \text{ кГ}.$$

Ҳажм бўйича $\nu = 11,5 \cdot 1,2 = 13,8 \text{ м}^3/\text{кГ}.$

Ёнини маҳсулотларининг оғирлик таркиби:

$$\text{CO}_2 \text{ учун} \quad m_1 = (2,67 + 1)C_p = 3,175;$$

$$\text{H}_2\text{O} \text{ учун} \quad m_2 = 9H_p/100 + W_p/100 = 1,735 \text{ кГ};$$

$$\text{N}_2 \text{ учун} \quad m_3 = 0,77L_q = 13,7 \text{ кГ};$$

$$\text{O}_2 \text{ учун} \quad m_4 = (\alpha - 1)2,67C_p/100 + 8H_p/100 + Q_p/100 = 0,325 \text{ кг}$$

Ёнини маҳсулотларининг ўмумий оғирлик таркиби:

$$\Sigma m = m_1 + m_2 + m_3 + m_4 = 19,5 \text{ кГ}.$$

Ёнини маҳсулотларининг ўргача иссиқлик спекми:

$$C_e = m_1C_1 + m_2C_2 + m_3C_3 + m_4C_4 / \Sigma m$$

бу ерда, $C_1, C_2, C_3, C_4 = 1 = 250^\circ\text{C}$ да иссиқлик спекми доимийлари.

$$\text{CO}_2 \text{ учун} \quad C_1 = 0,316 \text{ ккал/кГ} \cdot \text{град} = 1,33 \text{ кЖ/кг} \cdot \text{К}$$

$$\text{H}_2\text{O} \text{ учун} \quad C_2 = 0,621 \text{ ккал/кГ} \cdot \text{град} = 2,61 \text{ кЖ/кг} \cdot \text{К}$$

$$\text{N}_2 \text{ учун} \quad C_3 = 0,298 \text{ ккал/кГ} \cdot \text{град} = 1,25 \text{ кЖ/кг} \cdot \text{К}$$

$$\text{O}_2 \text{ учун} \quad C_4 = 0,274 \text{ ккал/кГ} \cdot \text{град} = 1,115 \text{ кЖ/кг} \cdot \text{К}$$

$$C = (0,316 \cdot 3,175 + 0,621 + 0,274 - 0,325 + 0,298 \cdot 13,7) / 19,5 =$$

$$= 0,39 \text{ ккал/кГ} \cdot \text{град} = 1,64 \text{ кЖ/кг} \cdot \text{К}$$

Бундан ўтхонадаги ҳарорат

$$t_y' = \frac{Q_p + L_q \cdot C_{\text{ҳаво}} \cdot t_{\text{ҳаво}}}{C \cdot \Sigma m},$$

бу ерда, $L_q = 1 \text{ кГ}$ ённегига ҳаво сарғи;

$C_{\text{ҳаво}}$ — ҳавонинг иссиқлик спекми;

$t_{\text{ҳаво}}$ — атроф-муҳитининг ҳарорати;

$$t_y' = \frac{10260 + 17,8 \cdot 10 \cdot 0,24}{19,5 \cdot 0,39} = 1342^\circ\text{C}.$$

Ўтхонадаги ҳақиқият ҳарорат:

$t_{\phi} = t_y^l (1 - \sigma_0) \eta_u$,
бу срда, $\sigma_0 = 0,15$;

η_u — атроф-мухитта шүкөтшіларин ҳисобға олувчи иссиқелик-ФИК, $\eta_u = 0,71$.

$$t_{\phi} = 1342 \cdot (1 - 0,15) \cdot 0,71 = 960^{\circ}\text{C}.$$

Битумнинг ўргача ҳарорати

$$t_6 = (t_m + D_6)/2$$

Битумнинг иничи ҳарорати шартлардан келіб чықып t_m ва t_k ни қуйнадыгыча қабул қиласыз:

$$t_6 = (120 + 100)/2 = 110^{\circ}\text{C}.$$

Бу ҳолда мүридан ўтказыластан иссиқелик миндердің қуйнадыгыча:

$$Q = 23,3 \cdot F \cdot (960 - 110) \text{ кал/соат}$$

$$F = \frac{6,249 \cdot 15}{29,3} \ln \frac{960^{\circ} - 110^{\circ}}{300^{\circ} - 110^{\circ}} = 3,199 \cdot \ln 4,47 = 3,199 \cdot 1,5 = 4,7 \text{ м}^2$$

$$Q = 23,3 \cdot 4,7 (960 - 110) = 93083,5 \text{ кал/соат} = 390950 \text{ Ж.}$$

Қиздириши қувурларининг узунлигини анықтаймиз:

$$l = \frac{F}{\pi D_n} = \frac{4,7}{3,14 \cdot 0,168 \cdot 2} = \frac{4,7}{1,055} = 4,4 \text{ м} \quad \text{— битта қиздириш қувурининг узунлиги.}$$

Қиздириши қувурларининг умумий узунлигі:

$$l_{ym} = 8,8 \text{ м} = 8720 \text{ мм.}$$

Қувур 168×6 ГОСТ 8732-78.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Т.В. Алексеева и др. Дорожные машины. Часть I. Машины для земляных работ. М. Высшая школа, 1975 г.
2. И.П. Бородачев и др. Справочник конструктора дорожных машин. М., Машиностроение, 1973 г.
3. Н.Г. Гаркави. Машины для земляных работ. М. Высшая школа, 1982 г.
4. Гоберман и др. Теория, конструкция и расчет строительных и дорожных машин. М., Транспорт, 1979 г.
5. Т.И. Аскарходжаев и др. Дипломное проектирование землеройных машин. Ташкент, Укитувчи, 1988 г.
6. Н.Г. Домбровский, М.И. Гальперин. Строительные машины. М. Высшая школа, 1985 г.
7. В.А. Бауман, Б.В. Клужанцев, В.Д. Мартынов. Механическое оборудование предприятий строительных материалов, изделий и конструкций. М., Машиностроение, 1991 г.
8. А.С. Фиделов Ю.Ф. Чубук. Строительные машины. Киев, Выш школа, 1989 г.
9. Дробильно-сортировочное оборудование и установки (каталог-справочник). М., Машиностроение, 1989 г.
10. Ф.П. Катаев. В.С. Тарасов. Расчет элементов машин для строительства цементобетонных дорожных покрытий. М. Высшая школа, 1994 г.
11. Н.Я. Хархута. Дорожные машины. Л., Машиностроение, 1986г.
12. Каталоги машин фирмы «Катерпиллер», США, 1999 г.
13. Каталоги СДМ фирмы «Камацу», Япония, 2000 г.
14. Каталоги машиностроительных заводов по выпуску дорожных машин: «Челпром», «Орёлдормаш», «Брянскдормаш», «Кургандормаш», «ВоронежЭКС», «Тверьдормаш».

Мундарижа

Кириш	3
-------------	---

I. Ер қазип машиналари

1.1. Булдозерни ҳисоблаш.....	5
1.1.1. Үмумий қоидалар. Асосий параметрларни танлаш ва ҳисоблаш.....	5
1.1.2. Ағдаргичнинг асосий конструктив иараметрларини аниқлаш.....	5
1.1.3. Булдозернинг тортиш ҳисоби.....	14
1.1.4. Мустаҳкамликка ҳисоблаш вазиятларини аниқлаш.....	16
1.1.5. Булдозер жиҳозларининг узел ва деталларини мустаҳкамликка ҳисоблаш.....	20
1.1.6. Ағдаргични бошқариш тизими юртмасини ҳисоблаш.....	30
1.1.7. Булдозернинг иш унумдорлиги ва меҳнат муҳофазаси.....	34
1.2. Скреперни ҳисоблаш.....	37
1.2.1. Үмумий қоидалар ва асосий параметрларни ҳисоблаш.....	37
1.2.2. Скрепернинг тортиш кучини ҳисоблаш.....	40
1.2.3. Скрепер узеллари ва деталларини мустаҳкамликка ҳисоблашнинг асосий вазиятлари.....	48
1.2.4. Скрепернинг асосий механизмларини ҳисоблаш.....	53
1.2.5. Скрепернинг иш унумдорлигини аниқлаш.....	57
1.3. Автогрейдерни ҳисоблаш.....	58
1.3.1. Автогрейдернинг конструктив чизмасини асослаш ва асосий иараметрларини аниқлаш.....	58
1.3.2. Автогрейдернинг тортишини ҳисоблаш.....	63
1.3.3. Двигателнинг талаб этилган тортиш кучи ва куввати.....	69
1.3.4. Автогрейдернинг иш унумдорлиги.....	69
1.3.5. Автогрейдерга таъсир этувчи кучлар.....	69
1.3.6. Автогрейдернинг бошқариш механизмларини ҳисоблаш.....	72
1.3.7. Автогрейдерни мустаҳкамликка үмумий ҳисоблаш.....	80
1.4. Бир чўмичли экскаваторларни ҳисоблаш.....	90
1.4.1. Үмумий вазиятлар. Конструтив-кинематик чизмани танлаш ва асослаш.....	90

1.4.2. Экскаваторнинг асосий параметрларини аниқлаш.....	92
1.4.3. Түғри куракнинг құтариш механизмини ҳисоблаш.....	93
1.4.4. Түғри куракнинг босым механизмини ҳисоблаш.....	95
1.4.5. Тескари куракнинг асосий механизмларини ҳисоблаш.....	97
1.4.6. Драглайнинг асосий механизмларини ҳисоблаш.....	98
1.4.7. Грейфернинг асосий механизмларини ҳисоблаш.....	101
1.4.8. Қувватни ҳисоблаш ва двигател турини танлаш.....	103
1.4.9. Экскаваторнинг бурилиш механизмини ҳисоблаш.....	103
1.4.10. Экскаваторни статик ҳисоблаш.....	105
1.4.11. Экскаваторнинг тортишини ҳисоблаш.....	112
1.4.12. Экскаваторни кинематик ҳисоблаш.....	114
1.4.13. Экскаваторни конструктив ҳисоблаш.....	116

II. Йүл қурилишида ишлатыладиган технологик жиһозлар

2.1. Тошли материалларни майдалаш машиналари.....	113
2.1.1. Үмумий мағлұмоттар, тасифнома.....	113
2.1.2. Жағели майдалагичлар.....	134
2.1.2.а. Тавсифнома, конструкцияларнинг хусусиятлари.....	134
2.1.2.б. Асосий параметрларни ҳисоблаш.....	140
2.1.2.в. Конструктив элементларни ҳисоблаш.....	144
2.1.3. Роторлы майдалагичлар.....	147
2.1.3.а. Тавсифи, конструкциясининг хусусиятлари.....	147
2.1.3.б. Асосий параметрларни ҳисоблаш.....	149
2.1.3. в. Майдалаш усуллари.....	156
2.1.3. г. Конструкция элементларини ҳисоблаш.....	160
2.1.4. Конуслы майдалагичлар.....	167
2.1.4.а. Тасифи, конструкциясининг хусусиятлари.....	167
2.1.4. б. Асосий нараметрларни ҳисоблаш.....	171
2.1.5. Болғали майдалагичлар.....	181
2.1.5.а. Тавсифи, конструкциясининг хусусиятлари.....	181
2.1.5.б. Асосий параметрларни ҳисоблаш.....	185
2.1.5.в. Конструкция элементларини ҳисоблаш.....	187
2.2. Майдаланған тош материалларни сарапаш машиналари.....	188
2.2.1. Тасифланиш.....	188
2.2.2. Асосий параметрларни ҳисоблаш.....	189

III. Асфалт-бетон қолламаларини куриш машиналари

3.1. Йүл-курилиш материалларини тақсимлаш учун машиналар - чақыртош ётқизгичлар.....	194
3.1.1. Чақыртош ётқизгичларнинг вазифалари, умумий тузилиши ва ишчи органлари.....	194
3.1.2. Чақыртош ётқизгич вибробрусиининг асосий параметрларини танлаш.....	202
3.2. Асфалт ётқизгичлар.....	203
3.2.1. Асфалт ётқизгичларнинг вазифаси, умумий тузилиши ва ишчи органлари.....	203
3.2.2. Асфалт ётқизгичининг асосий фойдаланиш ва техник кўрсаткичларини хисоблаш.....	207
3.2.3. Асфалт ётқизгичининг автоматика тизими.....	215
3.3. Йүл-курилиш материалларини шиббалашга мўлжалланган машиналар.....	216
3.3.1. Грунтларни шиббалаш жараёнининг физик асослари.....	216
3.3.2. Асфалт-бетон қолламаларини шиббалаш сифатини асосий кўрсаткичлари.....	222
3.3.3. Асфалт-бетон аралашмасини шиббалаш жараёнини математик моделлаштириш.....	225
3.3.4. Фалтак машиналарнинг вазифаси ва умумий тузилиши.....	229
3.3.5. Фалтакларнинг асосий фойдаланиш ва техник кўрсаткичларини хисоблаш.....	242
3.4. Боғловчи ва суюқ материалларни тақсимловчи машиналар гудронаторлар.....	255
3.4.1. Гудронаторларнинг вазифалари ва тузилиши.....	255
3.4.2. Битум қўйишни автоматика назорат қилиш курилмаси.....	260
3.4.3. Гудронатор бакининг иссиқлик ҳисоби.....	263
Фойдаланилган адабиётлар.....	268

Тұлқин Асқархұјаев

**Ер қазиши үшін қорылыш
машиналарининг ҳисоби
ва назарияси**

Тошкент – «Fan va texnologiya» – 2006

Мұхаррір: М.Тожибоева
Техник мұхаррір: А.Мойдінов
Мусаххих: М.Хайитова

Босишига рухсат этилди 23.03.2006.
Қоғоз бичими 60x84¹/₁₆. Босма табоги 17,2.
Нашриёт ҳисоб табоги 17,0. Адади 1000.
Буюртма № 45.

«Fan va texnologiya» нашриёти, 700003,
Тошкент, Олмазор күчаси, 171-үй.

Шартнома № 05-06.